

Mat. 117

1/4

N.

~

B1209.

August Statheson.

LEABHAR
CLOINNE AODHA BUIDHE

ARNA CHUR I N-EAGAR DO
THADHG Ó DONNCHADHA, D.LITT.,
Ollamh le Gaedhilg san Choláiste Ollscoile, Corcaigh

BAILE ÁTHA CLIATH
ARNA CHUR AMACH D'
OIFIG AN tSOLÁTHAIR I SAORSTÁT ÉIREANN
THAR CIONN
CHOIMISIÚIN LÁIMHSCRÍBHINNÍ NA hÉIREANN

Le ceannach tré aon díoltóir leabhar, nó díreach ó
OIFIG DÍOLTA FOILLSEACHÁN RIALTAIS
5, SRÁID THOBAIR PHÁDRAIG, BAILE ÁTHA CLIATH, C.2

1931

7/6

(F. 65). Wt. 5567. 6. 6. 2. 2. 500. 8/31. FALCONER.

AN RÉAMRÁDH

I—CLANN AODHA BUIDHE

AN dream úd de mhuintir Néill ar a dtugtaí Clann Aodha Buidhe¹ ba chuid tábhachtach dhen chineadh iad. Do shíolruigheadar ó Aodh Buidhe Ó Néill, a fuair bás san bhliain 1283. Ar mhac a mhic sin, ar Énrí mhac Briain, mhic Aodha Buidhe, a tugtar Tighearna Cloinne Aodha Buidhe. Siné an uair d'éirigh an ainm ar dtúis. Agus an fear a tháinig 'na dhiaidh sin mar thaoiseach tugtar Ó Néill Buidhe air: b'é sin Muir-cheartach Ceannfhada, a fuair bás 1395. A mhac san, Brian Ballach .i. an chéad duine dhen ainm sin, isé a tháinig i gceannus 'na dhiaidh. Is air sin a tugtar Mac Uí Néill Buidhe, insna hAnnálaibh. Ón amsan ale is dlúth an bhaint atá ag Cloinn Aodha Buidhe le stair Chúige Uladh.

Bhí fearann dúthchais Cloinne Aodha Buidhe suidhte, ar an dtaobh thiar den Bhanna i gCo. Dhoire. B'é dúthaigh bhunaidh a bhí aca, do réir dheallraimh, an Choill Íochtrach, áit a bhí i gcomhnuidhe i seilbh Uí Néill, agus an dá sheandúthaigh .i. Gleann Con Cadhan agus Cineál Eochaidh. Do réir mar chuarad i líonmh-aireacht do ghluaisedar soir thar an mBanna agus thar Loch nEachach agus do bhuardhadar fearann claidhimh dhóibh féin i nUltaibh .i. i ndeisceart Cho. Aontruma agus i dtuaisceart Cho. an Dúin; agus thugadar an ainm i n-éinfheacht leó. Ins an tseachtmhadh aois déag do bhí Clann Aodha Buidhe sin 'na dhá chuid .i. Clann Aodha Buidhe Thuaidh i gCo. Aontruma ina raibh na cheithre Barúntachta so .i. Tuaim agus Aontruim, Masaréghne agus Béal Feirste; agus Clann Aodha Buidhe Theas i gCo. an Dúin ina raibh na trí barúntachta so .i. an Caisleán Riabhach, agus Aird Íochtrach, agus an Duibhthrian. Do atharruigheadh a dteoranna súd go mór ámh, ó am go ham.

Na fearainn dá ndearnadar Clann Aodha Buidhe

¹ Clanaboy, Clandeboy, &c., san Bhéarla.

Buidhe gabháltas dóibh féin, i ndiaidh a chéile, taobh thoir dhen Bhanna, is cóir a rádh gur fearainn iad a bhí roimhe sin i seilbh Gall ó aimsir De Courci (1177). Agus le linn Cloinne Aodha Buidhe do theacht isteach san tír sin do bhí Clann Domhnaill ó Albain ag brughadh isteach ar an dtaobh thuaidh di, ó Dhún Libhse go Latharna.

Rud eile, do bhí, agus tá fós dhá bhunadh Chonnachtach i seilbh fearann ag Cloinn Aodha Buidhe thuaidh, .i. Ó hEadhra (ó Luighne), san Rúta, agus Ó Ruairc (ó Bhréifne), i ngar do Bhaile Meadhonach. Ní fios cathain ná cionnus a rángadar ann, acht gur dócha gurbh iad Clann Aodha Buidhe a thug ann iad, i gcúrsaí cleamhnais b'fhéidir.

I láimhsgríbhinn² amháin a fuarthas gach a bhfuil d'aistíbh san leabhar so, idir prós agus filíocht. Tá miontuairisg uirthi sin i n-áit eile. Naoi gcinn is dafhichid do dhántaibh atá ann. Leathsmuigh de sheacht gcinn is do shliocht Aodha Buidhe a ceapadh an cnuasach. Tá trí cinn³ ar an seacht úd a ceapadh do Thoirdealbhadh Luineach Ó Néill agus dá mhac Art; ceann amháin⁴ ar ríghthibh Eamhna a chuaidh go Teamhair; ceann⁵ ar Mhuircheartach Mhac Earca; agus dhá cheann eile⁶ is aistí litríochta iad.

Is follus uaidh sin gur ceapadh urmhór den cnuasach so filíochta ar Mhuinntir Néill Chloinne Aodha Buidhe agus nach misde Duanaire Cloinne Aodha Buidhe a thabhairt air. Is féidir an líon san (42 dán) do roinnt i seacht gcuid do réir na ndaoine gur ceapadh dhóibh iad. Tosnuighthear tráth éigin tar éis A.D. 1425, agus críochnuighthear timcheall 1680 nuair do sgríobhadh an láimhsgríbhinn do Chormac Ó Néill.

Chun tuairim chruinn a thabhairt don léightheóir dena daoineibh nur ceapadh na dánta dhóibh, mheasas gurbh fhearr dham geiniolach taoiseach Cloinne Aodha Buidhe a thabhairt ón áit 'na sgaraid siad le sliocht Dhúin Geanainn, agus dátaí, &c., do chur leó.

Is ag Aodh Ó Néill, ar a dtugtaoi an Macaomh Tóinleasg, an chúigmhadh glúin fhichead ó Niall Naoighiallach, a scaraid an dá aicme óna chéile. Bhí beirt

² R.I.A., 24 P. 33.

⁴ XI.

³ VIII, IX, X.

⁶ XLVIII, XLIX.

⁴ XLVII.

mhac ag an Aodh Ó Néill sin : (1) Niall, an sinsear, ó bhfuilid muinntir Néill Thír Eoghain agus (2) Aodh Méith, an sóisear, ó bhfuilid Clann Aodha Buidhe.

Mar seo a ghabhann an geiniolach :

1. Niall Naoighiallach († A.D. 405, A.R.E.) rí Éireann, a quo Uí Néill.
2. Eoghan, a quo Cinéal Eoghain.
14. Niall Glúndubh († 919), rí Éireann, a quo an sloinneadh .i. Ó Néill.
25. Aodh Ó Néill .i. an Macaomh Tóinsleasg (d'éag 1177), rí Cinéil Eoghain.
26. Aodh Méith (d'éag 1230), rí Cinéil Eoghain.
27. Dombhnall (d'éag 1234), rí Cinéil Eoghain.
28. Aodh Buidhe, à quo Clann Aodha Buidhe (d'éag 1283), rí Tíre Eoghain agus Tighearna Oirghiall.
29. Brian, d'éag 1295.
30. Énrí, Tighearna Cloinne Aodha Buidhe, d'éag 1347.
31. Muircheartach Ceannfhada, ar a dtugtaoi Ó Néill Buidhe, d'éag 1395.
32. Brian Ballach, ar a dtugtar Mac Uí Néill Buidhe, d'éag 1425.
33. Aodh Buidhe (II), d'éag 1444. Is dósan do ceapadh na sé dánta tosaigh⁷ san leabhar so.
34. Conn, d'éag 1482. Isé do dhein fearann claidhimh de Thrian Conghail, 1471.
35. Niall Mór, d'éag 1512.
36. Feidhlimidh Bacach, d'éag 1535.
37. Brian (Sir Bryan), flaith Thrian Conghail agus Chlann Aodha Buidhe, d'éag 1573 (nó 1574). Is dósan do ceapadh dán a VII.
38. Seaán, Tighearna Éadan Dubhchairrge. Do ghaibh sé páirt le hAodh Ó Néill, agus fuair bás san bhliain 1617, i bpríosún Cairrge Fearghuis. Is dósan a ceapadh dán XXI.

Ríoghradh Cloinne Aodha Buidhe go dtí soin. Acht

do bhí daoine eile ar a sliocht gur ceapadh dóibh dánta atá ar choimeád san láimhsgríbhinn seo.

- I. Énrí (Sir Henry) mac Seaáin (uimhir a 38 thuas), d'éag 1638. Ag Éadan Dubhchairrge a chomhnuidheadh sé. Is dócha gur tógadh 'na phrotastúnach é an fhaid a bhí a athair ar láimh. Do phós sé Martha, inghean Sir Francis Stafford. Is dósan do ceapadh na dánta so: ó XXII go dtí XXVI agus XXVII, XXVIII, XXIX. Fuair a bhean bás 1678. Is dí sin do ceapadh na dánta so XXX–XXXIII.
- II. Art Óg, mac Seaáin (.i. 38 thuas), agus dearbhráthair do Sir Henry. Ag an Tulaigh Móir a bhíodh sé 'na chomhnuidhe. Do phós sé Gráinne Ní Eadhra inghean Uí Eadhra an Rúta. File dob eadh é féin, do réir dheallraimh, mar tá dán^s san chnuasach so agus cuirthear 'na leith é. Fuair sé bás san bhliain 1677; agus do cailleadh a bhean san bhliain 1679. Is dó san do rinneadh dán XXXIV agus as san go dtí XLIII.
- III. Seaán, mac Airt Óig (Uimh. II) d'éag san bhliain 1687. Is dósan do ceapadh dánta XVII agus XVIII.
- IV. Cormac, mac Airt Óig (Uimh. II). Do chomhnuidheadh sé ag an Tulaigh Móir agus ag Brugh Seaáin. Do phós sé Máire Ní Néill, inghean Chuinn Óig Uí Néill an Chaisleáin Riabhaigh. Is ar a fhuláireamh san do sgríobhadh an láimhsgríbhinn 24 P 33, an méid di a bhaineann le muinntir Néill, san bhliain 1680. Don Chormac soin a cheapadh na dánta so: XII–XV; XIX, XX; agus XLIV–XLVI. Fuair sé bás san bhliain 1707.

Chímíd ón Duanaire seo gur ghnáth le sliocht Aodha Buidhe bheith fial leis an dáimh agus suim do chur i n-ealadhain na filíochta. Agus d'fhanadar amhlaidh gur

^s Uimhir a XVI.

tháinig meath agus orchra ar sgolaibh na héigse. Tá an meath le feicsint go soiléir i saothar na bhfilí is déadhnáighe annso. Má bhí Tadhg Ó Rodaighe nó Peadair Ó Maol Chonaire ar sgoil filíochta riamh ní mórán a thugadar aisti, do réir mar bhraithimid ar a gcuid saothair san leabhar so é.

Mar aguisín don Duanaire atá trí cinn de thráchtaisibh i bprós insan láimhsgríbhinn. Isé an Leabhar Eoghanach an ceann is tábhachtaighe aca san. Do bheir sé dhúinn áireamh agus tuarasgháil ar Ríoghraidh Chinéil Eoghain, ar Chúigeadh Uladh ó Niall Naoighiallach anuas go dtí Aodh Ó Néill. Ón Réamhrádh atá leis an Tráchtas so is féidir a theasbáint gur cuireadh le chéile é, óna thosach go dtí aimsir Thoirdealbhaigh Luinigh Uí Néill, tráth éigin idir bhliain a 1577 agus bliain a 1580. Agus isé is dóichighe gur le linn Aodha Uí Néill do bheith i gceannas a cuireadh an chuid eile leis. Tabharfar fa ndeara go stadann sé cuibhdheasach obann.

Insan dara Tráchtas .i. "Ceart Uí Néill ar Chúigeadh Uladh" déintear áireamh ar an gcíos a bhíodh ag dul d' Ó Néill ó ríghthibh agus ó fhlaithibh eile i gCúigeadh Uladh, agus go sonnradhach an cothú nárbh fhuláir dó nuair a théigheadh sé 'na measg. Is féidir a thuigsint ón tráchtas féin go dtéigheadh atharrú ar an gcíos soin ó am go ham.

Maidir leis an tríomhadh Tráchtas isé rud atá ann ná gearrthuairisg ar stair agus ar gheiniolach na gColladh. Tá áireamh ann ar na sleachtaibh a shíofluigh ón triúr dearbhráthar, agus go sonnradhach ar Chloinn Domhnaill Chúigídh Uladh agus Inse Gall. Seanchaidhe éigin do chuir an geiniolach so le chéile do Raghnaid Óg Mhac Domhnaill, do Mharcuis Aontruma. A ainm sin an t-ainm deiridh ann. B'í ba bhean dó-san Róis Ní Néill, inghean Sir Henri Uí Néill Cloinne Aodha Buidhe. Is mar gheall uirthi sin a cuireadh an tráchtas i Leabhar Chloinne Aodha Buidhe. San bhliain 1618 do sgríobhadh an tráchtas soin.

Cairtí luachmhara staire agus seanchuis iseadh na tráchtaisí seo agus na dánta a ghabhann leo. San chéaddul síos is san Ghaedhilg a ceapadh iad, agus is dual dona sgríbhneóiribh agus dona hughdaraibh féachaint ar gach ní ó thaobh na nGaedheal. Rud eile líonaid

*Tabh amuigh de
Chloinn Lochlainn*

siad cuid dena bearnachaibh san stair—ar thaobh na nGaedheal—atá gann go léor fá chairtibh ó thosach an chúigmhadh aois déag ale. Agus 'na dteannta sin gheibhmíd tuairisgí suimeamhla ar bhéasaibh, agus ar nósuibh, agus ar chúrsaibh machtnaimh na ndaoine a bhí feadh a ré féin i measg *élite* Chúigidh Uladh. Déanfaid siad áis don druing le seanchus san am atá ag teacht.

I stair na hÉireann, do réir mar sgríbhítear é san Bhéarla, is míshuaimhneach, is “turbulent,” an aicme iad muinntear Néill i gcomhnuidhe, geall leis. Insna cairtibh atá annso ní féidir a shéanadh go mbíd siad míshuaimhneach uaireanta, acht is ón dtaobh amuigh a adhantar an míshuaimhneas i gcomhnuidhe. An fhaid a leigtear d’Ó Néill tagann

“ a lán éisg i n-inbhearaibh.”

agus

“ tig an turadh, tig an ghoil
tig an ghaoth an uair iarrthoir ;
tig sí fá fhearchoin Oiligh
fearthoin más í iarrfaidhir.”

agus

“ Do rachadh a bhfoghluidh féin
ar aghaidh sleachta Saoirnéill
ó Thoraidh go Trágh mBaile
slán gan omhain aonduine.”

An iongnadh linn, dá réir sin, gurbh fhiú le coilínigh ghallda cur suas dá ndílseacht do rígh Shasana agus luighe isteach go síothchánta fá choimirce Uí Néill? Go deimhin is follus nárbh é a theastuigh ó Shasana go mbeadh síothcháin i nÉirinn nó réiteach idir na haicmí fé leith innti.

Tá Contae Aontruma anois ar na contaethibh is lugha Gaedhilg i nÉirinn ar shon gur féidir a thuigsint ósna hainmneacha áite innti go bhfuil sí chomh gaedhlach le dúthaigh ar bith eile san tír. Mar sin féin gheibhmíd ann Marcuis Aontruma, an cheathramha thosaigh dhen tseachtmhadh aois déag, agus a gheiniolach féin dá sholáthar aige i nGaedhilg. Agus san bhliain 1680, b’iúd é Cormac Ó Néill ón Tulaigh Móir, i gceartlár na Contae céadna, ghá fhuiláreamh ar dhuine de mhuintir

Uginn tráchtaisí agus dánta a bhaineas lena shinsir féin do sgríobhadh agus do chur ar buanchoimeád dó. Gan amhras, thárla a lán neithe ón tráth sin ale. Bíodh súil againn, pé sgéal é, go gcafaidh an roth arís. Ní mór le rãdh a dó nó a trí de chéadaibh blian i saoghal náisiúin. Agus fós fiafraighmís dinn féin an ndearnadar Árdchomhairle an Chonfederation i gCill Choinnigh, tamall maith ~~'na dhiaidh~~ sin, oiread ar son teanga na hÉireann agus a dhein Cormac Ó Néill agus a dhámhsgoil i ndeireadh na haoise sin. noimhe/

II—AN LÁIMHSGRÍBHINN

(a) GENERÁLTA

An Láimhsgríbhinn as ar baineadh idir próis agus filíocht an chnuasaigh seo isé an láimhsgríbhinn é go bhfuil mar chomhartha air 24 P. 33 i Leabharlainn an Royal Irish Academy i mBaile Átha Cliath. Láimhsgríbhinn mhór folio páipéir iseadh é. Tá 322 leathanach ann. Páipéar nua iseadh lgh. 1—24 agus 295—322, agus iad gan breacadh acht amháin lch. 1. Is amhlaidh a cuireadh na leathanaigh sin leis an leabhar nuair a bhí sé dá cheangal. Fágann san 270 lch. san láimhsgríbhinn féin. Bhí sé 'na dhá chuid ar leithligh ar dtúis; agus do ceangladh an dá chuid le chéile annso. Do chuid amháin ní misde a áireamh o lch. 25 go dtí lch. 42 agus ó 99 go dtí 294. Is insan chuid sin do gheibhtar na téxanna atá i gcló annso. An chuid eile .i. ó lch. 43 go dtí lch. 98 isé rud atá ann ná cóib de dhá shaothar a cheap Micheál O Cléirigh .i. (a) Seanchus Ríogh Éireann (lgh. 43—60); agus (b) Seanchus Naomh Éireann (lgh. 61—98). Do bhain an tAthair Pól Breatnach feidhm as an láimhsgríbhinn seo san eagar⁹ a rinne sé ar an dá shaothar soin. Mar adubhart cheana leabhar fé leith ab eadh é sin ar dtúis, agus do sáitheadh go neamhchúramach san chéadchuid é, agus do ceangladh an leabhar mar sin.

⁹ Arna chur amach don "Record Society," Muigh Nuadhat.

(b) A STAIR

Bhí an láimhsgríbhinn seo uair i seilbh Arthúir Bhrounló; go deimhin tá an “Brownlow Collection” mar ainm air, bíodh gur dócha go raibh abhfad níos mó san chnuasach úd ar dtúis ná mar atá anois fá chlúdach an leabhair seo. Gheibhmíd sgríobhtha ar lch. 1 alt do baineadh as *Archæologia Britannica* Edward Lhuyd. Isé rud atá insan alt san ná cuid den liosta láimhsgríbhinní Gaedhilge atá i gcló ag Lhuyd, op. cit. lch. 435—6, isé sin na láimhsgríbhinní a bhí i seilbh Arthur Brownlow Esq. of Lurgan Clan Brasil in the County of Down. Seo mar ghabhann tosach an ailt sin :

“(1) An abstract of *Leabhar Gabhála*, or the ancient book of the several conquests of Ireland since the flood by Mich. O Cleri and others.

(2) A copy of the treatise of the Monarchs of the World. Anonymous.

(3) A copy of the *Leabhar Eghonach*, or a treatise of the Reigns of the family of the O Neilles, descended from Eogain Mac Nial Naoighiallach or Neil of the Nine Hostages.

Mar ghluais ar na trí cinn sin tá an tagra so sgríobhtha ón láimh chéadna ar chliathán an leathanaigh :

“The present volume belonged to Arthur Brownlow. On the first leaf¹⁰ is written in his own hand: Ag so leabhar Artuir Bhrounló, no Mc. Ar. [], an céud lá do mhí na Lughnasa, an bhliaghain d’aois an [] a 1689. Nos. 1, 2, and 3 are contained in this volume.”

Tuilleadh dhen liosta fós :

“(4) A very ancient treatise of Physic by an anonymous Author.

(5) Three books of Miscellanies containing several ancient Poems or Dáns and some small Fragments of History and Chronology.”

Agus áirmhíghthear seacht gcinn de leabhraibh eile; acht ní bhainid siad linn don chor so. Is follus uaidh sin go raibh an láimhsgríbhinn i seilbh Arthur Brownlow san bhliain 1689, agus anuas go dtí 1707, an bhliain

¹⁰ Lch. 25 anois.

nur cuireadh an *Archaeologia* i gcló. Acht ní follus ar aonchor go bhfuil insan láimhsgríbhinn anois na trí 'items' tosaigh ar an liosta thuas. Níl Item (1) san leabhar fá láthair mura n-áireómham *Seanchas Ríogh Éireann* mar alt as *Leabhar Gabhála* Mhichíl Uí Chéirigh. B'fhéidir gur dearmhad é a dhein an té a cheap an liosta. Níl Item (2) ann ar aonchor. Acht tá an Leabhar Eoghanach, Item (3), ann, mar is eól dúinn. Isé an chéadcheann dena tráchtaisíbh próis atá i gcló annso é. Is cosmhail, ámh, go bhfuil iomlán Item (5), nó urmhór de ar aonchuma, le fagháil san láimhsgríbhinn agus gurab iad na 'Fragments of History and Chronology' go bhfuil tagairt dóibh ann na tráchtaisí eile próis agus na ranna ar leithligh atá le fagháil insan láimhsgríbhinn seo fós. Tabharfar fá ndeara gur beag den "Brownlow Collection," mar atá ag Lhuyd a gheibhmíd san láimhsgríbhinn seo anois.

Ruaidhrí O Huiginn an Tearmuinn, a sgríbh na tráchtaisí seo agus urmhór na ndán, insan bhliain 1680 do Chormac, mhac Airt Óig Uí Néill. Innistear an méid sin dúinn ar lch. 172. Ní heol dúinn cionnus a tháinig an leabhar ó mhuintir Néill Cloinne Aodha Buidhe go dtí Arthur Brownlow.

Níl aon tuairisg eile againn ar an leabhar go dtí 1765. Ar lch. 204 tá nóta i sgríbhinn Chathail Uí Chonchubhair ó Bhéal Átha na gCárr ghá rádh go bhfuair sé féin iasacht an Duanaire ó Thighearna Mhuighe Raith i mBaile Átha Cliath, 9 Bealltaine, 1765. Bhí cuid den leabhar go háirithe i seilbh Thighearna Muighe Raith an bhliain sin. Do chuir Cathal Ó Conchubhair roinnt dán leis an chuasach.

Tráth éigin níba dhéadhnaiige tháinig dhá chuid na láimhsgríbhinne i seilbh Rev. William Reeves, agus is dócha gurbh é fá ndeara an leabhar do cheangal. Má bhí sé i seilbh dhaoine eile idir dhá linn ní heól dúinn é. Tá sé anois ar an genuasach láimhsgríbhinní ara dtugtar an "Reeve's Collection" san Royal Irish Academy.

(c) LEABHAR CLOINNE AODHA BUIDHE

Mar adubhrathas cheana isé cuid den Láimhsgríbhinn úd 24 P. 33 'na mbeidh baint againne leis ná lgh. 25-40

agus lgh. 99–294. Dheineadar san leabhar amháin ar dtúis, leabhar nar mhísde Leabhar Cloinne Aodha Buidhe a thabhairt air, de bhrígh gurab iad muinntir Néill Cloinne Aodha Buidhe fá ndeara é bheith ann, agus gur dóibh sin is mó a théigheann a dhamhnadh. An dá leathanach úd 25–6 do dheineadar san folio brollaigh an leabhair i gcomhnuidhe riamh. Agus na lgh. 27–40, ba leathanaigh nó cín ar leith iad san, do sgar ó na n-ionad bhunaidh san leabhar agus a cuireadh i dteannta a chéile annso nuair a bhí an MS. dá cheangal. Agus mar dhearbhu air sin gheibhmíd marbhnadh i mBéarla ar bhás Mharcuis Aontruma ag tosnú ar lch. 229, tuilleadh dhe ar lch. 230, agus a dheireadh ar lgh. 35–6.

I n-éaghmuis na ndán agus na dtráchtas atá san leabhar, gheibhtar ann fós ádhbhar éigin rann agus tagraí ag baint le stair agus le saoghal na ndaoine. Is minic do-níd míniú ar théx na ndán ; agus tugaid breis eóluis dúinn ar sheanchus sleachta Néill, agus treabhchas eile i gCo. Aontruma. Ní misde, ar an adhbhar san tuairisg cruinn ar an dá chuid sin den láimhsgríbhinn.

(d) MIONTUAIRISG.

Lgh. 1–24: páipéar nua a cuireadh leis an leabhar le linn a cheangail; bán, acht mura n-áireomham an t-alt as an *Archæologia Britannica*, ar lch. 1, go ndearnadh tagairt dó cheana.

Lch. 25: annso a thosnuigh an láimhsgríbhinn ó thús. Ar an chiumhais uachtair atá an t-eolas gur tagradh dó thuas. Seo mar a léighimse é:

“Agso leabhar Artuir Bhrounló, no Mhac Ar[túir], an chéud lá do mhí na lughnasa, an bhliaghain daois an tigh[earn]a 1689.”

Ag bun an lgh. do sgríobhadh an ainm seo: Ralph Picken.

Lch. 26: bán .i. gan aon scríbhinn air.

Lch. 27: tuairisg i mBéarla ar a bhfuil insan leabhar. Tuairisg neamhchruinn iseadh é. Tá na coda measgaithe ar a chéile i slighe nach féidir a dhéanamh amach uaireanta cad dó go mbítheas ag tagairt. Sidé é:

“This is Eochaidh’s Book, which treats of the Race of Kings that sprung from Eogain O Neil, son of Neil

of the 9 Hostages—the Compilers of this Book began their work on the fourth day of October in the Monastery of Athlone, and finished it on the fifth of the reign of Charles the Second in the Year of our Lord 1630, being Well attested by the best Historians in the Kingdom; the first 29 leaves of the book is filled with the Approbations of Some of the Antiquarians who subscribe their names. Some of the Bards have ranged in order some of the Names of the princely race of O Neils before he comes to talk of Eogan the son of Neil of the 9 hostages which the compiler does on the 30th leaf and marks the pages till he comes to the 18th page where he finishes his historical Account of Neil of the 9 hostages and his 4 Brothers. Then comes some poems: in shewing the Heroic deeds and fates of Arms both of himself and his sons untill they were totally destroyed, murdered or driven out of the Kingdom totally by the English, which is now known by the name of Clanabuoy, several pieces wrote by the friers of Athlone Monastery the last is the O Neils proving their Rights to the Province of Ulster, &c.; the Clan Hugh Buoy, of Ards are they who were driven out of the Kingdom or were murdered at New Cumber, and the ghost hole in the County of Down, &c.”

Lgh. 28, 29, 30 : bán.

Lch. 31 : cheithre hiarrachta ar leithligh, an dá cheann tosaigh ón láimh chéadna :

(a) : “ My Aunt Margarett O Neille dyed the 7th of July, 1677.”

(b) : “ Anei ny Closter¹¹ my foster Mother dyed the 13th of July, 1677.”

(c) : Iarracht é seo, do réir dheallrainh, ar rann Rannaigheachta Móire :

“ Ar Aodh mBuidhe ní bheir sé
gid bē duine do geib gnaoi
ní bía sē fa Aodh gan ar
na gabh an raon ané a niodh¹²

¹¹ Sic MS. (? *Closker, Níc Bhloscaire*).

¹² Is cosmhaíl le dhá leathrann ar leithligh é sin.

(*d*) “ My Uncle Cahall O Hara dyed the 2d day of Aprell, being Sunday, in the year of God 1693.”

Lch. 32 : tuilleadh seanchais :

(*a*) My father Arthure O Neille dyed the 25th of March, 1677, and in the 77 year of his age ; he dyed between eight and nyne of the Clock at night.”

A dheallramh air sin gur ón láimh chéadna é féin agus (*d*) ar lch. 31.

(*b*) : Feartlaoidh Laidne ar Art Ó Néill sin. Tá sé sgríobhtha fá dhó :

“ Hic jacet, Arturo vae, virtus omnis in uno ultima Nelliadum gloria laeta¹³ jacet.

(*c*) : Sgríbhinn éigin i Laidin agus ‘ Jacobus Quilin (?) ’ leis mar ughdar. Tá an sgríbhneóireacht feochta agus ní féidir é léigheadh.

(*d*) : Rann Deibhidhe tamall aníos ó bhun an leathanaigh :

“ Maith na comhorsoin clann Néill ní chluinim, dia do dheighmhéin miodh na healbha fa fhiadh mBreagh¹⁴ srian re meanma na míledh.”

(*e*) Rann eile Deibhidhe faoi sin :

“ Clann Iosraihēl na hÉirionn clanna Neill na naoighéibhionn gach barr ’gan chloinn as cneasda re droing ann ní himheasda.

(*f*) : Agus ag bun an leathanaigh :

“ My Mother Grane ny Hara dyed the 8th of March 1679.”

Lch. 33 : nótaí agus fromhtha pinn i mBéarla agus i dtreo bhun an leathanaigh mar bheadh trí ranna i nGaedhilg, fromhtha pinn is dócha. Ní féidir ciall do

¹³ leta.

¹⁴ mbreadu.

bhaint as an dá cheann tosaigh. Sidé on tríomhú ceann,
mar is fearr dob fhéidir liomsa a thuigsint :

An oidhche beag orum é¹⁵ [é] nó [orm a neart]
a Mhic Dé do dhealbh¹⁶ gach mionn¹⁷ ;
gin go dtugas fuath don ló
is oidhche as mó as annsa liom¹⁸.

Lch. 34 : Nótaí, &c. i mBéarla ; dáta [16]93 ann.

Lgh. 35-6 : An chuid deiridh den mharbhnadh i
mBéarla a thosnuíonn ar lch. 229, *q.v.*

Lch. 37 : Ag barr an leathanaigh :

“ My uncle Hugh Roe O Neille dyed the 17th of
December, 1664.”

Agus an ainm seo ag bun an leathanaigh :

“ K. O. Neille.”

Lch. 38 : Bán.

Lch. 39 : Agá bharr :

“ The Lady Martha O Neille, the Relict and Widow
of Sir Henry O Neille of the Lower Clanéboy dyed
the 19th of Aprell 1678.”

Agus féna bhun sin, ón lámh do sgríbh an marbhnadh
a thosnuigheann ar lch. 229 (lámh Féilim Uí Néill) :

“ Upon ye Chastity of ye sd. Honorable Lady :

Penelope si casta sui spe casta mariti ;
Martha tamen Sponsi spe sine casta fuit.
—sic Amicus veredicus Anonimus.”

Lch. 40 : Bán.

Lch. 41. Agá bharr, mar bheadh dhá rann Deibhidhe,
ghá sgríobhadh do réir fhuama, agus i litreachaibh
Rómhánacha. Theip orm a bhrígh a dhéanamh amach.

Lch. 42 : Comhaireamh d'aois dhuine éigin :

“ 1744-1695=49 last Apl.”

Lgh. 43-60 : Seanchus Ríogh Éirionn.

¹⁵ ‘ é ’ ar lár.
¹⁷ go mion.

¹⁶ mhic De dhealbh.
¹⁸ luiñ.

Lgh. 61-98 : Seanchus Naomh Éirionn.

Lch. 99 : Annso a thosnuígeann an tráchtas ar ríoghraidh cloinne Néill. Ag barr an leathanaigh gheibhtar an dán darab tosach

“Céidrí roghabh Éirinn uill.”

Isé sin uimhir XLVII san leabhar so. 'Na dhiaidh sin tagann an Réamhrádh dhon Leabhar Eoghanach ag tosnú mar seo :

“A siad umorro Ríocchdha et Roithiccernuidh &c.”

Stadann an Réamhrádh san ag bun lch. 100. Tá sé i gcló annso.

Lgh. 101-118 : An Leabhar Eoghanach. Isé sin an chéad cheann dena tráchtaisí próis insan leabhar so.

Lgh. 119-120 : Bán.

Lch. 121 : Annso a thosnuighid na dánta. Ruaidhrí Ó Huiginn a sgríbh urmhór aca. Do sgríbh Cathal Ó Conchubhair ó Bheul Átha na gCárr cúpla ceann ; agus tá dhá láimh eile ar a laighead ionnta. Áirmhíotar gach malairt sgríbhneóireachta ins na tagraí ag bun an leathanaigh.

Lch. 123 : An tagra so ag bun an leathanaigh :

“Mesi Cathal Óg ro scríbh na roinn dhēidhion-acha[sa] a gCoillín Thóin re Gaoith. Aug. 1, M.DCC.LXV.”¹⁹

Lch. 153 : Tá an folio so (lgh. 153-4) as ionad. Badh cheart dó teacht tar éis fol. 155-6. An dán a thosnuígeann ar lch. 155, críochnuighthe ar lch. 153 é .i. “Mór os gach béad” (XI).

Lch. 154 : Bán.

Lch. 155 : Tosach “Mór os gach béad” annso. Is cosmhail le sgríbhinn Arthúir Bhrounló é.

Lgh. 156-160 : Bán.

Lch. 161 : na dánta ó láimh Uí Uiginn do leanambaint.

Lch. 172 : Ag bun an leathanaigh seo atá an tagra so Uí Uiginn le fagháil :

“ Um sgrítheach d’aithle ar sgríobhus aniu a ngort an Chairnn an xvii lā do mhí June 1680. Ruaidhrí ua huiccinn mac Cairbre, meic Seaain .i. o huiginn an Termoinn ro sgríobh an leabhur so do Chormac mac Airt óig uí Néill. Dia da chumhdach slán.”

Lch. 203 : Na dánta ó láimh Uí Uiginn do chríochnú annso.

Lch. 204 : Bán, acht an cuimhneachán so do rinne Cathal Ó Conchubhair, ag barr an leathanaigh :

“ Iasacht an leabhair so dfhagháil damhsa ó Thigerna Mhuighe Rath a nDuibhlinn. Mai, ix, MDCCLXV (1765).

Cathal Ua Conchabhair
ó Bhél Átha na gCárr.”

Lch. 205 : Feartlaoidh Laidne d’Art Óg Ó Néill, agus dá mhnaoi Gráinne Ní Eadhra ; agus ainm an ughdair .i. Féilim Ó Néill leis. An lámh chéadna a sgríobh é seo agus an marbhnadh i mBéarla a thosnuigheann ar lch. 229 :

“ Perillustri pari DD. Arthuro O Neill et Gratiae O Neill (alia O Hara) ipsius Sponsae Epitaphium :

Hic jacet Arthurus parvâ spatiosus in urna
illic Arthuri, Gratia fida comes ;
Ingenio genisque fuit decus alter Iernae
altera caelicolas inter habendo Deas ;
Maecenas Heliconque simul fuit ille Camaenis
illaque Castalii fama animusque chori ;
Moribus hic celsis, famae non nixus avorum
aut tabulis ; parili nobilis illa modo ;
Hic cinis Arthuri restat, mens insita Olympo
nec nisi caelesti, Gratia, in orbe viget.

—Felim O Neill.”

Lch. 206 : Bán, acht an geiniolach so Iarla Urmhumhan :

“Tomás, mac Sémuís, mic Piaruís, mic Sémuís, mic Edhmoind, mic Risleird, mic Sémuís .i. Iarla Gabhráin, mic Sémuís .i. an tIarla balbh, mic Sémuís .i. céidiarla Urmhumhan, mic Edhmoind Rosa Cré, mic Teabóid, mic Teabóid, mic Teabóid, mic Teabóid, mic Bhaitéir, mic Gilbeirt, mic Biccéid²⁰ ór chinedur.”

Lgh. 207-210 : An Tráchtas úd “Ceart Gnáthuighthe agus Tighearnas Uí Néill ar Chóigeadh Uladh.” Isé an dara ceann dena tráchtaisí próis san leabhar so é.

Lgh. 211-13 : An Tráchtas úd ar “Gheiniolach na gColladh.” Isé an tríomhú tráchtas é i gcló san leabhar so.

Lch. 214 : Bán.

Lgh. 215-18 : leitir i nGaedhilg a sgríbh Tuileagna Ó Maolchonaire, ag lochtú Saothair an Bhráthar Micheál Ó Cléirigh ; agus freagra ó Fhear Feasa Ó Mhaolchonaire. Tá an dá leitir i gcló ag an Athair Pól Breatnach i n-éinfheacht le “Genealogiae Regum et Sanctorum Hiberniae.”

Lgh. 219-222 : tuilleadh freagra ón bhFear Feasa chéadna i bhfuirm dáin (Deibhidhe). A thosach : Beag táirthear don tagra mbaoith. Níl a dheireadh ann.

Lch. 223 : Bán.

Lch. 224 : Bán acht mura n-áireómham rann den dán ar lch. 225, do sgríobhadh ann agus do stróiceadh amach arís.

Lgh. 225-7 : An dán úd do sgríbh Peadair Ó Maolchonaire do Chormac Ó Néill, darab tosach : Díol toile caoinmheas Cormaic. Tá sé i gcló annso .i. uimhir XLV. An file féin do sgríbh, nó Artúr Brounló.

Lch. 228 : Bán.

Lch. 229. Marbhnadh i mBéarla ar bhás Mharcuis Aontruma. Féilim Ó Néill do sgríbh, agus is dócha gurbh

²⁰ .i. Becket.

é do cheap. Tá tuilleadh ar lch. 230, agus a dheireadh ar lgh. 35-36. Sidé an teideal ata air :

“To the most Honorable Lady Marchionesse of Antrim on ye death of ye most Honble. Lord Marquiss (her husband) with an allusion to his Lops. coat of Arms (viz.) a shipp, salmon, a hand and crosse.”

Seo mar ghabhann sé :

“ These winking lamps, blacks, silence, a stars breath
 This mournfull pomp must mean some Heroes death
 But O ! when I behold yr. twinns of light
 (That heretofore made day i’ th’ midst of night)
 Drown’d and eclips’d in (Loves elixir) tears,
 I find great Antrim’s fled to th’ upper sphears
 And yt. taught Grief by yr. pearl-dropping eye
 Wee need no ceremonious obsequy ;
 And tho’ yr. flood of tears be all in vain
 I’ll not presume to bidd yr. eyes refrain
 Since by yr. artless great concern yu. prove
 Excess of grief comes from excess of Love ;
 True Sorrow rashly concell’d turns to ire
 And nought but Tears can quench true Sorrow’s fire
 But to yr. matchless grief one Solace bring
 He fear’d his God lov’d yu., his friends and King
 For when mad zeal vail’d wth. religions mask
 Gave country king & subjects a hard task
 Intestin broils check’d & oppress’d ye laws
 And causelessly each sect stood for ye cause ;
 When men in shew cry’d Superstition down
 Shott through feign’d worship at ye hated crown ;
 When three nations swam in seas of blood
 And interrest made ye vilest cause seem good ;
 Firm & unwrack’t he stood aboard his shipp
 And like ye genious of ye Kingdom skipp’d
 From port to port defying Sandes & Shelves
 And (which is more) ye snares of rebell elves,
 Whose fair pretence for King & Parliament
 Nere made him for their fiend exchange their Saint ;
 They under specious titles & blessed meenes
 Hatch’d dark infernal plotts ; so Algereenes
 Wishing for shoales of slaves putt on a bait
 Of Christian colours whyle they lye in wait ;

But in state tempests his wing'd galliot fled
 From their dire gulphs wth. Judgement ballasted ;
 Scorning to lower top-sayle to ye crowd
 With ye fair gales of prosperous guilt grown proud ;
 Steering against ye tide of popular rage
 The cursed bane of our luxurious age
 And when cross winds forc'd him on danger's rock
 He cu'd. abide & yet escape ye Shock ;
 So Salmons (when they sayle against ye deep
 And rapid streames) or leap th' opposing steep
 He in these storms of war unconquer'd grown
 Bewail'd his Sovereign's Case more than his own
 Outsuffer'd Patience ; to his quiets losse
 With resolution arm'd took up his crosse
 And following both his God & King did prove
 His faith can be consistent wth. ye. love
 Due to his Monarch ; thus he weather'd out
 Fierce Storms rais'd by ye. windy sayling rout
 And their State-rabbins craft ; twas fit yt. he
 Shu'd. drink ye cupp of *Charleses* misery
 Who drank his wine of pleasure, when kind fate
 Wth. peacefull days bless'd country Court & State.

Ah ! when these furious Storms became a Calm
 When cypresse yielded to ye thriving palm
 He for reward of his unweary'd toyl
 Plac'd at ye. helme of this his native soyl
 Had fully reap'd what he had fully sown
 Cu'd he but faith for interrest disown !
 Wch. might have added something to his care
 But to his full-grown honor not a haire
 Nought but Heaven cu'd. that more ample make
 That courted vertue still for vertue's sake
 Such was his active body yt. yu. might
 Judge it all soule and as ye angels bright ;
 Peruse the diary of all his tyme
 You'l find his bounty was his chiefest crime ;
 His courtship such as made ye Spannish pride
 Her own dear, sullen gravity deride
 His gentle prudence still dispos'd to winn,
 Disdain'd base cunning as ye scum of Sinn ;
 Yet he (whose vertue fills fames trumpet) must
 Tho' partly living partly turn to dust.

Ah! Madam yu. (whose stedly masculin witt
 To govern Kingdoms & sway States is fitt)
 Govern yourselve, yt. so Scomatiques (whom
 Yr parts still silenc'd) may for er'e be dumb ;
 Take not kind Nature (yt. saw him decay)
 To be his murderer, but giving way
 To his eternal rest wch. nought impaires
 If not his sence of your excessive Cares
 You mother-like, in spite of wt. I move
 Outloving Love, an Artemes[i]a prove.

Humbly offered by a nameless Mourner."

Lch. 231 : Feartlaoidh Laidne do rinne Féilim Ó Néill
 ar an Mharcuis chéadna. Tá an teideal so air :

" Illustrissimo Domino Ran[] Marchioni de
 Antrim, etc. Epitaphium plumbeae urnae insculptam :

Invictus patriae Caroli, Randelle Deique
 hoc plumbo resides, aureus ipse pugil ;
 Cuius in adverso Bellorum turbine turmae
 flectere Avernales non potuere fidem ;
 Qui famà Europam saec'lum pietate corusca
 regalem morum nobilitate domum
 Et simul ornasti summis virtutibus altum
 Macdonnellorum Nelliadamque genus.

Sic Felim O Neill."

Fána bhun sin gheibhmíd cóib eile den rann do
 déineadh ar gheanmnuíocht Mharta Stafford, agus atá
 ar lch. 39 thuas. Tá ' Sic F. O N.' leis annso .i. Féilim
 Ó Néill. Agus tá an tagra so mar theideal air annso :

" In incelibatam Illustrissimae Dominae Dn²¹ Marthae
 O Neill castitatem, quae licet in flore inventae viduata
 caelibem semper vitam amore defuncti conjugis duxit
 epigramma."

Lch. 232 : Bán.

Lch. 233 : Tuairim is deich línte filíochta i mBéarla
 darab teideal :

" To the Memory of the Most Honoble Randell
 Lord Marquess of Antrim as he lay in Mourning &c."

²¹ Sic MS.

Ní féidir é léigheadh.

Lch. 234 : Bán.

Lgh. 235-6. Cnuasach beag rann ar na bliantaibh 'nur thárla rudaí áirithe nó 'na bhfuair daoine áirithe bás. Nótaí ar na bliantaibh 'nur cailleadh daoine áirithe. Bainid siad go léir le seanchas Cinéil Eoghain, agus go sonnradhach le Cloinn Aodha Buidhe. Toisg a thábhachtaighe agus atáid do ceapadh gurbh fhearr iad do chur i gcló i gcorp an leabhair seo. Gheobhtar iad fén teideal "Annála" i ndiaidh na dtrí dTráchtas i bprós.

Ar an chiumhais uachtair de lch 236 do sgríobhadh na nótaí cuimhneacháin seo :

" My Wife tooke her journey to Dublin the 16²² January 1693. The same day John Duff mc Closter²³ was heyred for a whole yeare Ensueing, his wages one pound four shillings ster. and his dyeth.

pd. John Duff mc Clester (?) of his former wages 2s. 8d.

Ffebruary the 2nd then pd Mary O Mulhalle 2s. 3d.

then also pd May Dirghy 3[s]

Lch. 237. Dhá dhán ghearra ó láimh Chathail Uí Chonchabhair. Isiadsan Uimh. XLVIII agus XLIX insan leabhar so.

Lch. 238. Bán ; acht amháin beagán nótaí graiméir ag bun an leathanaigh agus iad sgríobhtha bunoscionn le sgríbhinn an leabhair.

Lgh. 239-240 : Duilleóg ar leith ab eadh é sin ar dtúis : Ar 239 atá an dán a chuir Tadhg Ó Rodaighe ag triall ar Chormac Ó Néill, féna láimh is féna ainm féin. Isé uimhir XLVI 'san leabhar so é. Tá 240 bán.

Lgh. 241-2 : Bán.

Lgh. 243-269 : An dara cóib den Leabhar Eoghanach.

Lgh. 270-4 : Bán.

²² ní ró-shoilléir atá dáta an læ.

²³ (?) McClosker. *Níl an sgríbhinn soilléir.* vid. p. 31 thuas.

Lgh. 275-9 : An dara cóib de "Cheart Gnáthuighthe agus Tighearnus Uí Néill ar Chóigedh Uladh."

Lch. 280 : Bán.

Lgh. 281-4 : An dara cóib de "Gheiniolach na gColladh" Aithsgríobhadh iad san uile ar na ceannaibh a luadhamar thuas, Lgh. 99-118 agus 207-213.

Lgh. 285-6 : Bán.

Lgh. 287-8 : Geiniolach Uí Dhomhnaill ; agus geiniolach Uí Dhochartaigh. Seo mar ghabhaid siad :

GEINEALACH²⁴ Í DHOMHNUILL.

Aodh Ruadh, mac Aodha, meic Maghnusa, m. Aodha Duibh, m. Aodha Ruaidh,²⁵ m. Néill Gairbh, m. Toirdhea[l]bhaigh in Fhíona, m. Néill Ghairbh, m. Aodha Duibh, m. Domhnaill Óig, m. Domhnaill Mhóir, m. Eighneacháin, m. Donnchaidh, m. Domhnaill, m. Aodha, m. Taidhg, m. Cuinn, m. Cathbharr, m. Giolla Chríod, m. Cathbharr, m. Domhnaill, ó bhfuilid Í Domhnaill ;

Meic Eig[h]neacháin, m. Dálaigh, a quo Síol nDálaigh ;

Meic Muirchertaigh, m. Cinn Fhaolaidh, m. Airnélaigh, m. Maoile Dúin,²⁶ m. Cinn F[h]aolaidh, m. Gairbh, m. Rónáin, m. Luighdheach,²⁷ m. Senna,²⁸ m. Fearghusa Ceannfhada, m. Conaill Ghulban, m. Néill Naoghiallaigh, m. Each[dh]ach Maoidhmheadhóin, m. Muireadh[aigh] Thírigh,²⁹ m. Fíacha Sraibhtine, m. Cairbre Libheachair, m. Cormaic Ulfhada, m. Airt Éinfhir, m. Cuinn Chédchathaigh, m. Feilimidh Reachtmhair, m. Tuathail Theachtmhair, m. Fíacha Fionnholaidh, m. Feradhaigh Fhinneachtnaigh, m. Criomhthuinn³⁰ Niadh Náir, m. Lughaidh Sriabh nDerg, m. na dTrí bhFinneamhna a hEamhuin .i. Breas agus Nár agus Lothra ;

Meic Each[dh]ach Feidhligh, m. Finn, m. Fionnlogha, m. Roighin Ruaidh, m. Eiseam[h]uin Eamhna, m. Blathuchta, m. Beoachta, m. Labhraidh Luirc, m. Enna Aighnigh, m. Aonghusa Duirmidh³¹ Teamhrach, m.

²⁴ Geilealach.

²⁵ Malairt duibh dhon ainm seo, agus é eidirsgriobhtha san liosta

²⁶ Smál duibh ar "D" an fhocail 'Dúin.'

²⁷ Lúigheach.

²⁸ Senna.

²⁹ Thírigh.

³⁰ criobhthuinn.

³¹ an leg Tuirmhidh ; 'Tuirbbeach' ag Cétinn, II, 176-8.

Each[dh]ach³² Fhuiltleathuin, m. Oilill Chaisfhiac্লাigh, m. Connla Caoimh, m. Uire Rofháthaigh, m. Méilghe Molfaigh, m. Cobhthaigh Chaoil Bhreagh, m. Iughaine Mhóir, m. Each[dh]ach Buadhaigh, m. Duach Ladhraigh, m. Fiacha Bolgraigh,³³ m. Siomóin Bhric (nó m. Muireadh-[aigh] Bholgraigh³⁴), m. Aodháin Ghluis, m. Nuadhad Finn Fáil, m. Gíollchadh,³⁵ m. Oilill Olchaoín, m. Síorna Síorshaoghlaigh, m. Déin, m. Diomáin, m. Roachtaigh, m. Aonghusa Olmucaidh, m. Fiacha Labhruinne, m. Smiorghuill, m. Eanbhotha, m. Tighearnmais, m. Fódla, m. Irial Fháthaigh,³⁶ m. Eireamhóin, m. Míleadh Easbáin, m. Bíle, m. Breóghuin, m. Brátha, m. Deaghaidh, m. Archadha, m. Allóid, m. Nuadhad, m. Nionúail, m. Éimhir Ghluis, m. Adhnóin Fhinn, m. Eimhir Ghlúin-fhinn, m. Láimhfhinn, m. Caid, m. Oghamain, m. Beamain, m. Eimhir Sguit, m. Srú, m. Easrú, m. Gaoidhil Ghluis ó dtáid³⁷ Gaoidhil ;

[Meic]³⁸ Niúil, m. Feniuis Farsaidh, m. Bahath, m. Baothog, m. Íafeth, m. Naoi, m. Láimhiach, m. Mathasáiliam, m. Mala-léith, m. Cuidhnéin, m. Énois, m. Séth, m. Ádhaimh, m. Dé Bhí.

GEINEALACH Í DHOCHARTAIGH.³⁹

Cathaoir, mac Seáin Oig, meic Seáin Mhóir, m. Feidhlimidh, m. Conchubhair Charraigh, m. Seain, m. Domhnaill, m. Ainndílis, m. Aonghusa, m. Conchubhair, m. Domhnaill, m. Ruaidhrí, m. Domhnaill Mhóir, m. Muircheartaigh, m. Diarmada, m. Conchubhair, m. Domhnaill Fhinn, m. Donnchaidh Dhuinn, m. Domhnaill Dhroma Fornoichta, m. Maonghalaigh, ⁴⁰ m. Donnchaidh, m. Maonghalaigh, m. Dochartaigh, a quo in fine ;

Meic Maonghalaigh, m. Fionáin, m. Cinn Fhaolaidh, m. Roibeard, m. Rónáin. Ann condreagud agus Ó Domhnaill.

Meic Séнна,⁴¹ m. Ferghasa Ceannfhada, m. Conaill Ghulban, m. Néill Naoighiallaigh.

³² ea[c]haidh, smál ar an tríomhadh leitir.

³³ recte Tolgraigh ; ' Fiachaidh Tolgrach ' ag Cétinn.

³⁴ Gluais é sin fén ainm eile ag bun an lgh.

³⁵ leg Giallachadh. ³⁶ fhuthaigh.

³⁷ attáid.

³⁸ cúinne ar bharr an lgh. ar easnamh.

³⁹ Lch. 288. ⁴⁰ an chéad ' a ' ar charet.

⁴¹ Senna.

Lgh. 289-292 : Cóib den dán úd do cheap Seán Ó Dubhagáin, darab tosach : Forus focal luaidhter libh. Fé eagar ag Whitley Stokes, Phil. Soc. Trans. 1891-4.

Lgh. 293-4 : Bán ; sean-pháipéar.

Lgh. 295-322 : Bán ; páipéar nua do cuireadh ann nuair a bhí an láimhsgríbhinn dá ceangal.

Isé sin a dheireadh.

III—FILIDHE

Ní hé atá ar aigne agam, dá mb'fhéidir féin é, tuairisg iomlán a thabhairt ar na filíbh go bhfuil a bheag nó a mhór dá saothar le fagháil insan chnuasach so. Ní fuláir bheith sásta le háireamh a n-ainmneach agus leis an mbeagán eolais 'na dtaobh dob fhéidir a dhíoghluim as na dánta féin, as na hannála agus a hughdair eile go raibh breith agam ortha.

Isé Uimh. XLVII, .i. 'Cétrí rogab hÉrind uill,' an dán is sine san chnuasach so. Tá sé le fagháil i Rawlinson 502, láimhsgríbhinn on dara aois déag. I Leabhar Baile an Mhóta cuirthear é i leith Flann Fína, a fuair bás A.D. 705. Acht ó thárla go bhfuil trácht san dán ar neithibh a thárla dhá chéad bliadhain tar éis an dáta san ní fhéadfadh Flann Fína é cheapadh, ina iomláine acht go háirithe. Más Flann a cheap é, b'fhéidir gurbh é Flann Mainistreach é.

Insan bhliain 1425 do dhein Rí Oiligh d'Aodh Buidhe Ó Néill. Fuair sé bás san bhliain 1444 de chneadháibh a fuair i gcath. Is don ré aimsire sin a théigheann na dánta a ceapadh dhó. Tá ainm ughdair le cheithre cinn díobh.

1. *Dubhthach Ó hEochadha* ; file o chúigeadh Laighean é. Chuir sé dán ag triall ar Aodh Buidhe, ag cur síos ar thurus a thug sé ar Oileach roimhe sin, agus ar an bhfáilte do cuireadh roimhe ann.

2. *Cú Chonnacht Ó Fialáin*. Isé do cheap Uimh. IV, marbhnadh ar bhás an Aodha Buidhe céadna, rud do thárla A.D. 1444. San bhliain 1452 a fuair an file bás, do réir Annála Ríoghachta Éireann.

3. *Donnchadh Mac an Chnáide* : Isé do cheap Uimh. V, marbhnadh eile ar bhás Aodha Buidhe.

4. *Amhlaoihbh Ó hEachaidhéin*⁴²; marbhnadh eile ar Aodh Buidhe (Uimh VI). Mar a chífar ón liosta so, drong le filíocht dob eadh muinntear Eachaidhéin. Leathchéad éigin blian roimh an dáta so (.i. 1444) thárla acharann idir mhuintir Eachaidhéin agus muinntir Dhálaigh i dtaobh na hollamhnachta le dán d'Ó Néill. Deir Annála Ríoghachta Éireann, san bhliain 1394 gur marbhadh Tadhg Ó hEachaidhéin le cloinn Con Connacht Uí Dhálaigh ins an acharann soin. Agus san bhliain 1408, gur marbhadh Ó hEachaidhéin le Muinntir Dhálaigh ar mhachaire Mhaonmhuighe. Aicme d'Uíbh Eachaidhéin a sholáthruigheadh Ollamh le dán do Mhag Aonghusa.

5. *Brian Ó Gnímh*. San bhliain 1567 tháinig Brian Ó Néill, Mac Feidhlimthe Bacaigh, i gceannas ar Chloinn Aodha Buidhe. San bhliain 1573 tháinig Essex ag cur isteach air le paitinn ó bhanríoghain Shasana. Is dócha gur um an dtaca san do cheap Brian Ó Gnímh an dán úd (Uimh. VII) ag gríosú Bhriain Uí Néill chun troda. An Brian Ó Gnímh sin, dob é ceann na fine é lena linn; tugtar 'Ó Gnímh' air.

6. *Fearghal Óg Mac an Bhaird*; fuair bás, do réir A. R. É. san bhliain 1583. San dán úd (Uimh. IX) labhrann sé i bhfabhar Thoirdealbhaigh Luinigh. Tuairim is an bhliain 1581 do ceapadh é dar liom.

7. *Lughaidh Ó hEachaidhéin*: Dhá dhán uaidh sin insan chnuasach so. An chéad dán, caithréim agus marbhnadh Sheaáin Uí Néill, mac Briain mhic Feidhlimthe Bacaigh. Fuair Seaán Ó Néill bás san bhliain 1617. An dara ceann, dán do Sir Henrí Ó Néill, mac Seaáin, ghá iarraidh air é ghlacadh mar Ollamh.

8. *Fear Flatha Ó Gnímh*; sé cinn dá dhántaibh sin atá san leabhar so. Do Sir Henrí Ó Néill agus dá mhnaoi Martha Stafford iad go léir acht ceann amháin do dhearbhráthair Sir Henrí .i. Art Óg Ó Néill. Do cailleadh Sir Henrí san bhliain 1638, agus ní thuigim go raibh mórán caitheamh i ndiaidh Mharta Stafford ag

⁴² 'Ó hEachaidhéin' an gnáthlitriú anois; 'O Haughian' san Bhéarla.

na filíbh d'éis bháis a fir, ar shon gur mhair sí go dtí an bhliain 1678. Sidiad na dánta a cheap Fear Flatha :

XXII, ghá chur i n-íúil do Sir Henrí go bhfuil d'fhiachaibh air dán do cheannach uaidh.

XXIII, ag gríosú Sir Henrí chun ceannus Chúigidh Uladh do lorg.

XXV, cunntas ar an athnuachant agus an deisiú do rinne Sir Henrí ar Chaisleán Éadan Dubhchairrge mar a mbíodh sé ina chomhnuidhe.

XXX, Epithalamium do Sir Henrí ar a phósadh le Martha Stafford. Ba mhaith an ceart dó bean anall do ghabháil ar nós chuid dá shinsir roimhe.

XXXI, combrón le Martha Stafford as ucht ainimh éigin do theacht ar a lámh.

XXXVI, ag moladh Airt Uí Néill, ba thaoiseach ar Chloinn Aodha Buidhe, dar lesna filíbh, tar éis bháis Sir Henrí.

Tuigfar ón méid sin go mbíodh Fear Flatha ag obair le linn an chéadleath den tseachtmhadh aois déag. Ní dóigh liom gur cheart a rádh gurbh é dob Ollamh d'Uíbh Néill Cloinne Aodha Buidhe. Dámadh Ollamh ar aonchor é is ag Cloinn Domhnaill a bhí sé. I n-uimhir a XXVII tugtar 'file an tsluaigh' air; agus deirtheair ann go bhfuil "a mhuirn ar shliocht na gColladh" .i. ar Chloinn Domhnaill do réir dheallraimh. Fear Flatha féin dob é ceann na fine é, mar tugtar 'O Gnímh' air.

9. *Gofraidh, Mac Briain, mic an Bháird*; isé do sgríbh Uimh. XXIV ag gríosú Sir Henrí chun ceannas Chinéil Eoghain do lorg, ag súil le ceannas na hÉireann.

10. *Cormac, Mac Briain Óig mhic Con Midhe*, ceann na fine. Deir na hAnnála san bhliain 1516 gur éag Mac Con Midhe .i. Brian Óg mac Briain Ruaidh. Is dócha gur sgríobhadh Dán a XXVI go luath tar éis bháis athar Sir Henrí (1617). Tá an file ghá-iarraidh ar Sir Henrí each do bhronnadh air. Is cosmhail ón dán soin gurbh iad an dá thaca ab fhearr aige Seaán Ó Néill (athair Sir Henrí) agus Aodh Mag Aonghusa.

11. *Seaán Ó Graoidhin*; do chuir Dán a XXVIII ag triall ar Sir Henrí dá iarraidh air gabháil leis mar ollamh nó duais a dhána a thabhairt dó.

12. *Niall Óg Mac Muireadhaigh*; isé do cheap Dán a

XXIX, ag moladh Sir Henrí as ucht a fhéile. Tá roinnt dán de chuid a athar ar chloinn Domhnaill ar fagháil, agus is dócha go raibh baint aige féin le haicme éigin díobh.

13. *Domhnall Ó hEachaidhéin*; trí cinn dá chuid dánta san leabhar so: XXXII ag tagairt don ainimh a theangmhaig do láimh Martha Stafford. San tSligeach a sgríobhadh é; XXXIII, ghá iarraidh ar Mharta Stafford é ghlacadh i gcion; XL d'Art Óg Ó Néill; is cúis éada leis an bhfile na dánta a sgríobhaid filí iasachta d'Art; agus gur dó féin ba dhúthchas bheith mar ollamh aige.

14. *Art Óg Ó Néill*; rugadh é san bhliain 1600. D'éis bháis a dhearbhráthar, Sir Henrí, 1638, do meastaoi é mar thaoiseach ar Chloinn Aodha Buidhe. Do réir a bhfuair sé de mhóladh ósna filíbh ní fuláir nó chuireadh sé suim i litríocht, agus go háirithe i bhfilíocht na Gaedhilge. Tugtar 'ánroth' air, .i. an céim is goire dhon fhéile féin. "Fa heolach é i n-áth na héigse." Isé "buime na héigse" é. An t-aondán dá chuid atá againn (Uimh. XVI), taisbeánann sé gurbh eól dó duanaireacht agus litríocht na Gaedhilge. Tá sé ag caoineadh a cheathrar dearbhráthar (mar mheasaimse) ann. Is uaigneach leis bheith 'na bheathaidh dá n-éis. Do chomhnuidheadh sé ar an Tulaigh Móir, láimh le Brugh Seaáin, i gCo. Aontruma. Do phós sé Gráinne ní Eadhra, inghean Chathail Uí Eadhra an Rúta; agus fuair sé bás san bhliain 1677. Tá sé curtha i reilg Sgeire, mar á bhfuil tuamba Cloinne Aodha Buidhe.

15. *Lughaidh Óg Ó hEachaidhéin*: Is dócha gur mhac do Lughaidh Ó Eachaidhéin (Uimhir a 7 thuas) é seo. Bé ughdar Dán a XXXV é. D'Art Óg a ceapadh é.

16. *Domhnall Ó Dálaigh*: ughdar Dán XXXVII ag moladh Airt Óig Uí Néill mar thaoiseach.

17. *Somhairle Mac an Bhaird*: Deir Éadbhard Ó Raghallaigh san "Irish Writers" go raibh an file seo i mbláth a shaoghail 1649. Níl dá chuid annso acht dán amháin (Uim. XXXVIII). Moladh agus gríosú ar Art Óg Ó Néill atá ann. Is fiú d'Art ceannus Leithe Cuinn do lorg, agus fiú amháin tighearnus na Teamhrach.

18. *Lughaidh, mac Ruaidhrí Dhuibh Uí Eachaidhéin*;

isé do cheap Dán a XXXIX mar a molann sé Art Óg Ó Néill as ucht a dhuas dona filíbh. Isé “ Buime na héigse é.” Acht ní “ cluiche sugartha ” an gnó soin. Nár chuala Art cionnus mar do bhuaireadh an Tromdháimh Guaire? Má tá Art Óg gan ‘ Gleann an Sgáil ’ nó ‘ Marbhán ’ ar a chomhgar is baoghlach dhó.

19. *Peadair Ó Maolchonaire*, mac Fir Feasa Uí Mhaolchonaire. Deir Ó Raghallaigh (“ Irish Writers,” lch. cciv) go raibh an file seo ‘na bheathaidh san bhliain 1701, agus gur dhuine aosda an uair sin é. Deirtheair leis go raibh sé mar fhile ag muinntir Rodaighe. B’féidir go bhfuil ceangal éigin idir Dhán Pheadair (Uimh. XLV), do Chormac Ó Néill agus an ceann a chuir Tadhg Ó Rodaighe go dtí an duine céadna (Uimh. XLVI).

20. *Tadhg Ó Rodaighe*; Deir Ó hArgadáin (Hardiman) gur rugadh Tadhg san bhliain 1623, agus go bhfuair sé bás 1706. Dá réir sin ba chomhaimsire dhó féin agus do Chormac Ó Néill, a fuair bás san bhliain 1707. An dán do sgríbh sé do Chormac, tá sé san lámhsgríbhinn fána láimh féin.

21. *Cian Ó hEachaidhéin*; san dán úd dá chuid, Uimhir XII, tá an file ghá iarraidh ar Chormac Ó Néill malairt ceirde do sholáthar dhó, de bhrígh ná cothóchadh ceard na filíochta é. Is dócha gurab é seo an file go dtugann Ó Raghallaigh (‘ Irish Writers ’ lch. CXCV) mar ainm air Cian O’Heichiaran.

22. *Ruaidhrí Ó hEachaidhéin*; san dán úd XIII tá an file ag cur a bheannachtan go dtí Cormac Ó Néill go Tulaigh Móir.

23. *Séamus Ó hUid*; gheobhthar tuairisg ar an bhfile seo agus ar a dhán (Uimh. XIV) atá fé eagar ag Seosamh Laoide san “ Miscellany presented to Kuno Meyer ” lch. 53. Deir Annála Uladh 1485: “ Brian hUa hUid, idon fer dána ríghmhiadhach do Thrian Conghail do mharbhadh in bhliadhainsi le mac Mic Eogain, idon, le Seaan, mac Eogain Mic Eogain.” Tá Séamus Ó hUid annso ghá iarraidh ar Chormac Ó Néill labhairt le “ bean an Mharcuis ” ionnus go bhfágfaidhe é i seilbh a oighreachta. Is dócha gurab é Marcuis atá i gceist na Marcuis Aontruma; agus a bhean Róis Ní Néill inghean Sir Henrí, agus aintín Chormaic.

24. *Diarmaid Mac an Bhaird*; Is dócha gurab ionann an Diarmaid seo agus an 'Dermot, son of Lewis' (Diarmaid mac Laoisigh) a bhí i mbláth a shaoghail, do réir Éadbhaird Uí Raghallaigh ("Irish Writers," lch. cci) san bhliain 1691. Insan dán úd (uimh. xv) dá chuid san leabhar so, tá sé ghá chomhairliú do Chormac Ó Néill a chluiche d'imirt le gliocas i gcóinnibh na ngall.

25. *Ruaidhrí Óg Ó hEachaidhéin*; B'fhéidir gurab ionann é seo agus an Ruaidhrí Ó hEachaidhéin thuas (Uimh .22). Bhí dearbhráthair ag Cormac Ó Néill gurbh ainm dó Seaán a fuair bás i Londain san bhliain 1687. Do cheap Ruaidhrí Óg dhá dhán dó san; ceann aca (Uimh. a XVII) ag moladh na humhlúfochta dhó; agus ceann eile (XVIII) ar a bhás. 'Na dhiaidh san rinne sé dhá cheann do Chormac féin, ceann aca (XIX) ghá mholadh agus ceann eile (XX) ghá chomhairliú misneach do bheith aige acht fanúint socair go dtiocfadh an chabhair chuige. Tar éis 1687 do ceapadh iad san gan amhras.

26. *Ughdair anaithnide*. Tá na dánta so gan ainm ughdair leo:

I, III, d'Aodh Buidhe Ó Néill nuair fuair sé tighearnus Chinéil Eoghain 1425.

VIII, X, ar Thoirdealbhach Luineach.

XI, ar bhás Mhuircheartaigh mhic Earca.

XXXIV, XLI, XLII, XLIII, ar Art Óg Ó Néill.

XLIV, ar Chormac O'Neill.

XLVIII, XLIX, dhá cheann 'neamhpearsanta' gairide i sgríbhinn Chathail Uí Chonchabhair.

IV—MÉIDREACTH

Filíocht na sgoil ar fad nach mór atá san chnuasach so. Ní gádh dham tabhairt fá mhíniú ar an duanaireacht soin. An té gur mian leis eolas beacht air cuardúigheadh sé an Réamhrádh atá ag Miss E. Knott do Dhánta Thaidhg Dhoill Uí Uiginn; nó "Irish Syllabic Poetry" ón ughdar chéadna.

Naoi gcinn is dá fhíchid de dhántaibh atá san leabhar so; agus aistí Deibhidhe iseadh dhá cheann déag ar fhíchid díobh san. Ar an chuid eile áiríomhtar a 3 Rannaigheacht Bheag, a trí Rannaigheacht Mhór,

a dó Rannaigheacht Aicleach, a 7 Séadnadh Mór, a 1 Draighneach, agus a 1 Ae Freislighe. Seo mion-tuairisg ortha :

Rannaigheacht Bheag: IV, VII, XXXIII.

Rannaigheacht Mhór: V, XXXVII, XLIII.

Rannaigheacht Aicleach: XI, XLIX.

Séadnadh Mór: VI, XXVII, XXVIII, XXIX, XXXV, XXXVIII, XL.

Draighneach: XIX.

Ae Freislighe. XLVIII.

Deibhidhe, an chuid eile go léir.

Níl den *Amhrán* ann acht ceathramha atá mar Cheangal ar an dán do cheap Art Óg Ó Néill (Uimhir XVI) ; agus ceathrú eile i ndeireadh Uimhir a XLVIII.

Is féidir a thabhairt fá ndeara, ámh, go raibh an meath ag teacht ar an duanaireacht. Na dánta annso do ceapadh do Chormac Ó Néill níl an cruinneas ionnta mar do bhí i saothar na bhfilí a tháinig rompa.

V—PEARSANTA

Ní misde beagán do rádh i dtaobh na beirte fa ndeara an láimhsgríbhinn úd 24 P. 33 do bheith ann. Isiad san Cormac Ó Néill a chuir dá dhéanamh é, agus Ruaidhrif Ó hUiginn an fear do chnuasuigh agus do sgríbh é.

Ní rofhairsing an t-eólas atá le fagháil ar Chormac Ó Néill. Mac d'Art Óg Ó Néill ab eadh é. Deirthear linn⁴³ go mbíodh sé ina chomhnuidhe ar an Tulaigh Móir ; acht ina udhacht⁴⁴ deirthear gur ó Bhrugh Seaáin

⁴³ Dán XIII.

⁴⁴ Sidé é :

“ Copy of the Will of Coll. Cormack O'Neill of Broughshane, Co. Antrim, A.D. 1706 : Prob. 12 Dec. 1706. Diocese of Connor.

In the name of God, Amen. I Cormack O'Neill of Broughshane in the county of Antrim, Esq., being weak of body but perfect of Minde and Memory do make this my last Will and Testament, hereby revoking and annulling all former Wills and Testaments by me made.

Imprimis. I bequeath my Soule to God that gave it, and my Body to the Grave to be devoutly and privately interred in the church of Skirry by my Executor hereafter named.

Item. I bequeath unto my Nephew Charles O'Neill of Edenduffcarrick in the said county, Esqr., all my goods and chattels reale

dó. Tá an dá áit comhgarach dhá chéile. Bhí sé 'na Chornail i n-arm an dara Rí Séarlus. Do phós sé Máire inghean Chuinn Óig Uí Néill ón Chaisleán Riabhach. Ní raibh éinne cloinne aca. Do bhí udhacht a mhná ar liosta na nUdhacht san Record Office fa'n dáta 1708, acht ní bhfuairéas amach cadé an chrích a rug é.

Do cailleadh Cormac féin i mí na Nodlag 1706. D'fhág sé a chuid ag mac a dhearbhráthar, Séarlus Ó Néill Ó Éadan Dubhchairge, agus an fear céadna mar fheithmhiúir. Ní fheicim cionnus a réitigheann sé sin leis an Gheiniolach⁴⁵ atá ag Seán O Donnabháin.

Ní fuláir nó do chuireadh Cormac an-spéis i n-eolas i dtaobh a shinsir, trá's gur fhuláirimh ar Ruaidhrí Ó Uiginn an seanchus do bhailiú agus do chur i leabhar dó.

Má's beag é ar n-eolas i dtaobh Chormaic Uí Néill, is lugha ná san an tuairisg is féidir linn a thabhairt ar Ruaidhrí Ó Uiginn. Deir sé féin linn⁴⁶ gur de mhuintir Uiginn an Tearnoinn é: "Ruaidhrí Ua huiginn, mac

and personall of what sort or kind soever, he the said Charles performing and fulfilling this my last Will and Testament.

It. I do bequeath order and appoint that my dearly beloved Wife Mary Ó'Neill shall holde and Enjoy all the right, title and Interest I have to the profits of the Lease I purchased from Hugh Gawne of the village and towne land of Broughshane the two towns of Agnedor and Dunard in the Braid and County afforsaid with the Corn Mills and Tuck mills thereunto belonging dureing such time or times as she the said Mary shall think fitt, to dwell in my house of Broughshane afforsaid she my said Wife paying all my servants wages.

It. I also order and appointt that if my said Wife shall not think fitt to dwell in my said House, then and in such case I bequeath to her my said Wife all the furniture, Bed, Beding, Chairs, Stools, Tables, hangings, Cabbinet, Chest of Drawers, Grate, tongs, fireshovel and Irons, &c., belonging to my said Wife's Bedchamber, as also the Bed-Hangings, Chairs and Stools given to her by her Uncle Daniel O'Neill, Esqr., Deceased.

It. I leave and bequeath unto my said nephew Charles O'Neill Esqr., all the Right Title and Interest I have to the severall Lands Tenements and Hereditaments in the Kingdom of Ireland passed in Pattent to me and my Heirs by the late King Charles the second, as also all other grants and Titles and things whatsoever to me belonging in the said Kingdom.

Lastly I do order appoint constitute and ordain my said nephew Charles O'Neill, Esq. to be sole Executor of this my last Will and Testament this fourth day of December 1706.

C. O'Neill.

Signed and sealed in the presence of us when the said Cormack O'Neill Esqr. published and delivered this to be his last Will and Testament J. O'Neill; James Meridoch; Hen. O'Neill.

⁴⁵ A.R.E. lgh. 1678 agus 2425.

⁴⁶ 24 P. 33, lch. 172.

Cairbre, mic Seaain, .i. O huiginn an Tearmoinn." Is dócha gur i gCo. Mhuighe Eo atá an Tearmonn, mar gheibhmíd ins na Fiants: "Teige O Higgen, of the Tarmen, Co. Mayo, prndd. Fiants 6567 (1601)⁴⁷

Tá láimhsgríbhinn eile san R.I.A., .i. 24 P. 9 agus bhí sé tamall i seilbh Ruaidhrí. Deir sé ann gurab é Ruaidhrí O hUiginn é, mac Cairbre mic Seaáin mic Cairbré (.i. O hUiginn), mic Con Coigríche, mic Cairbre Dhuibh. Agus gheibhmíd fós insna Fiants: "Carbere m'cocoggerie O Hugin (Co. Mayo) prndd. Fiants 5076 (1587)⁴⁸. Is i gCo. Mhuighe Eo, mar sin, atá an Tearmonn. Is dócha gurab é an Tearmonn é an Tearmonn i ndeisceart an Mhuirthid.

San bhliain 1680 a sgríbh Ruaidhrí 24 P. 33 do Chormac Ó Néill. Le linn a sgríobhtha bhí sé 'na chomhnuidhe i nGort an Chairn. Deir an Laoideach⁴⁹ go bhfuil an áit sin i bparóiste Átha Eochaille i mBarúntacht Tuaim Íochtarach i gCo. Antruma.

VI—ORD AGUS EAGAR

Ní hionann ord don leabhar so agus don láimhsgríbhinn (24 P. 33). Ins an leabhar so tugtar le chéile na téxa próis agus cuirthear ar tosach iad. Annsan tagaid na dánta do réir an uird ina bhfuilid san MS. (I—XLIV). Isiad san an Duanaire ceart. 'Na ndiaidh sin do cuireadh dán Pheadair Uí Mhaolchonaire, agus dán Thaidhg Uí Rodaighe (XLV, XLVI). 'Na ndiaidhsan do chuireas "Céidrí ro ghabh Éirinn uill" atá mar bhrollach dhon "Leabhar Eoghanach san MS. (XLVII). Agus 'na ndeireadh go léir do cuireadh an dá dhán bheaga a sgríbh Cathal Ó Conchabhair insan láimhsgríbhinn an fhaid a bhí sí aige. Ar shon gur follus nach fuil na dánta san láimhsgríbhinn anois do réir uird na haimsire inar ceapadh iad ní fhágann soin ná go mb' fhéidir go rabhadar mar sin ar dtúis. Mar sin féin do cheapas gurbh fhearr leanamhaint don ord ina bhfuilid ann.

⁴⁷ "Poems of Tadhg Dall O hUiginn" II, ích. 32.

⁴⁸ "Poems of Tadhg Dall" II, ích. 303.

⁴⁹ "Kuno Meyer Miscellany" ích. 53.

Bhí lámh dheas chórach ag Ruaidhrí Ó Uiginn ar pheann. Tá a sgríbhneóireacht soiléighte. Ní chleachtann sé mórán nod. Tá sé neamhchúrmach um an Síneadh fada agus um ghoin an tséimhiúcháin, nó b'fhéidir gur chóra dham a rádh gur gann linn mar bhaineann sé feidhm asta.

Sidé an chóir do leanadh san eagarthóireacht annso :

(a) Nuair atá fagháil ar dhá chóib de dhán, nó os a chionnsan, déantar téx 'comhshuidhighte' dhíobh. Glactar leagan amháin mar bhunús, agus tugtar an mhalairt ráiteachais insna nótaí ag bun an leathanaigh. Innistear in gach cás cadé an socrú a déantar.

(b) Nuair ná bíonn againn ach P, agus ba rómhinic linn sin foríor, leantar go dlúth dhon chainnt atá ann. Agus nuair a déantar ceartú nó atharrú áirmhíothar díleas na láimhsgríbhinne insna nótaíbh.

(c) Nuid insna MSS. Do ceapadh ar dtúis sgaioleadh nod do thespéaint san téx annso tré litreacha iodáileacha, acht d'eagla an mhórchostais do socrúightheadh ar leigean don iodáileachas san téx féin, acht amháin an uair a bheadh amhras i dtaobh nuid áirithe. Tespeántar nuid insna nótaí, má thagaid ionnta.

(d) Nuair nach fuláir focal nó abairt, nach faghtar san láimhsgríbhinn, do thabhairt isteach san téx, ar sgáth chéille, nó ar chinnteacht siollabh, cuirtear é i gcuibhreacha cearnógacha, mar seo [].

(e) Tá roinnt leithleachais litriúcháin ag baint lesna láimhsgríbhinní, agus go sonnradhach le P, agus do ceapadh gurbh fhearr iad do chur ar aondul le gnáthlitríú na haimsire seo. Ní misde a áireamh ortha san :

1. An Réamhfocal 'i': 'a' do-gheibhtar i n-urmhór na láimhsgríbhinní. Déantar 'i' dhe san téx annso. Tagra dhó an uair a bhíonn amhras 'na thaobh.

2. An Chopuil, an 3 Uath., Láithreach: 'as' is coitcheanta ag P, idir Choibhneasta agus Neamhchoibhneasta. San leabhar so déantar iarracht ar 'as' do choimeád san Choibhneasta, agus 'is' do chur san Neamhchoibhneasta.

3. Is minic ‘cc’ i n-ionad ‘g’. Nuair thagann i lár boill fhocail cuirtheair ‘g’ san téx annso; i dtosach fhocail ‘gc’; agus ‘cch’ = ‘gh’ annso.

4. Ar an gcuma chéadna gheibhtar ‘tt’ i n-ionad ‘d’. Nuair a thagann i lár boill fhocail cuirtheair ‘d’ dhó; i dtosach fhocail, ‘dt’; agus ‘tth’ = ‘dh’.

5. An dá nod i gcóir ‘agus’ .i. ‘et’ agus ‘γ’ sgaoiltear i bhfuirm ‘agus’ iad.

6. Maidir le ‘e, é’ (leathan na dheireadh), is minic é i bhfuirm ‘C’ .i. ‘e, é’(ard) ag na sgríbhneóiríbh. Níorbh fhuláir ‘e, é’ (íseal) do chur dóibh san chló.

(f) Séimhiú: ar sgáth chuimre insna nótaíbh do measadh nár ghádh tagra fé leith d’easnamh an ghuin séimhiúcháin rud atá rochoitichianta ag P. Déantar é fhógairt, ámh, nuair a bhíonn aon ambras ann, i gcúrsaí amuis, &c.

(g) Síneadh fada: mar a chéile d’easnamh an tsíneadh fada. Cuirtheair san téx é; agus gan tagairt dó thíos mura mbeidh gádh leis.

(h) Leithleachas P. Tá Ruaidhrí Ó hUiginn tugaithe do rudaí beaga ar leithligh san litriú. Do measadh gurbh fhearr iad do cheartú.

1. ‘Bliaghain,’ ‘diaigh’ i n-ionad ‘bliadhain’ ‘diaidh’; ‘cluithe’ i n-ionad ‘cluiche.’

2. ‘Sa’ anois is arís i n-ionad ‘san, insan’; cm. sa lán, XXXVII, 56; sa bhearna i mbid, XXXV, 32.

3. ‘Tainig, rainig’ i gcomhnuidhe i n-ionad ‘táinig, ráinig’; acht ‘táinig, ráinig: tánaig, ránaig’, le géilleadh dhon amus, nó dhon uaithe.

4. Is fíorannamh síneadh aige ar —éi—; ceim, i gcein, Neill, &c.

Is fada atá an saothar so idir lámhaibh agam. Is iomdha greas oibre agus is iomdha sgur do rinneadh air; acht tá sé curtha dhíom agam fá dheóidh, agus do-bheirim a bhuidhe re Dia.

Agus deireadh dhon díoghras anois. Isé sin mo bhuidheachas do ghabháil le Coimisiún na Láimhsgríbhinní de chionn mórchostas an leabhair seo do ghlacadh ortha féin ; le hEoin Mac Néill, Ollamh, a ghríosúigh me an chéad lá chun na hoibre seo, agus a thug bunadhas an eóluis dam ar sheanchus Chloinne Aodha Buidhe ; le hOsborn Ó hAimhirgin, Ollamh, a léigh an téx liom, am cheartú agus am neartú ; le Séamus Ó hÓgáin, Ollamh, leis an Ath. Pól Breatnach, le Dochtúir Séamus Ó Ceallaigh, agus le Gearóid Ó Murchadha, M.A., ar son congnaimh is ceartúcháin le linn an leabhair do dhul fá chló. Dia ghá chuíteamh dhóibh.

TADHG Ó DONNCHADHA

23, Mí na Nodlag 1930.

CLÁR AN LEABHAIR SEO

	Lch.
Réamhrádh	iii
Leabhar Cloinne Aodha Buidhe :	
An Leabhar Eoghanach	I
Ceart Uí Néill	41
Geinealach na gColladh	48
Annála	54
Duanaire Cloinne Aodha Buidhe :	
I. Ní haois fhoirfidheas a Aodh	59
II. A Theachtairé théid bhu thuaidh	65
III. Níor léir dhóibh an díoghail Cruidh	70
IV. Anois tánaig Aodh Eanghach	71
V. Grádh fá thuairim tugus d'Aodh	76
VI. Do mothoigheadh meadhair Gaoidheal	82
VII. 'Na Bhrian táinig Aodh Eanghach	87
VIII. An sluagh sidhe so i nEamhuin ?	94
IX. Maith do suidhigheadh síol Néill	101
X. Truagh m'aister go hArd Sratha	111
XI. Mór ós gach béd bás an ríogh	115
XII. Cinn dúinn comhairle, a Chormuic	120
XIII. A fhir théid go Tulaigh Móir	124
XIV. Racha mé shúr mo shealbha	127
XV. Imir do chluiche, a Chormaic	130
XVI. Dar leat is Art Aoinfhear inn	133
XVII. Fagus umhla d'ainm gaisgidh	135
XVIII. I Sagsoibh loitior Leath Cuinn	139
XIX. Dealbhfad do Chormac mo chéidghrés Droighnighe	146
XX. Tóguibh do chroidhe, a Chormaic	150
XXI. Fuighioll tuisleadh Trian Conghoil	153
XXII. Ná maith dhúinn t'fhiach, a Énri	162
XXIII. Ní haineamh óige i bhflaithibh	166

xxxviii LEABHAR CLOINNE AODHA BUIDHE

Duanaire Cloinne Aodha Buidhe :	Lch.
XXIV. Ní chongmhann inbhe acht oirbhert .	172
XXV. Néll longphuirt ós Loch Eachach .	180
XXVI. Dursan nach mairionn mac Briain .	187
XXVII. Cia meisi nó an macsa Seaáin .	190
XXVIII. Racha mé dom aithne d'Énrí .	194
XXIX. Ceannus na féile ag fuil Fheidhlim .	196
XXX. Mná tar muir maith re Gaoidhil .	203
XXXI. A lámh dar bhean an béim súl .	208
XXXII. Mór loitios lot na láimhe .	211
XXXIII. A Mharta ceanglum connradh .	215
XXXIV. Roinnfod m'éigse re hArt Óg .	218
XXXV. Ceard aithreamhail eineach Gaoidheal .	220
XXXVI. Cia as mó comaoin ar chloinn Néill .	226
XXXVII. Da roighnibh chreides clann Néill .	231
XXXVIII. Ní d'ainbhfios mealltar mac Seaáin .	237
XXXIX. Buime na héigsi Art Óg .	243
XL. Éudmhur meisi fa mhac Seaáin .	249
XLI. Amhgar bisigh bás flatha .	252
XLII. Beag nár sáruigheadh síol Néill .	258
XLIII. Sgéul nua nach cabhair d'ar gcrádh .	265
XLIV. An beó dh'éinneoch don fhuil ríogh .	268
XLV. Díol toile caoinmheas Cormaic .	272
XLVI. Tugas tuile tromghráidh dhuit .	279
XLVII. Ríg hÉrend a hAiliuch .	282
XLVIII. A bhean do-ní an truaighphecadh .	288
XLIX. Aoibhinn duit, a dhuine bhoicht .	289
Ainmneacha daoine	291
Ainmneacha áiteann	308
Ceartúchán	315

LEABHAR
CLOINNE AODHA BUIDHE

AN LEABHAR EOGHANACH

Isiad¹ *iomorro* ríoghdha agus roithighearnuidh bhádar² san aimsir inar tionnsguineadh an leabhur so .i. Toirrdhealbhach Luineach, mac Néill, mic Airt, mic Cuinn, mic Énrí, mic Eoghain, iarna ríoghadh agus iarna oirneadh ar sén úaire agus aimsire lena chineadh go comhaontadhach i ndiaidh³ a chomhbráthar gaofl agus geinealaigh budhén .i. i ndiaidh³ Seaáin mhic Cuinn, mic Cuinn, mhic Énrí mic Eoghain 7rl. Agus do ba lann⁴ craoi cubhaidh coimheda an chóigidh, agus stiuir chert chobhsaidh cosanta an chonáigh agus buachaill tenn thairis do threindíden na dtuath an Toirrdhealbhach sin.

Agus Aodh Dubh, mac Aodha Ruaidh, mic Néill Ghairbh, mic Toirrdhealbhaigh an Fhíona ina thríath for Cinél gConuill mic Néill.

Agus Aodh, mac Feidhlim Bacaigh, mic Néill, mic Cuinn, mic Aodha Buidhe, mic Briain Ballaigh ina thigherna for Cloinn Aodh[a] Buidhe.

Agus Ruaidhrí mac Maghnusa, mic⁵ Donnchadha í Chatháin ina thriath for Ciannachta.⁶

Agus Cú Chonnocht, mac Con Connocht, mic Con Connacht oile, mic Briain, mic Philip, mic Tomáis mic Pilip mic Aodha Ruaidh mic Flaithbheartaigh ina thigherna thréntíodhlaicech for Feraibh Manach.

Agus Art mac Briain mic Rémuinn mic Glaisne 'na Fhlaith Oirghiall.

Agus Fer Dorcha, mac Domhnuill óig, mic Domhnaill, mic Aodha ina thriath for Muigh Cobha agus for Uí Eachach⁷ Uladh.

Agus Seaán mac Eochadha í Anlúain ina thigherna ar Oirtheroibh.

MS. 24 P. 33, lch. 99; agus cóib eile, do tairngeadh as so, lch. 243. Táid siad araon focal ar fhocal.

¹ Asiad. ² bhattar. ³ andiaigh. ⁴ lan. ⁵ mic mic.

⁶ chianachta. Rudhraighe Ó Catháin, mac Maghnusa, mhic Dhonnchadha, deirtar insna hannála gur hoirdneadh é 1577; agus Seaán, mac Olibhérus .i. Mac Uilliam Iochtair, fuair seisean bás 1580. Fágann san gur tráth éigin idir an dá bhliainsin do tosnúgeadh ar an Leabhar Eoghanach do chur le chéile. ⁷ Airbhteach.

Agus Seumus óg mac Rughraidhe 'na Mhac Domhnuill Gallóglach.

Agus Seaán mac Feidhlim í Dhochartaigh for Tír Eoghain na hInnsi.

Agus Aodh mac Maolmhórdha, mic Seaáin, mic Cathail, mic Eoghain í Raghallaigh ós maicne Maolmhórdha.

Agus Brián mac Briain, mic Eoghain,⁸ mic Tighernáin mic Taidhg mic Tighernáin mhóir í Ruairc ina Thigherna Ua mBriain agus Conmhaicne.⁹

Agus Domhnall mac Taidhg, mic Cathail óig mic Domhnaill mic Eoghain í Chonchubhair ós Cairbre Dhroma Clíabh.

Agus Cathal Dubh, mac Conchubhair í Dhubhda for Tír¹⁰ Fhiachrach Muaidhe.

Agus Diarmaid mac Cairbre mic Eoghain chaoich 'na Ua Conchubhair nDonn.

Agus Tadhg Óg, mac Toirrdhealbhaigh *ruaidh* mic Taidhg bhuidhe ina Ua Conchubhair *Ruadh*.

Agus Seaán, mac Oilbhéirus Búrc 'na Mhac Uilliam Íochtair.¹¹

Agus Riocáid a Búrc mac Uilleag mic Riocaird 'na Iarla Chlann Riocaird.

^ [mac Geróid Óg]

Agus Geróid Óg mac Geróid¹² mic Tomáis 'na Iarla Cill Dara.

Agus Geróid mac Sémuís mic Seaáin mic Tomáis 'na Iarla Desmhúmhán.

Agus Tomás mac Sémuís mic Piaruis 'na Iarla Urmhúmhán, agus uas Builtéaraibh 'na uachtarán.

Agus Conchubhar mac Conchubhair í Bhriain 'na Iarla Tuadmhúmhán, iar n-aithríoghadh Dhomhnuill mhic Conchubhair í Bhriain tre fhoirnert gall agus fhear Saxan.

Agus Domhnall mac Domhnaill mhéig Carrthaigh 'na Mhac Carrthaigh Mhór.

Agus Cormac mac Taidhg mic Cormaic Óig 'na thigherna ar Mhúsgraihe mhic Dhiarmada.

Isiad sin *iomorro* flatha agus taoisigh agus troimthighernadha bhádar i gcoimhré agus i gcomhaimsir an tan ro tionnsgoineadh an leabhursa do Thoirrdhealbhach

⁸ Aoghain.
¹¹ iach'air.

⁹ conmhac ; *leg* Ua mBriuin.
¹² Geróid óig.

¹⁰ Thir.

Luineach mac Neill mic Airt Óig mic Cuinn mic Énri mic Eoghain mic Néill Óig mhic Néill Mhóir mic Aodha mhic Domhnaill, mic Bríain Chatha Dúin mic Néill Ruaidh mic Aodha fris a ráidhter an Macaomh Tóinlesg mic Muirchertuigh muighe Lughan¹³ mic Taidhg Ghlinne mic Conchubhair na Fiodhbhuidhi mic Flaithbheartaigh Locha *Feadhaidh*, mic Domhnaill re ráidhter [an tÓgdhamh] mic Aodha Athlamhuin, mic Flaithbheartaigh an ¹⁴trostáin .i. a lorg Rómha, mic Muirchertaigh Mhidhigh mic Domhnaill Ardmacha mic Muirchertaigh na geochall geraicenn mic Néill glúnduibh mic Aodha Finnleith, mic Néill Chaille mic Aodha Oirnidhe mic Néill Fhrasaigh mic Ferghail mic Maoladúin mic Maóilfhithrigh mic Aodha Uairiodhnaigh mic Domhnaill Ilchealgaigh, mic Muirchertaigh mic Muireadhaigh mic Eo(ghain)¹⁵ mic Néill Naoighiallaigh mic Eochaidh Muighmheadhoin.

1.* AGSO an Leabhar Eoghanach, thráchtas ar réim ríogh sleachta Eoghain mhic Néill Naoighiallaigh :

Cúigear mac bhádur ag Eochaidh Muidhmheadhoin .i. Brian agus Oilill, Fiachra agus Fearghus, ceithre mic Muingfhinne inghine Fiodhaigh. Cairenn Chasdubh, inghean ríogh¹⁶ Saxan, máthair Néill Naoighiallaigh ; agus ba hé Niall dob óige ar aoi n-aoisi don chloinn sin, agus ro budh sine ar aoi ngníomha ; agus gér mhór miosguis agus míodhuthracht Muingfhinne inghean Fhiodhaigh do Niall Naoighiallach is¹⁷ chuige ráinig inmhe agus ard-fhlaitheas ar bhéulaibh a cloinne. Agus is¹⁷ amlaidh forcomhnogor sin .i. cúigear mac ríogh¹⁸ Éirionn do ghluasacht ó Themhraidh do sheilg agus d'fhiadhach, agus torc Rátha an Chraoi do mharbhadh dhóibh, agus fianbhoith foluchta do dhénamh an oidhche sin aca ag Fionnshruthán na Faghla i gCrích eidir dhá Abhainn. Ar gcaithemh an fhluchta dhóibh do chúaidh clann Muingfhinne d'iarraidh uisge an tan do ghabh aolsgoth íotan iad .i. Brian agus Oilill agus Fiachra agus Ferghus ; agus fuaradur tobur fíoráluin in bhfiodhbhaidh, agus

¹³ sic MS. (? Muighe Line).

¹⁵ Eo.

¹⁶ ricch.

¹⁴ An leasainm ar easnamh san Isgr.

¹⁷ as.

¹⁸ Righ.

* Áireamh na n-áit ón Eagarthóir.

eugosg serbhghlórach senmhná ag coimhéd an tobair ; agus do ráidh nach dtiubhradh an t-uisge acht don tí do bhéradh póg dhi, agus do luighfeadh ria. Do cheilsed *iomorro* clann Muingfhinne nach bhfuairadur an t-uisge ar eagla an arrachta. Is¹⁹ annsin ráinic Niall d'ionnsaighe an tobair, agus do chúaidh i ngnás²⁰ an arrachta,²¹ agus do rad póg dhi. Táinic dealbh agus dersgnadh fuirre gur bho samhail re gríostaitneamh gréine nó re corcairliag ar lasadh gach ball gach alt agus gach áighe²² dhi ; agus do ráidh re Niall :

“ Is¹⁹ misi flaithes na ríogh,” olsi, “ agus cuingidhisi ríge laoi go n-oidhche for cloinn²³ Muingfhinne a lógh an uisge, agus budh tú bhus rí²⁴ dhe.”

Iar sin táinic Niall do chum na fianbhoithe i mbádar a bhráithre, agus a chúach lán d'uisge leis ; agus do naisg ríge laoi go n-oidhche agus tosach labhurtha i dTeamhraigh for cloinn²³ Muingfhinne a lógh an uisge ; agus do fhaomhadur sin uile do Niall. Rángadur go Temhraigh iar sin, agus do ráidh Niall Naoighiallach friu :

“ Is i n-oidhcheibh agus i laithibh caithter an domhan uile ” ar sé.

Gonadh amhlaidh sin do sgar Niall Naoighiallach ríge agus oireachus Éirionn fria clainn Muingfhinne ;²⁵ agus do thairngir an bhean soin ríge nÉirionn do chloinn Néill Naoighiallaigh airead bhes muir um Ealga.

Do ghabh Niall iar sin ríge go roinertmhur iar mbás Eochaidh Muidhmheadhóin ; agus do rad tuarustul agus tionnlacadh do thuathaibh agus do throimríogaibh na hÉirionn, agus isé²⁶ do rad deich céad each agus chúig céad lúreach agus a each agus a earradh féin i dtuarustul do Chorc mac Luighdheach mhic Oilill Flainn bhig mhic Fiachaidh Mhuillethain mic Eoghain Mhóir mic Oilill Óluim, amhail asbert Torna éiges an ²⁷ rannsa :

Deich céad each chúig céad lúreach
tug Niall do Chorc mac Luighdheach,
agus naoi bhfichid fail óir
agus caoga cornn comhóil.

¹⁹ As.

²⁰ angnas.

²¹ arracht.

²² aicche ; áge, N., ‘glied,’ *Wind*. *Táin* ; ‘a joint,’ *Contrib*.

²³ chloinn.

²⁴ rígh.

²⁵ *Féachtar* “ *Silva Gadelica* ” I, 326 (as *Leabhar Bhaile an Mhóta*, 265 a) *don sgéal san iomlán*.

²⁶ asé.

²⁷ *sic MS. leg san.*

2. Do ghabh Niall Naoighiallach iar sin chóig géill Éirionn, agus géill Alban agus Saxan agus na Fraince agus insi Breton agus go muir²⁸ nIocht, go ros-marbh Eochaidh mac Eunna Gheantsalaigh²⁹ go soighid³⁰ foibrigte³¹ tar aill mara os bruach mara nIocht, iarna ionnarba do Niall féin roimhe sin a hÉirinn iar marbhadh an fhileadh .i. Laidhgeann³² mic Baircheadha leis, amháil asbert an file ag teacht tar bás³³ Néill :

Niall mac Eachdhach³⁴ isa leacht
luid fo sheacht tar treathan triocht
ro-réruigh comharbus Cuinn
go ngaoth os muing mara nIocht.

Do briseadh *iomorro* seacht gcatha re corp Néill Naoighiallaigh ó mhuir nIocht go hÉirinn, ut probat carmen :

Gan do shideadh³⁵ catha no cruais
tógbhuid suas sé athnaidh³⁶ túis ;
ba fíor flatha iar ndáil bháis,
maidhm sheacht gcatha ré a ghnúis.³⁷

Do thugsa a mhuintir corp Néill leo go hOchuinn Mhíde dia adhnacal. Gonadh óna hochánuiph dorónsad fir Éireann um Niall Naoighiallach ad-bherur an t-ainm sin fria. Ro chaith Niall Naoighiallach seacht mbliadhna fichead i ríge nÉireann agus i n-airdcheannus iarthoir Eorpa amháil dherbhus an rann :

Fiche bliadhoin for a seacht
do Niall mar aon re a roineart
ní dalbh³⁸ ós muir nIocht ealach
ro marbh³⁹ Eochaidh Cinnsealach.

3. Niall Naoighiallach céadamus, 14 mic las .i.

²⁸ 'na Fraince agus Innis Breton agus go muir' an méid sin fé dhó san MS.

²⁹ (? chinnselaigh) ; vid *Archiv. fur Celt. Lex.* III 323 ; tuilleadh eolais as san.

³⁰ soighedh.

³¹ sic MS. (? faobhruighthe).

³² Laidhgeann. ³³ bhás. ³⁴ eathach. ³⁵ sic MS. ; (?) Gan seachnadh.

³⁶ séathn- ; (?) sé athnaimh : athnamh .i. édáil, O Cl., *Contrib.*

³⁷ sé siollbha.

³⁸ .i. 'ní brégh,'

³⁹ .i. ramarb.

Eoghann agus Conoll Earrbreadh, agus Cairbre, agus Conall Gulban, agus Laoghaire, Fiacha, Maine, Eochaidh, Énna agus Aonghus Uilldherg, Ferghus Andoid agus Ferghus Madlorg, Triana Uaithghen,⁴⁰ agus Caol Dubh. Do bhádor ocht mic oireaghdha don chloinn sin ór gheinsat clann, ut dixit poeta :

Ocht mic ag Niall, niamhdha an chlann,
adéarsa ribh a n-anmann :

Eoghan, dhá Chonoll na gcreach,
Maine, Eanna⁴¹ fial faoileach,
Laoghaire ba rí⁴² go rath,
Fiacha, Cairbre⁴³ na gcuadhchath.

Conull Gulban, ó bhfuilid Cinél gConuill. Conull Earrbreadh, ó bhfuilid Clann Colmáin agus Síol Aodha Sláine. Fiacha, a quo Meic Eochagáin agus Muinntir Luinín. Maine, a quo Fir Teabhtha. Laoghaire, a quo Cinél Laoghuire. Cairbre a quo Cinél Cairbre agus Ibh Fhlannagáin Tuaithe Rátha.⁴⁴ Éanna, a quo Cinél Éanna. Eoghan a quo Cinél Eoghain.

4. Isé iomorro an tEoghan sin mac Néill ro baistedh la Pádraig mac Carploinn,⁴⁵ athair baiste agus creidmhe agus crábhaidh d'fheraibh Éirionn ; agus isé an Pádraig sin ro fhágaibh⁴⁶ na fágbhálasa ar Eoghan mac Néill, agus ara chloinn ina dheghaidh .i. an tan no-éireóchadh *neach* dhíobh as a iomhdadh nó as a airdleabaidh go mbeithdís fir Éirionn ar crioth agus ar cumhsgughadh⁴⁷ roimhe ; agus spraic a chloinne ar gach cúigeadh i nÉirinn ; agus gan spraic eunchúigídh orra, acht go nderndís réir Pádraig ; agus do rad Pádraig bennacht ghaisgídh for Eoghan mac Néill, ut dixit Pádraig :

Mo⁴⁸ bhennacht for na tuatha
do-biur ó Bhealach Rátha,
foraibh⁴⁹ [a] Cheinéil nEoghuin,
deoraidh go lá an bhrátha.

⁴⁰ (?) tria n-a uaithghein. ⁴¹leg Éanna. ⁴² ríghí. ⁴³ cairpre. ⁴⁴ ratha

⁴⁵ Arploinn, agus 'C' 'no thosach de lámh dhéannaigh.

⁴⁶ fhágaibh.

⁴⁷ cumhsgudhadh.

⁴⁸ *I gcló* (a) V Trip. Ich. 480 ; (b) Selections from Early Irish Poetry (Meyer) Ich. 1.

⁴⁹ foraiph.

Cén bhes Macha fo thoraibh⁵⁰
 buaidh gcatha for a bhferaibh,
cen? cenn⁵¹ slógh bhfer bhFáil die maighin,
 saighin dóibh⁵² for gach tealaigh.

Síol Eoghain mhic Néill
 séan,⁵³ a Bhrighid bhán,
 acht go ndernuidh maith
 flaith úaidhibh go bráth.

Ar mbeannacht ar ndís
 for Eoghan mac Néill,
neb? for cách⁵⁴ ghigheas uadh
 acht robh uagh diar réir.

5. Agus isé an tEoghan soin ro bhris cath Átha Cró, ris a ráidhter Áth Seanaigh an tansa ; áit inar thuit Cis⁵⁵ agus Cana agus Seanach, trí ríogha Uladh, agus inar cuireadh dergár a muinntire ; agus do hadhluiceadh Seanach i ndorus an átha, agus Cis i Sídh⁵⁶ Cisi, agus Cana i gCarnn Chana i sosadh⁵⁷ mhullaigh an tsíodha .i. i síodh⁵⁸ Aodha Easa Ruaidh. Táinic *Conall* agus a bhráithre le hEoghan i n-iarmhoracht Uladh nó go rángadur Cruachan, agus go Leitter Mharga, agus go Tráigh Thuillsge, agus go Ros nGlanglaise ; agus tarlatar⁵⁹ Ulaidh dhóibh ann ; agus ferthur cath amhnus edrócair⁶⁰ eattora ; agus do thuit Dubhruire mhac Cana isin gcath sin. Gonadh úadh ainmnighter an ferann forsa dtá Dubhrur⁶¹ aniugh ; agus do thuit céad curadh isin gcathsin immaille ris.

6. Iar sin luid Eoghan *gona* bhráithre i ndiaidh Uladh go Duibhghlenn Seicheadh risa ráidhter Glenn fíoráluinn Fhinne an tansa ; agus do Bhealach nGola .i. do Bhernus Mhór,⁶² .i. Gola mac Deaghaidh do thuit ann, tainig le Caoimhghain gCongainchnesach do Chonnachtaibh do chongnamh leis, re ráidhter Bernus Mór⁶³ aniu. Agus tugsad Ulaidh cath Bernuis do chloinn ríogh⁶⁴ Éireann annsin, agus brister for Ulltaibh an cath⁶⁵ sin, agus

⁵⁰ thoraiph. ⁵¹ gan. ⁵² *leg* ' saighidh dáibh.' ⁵³ sean. ⁵⁴ chach.

⁵⁵ Cis, agus an dara 'c' laistigh den chéadcheann. ⁵⁶ sith.

⁵⁷ assosadh. ⁵⁸ síoth. ⁵⁹ (?) tarla tra. ⁶⁰ ettrochair. ⁶¹ tta dubrur.

⁶² ' .i. do Bhernus Mhór'; seanghluais é sin a fuair a ghlacadh san

téx. ⁶³ mhór. ⁶⁴ rígh. ⁶⁵ cat.

marbhthur Muirchertach⁶⁶ mórbbhuilleach mac ríogh⁶⁷ Uladh ann le láimh éctoigh iolbhuadhaigh Eoghain mic Néill, agus trí céad d'Fhíorulltaibh immaille fris. De theichsiod Ulaidh iarsin i nGairbhthrian Chlann Fomhoir mhic Airgeadmhair, agus do lensad clann ríogh⁶⁷ Éireann go Mucromha agus do Ghabholghlenn agus do Shliabh gCuaire⁶⁸ nó go rángadur Cuanglaisi; agus do chonncodur na catha coimhinnillte ara gceann don leith oile don abhainn. Agus isiad⁶⁹ bhaói annsin Dubhruis agus Cana óg mac Cana; agus an tan adchonnaire Eoghan iad tug sidhe sanntach seabhcamlail dá soighin, agus do ghabh ag laoidheadh a laochraidhe agus ag moladh a mhíleadh, agus ag brostadh a bhráithreach um chalma do dhénamh. Is annsin do chromsad Ulaidh fán gcaithghleo le bráithribh urmhuisnecha Eoghain mhic Néill, agus rugsad bern céad isin geath i n-urchoimhair a n-aighthe. Agus brister an chaithiorghal sin for clanna roda Rughraidhe, agus cuirther a ndergár ann. Agus do thuit comhdhalta Conaill Gulban ann .i. Eoghan mac Muireadhaigh. Do ghabh Conall ag tuirrsi agus ag tromdhoghra ós cionn a chomhdhalta, agus do ráidh draoi Chonaill, aghón⁷⁰ Laidhgenn mac Bairheadha:

“Budh é ainm an chnuicsi go bráth Doghra.”

Do iodhlaiceadur clann Néill a n-easbadha annsin; agus do lensad Ulaidh tar Goll⁷¹ agus Iorgholl, agus tar crích⁷² chloinne Rosa, agus tar crích Ua nDuach, agus for Caimfhersaid⁷³ agus d'Ard Murchaidh, agus do Rosuigh Mhóir, agus tar cenn⁷⁴ Lochmhuighe agus do Loch Feabhuil; agus fuaradur annsin Guaire agus Fraoch .i. dhá mhac ríogh⁷⁵ Uladh, agus deich céad laoch ina bhfochair. Tugsad cath Locha Feabhail annsin áit inar thuit Fraoch agus Guaire dhá mhac ríogh⁷⁵ Uladh; agus do thuit Boghuine mac Néill Naoighiallaigh i bhfríothghuin⁷⁶ an chatha sin ó chlannaibh Néill .i. an cúigeadh mac déag do Niall; agus Áibhionn, *inghean*⁷⁷ Luighdheach⁷⁸ mic Oilella⁷⁹ Flainn**h**bhig .i. rí Mumhan máthair an Bhoghuine sin. Iar sin do hairgeadh dún Eoghain⁸⁰ Échtuigh mhic

⁶⁶ muircendach (?). ⁶⁷ rí. ⁶⁸ ccuire ⁶⁹ asiad. ⁷⁰ = eadhón, edón.
⁷¹ gholl. ⁷² chrich. ⁷³ chaimfhersaid. ⁷⁴ chenn ⁷⁵ righ.
⁷⁶ abfríothghuin. ⁷⁷ .i. ⁷⁸ Luidhgheach. ⁷⁹ Oilleadha. ⁸⁰ eo.

Iolairchéadaigh leo, agus do thuit féin i gcert chomhluinn la hEoghan mac Néill. Beires Éanna mac Néill Uichtgheal inghean Mhuirchertaigh, ben Eoghain mic Iolarchéadaigh leis, agus beireas triúr mac dhó .i. Dubhán, Bréoinn agus Lughaidh.

7. Iomthúsa Eoghain mhic Néill gona⁸¹ bhráithribh iar n-arguin dhúin Eoghain dóibh rángadur rompa go Sruibh Brain airm i mbaoi⁸² Dianghus⁸³ mac Luighdheach⁷⁸ do chloinn Eachach⁸⁴ Ghunnfhada, agus Mál Mílidh, agus Eochaidh Éachtach do Dháil bhFíatach; agus do ráidhsíod nach dtiubhraidís⁸⁵ géill nó umhla do chloinn ríogh⁸⁶ Éirenn. Do ráidh Eoghan mac Néill gur bhferr⁸⁷ leis cath iná gialla.

Ferthar cath Sruibhe Brain annsin eattorra, agus ní meinic fuaradur clann Néill tennta mur an troimghliadh sin; uair do créchtnuigheadh⁸⁸ na curaidh isin chaithegheo sin .i. Eoghan, Cairbre agus Conall; agus do sraonadh an cath for Dáil bhFíatach, agus do marbhadh Dianghus agus Eochaidh Éachtach agus Mál Mílidh ann. Do leansad clann Néill Ulaidh annsin, agus tugsad a ndeas re tír agus a gclé re muir, agus ⁸⁹ do Dhruim Fachtghair⁹⁰ agus d'Uisge Chaoín, agus do Shnámh Tairpthera, agus do Dhruim Lighean, agus do Chnoc mBoghuine re ráidhter Cruachan Droma Lighean. Is annsin do bhí Ceallach agus Duach Fionn agus Séadno do Mhonchoibh Uladh .i. clann Dáire Barraigh mhic Cathaoir Mhóir.

Ferthar cath Cruachain eattorra annsin, agus torchuir Ceallach agus Duach Fionn agus Séadno isin gcathsin, agus trí céad dá muintir; agus ní raibhe Conall i bhfarraidh Eoghain insin gcathsin Chruachain, acht do bhí in' othar⁹¹ lighe d'aithle catha Sruibhe Boin; agus ní raibhe athmhaoin na Monach ón gcathsoin⁹² bheos.

8. Fógoirther cath la hEoghan gona⁹³ bhráithribh for clannaibh⁹⁴ na gColladh i mullach Sléibhe Toadh ris a ráidhter Sliabh Tuim an tansa; agus bhádur na catha ceachtardha ag tuarquin agus ag tréngleadrath aroile ó mhaidin go meadhón laoi. Ciodh trácht an tan do mhothaigh Eoghan mac Néill cathughadh cruadhláidir

⁸¹ cona. ⁸² ambaoi. ⁸³ diangus. ⁸⁴ Eachaidh. ⁸⁵ ttiuphradís.
⁸⁶ rígh. ⁸⁷ bferr. ⁸⁸ chr. ⁸⁹ (?) del.
⁹⁰ fachtghair. ⁹¹ another. ⁹² cathsoin. ⁹³ cona. ⁹⁴ chl.

i n-othar-lighe?

agus sesamh sírdhéinmhach chlann na gColla ina chertaghaidh do ghabh mire meanman agus airde aigionta é, agus ba gloim fherchon dá héill, agus ba slugadh libheagáin ar láiniasgach gach cromrúathur curadh do-bheireadh fón gcath. Sraóinter an cath annsin for cloinn⁹⁵ na gColladh, agus for Dál⁹⁶ nAraidhe, agus lentur iad go hArd na nDruadh re ráidhter Dún Genoinn, agus co hArd Soileach re ráidhter Ard Macha. Agus do rónsad creacha agus urtha agus airgne agus éadála móra for cloinn⁹⁵ na gColladh i nÍbh⁹⁷ Nialláin agus i nÍbh⁹⁸ Breasuil⁹⁹ agus fo Ghlen Ríge, agus um Loch nEachach, agus do ghabhsad longphort i nAonach Macha ; agus do rónsad síth fria clannaibh¹⁰⁰ na gColladh iarsin, agus suidheas Eoghan mac Néill i nOileach ina ríoghlóngphort féin. Úair ba dúthaidh dhíles dó ó Ghlais tSencha go Sruibh Broin ; agus do réir na n-ughdar níor bh'iongnadh ardphort Oiligh ag Eoghan ara uaisle seach cách, uair as dó ro-chead an sencha an seanrann so síos :

Eoghan mac Néill ardnhaor *Monach*,
muireadhach ba muir ar cruas,
meuraidh go bráth buan a ghleoghal ;
aitheach cách go hEoghan suas.

9. Isí *iomorro* oighidh Eoghain amhail innsid na heolaigh .i. bás d'fhagháil¹⁰¹ do chumhaidh Chonaill mhic Néill, úair ba hionann máthair dóibh araon .i. Inneach inghean Luighdheach¹⁰² mhic Aonghusa Fhinn mhic Fearghusa duibhdhedaigh .i. inghean ríogh¹⁰³ Uladh a máthair díbhlinibh. Gonadh dhó sin ro ráidh an file an rann sa :

Adbath Eoghan mac Néill náir,
la deoraidh ba maith a mhaoin,
do chumhuidh Chonuill chneas chruaidh,
dá bhfuil a uaigh i nUisce Chaoin.

Agus dob í aois an Tigherna an tansin teasta Eoghan mac Néill .i. 65 bliadhan¹⁰⁴ agus cheithre céad. An

⁹⁵ chloinn.
⁹⁹ Bhreasuil.
¹⁰³ ricch.

⁹⁶ dhál.
¹⁰⁰ chlonnoiph.
¹⁰⁴ bliacchan.

⁹⁷ anibh.
¹⁰¹ dfacchaidh.

⁹⁸ aniph.
¹⁰² Luidhgheach

tEoghan sin mac Néill ro ráidhiomur romhoinn fágbus deich mic ina dhiaidh¹⁰⁵ .i. Muireadhach, ó dtá Cinél Muireadhaigh; Ferghus, ó dtá Cinél bhFerghusa; Eochaidh ó dtá Cinél nEochadha; Binneach, ó dtá Cinél mBinnigh; Dallán, ó dtá Cinél Dalláin; Cormac, ó dtá Cinél Corbmaic; Feilimidh, ó dtá Cinél bhFeilimidh; Oilill, ó dtá Cinél Oiliolla; Iollann, a quo Cinél nIollainn; Aonghus, ó dtá Cinél nAonghusa. Eichín¹⁰⁶ ó dtá Cinél Eichín¹⁰⁷. Robdar cathaidhe comhromhach i gcomharbus a n-athar¹⁰⁸ agus a senathar an deichneabhur sin ut dixit an file:

Deich meic ag Eogan na n-all;
 cineadh ó gach mac mórmhall:
 Eoghan, fer nár bh'fhann a threoir,
 sen a chlann sen a chineoil.

Cinél Muiredhaigh maith libh,
 Eichín beodha agus Bindigh,
 Ferghus an soidhealbhdha¹⁰⁹ seng,
 agus Oilill is Iollann.

Dallán agus Corbmac cóir,
 Féilim is Eochaidh altchóir,
 fer dhíobh do cheolbhroghaibh cain,
 sean gach Eoghanach amhlaidh.

Agus is¹¹⁰ amhlaidh sin áirmhios Giolla na Naomh clann Eoghain ina dhuain; agus dearbhadh ar sin amhuil adbeart an file [s]an ramnsa:

Deich meic Eoghain an ghill, glán
 is clann Chonuill Óghulban
 ó mhuigh Eine go Dún Bó
 fersad cath gach baile dhó.

ghille ghlain?
 ó Ghulbain?

10. Mac uasal onórach don chloinn sin .i. Muireadhach ó dtáid ríoghradh Cinéil Eoghain uile, agus Ionnoibh inghean ríogh¹¹¹ Saxan a mháthair.¹¹² Isé an

¹⁰⁵ dhiaicch. ¹⁰⁶ Eichín. ¹⁰⁷ Eicín (*síne ós cionn n*). ¹⁰⁸ anathair.
¹⁰⁹ soidhealbha. ¹¹⁰ as. ¹¹¹ rígh. ¹¹² 'in' lom

× Muireadhach sin mac Eoghain do chuir deich mbáire fhichead i gcionn a thrí mblíadhan dég ar Chuingidh Chas mac Criomhthuinn .i. mac ríogh¹¹¹ Laighean gona¹¹³ thrí fichid¹¹⁴ mac ríogh immaile ris ar dtocht d'iomarbh-áigh iomána ó dhúnadh ríogh Laighean go Tráigh Inbhir, baile i raibhe¹¹⁵ Eoghan mac Néill; agus umhluighios mac ríogh¹¹⁶ Laighean dó d'aithle na hiomána; agus do rad Muireadhach tuarustal dó .i. céad bó, céad brat

× agus céad each, agus a thimtheach budhéin. Agus do chuir Muireadhach triochad báire i gcionn an treas lá iarsin ar fhaithche dhúnaidh Eochaidh Abhra[dh]ruaidh i nAlbain, arna fhoghbháil¹¹⁷ i mbun Locha Feabhail d'Eochaidh ag snámh na tuinne, agus arna bhreith¹¹⁸ i ngialla leis dá dhúnadh féin.

Isé¹¹⁹ Muireadhach do bháith an cúiger ar fhichid do mhacaibh ríogh Alban do bhí aga mhúnadh i mbaili Eochaidh Abhradhruaidh¹²⁰ ar cluiche¹²¹ tuinne iarna fholáireamh d'Eirc inghen Lodhuirnn air dul¹²² do chombáthadh¹²³ friu.¹²⁴ Isé¹¹⁹ fós do rad triochad cath san domhan thoir ag gabháil neirt do rígh¹²⁵ Alban agus gan do chuidechta aige acht foireann chúig long do mhuinntir Eochaidh Abhradhruaidh; agus is¹²⁶ don turus sin táinic Earc inghean Lodhuirnn go hÉirinn leis .i. inghean ríogh¹²⁷ Alban; agus rug ceithre¹²⁸ mic dó amhail asbheart an file:

Ceithre mic la Muiredhach
fria hEirc ba sliocht saor:
Feradach is Tighernach,
Muircheartach is Maon.

II. Do chaith Muireadhach trí bliadhna déag¹²⁹ ina ríge féin iar sin go bhfuair bás ina mhórlongphort féin i nOileach na ríogh, amhail dhearbhus an senrann:

A trí dég Muireadhach mín
Ós iaith¹³⁰ Uladh 'na airdrígh;
oidhche luain an ghégh ghroidheach
do fuair ég i nArdoileach.

111 rígh.	113 cona.	114 lx.	115 raiphe.	116 rí.	117 foghb—.
118 breith.	119 Asé.	120 abhradh.		121 cluithe	122 dhul.
123 chomhbáthadh.	124 fria.			125 rí.	126 as.
127 rígh.	128 4.	129 .x.	130 iaith.		

Agus dob í aois an Tigherna an tan sin .i. ocht mblíadhna déag¹³¹ agus trí fichid¹³² agus cheithre céad¹³³. Earc inghean Lodhuirn, *iomorro*, baoi¹³⁴ aimsir imchíán gan fhior aice íar n-ég Mhuireadhaigh go nus-tug¹³⁵ Ferghus mac Conaill Ghulban i gcol adhbhalmhór¹³⁶ go rug ceithre¹³⁷ mic dhó .i. Feilim athair Coluim Cille¹³⁸ agus Loghunn agus Brénoinn agus Séadna, amhoil dhearbhus an ransa romhoinn :

Ceithre mic la Ferghus
 fris an Eirc chubhaidh céadna
 Feilim agus Lodharn
 Brénuinn agus Séadhna.

Táinic Earc fo aithrige íar sin do chum Cairnigh, agus do shléachtadh gacha treas iomaire ó Thoraidh gu Tuilén Cairnigh ; agus do righne aithreachus ina col agus ina peacadh, agus do bhennuigh an¹³⁹ Cairneach uisge iodhan di. Ro fháguibh Cairneach, *iomorro*, fágbhála móra for clannaibh¹⁴⁰ Eirc .i. gach dara rí no-ghéabhadh Éire go bráth gurab díobh no-bheith ; agus ro fhaoi a spioroid ó Eirc *inghin*¹⁴¹ Loghairn íar sin in manibus angelorum.

12. Muireadhach mac Eoghain chúig¹⁴² mic leis .i. Muirchertach, a quo an ríoghradh ; agus Feradhach, a quo Cinél Fheradhaigh ; agus Tighernach, a quo Cinél Tighernaigh ; agus Maon, a quo Cinél Maoin¹⁴³ ; agus Ruanach¹⁴⁴.

Muirchertach mac Earca dhano, .i. Muirchertach mac Muiredhuigh mic Eoghain mic Néill Naoghiallaigh céidrí Éirionn do Chlannaibh Néill iar gcreidemh amhail dherbhus an file :

Céidrí ro-ghabh Éirinn uill
 do shíol Eoghain a hEachdhrum¹⁴⁵
 an nathair¹⁴⁶ thuilcheapthach thoir
 Muirchertach mac Muireadhaigh.

Isé¹⁴⁷ an Muirchertachsín do-chuaidh i nAlbain i gceann a dhá bhliadhna déag¹⁴⁸, agus táinic Logharn .i.

131 .x. 132 .xx. 133 .4. c. 134 bhaoi. 135 gonustug.
 136 adpalmhór. 137 4. 138 c.c. 139 (?) del an. 140 for chl.
 141 .i. 142 5. 143 Maonaidh.
 144 An méid seo i ndiaidh 'Ruanach' : 12 sc. 5. Ní fhéadaim a
 sgaoleadh. 145 eachruim. 146 anaithir. 147 Ase. 148 .x.

rí Alban ina choinne, agus ferthur cath oghulbhorb¹⁴⁹ amhnus ainiamhurtach ettorra .i.¹⁵⁰ Logharn¹⁵¹ a shenathair féin; agus ro-ghiallsad fir Alban do Mhuirchertach, agus tugsad a mbraighde go humhal 'na urláimh. Agus suidhios¹⁵² i n-ionadh ríogh¹⁵³ Alban, agus bhaoi dhá bhliadhuin i ríge nAlban. Agus do-chuaidh i gcríochaibh Bretan agus marbhus rí Bretan agus rí Saxon agus an t-imper; agus rug ben an impir dís mac dhó .i. Arsidinus agus Constantinus a n-anmonna; agus do ghabhsad an dias sin ríge Saxon agus Breatan; agus adbherait¹⁵⁴ árdughdair¹⁵⁵ gurab¹⁵⁶ ar a shliocht atáid ríoghradh Breatan agus Saxon.

13. Táinic Muirchertach mórchobhlach go hÉirinn iarsin d'fheroibh Alban agus Saxon, agus do ghabh neart ar gach neach d'fheroibh Éireann bhaoi ina aghaidh; agus suidhes féin i nOileach iar sin, agus gabhus ríge Eoghain mhic Néill. Agus adubhairt¹⁵⁷ nár mhiadh nó maise lais ríge nÉireann do bheith ag Oilill Molt mac Daithí, agus gan ag sliocht Néill Naoighiallaigh acht Cúigeadh Uladh, agus cuid do Chúigeadh Connocht; agus isí¹⁵⁸ comhuirle arar chinnead clanna Néill cath d'fhógra ar Oilill Molt mhac Dhaithí mic Fiachrach. Gabhtar lá catha ettorra ar Mhoigh Ocha. Téid Muircheartach mac Muireadhaigh go maithibh a mhuintire agus a mhórshochraide, .i. Lughaidh mac Laoghaire agus Ferghus Ceirbeóhil mac Conuill¹⁵⁹ Chriomhthoinn, agus Fiacha Lonn rí Dhál nAraidhe; agus ferthar cath neimhneach naimhdeamhail eattorra; agus tuiteas Oilill Molt mac Daithí le láimh Muircheartaigh mhic Earca isin gcathsin Ocha, agus cuirther ár a mhuintire; agus tug Muircheartach ríge nÉireann dá shinnserbhráthair¹⁶⁰ .i. do Lughaidh mhac Laoghaire, agus do ghabh féin ríge nOiligh; agus isí¹⁶¹ suaill nárbo leis ríge nÉireann. Agus do bhí 25 bliadhain¹⁶² i ríge Eoghain mhic Néill nó go dtorchair Lughaidh mac Laoghaire d'fharcha teineadh do thuit ina cheann i nAchadh Farcha i nÍbh¹⁶³

¹⁴⁹ ogulbhorb = ollbhorb. ¹⁵⁰ (?) agus. ¹⁵¹ Logoirn. ¹⁵² suighios.
¹⁵³ rí. ¹⁵⁴ adberat, agus 'i' tén 'a' dheiridh.
¹⁵⁵ árdorr nó aroorr. Tuairim atá thuas. ¹⁵⁶ gurap. ¹⁵⁷ aduphert.
¹⁵⁸ assi. ¹⁵⁹ conuill os cionn caret. ¹⁶⁰ brathair. ¹⁶¹ as.
¹⁶² bliaghain. ¹⁶³ anibh.

aróile (B)

Ceirbeóhil /

bliadhna / bliadhain

= feargach + bair

Criomhthuinn tré fheirg na naomh ris, amhail asbert an file :

Lughaidh chúig bliadhna fa chóig
fuair ag Áth Fharcha urchóid ;
ro loisg farcha teineadh tenn
flaith na neimheadh 'sna naoimhcheall.

14. Gabhus Muirchertach ríge¹⁶⁴ nÉireann iar sin, agus isé¹⁶⁵ tug Temhair alle ; agus isé¹⁶⁵ do chuir an dochur mór for Laighnibh i gcumhoil Néill¹⁶⁶ mic Eachach, .i. gan rí dhíobh do bheith ar Theamhraigh go bráth, agus gan¹⁶⁷ íód tar a ndúthaidh féin d'Éirinn do gabháil ; agus tug ar Laighnibh Teach Cleitigh do dhénamh i nDruim Fraoich for brú¹⁶⁸ Bóinne, agus a dheunamh do dharaibh ; agus mná Laighen do bhuaín a thuighedh i¹⁶⁹ Seisgionn Uairbheóil, agus bheith ullamh don toigh sin fo chenn an treas lá ; agus do chuir fíon agus miodh an tige sin for Muimhneachaibh¹⁷⁰ a choinnle agus a fheóil for Connachtuibh¹⁷¹, a iasg a uisge agus a chonnadh for Cúigedh¹⁷² Uladh ; agus is aire itberthe cleiteach fris uair ba hé “ cleith-theach ”¹⁷³ bhfer nÉireann *hé*¹⁷⁴. Do bhris *iomorro*, Muirchertach (do réir na n-ughdor) sé catha dég¹⁷⁵ agus dá fhichid cath thoir agus abhfus amhoil asbert an rann :

Ceithracha¹⁷⁶ cath¹⁷⁷ 'sa sé dég
do briseadh leis 'sní¹⁷⁸ brég riamh,
toir agus¹⁷⁹ abhfus ar chách
mur aithrister do ghnáth iad.

15. Agus do chaith Muircheartach ceithre bliadhna fichead i ríge nÉirenn go dtorchoir lais an mnaoi shidhe .i. la hinghein Déin mic Triuin mhic Roithriuin i dtigh Chleitigh ós Bóinn. Conadh í a oidhidh¹⁸⁰ .i. guin

¹⁶⁴ ricce. ¹⁶⁵ asé. ¹⁶⁶ .n. ¹⁶⁷ 'gan' os cionn caret. ¹⁶⁸ bhru.

¹⁶⁹ a. ¹⁷⁰ for mh. ¹⁷¹ for Ch. ¹⁷² for Ch.

¹⁷³ cleithchleitheach, agus 'chl' os cionn caret. ¹⁷⁴ haidh

¹⁷⁵ 'decc,' os cionn caret tar éis 'sé.' ¹⁷⁶ arna atharú ó 'ceithre.'

¹⁷⁷ catha. ¹⁷⁸ isní. ¹⁷⁹ is. ¹⁸⁰ oighidh.

báthadh¹⁸¹ agus losgadh, amhail fhoirgleas Giolla Moughda :

Muirchertach ba calma a chead
ceithre fionnbhliadhna fichead,
i gCleitech cháidh¹⁸² a dhíol de,
ro bháith fíon ro loisg teine.

Agus dob í aois Muircheartaigh an tan téro don tsaoghal .i. deich mbliadhna for céd. Agus dob í aois an Tigherna an tansin dhá bhliadhain agus dá fhichid [agus] cúig céad. Cúig mic dano la Muirchertach mac Earca .i. Domhnall agus Néillín, Baodán, Scannol agus Fearghus¹⁸³ mur adeir an rann :

Chúig mic Muirchertaigh go mbloidh
mic Muireadhaigh mic Eoghain
Domhnall, Néillín, garg a ngus,
Baodán Scannol is Ferghus.

16. Domhnoll agus Fearghus dhá mhac Muircheartaigh dhá rígh Éireann iadsidhe ; agus is¹⁸⁴ don Domhnall sin do goirthí Domhnall Ilchealgach tré iomad na gcealg do chumudur fir Éirionn chuige ar ainchrídhe a athar friu. Agus is¹⁸⁴ leo tugadh na cathasa .i. cath Sligigh ina dtorchuir Eoghan Bél rí Connocht agus cath Chúile Conoire ina dtorchuir¹⁸⁵ Oilill Ionbhanna mac Eoghain rí Connocht, agus Aodh Fortamhail a bhráthoir, agus cath Chúile Dreimhne for Dhiarmaid mac Cerbhuill ; agus cath Gabhra Liffe for Laighnibh, agus mórán eile mur adeirid na roinnsi :

Is¹⁸⁶ cath Sligigh ria Ferghus¹⁸⁷ 'sria · nDomhnall ndruimneach
ní scél sgei[n]mneach¹⁸⁸ · i dtorchuir Eoghan Bél buidhneach.

¹⁸¹ bathadh. ¹⁸² chaidh.

¹⁸³ recte Forggus : féach *geinealach ríogh Oiligh ag Eoin Mac Néill*, *Archiv. Hib.* II, lch. 37. ¹⁸⁴ as. ¹⁸⁵ dtor.

¹⁸⁶ Flann Mainistreach do cheap na ranna san. Tá an dán iomlán, as an *Leabhar Laighneach*, i gcló ó lámh Eoin Mhic Néill, *Archiv. Hib.* (A), II, Lch. 59 § 14 seq. Do bhaineas feidhm as do cheartú 24 P. 33.

¹⁸⁷ sic MSS, léigh Forggus. ¹⁸⁸ sgeimneach, P. (P).

Cath Chúile Conaíri [i Cera]¹⁸⁹ · riana bhfoirinn¹⁹⁰
 craobh chaomh crobhuing · i dtorchuir Aodh agus Oilill.

Cath cúile Dreimhne for Diarmaid¹⁹¹ · deimhne¹⁹²
 scéaloibh
 i dtorchair trio Chad¹⁹³ céad caoinidh · dona tréanoibh.

Is cath móna daire¹⁹⁴ Lothair · co líon cuirthe¹⁹⁵
 um Aodh mBreac go mbrígh¹⁹⁶ · do-cersat ann seacht
 rígh Cruithne.

Cath Gabhra Liffe for Laighnibh · iomad gcomhlann
 ollghus iomghann¹⁹⁷ · meabhaidh re¹⁹⁸ bhFerghus 's¹⁹⁹ ria
 nDomhnall.

Trí bliadhna don dá mhac sin Muirchertaigh i gcomh-
 flaitheas go bhfuairadur bás ina dtighibh, ut dixit poeta :

Bliadhain²⁰⁰ do dhá bhliadhain do chlos
 do Dheghdhomhnoll is d'Fherghos,
 marbh rí na²⁰¹ tíre gá thoigh,
 dhá mhac mhíne Muirchertaigh.

17. Duaibhseach inghean Duach Ghalaigh, mic Briain,
 mic Mhuirchertaigh mic Eachach Muighmheadhoin
 máthair na deisi mac soin ; agus dob í aois an Tigherna
 an tan teasta Domhnall agus Ferghus .i. naoi mbliadhna
 seasgad²⁰² ar chúig céad²⁰³.

Trí mic la Domhnall Ilchealgach mac Muircheartaigh
 .i. Eochaidh, Colga agus Aodh Uairiodhnach .i. rí Éirenn.

Aodh Uairiodhnach mac Domhnuill Ilchealgaigh mic
 Muirchertaigh .i. rí Éirionn. Isé²⁰⁴ ro bhris cath Slaibhre
 for Brannumh mac Eachach, ut dixit an file :

Is cath Slaibher²⁰⁵ · for Brannumh²⁰⁶ mac Eachach
 ollghuirm
 caomh an forrán · ro-bhris Aodh ollán²⁰⁷ mac Domhnuill.

¹⁸⁹ ar lár P. ¹⁹⁰ fhoirinn, P. ¹⁹¹ for dh. P. ¹⁹² dreimhne P.

¹⁹³ leg trio cha, tricha A. ¹⁹⁴ mona daire P. ¹⁹⁵ cruthne A.

¹⁹⁶ siollabh san bhreis. ¹⁹⁷ iomghcoinn, agus báthadh ar an 'c,' P.

¹⁹⁸ rie, P. ¹⁹⁹ is P. ; ar lár A. ²⁰⁰ bliacchain. ²⁰¹ an A. ²⁰² lx.

²⁰³ cccc, agus c eile neamhchruinn leó. ²⁰⁴ Asse.

²⁰⁵ Vid Mac Néill, op cit, lch. 60, §20. ²⁰⁶ for bh. P. ²⁰⁷ ollain P.

Agus is²⁰⁸ aire adberthe Aodh Uairiodhnach fris²⁰⁹ .i. " uaro einigh " tigdís dó go dtiodhnuicfeadh an domhan dia mbeith fo a amus. Nó, " uara iodhna " .i. ar sluaghadh geimhridh no-ghnáthuigheadh bheith. Nó uara iomorro thigdís dó ina chodhladh, agus iseadh²¹⁰ itbhereadh : crech, cuirm, ceól. Brí inghean Orca mic Eirc máthair Aodha Uairiodhnaigh. Ro chaith Aodh Uairiodhnach seacht mbliadhna i²¹¹ ríge nÉireann conérbailt amhail asbert an file [s]an rann so :

Aodh Uairiodhnach ina thoigh,
mac Domhnaill mic Muirchertaigh,
rí na rath²¹² reacht go riaghail²¹³
adbath iar seacht saoirbhliadhnaibh.

18. Agus dob í aois an Tigherna an tan sin trí bliadhna²¹⁴ fichead agus cúig céad.

Dá mhac Aodha Uairiodhnaigh .i. Dáire agus Maol Fithrigh.

Maol Fithrigh *iomorro* dhá mhac leis .i. Maol Tuile agus Maol Dúin.

Maol Dúin *iomorro*, aonmhac les .i. Fergal mac Maol Dúin.

Fergal mac Maol Dúin *iomorro* airdrí eisdhein agus is leis ro ficheadh na cathasa síos .i. cath Sléibhe Fuaid áit i dtorchair Tnúthghal, ua Loingsigh rí Ua Méith, agus Cúraoi mac Dlúthaigh mic Conaill Creumhthuinn, agus cath Forcongradh Ua gCernaigh go dtorchoir leis ; ²¹⁵ agus cath Fionnabhrach for Laighnibh, dú i dtorchair Aodh mac Cellaigh Cualonn ; agus cath Ruis, dú i dtorchoir rí Connacht, ut dixit poeta :

Cath²¹⁶ Sléibhe Fuaid ria bhFergal · dus-farnaigh faoi²¹⁷ Dlúthach nglé · a mbíoth Tnúthach is Cúraoi.

²⁰⁸ as. ²⁰⁹ Vid " Cóir Anmann " *fén ainm sin.* ²¹⁰ asseadh.

²¹¹ na. ²¹² raith.

²¹³ an focal so an ceann *deireanach ar lch. 108 san lsgy. An ghluais seo faoi, i lámh íasachta : ' Hugo ob : an : D : 6ro juxta Wad . . . ' do gearradh an chuid eile le linn ceangail an leabhair. ²¹⁴ bliacchna*

²¹⁵ sic MS. ; *truailiú nó easnamh annso.*

²¹⁶ Mac Néill, *op. cit lch. 60, §25 seq.*

²¹⁷ faoi : nglé :—raoi, *déshiollbhaigh ó dhúthchas iad.*

Cath Fionnabhrach · for laochraidh Laighean na luamhlann²¹⁸
aobh²¹⁹ na hÉirionn · i mbíoth Aodh mac Cellaigh
Cualonn.

Cath i dtorchuir Innrechtach arg · Connacht cneadhmar
mac Dúnchaidh dúir · la mac Maoile²²⁰ Dúin la Ferghal.

Is i n-aimsir Fherghail *iomorro* ro feradh na frasa i n-oidhche²²¹ gheine Néill ag Lios na bhFras re taobh Oiligh na ríogh .i. frass airgid for Othoin mhóir agus frass mheala agus chruithneachta for Othoin mbig. Cacht inghean Cheallaigh mhic Maolchobha²²² rí Chinéil gConuill máthair Fherghail. Ferthar cath Almhaine eidir Fherghol mac Maoldúin agus Murchadh mac Briain go dtorchair ann rí Éirionn .i. Ferghal iar gcaithemh deich mbliadhna²²³ isin ríghé ut dixit poeta :

Deich mbliadhna²²⁴ gan bhloigh meabhla
ro-chaith Ferghal flaitheamhdha ;
bás ríogh na robhladh roimhe
i gcath adhbhal²²⁵ Almhoine.

Ceithre mic la Ferghal mac Maoldúin .i. Niall Frosach ó dtá an ríoghradh, agus Aodh Ollán²²⁶ agus Conchubhar agus Colga ; agus dob í aois an Tigherna an tan soin torchoir Ferghal i gcath Almhoine .i. sé bliadhna déag²²⁷ agus sé céad.

19. Niall Frassach mac Ferghail mic Maoldúin, airdrí Éirionn. Isé²²⁸ rug an bhreath n-ordhuirc don mhnaoi ima²²⁹ leanamh i n-aonach Taillten, an tan adubhairt nár fhidir athair a mic ; agus do thuing nach raibhe fer aice ; agus nár taidhbhreadh²³⁰ mur aisling di é. D'fhiafraigh Niall nár luigh²³¹ ben eile léi.²³²

“ Do luigh, ar sí.

“ Créd ima raibhe dhuit ? ”

“ A fer féin do luighe²³³ léi²³² ” olsi, “ agus ní fluair a toil uadha, gur roluigh²³⁴ lemsa do chosg a háilghiosa.”

²¹⁸ ina luamhlainn P.

²²² Maolchopha.

²²³ adpal.

²²⁸ asé.

²³¹ luid.

²³² le.

²¹⁹ aodh P.

²²³ x mbliaghna.

²²⁶ ollainn.

²²⁹ imo.

²³³ luidhe.

²²⁰ maol P. ²²¹ anoidhche.

²²⁴ mbliaghna.

²²⁷ rí bliadhna

²³⁰ taibhreadh.

²³⁴ roluidh.

X
Birk
Kenster

“Fíor,” ar Niall, “an choimpert ro fhágaibh a fer féin léisi ro-fhágaidhe agadsa í. Conadhé an fersin athoir do mhic.”

Is amhlaidh ro bhádur an tan sin lucht an aonaigh agus duibhnéll do dheamhnuibh uasta isin aiér gur thuit deamhan díobh for lár Tailltean i bhfiadhnuise²³⁵ bhfer nÉireann .i. Sagart Insi Bó Finne; agus ro innis gur naomhadh Niall, agus gurab í deatach na deighbhreithesin do sgaoil na deamhain uime for gach leath; agus d’iarr an Sagart ar Niall guidhe tar a chenn dia thabhairt a péin; agus do rinne Niall an ghuidhe sin, agus do chuaidh i dtarbha don tsagart. I n-oidhche geine Néill *dano* ro feradh na frassa do nimh ut dixit poeta:

Trí frassa ard Ailline
ar ghrádh Dé do nimh:
frass²³⁶ airgid frass²³⁶ tuirinne
agus frass²³⁶ do mhil.

Mac Ferghail ba feramhail
ar tosach²³⁷ re a ghairm,
an fhlaith²³⁸ ghasta ghenamhail,
Niall Frassach a ainm.

Do thabhaigh²³⁹ Niall iomorro bruid bhuanaidhbh-seach²⁴⁰ for Éirinn .i. céad giall gacha cóigidh, ut dixit an file:

Céd giall²⁴¹ gacha héanchóigidh
ro thabhaigh Niall ní;
ro ba cródha an mhalairt
a dtabhairt fo thrí.

Do chaith Niall seacht mbliadhna i ríge nÉireann amhail dhearbhus an rann:

Niall Frosach mac Fhinnferghail²⁴²
seacht mbliadhna gan baoithearnail
adbath gan locht a lí dhe,
ag tocht d’Í²⁴³ dia oilithre.

²³⁵ abfiaghnuise. ²³⁶ frais. ²³⁷ thosach. ²³⁸ flaith. ²³⁹ thapaigh.
²⁴⁰ buanaidhphseach. ²⁴¹ ghiall. ²⁴² fhinnferghail. ²⁴³ di.

Do rad Niall *iomorro* an ríge dá mhac .i. d'Aodh Oirdnidhe, agus do chuaidh féin dia oilithre co Róimh go bhfuair bás i nÍ Choluim Cille, amhail adeir an rannsa um dhiaidh²⁴⁴, agus do chuaidh a spiorad chum nimhe. Aitheacht, inghean Chéin í Chonchubhair .i. inghean ríogh²⁴⁵ Ciannacht máthoir Néill²⁴⁶. Cúig mic la Niall mac Ferghail .i. Aodh Oirdnidhe agus Colmán, Ferchar, Cúán agus Muirchertach.

20. Aodh Oirdnidhe mac Néill Fhrasaigh isé²⁴⁷ ro ghabh ríge nÉireann; .i. ón oirdneadh tugsat tuath agus egluis fair aderar Aodh Oirdnidhe fris; nó adhorn²⁴⁸ no-deineadh iarna bhúain do chích a mháthar.

Isé²⁴⁷ Aodh Oirdnidhe *iomorro* tug catha Droma Ríogh²⁴⁹ inar thuit dhá mhac Domhnaill mhic Murchaidh .i. rí Temhrach, agus Fiannachta, agus Diarmuid. Sluaigheadh eile la hAodh Oirdnidhe i Midhe gor rann í eidir dhá mhac Dhonnchaidh mhic Domhnuill .i. Conchubhar agus Oilill. Ionnbathd Laighean fo dhí leis. Sluaigheadh eile la hAodh mac²⁵⁰ Néill i Laighnibh gur rorann Laighin eidir dhá Mhuireadhach .i. Muireadhach mac Ruarach²⁵¹ agus Muireadhach mac Broin. Is la hAodh Oirdnidhe torchoir Raghollach mac *Forflain*²⁵² Ionnrath Laighean leis ó Chrich Cualann go Gleann dá Lacha. Chúig bliadhna fichead d'Aodh Oirdnidhe i ríge Éireann con-érbailt ag Áth dhá Fherta i Sliabh Fuaid, la Maol Cano²⁵³, ut dixit etc.:

Aodh Oirdnidhe don réim raith
cúig bliadhna²⁵⁴ fiched fórmhaith
fríoth fáth a leachta re a luadh
ag Áth dhá Fherta fhionnfhuar.²⁵⁵

Sé mic la hAodh Oirdnidhe mac Néill Fhrassuigh, .i. Niall Caille, rí Éireann, agus Maoidún, agus Diarmuid, agus Fógartach, agus Bláthmhac, agus Maolcallann.

²⁴⁴ dhiaigh. ²⁴⁵ ri. ²⁴⁶ amathoir .n., agus .n. os cionn caret.

²⁴⁷ asé ²⁴⁸ adhornn. ²⁴⁹ rígh. ²⁵⁰ ua. ²⁵¹ (?) ruaraidh.

²⁵² f fl—, MS. "Slógad la Aedh iarum for Cenél Conaill i torcair Rogailnech mac Flaithgusa" AU, 814. ARE, bis, A.D. 810 (recté 815) 'Roigheallach mac Flaithghesa' agus 'Roghallach mac Flaithiusa' a ainm ann.

²⁵³ = Maol Canaigh ancovita Lughmhaidh d'éag, 814, A.U.

²⁵⁴ bliaghna. ²⁵⁵ fhionnfhuair.

Dúnlaith inghen Fhlaithbhertaigh .i. rí Thíre Conoill, máthair Aodha²⁵⁶ Oirdnidhe.

21. Niall Caille mac Aodha Oirdnidhe, rí Éireann isé²⁵⁷ tug ríge Laighean do Bhran mhac Faoláin; agus ro loisgeadh Midhe leis go teach Maolconoc. Ríoghdhál mhór la Niall Caille i gCluain Conoire Tomain eidir é²⁵⁸ féin agus Feidhlim mac Criomhthuinn, rí Caisil. Argain bhFer gCeall agus Dealbhna Eathra la Niall. Ro báthadh Niall iarsin i gCalloinn Sléibhe Fúaid, ut dixit poeta an rann: ²⁵⁹

X Borb a thalloinn isan tír,
 olc a dhíol i gCalloinn chruaidh;
 ✓ tánoic baroinn isin sléibh
 do bháthadh Néill rodhuinn ruaidh.

Meadhbh inghen Inreachtuigh, .i. rí Connocht máthair Néill Chaille. Do chaith Niall 13 bliadhna i ríge nÉireann amhail dherbhus Giolla Moghuda:

Deich mbliadhna bliadhain²⁶¹ fa thrí
 Niall mac Aodha Oirdnidhí
 ón gCalloinn gcalmo ros-báidh
 fuair tallainn n-anma ardháigh.²⁶²

Niall Caille dano, sé mic leis .i. Aodh Finnliath agus Duibhinnrecht agus Aonghus agus Carrbhaothán agus Muirchertach agus Braon.

22. Aodh Finnliath mac Néill Caille, rí Éirionn. Isé²⁶³ ro airg Midhe go huilidhe, agus Lorcán mac Cathail, rí Midhe do dhalládh. Agus ionnradh Connocht leis bheos; agus cathshraonadh mór for Ainbhithe mac Seannalain²⁶⁴ mic Aodha, rí Conuille leis; agus ár mór for gallaibh Locha Feabhail, óir tug fiche ceann²⁶⁵ uathoibh go haonbhaile agus éadail a longphuirt uile. Cathshraonadh eile²⁶⁶ for gallaibh agus for Laignibh gur marbhadh leis Flann mac Conuing, rí Breghe, agus

²⁵⁶ aea (?). ²⁵⁷ ase. ²⁵⁸ se. ²⁵⁹ p. an r. ²⁶¹ bliaghain.

²⁶² ardháigh. ²⁶³ asé.

²⁶⁴ *dearmhad éigin annso*: 'Raoinedh mór ré nAodh mac Néill agus ré Flann mac Conaing for Anfídh mac nAedha co nUlltaibh i Tír Conaille Cerd,' *Chron. Scot.*, A.D., 864, =ARÉ, 862=AU, 863.

²⁶⁵ 'dá fhicth décc cend,' ARÉ, 864, AU, 865. ²⁶⁶ íí.

Diarmaid mac Eidirsceoil rí Locha Gabhar, agus goill iomdha do marbhadh ann um Charolus mhac Amhlaimh. Fachtna mac Maoldúin ríogh-dhamhna an Fhochla do mharbhadh i bhfriotghuin²⁶⁷ an chatha soin ó Aodh Fhinliath; agus Laighin ó Áth Clíath go Gabhrán d'argain leis.

Ro chaith Aodh Finnliath sé bliadhna déag i ríge nÉireann, con-érbuilt i nDruim Ineasgluinn²⁶⁸ ut dixit poeta :

Aodh Finnliath, féinnidh Oiligh
a sé déag re díanoighidh
ég ríogh na rodhuain gan roinn
i nDruim adhfhuair Inesgloinn.²⁶⁹

Frass fola d'fherthoin for Dumha nDéisi i gCianachta go raibh ina spairtibh cró ag tairringire báis Aodha Finnleith. Gormlaith inghean Donnchadha mic Domhnuill rí Midhe máthair Aodha Finnleith.²⁷⁰ [Dhá mhac ag Aodh Finnliath]²⁷¹ .i. Niall Glúndubh rí Éirionn, agus Domhnall rí Oiligh .i. sinsear Mhéglachloinn, ut dixit an file :

Dá mhac Aodha Finnliath Fáil
Niall agus Domhnall dreachnáir ;
clann Lachloinn ó Dhomhnall ndron
is clann Néill ó Niall Ghlúndubh.

cf. *Rel. Celt.*,
p. 135.

23. Niall Glúndubh, mac Aodha Fhinleith ro ghabh airdcheannus Éirionn iarsin; agus is²⁷² uadha ainm-nighther clann Néill. Isé²⁷³ an Niall Glúndubh sin do mharbh²⁷⁴ mórán do Ghallaibh is do Ghaoidhealaibh um rígh²⁷⁵ Cairge Brachuidhe agus um thaoiseach Ua gCearnaigh, agus um thaoiseach Ua nDonnagáin .i. Maol Finne²⁷⁶, agus um Fherghal mhac Muireagáin, taoiseach Ua gCriomhthuinn. Niall Glúndubh go bhforgla bhfer nÉireann do dhol isin Mumhain, agus Donnagán mac Flannagáin do thuitim leis.

Trí bliadhna²⁷⁷ do Niall i ríge Éireann, agus a

²⁶⁷ affriotghuin. ²⁶⁸ aneasgluinn. ²⁶⁹ enesccloinn. ²⁷⁰ Fh.

²⁷¹ focail dá sórd ar easnamh. ²⁷² as. ²⁷³ Asé.

²⁷⁴ ARÉ, 915. ²⁷⁵ rí. ²⁷⁶ recte Finnéin. ²⁷⁷ bliaghna.

mharbhadh i gcath Átha Cliath²⁷⁸ go maithibh bhfer nÉireann uime .i. Conchubhar ua Maoileachloinn, ríogh-dhamhna Éirionn; agus Aodh Mhag Eochagáin, rí Uladh; agus Maolmíthidh mac Flannagáin, rí Breagh; agus Maolcraoibhe mac Duibhsionna²⁹⁷, rí Oirghiall; agus Ceallachán mac Fógartaigh²⁸⁰ rí deiscert Breagh²⁸¹; agus Éireambán²⁸² mac Cinnéidigh, rí Cineóil Maine, agus mórán eile amhuil dherbhus an file ag teacht tar bás²⁸³ Néill Ghlúnduibh isin rann:

Niall Glúndubh mac Aodha an óir,
trí bliadhna²⁸⁴ d'ua Néill nertchóir;
ag Áth Cliath luidh fo lannaibh
liach a ghuin do ghlasghallaibh.

Maol Muire inghean Chináith .i. rí Alban, máthair Néill Ghlúnduibh. Trí mic la Niall Glúndubh .i. Muircheartach agus Conuing agus Maolciaráin.

24. Muirchertach na gCochall gCraicenn, mac Néill Ghlúnduibh do ghabháil ríge Oiligh²⁸⁵. Sluaigheadh na gocholl gcroicinn do dhénamh leis isin gheimhreadh, deich céad²⁸⁶ laoch a líon, agus cochall croicinn um gach laoch dhíobh. Orgain Insi Gall leo ar tús, agus dol iar sin go Caisiol go dtard Ceallachán mac Buadhacháin a láimh leis; gur loisg teach Cinn Coradh; go dtard Conchubhar mac Taidhg, rí Connacht a láimh leis; agus bhádur géill tuaiscirt Éireann leis d'ionnsuidhe an deiscirt, .i. Loingseach mac Aonghusa, rí Line agus airdrí²⁸⁷ Uladh; agus Sitreg mac Amhlaimh, rí Átha Cliath; agus Lorcán mac Breasuil, rí Laighean. Agus ar dtoighecht timchioll Éireann maguairt do Mhuirchertach don turus sin tug géill Éireann go hOileach. Agus do thiodhluic Muirchertach na géill sin uile dá bhráthoir gaoil do bhí i bhflaithemhnus Teamhra an tan sin .i. Donnchadh mac Floinn mhic Maoilsheachloinn. Sluaigheadh eile la Muirchertach i Laighnibh go dtard cath do rígh²⁸⁸ Laighean i ndioghuilt a athar, agus do mharbh rí Laighean

²⁷⁸ ARÉ, 917; AU 918/9. ²⁷⁹ Ua Duibhsionaich, ARÉ.

²⁸⁰ Foghartaigh. ²⁸¹ breadh. ²⁸² Cromman, ARÉ.

²⁸³ bhás. ²⁸⁴ bliaghna.

²⁸⁵ 'nÉireann' ar dtús; a bháthadh san agus 'Oiligh' do chur os a chionn i láimh iasachta. ²⁸⁶ .10. 100. ²⁸⁷ (? Ard). ²⁸⁸ rí.

isin gcath sin .i. Cerbholl mac Muiregáin; agus do righneadh foirionn²⁸⁹ fíoráloinn ceangailte dá chnámhoibh, ut dixit Giolla Brighde Mac Conmidhe :

Foirionn do luirgnibh Laighean
inar gcerdchoibh cumhdaigher,
fir chorra ar chlároibh ar sen
do chnámhoibh loma Laighen.

Do chaith Muirchertach na gCocholl gCroicionn 17 mbliadhna²⁹⁰ i nOileach iar sin, iar dtabhairt orlamhus Teamhrach do Dhonnchadh mhac Floinn amhuil dherbhus an rann :

Seacht mbliadhna²⁹¹ dég nocharbh fhann
do Mhuircheartach na gochall
le gallaibh²⁹² Átha Cliath cain
ar áth Fhir Diadh²⁹³ go dtorchair²⁹⁴.

Earcamh inghean Ainbheith mic Aodha, máthair Muirchertaigh na gCocholl geraicionn. Ceithre mic la Muirchertach mac Néill Ghlúnduibh, .i. Domhnall, rí Éireann, agus Flaithbheartach rí Oiligh, agus Murchadh agus Flann.

25. Domhnall Ard Macha mac Muirchertaigh na gCocholl gcoiceann do ghabháil ríge nÉireann; agus Laighin ó Bherbha go fairrge do lomargain leis; ²⁹⁵ agus ionnradh mór*adhbhal*²⁹⁶ san Midhe; agus tug géill agus *eidire* Dál Riada leis; agus do chuir luinges mór ar Loch nÉachach gur milleadh an Trian Toir go hiomlán leis. Giolla Comhghuill Ó Canannáin, rí Chinéil gConuill do mharbhadh leis. Feacht oile do chuaidh Domhnall d'argain Laighean go nderna forbhuis dá mhíos forra. Domhnall *iomorro* do bheith ag éisteacht re healadhoin i nArd Macha, agus nár léig ionnáire dhó éirghe gur mharbh a fhual féin é, mur adeir an file :

Domhnall ua Néill go meadhoir
ag éisteacht re healadhain,
sgél do chuir na slóigh fa seach,
go bhfuair bás i nArd Soileach.

²⁸⁹ .i. na fithchille.

²⁹⁰ an focal ri (=rí) os cionn caret 'na dhiaidh seo i láimh iasachta
(? lámh Chathail Uí Chonchubhair). ²⁹¹ mbliaghna. ²⁹² gaill.

²⁹³ Fhirdia. ²⁹⁴ attorcair. ²⁹⁵ ls. ²⁹⁶ moradpal.

Do chaith Domhnoll 24 bliadhna²⁹⁷ i ríge nÉireann amhail dherbhus an rann :

Gabhus Domhnall ua Néill nert
ré cheithre mbliadhan fichead ;
marbh arg fatha na freagra
i nArd Macha an mhóireagna.

Ceithre mic la Domhnoll Ard Macha .i. Muirchertach agus dá Aodh agus Muireadhach.

26. Muirchertach Midheach mac Domhnuill Ard Macha do ghabháil ríge nUladh, agus damhna airdríogh²⁹⁸ Éirionn agus do bhí naoi mbliadhna fichead isin ríge go bhfuair oidhidh²⁹⁹ la hAmhláimh mac Sitrig³⁰⁰, rí gall, ut dixit an file :

Muircheartach Midheach meardha
naoi mbliadhna déag³⁰¹ deighleabhra ;
beag d'fhairbríogh tarla ina theann
do dhamhna airdríogh³⁰² Éireann.

27. Aodh, mac Domhnuill Ard Macha mic Muirchertaigh na gCocholl geiocenn do ghabháil ríge nUladh, .i. Aodh Craoibhe Tulcha. Is³⁰³ leis torchoir Eochaidh mac Ardghoil, agus a mhac .i. Cú Duiligh agus Gairbhídh³⁰⁴ agus Dubh Tuinne, agus ár adhbhol maille riú ; agus do bhí Eochaidh mac Ardghail³⁰⁵ deich céad³⁰⁶ ; agus³⁰⁷ urdháil re hAodh Ua Néill go Craoibh Tulcha³⁰⁸ fa rian tréan. Baoi Eochaidh a urdháil soin agus deich céad³⁰⁶ dá n-iomurcaidh. Do chaith Aodh Craoibhe Tulcha 16 bliadhna i ríge nUladh, ut dixit poeta :

Sé bliadhna derbhghlana déag
d'Aodh Craoibhe Tulcha an tromghég,
rí do mhughaidh mac Ardghail
slat nár chubhaidh comhardaidh.

²⁹⁷ mbliadhna. ²⁹⁸ airdrí. ²⁹⁹ oighidh. ³⁰⁰ sithrig.

³⁰¹ .19. mbliadhna. ³⁰² airdrí. ³⁰³ as. ³⁰⁴ gairphídh.

³⁰⁵ Ardghair, AU, ARÉ. ³⁰⁶ 10 .c.

³⁰⁷ tá truailliú éigin san chuid eile den abairt seo. Is dócha go measann sé a rádh go raibh Eochaidh a dhá oiread sluaigh le hAodh san chath.

³⁰⁸ Nóta ar an chliathán i láimh chathail Uí Chonchubhair : 'Cath Craoibhe Tulcha A.D. 1004 ; achí 1003, ARÉ, AU ; 1002, Chron. Scot.

Dearb[h]áil, inghean Taidhg an Eich ghil Í Chonchubhair máthair Aodha Craoibhe Tulcha.

28. Flaithbhertach an Trostáin, mac Muirchertaigh Midhigh iomorro do³⁰⁹ ghabháil gialla Uladh go hiomlán ; agus ro marbhadh Cú Uladh, rí Leithe Cathail, leis ; agus do bhen gialla agus eídire do ghallaibh Midhe agus Mumhan. Ionnradh Leithe Cathail leis agus marbhadh Aodha mic Tomoltaigh ; agus eídire leis ó Niall mac Duibh Tuinne ; agus losgadh dhúin Eochaidh. Ionnradh Fánad agus na dTuath leis, agus Ua Maoldoraídh do chur ar ionnarba i gConnachtaibh, agus Flaithbhertach dá leanmhuin, agus maidhm Trágha nEothuile do thabhairt fair. Flaithbhertach do dhol don Róimh ; agus ón trostán Rómha do ghabh ainmniughadh ; agus bás creidmhe d'fhagháil dó iar gcaitheamh dá bhliadhan déag agus dá fhichead i ríge nUladh amhail dherbhus an rann :

Dá bhliadhain³¹⁰ caoga gan chlaon
ba rí Flaithbhertach fíornaomh ;
fríoth go humhal 'na urláimh
críoch Uladh gan iomarbháidh.

29. Aodh Athlamhain, mac Flaithbhertaigh an Trosdáin do ghabháil ríge nUladh i ndiaidh³¹¹ a athar, agus do chaith fiche bliadhain isin ríge amhail dherbhus an rann :

Fiche bliadhain ga ferr fios
Aodh Athlamhain do áirmheas ;
tarla a dheghail³¹² re Fiadh Floinn
tré mheabhail do MhagLachloinn.

30. Domhnall re n-abarthaoui an tÓgdhamh .i. ar threisi, mac Aodha Athlamhain do ghabháil ríge nUladh, agus a mharbhadh le cloinn Lachloinn iar gcaithemh chúig mbliadhna³¹³ isin ríge ut dixit poeta :

Domhnall mur dhamh ós ealbha
chúig bliadhna³¹⁴ ós iath Airdeamhna ;
ó MhagLachloinn fuair oidhidh³¹⁵
i n-uair altroim fhíoroinigh.

³⁰⁹ go.

³¹³ mbliaghna.

³¹⁰ bhliaghain.

³¹⁴ bliaghna.

³¹¹ andiaigh.

³¹⁵ oighidh.

³¹² adegh.

Aois an Tigherna an tan sin 1234.³¹⁶

31. Flaithbheartach Locha Feadha do ghabháil na ríge fria ré trí mbiadhan, agus a mharbhadh le Mag Lachloinn ut dixit [poeta] :

Flaithbheartach ba ferdha dáil³¹⁷
trí bliadhna nar bheg n-iomráidh,
tug fás ar chumhaidh ó gCuinn
mur do mhughaidh MagLachluinn.

32. Conchubhar na Fiodhbhuidhe, mac Flaithbhertaigh Locha Feadha do ghabháil na ríge go ceann deich mbiadhan, agus a mharbhadh le Cloinn Lachloinn, amhail fhoirgleas an file :

Conchubhar na Fiodhbhuidhe féin
deich mbiadhna ós Eamhain fhóidréidh,
do bhí an dornghalach dín³¹⁸ sgol
'na rígh³¹⁹ ollbhladhach Uladh.

33. Tadhg Glinne mac Conchubhair na Fiodhbhuidhe do ghabháil ríge nUladh go ceann secht mbiadhan³²⁰ go dtorchoir le MagLachloinn, ut dixit poeta :

Tadhg Glinne, fa gég³²¹ ós fiodh,
seacht mbiadhna an t-ardfhlaith iodhan,
triath Uladh 'ga mbí³²² gach buaidh,
rí na gcuradh ón gCraobhruidh.

34. Muircheartach Muighe Lughan do ghabháil ríge nUladh go cenn chúig mbiadhan³²³ agus é féin agus a chethrar mac do mharbhadh le Clainn Lachloinn mur adeir an file :

Cúig bliadhna ba rí go rath
Muirchertach Muighe Lughan,
slat do benadh as a bun
's a chethrar mac do mharbhadh.

³¹⁶ *deir an tOllamh Séamus Ó hÓgáin liom gurab é 1041 an bhliain cheart.* ³¹⁷ dháil. ³¹⁸ díon. ³¹⁹ rí. ³²⁰ shecht mbiaghán. ³²¹ gheg. ³²² mbiadh agus 'adh' do chur chun bealaigh. ³²³ mbiaghna.

35. Aodh, re n-abarthaoid an Macaomh Tóinleasg, d'fhágbháil do Mhuirchertach Muighe Lughan i mbroinn³²⁴ inghine í Fhloinn; agus níir mhair don fhuil ríogh mun amsin acht é. Agus iar mbreith³²⁵ an mhic sin oiltior é i dtigh Í Fhloinn, .i. a sheanathar; agus an tan do chuala MagLachloinn sin do chuaidh go tigh Í Fhloinn d'iarraidh an mhacaimh, agus fuair MagLachloinn Aodh 'na shuidhe i gcathaoir ar lár an tige, agus níir éirigh roimhe.

"Is³²⁶ tóinleasg an macaomh," ol MagLachloinn. Conadh dhe sin do len an forthórach³²⁷ anma é, .i. an Macaomh Tóinleasg. X

Cuirs Ua Floinn an Macaomh Tóinleasg iar sin i n-íomholach, áit nach ráinic cumbachta MegLachloinn é. An tan íomorro ba³²⁸ hionghníomha an Macaomh Tóinleasg fásaidh comhfhuachadh cogaidh eidir é³²⁹ féin agus MagLachloinn, ionnus gur airg a n-urmhór, gur thuitedar degdhaoine Chloinne Lachloinn leis uile, agus MagLachloinn féin fa dheoidh,³³⁰ agus gabhus Aodh ríge nUladh co cenn caoga mbliadhan; ³³¹ agus tuites le Cloinn Lachloinn ar thaobh aisse for Sliabh³³² Fúaid, ut dixit an file: X

Énmhac Mhuirchertaigh mian sgol
caoga bliadhan gan bhernadh³³³,
rí Uladh dar chlaon gach call,
an tAodh fa humhal d'anbhfann.

Aodh Méith .i. sinnser Chloinne Aodha Buidhe, agus Niall Ruadh dhá mhac Aodha re ráidhter an Macaomh Tóinleasg.

36. Aodh Méith mac Aodha do ghabháil ríge nUladh re ré 13 mbliadhan, ut dixit an file:

Aodh Méith a múr na hEamhna
feadh a ré gan fhreasabhra,
rí riaghla ad-féd na fádha,
trí bliadhna³³⁴ dég diongmhála.

³²⁴ amproinn ³²⁵ mpreith. ³²⁶ As.

³²⁷ (?) forthórmach; *vid* Cóir Anmann, 61. ³²⁸ pa. ³²⁹ se.

³³⁰ dheoidh ³³¹ mbliagna. ³³² sliaph. ³³³ 'b' lom. ³³⁴ bliagna.

37. Niall Ruadh do ghabháil ríge nUladh iarsin, agus a ég fa chenn míosa i dTulaigh Óg ut dixit [poeta] :

Niall Ruadh 'ga réir mur gach rí
reimheas aithgherr re héinmhí ;
géill Gaoidheal ag techt dá thoigh,
nert gun aoinfher ós Ulltaibh.

38. Brian Chatha Dúin mac Néill Rúaidh d'ionnarbadh do Chloinn loinngníomhaigh Lachloinn i gConnachtuibh, agus do ghabhsad féin an ríge, gur éirigh nert Briain tarrsa, agus do hairgeadh leis ó Thulaigh Óg go Sliabh Truim ; agus tugadh cath Caimeirge³³⁵ leis, áit inar cuireadh deargár Cloinne Lachloinn, agus inar thuit Mag Lachloinn féin, agus a mhac ; agus tug Brian tuarustul mór each agus airm agus éideadh do Mhaoilsheachloinn Átha Senaigh a haithle chatha Chaimeirge³³⁵, inar thuit Domhnall MhagLachloinn agus a bhráithre.

Brian Chatha Dúin mac Néill Ruaidh do ghabháil ríge nUladh, agus tug tuarustul do Ghaoidhealaibh Éireann i gCaoluisge, agus do Chathal Chroibhdherg Ua Chonchubhair, agus d'Fhinghín Reanna Róin Mheg Carrthaigh, agus d'Ua Bhriain, agus do Mhac Murchadha, agus do Ghaoidhealaibh Laighean archeana ; agus níor iarr ar son a dtuarustuil orra acht goill d'ionnarba as dúthaigh gach duine aca féin. Do ionnarb Síol mBriain agus Clann Charrthaigh goill Mumhan go mbádar³³⁶ i Rinn Róin ; agus do radsad cath dona galloibh annsin ; agus marbthur Finghín Mac Carrthaigh ann, ionnus gur ghabh ainmniughadh uadha d'éis a bháis .i. Finghtn Reanna Róin.

Isé³³⁷ Brián tug cath Ciannachta for gallaibh Uladh ; agus cath Muighe Cobha dar ionnarb goill agus gallghaoidhil a hOirtheroibh³³⁸ agus a Muigh Cobha³³⁹ ; agus do chuir goill an chóigidh uile a Leith Cathoil.

Do chaith Brian Chatha Dúin ocht mbliadhna dég i n-airdcheannus an chúigidh, agus torchuir iarsin i gcath

³³⁵ caimeirge ; i gCo. *Thir Eoghain*, 1241, AU. ³³⁶ mpattar.

³³⁷ Asé. ³³⁸ hoirtheroibh. ³³⁹ do moigh cophá.

Dúin la Danaróibh, agus urmhór Gaoidheal Éiríonn maille fris, ut dixit an file .i. Giolla Brighde Mac Conmidhe:

Ocht mbliadhna déag³⁴⁰ do Bhrian Breagh
ríoghdhamhna tulcha Taillean,
go dtugadh cath i nDún dó
a rath ar gcúl níor chlaochló.

Ciōdh trácht, ní raibhe an neart céadna i gCloinn Lachloinn ó do rad Brian dílgheann i gcath Caimeirghe³⁴¹ orra ; agus níor bho machtnadh soin³⁴² uair do dhícheann Brian aoinfher dég dá láimh féin isin gcathsin díobh, amhail as-bert an file :

MagLachloinn uadh gan eighre
tosg Briain i gcath Caimeirghe ;
fiú a écht a laoidheadh leam,
an t-aoinfhear dég do dhíchenn.

39. Domhnall, mac Briain Chatha Dúin do ghabháil ríge nUladh. Cath Craoibhe i dTulaigh Óg do thabhairt³⁴³ do Dhomhnall Ua Néill, agus Brian mac Aodha Buidhe³⁴⁴ do mharbhadh ann, agus forgla gall Uladh uile do thuitim isin gcathsin. Isé³⁴⁵ an Domhnall sin tug tomhus ar tús do ghallóglachaibh, .i. do Mhag Buirrche ó bhfuilid Clann tSuibhne ; agus is do chothughadh cogaidh fria Clainn Aodha Buidhe tug Domhnall an bhuannacht sin amach.

Do sgríos Domhnall an taoibh sin³⁴⁶ goill a hOirthearoibh³⁴⁷ agus a hÍbh Eachach, agus a Cianachta,³⁴⁸ agus as an tuaiscert uile, agus do rónsad clann Bhriain feronn cloidhimh dona críochaibh sin i n-éaruic Aodha Óig Uí Néill ; conadh iad féin agus a gclann dlighes cíosa agus béusa na bhferonn sin.

Do ghabh Domhnall nert mór for Cloinn³⁴⁹ Aodha Buidhe, agus do marbhadh Somhoirle Ua Gairmfhleagh-aigh leis, agus do marbhadh fós Domhnoll Óg agus a mhac .i. Niall Cualanach. Do chuaidh Domhnall dá oilithre don Róimh iarsin ; agus ar dtoighecht ón Róimh

³⁴⁰ .x. ³⁴¹ cameirce. ³⁴² son. ³⁴³ thapairt. ³⁴⁴ bhuidhe.
³⁴⁵ Asé. ³⁴⁶ sic MS. ; (?) an tan sin. ³⁴⁷ hoirthearoiph.
³⁴⁸ ciannachta. ³⁴⁹ chloinn.

dhó fúair bás creidmhe ag Loch Laoghaire, iar mbeith dá bhliadhain³⁵⁰ agus trí fichid i ríge nUladh amhail fhoirgleas an rannsa romhoinn :

Domhnall mac Bríain fa borb sluaigh
dá bhliadhain seasgad³⁵¹ síorbhuain ;
iath Gall fa chion do chomhchuir
an crann ós fíodh d'Eoghanchaibh.

40. Aodh mac Domhnoill mhic Bríain Chatha³⁵² Dúin do ghabháil ríge nUladh ; agus isé³⁵³ tug maidhm Baile Dálaigh agus maidhm Reanna Sibhne for Cloinn³⁵⁴ Aodha Buidhe, agus do hionnarbadh Énrí mac Briain i nAlbain leis. Agus isé³⁵³ tug maidhm Rátha Conghoil for Oirghialla.

Do chuaidh clú agus alla³⁵⁵ agus ardnós Aodha fa iarthar Eorpa uile ar thruime a thuillmhe agus a thuarustail agus a thiodhluigthe, agus ar dhíol dámh agus deoradh, agus ar dháil tséad agus maoinéadh d'éigsibh agus d'ollamhnoibh. Is ann, iomorro, do bhí a dhúnáruís agus a bhaile bunaidh isin Fhraochmhoigh ; agus do bhádur trí fichid³⁵⁶ teach comhladhach comhdhaingen isin mbaile sin i n-égmuis príomhárúis an ardflatha, .i. fiche³⁵⁷ teach ina ndíoltaoi éigsi agus ollamhoin agus ánróith Éireann ; agus da fhichead³⁵⁸ teach ina ndíoltaoi dámha³⁵⁹ agus deoraidh agus lucht mionduas olcheana.

Do chuir Ua Conchubhair .i. rí Connocht duine dá mhuinntir féin .i. Diarmuid na Cloiche Ua Conchubhair do bhreith tuarusgbhála Aodha Uí Néill chuige. Cíodh trácht, iar n-iompódh do Dhiarmuid tara ais go Cruachain, áit i roibh Ó Conchubhair, adubhairt³⁶⁰ go raibhe féin i ndúnadh Aodha Í Néill, agus nach bhfaca a ionshamhail³⁶¹ d'árus ag rígh ná ag roithigherna i nÉirinn.

“ Uair is³⁶² ann as lia féinnidh³⁶³ fíorchalma, agus amhus airmneimhneach,³⁶⁴ agus banntracht buananála,³⁶⁵ éigsi agus ollamhain agus aosa gacha dáno olcheana. Agus do chonnarc féin,” ol Diarmuid “ teagh uaigneach óla i mbaile³⁶⁶ Aodha Í Néill, agus do áirmhios chúig

350 bliaghain. 351 .lx. 352 catha. 353 asé. 354 chloinn.
355 allo ; *cm* allatas, 'clú' contrib. 356 60. 357 xx. 358 .xl.
359 damha. 360 agus adubhairt. 361 ionshamhail. 362 as.
363 feindidh 364 airmneimhneacha. 365 buananala. 366 ampaile.

cloidhimh dég agus naoi bhfichit ara raibhe³⁶⁷ dornnchla óir i n-airde ós ceannaibh³⁶⁸ na geuradh ann, i n-égmáis cloidheamh go mbeirtibh airgid nó iarúinn."

Conadh í tuarusgháil na hoinne forbla tnútha³⁶⁹ annsin.

Do chaith Aodh an Fhraochmhoighe ocht mbliadhna dég is dá fhichet i ríge nUladh, agus ní clos gur ér éinnech do thruagh ná do thrén an feadh sin amhuil dhearbhus an rann ag techt tar a reimhios :

Fuair Aodh an Fhraochmhaigh, réim áigh
 ocht mbliadhna ar chaogaid chomhláin ;
 mór n-iath do fhuaidh a hEamhain
 ag buain giall do Ghaoidhealaibh.

41. Niall Mór do ghabháil na ríge iarsin tar éis Aodha, agus do bhí ag táthughadh na dtuath agus ag ceannsughadh na grcíoch, agus ag díorghadh na ndroch-dhaoine re reimhios 32 bhliadhan go bhfuair bás i gCínél Fhaghartaigh amháil dhearbhus an rann :

Dhá bhliadhain triocho, dearbh dhamh,
 Niall Mór airdrí Uladh,³⁷⁰
 nós gach ríogh dhá fhréimh roimhe
 re a ríomh san réim ríoghraidhe.

42. Niall Óg, mac³⁷¹ Néill Mhoir do ghabháil ríge nUladh. Isé³⁷² tug maidhm an Iubhair³⁷³ ar ghallaibh, áit inar cuireadh ár adhbhalmhór orra ; agus tug braighde fher mBreagh³⁷⁴ agus Teabhba³⁷⁵ agus Bréifne Í Raghallaigh leis. Niall Óg iomorro do dhol i gConnacht-oibh go dtáinic Domhnall mac Muirchertaigh agus Tomaltach mac Donnchaidh agus Ruaidhrí Ó Dubhda ina chenn agus forgla bhfer Connocht uile go dtorsat³⁷⁶ a mbraighde 'na urláimh ; agus do dháil Niall ar madh naoi³⁷⁷ a thuarustul da gach aon d'uaislibh Connacht. Ionnradh na Midhe la Niall Óg, agus Tighernán Ua

³⁶⁷ raiphe. ³⁶⁸ arna atharrú ó 'acceannaibh.'

³⁶⁹ truailliu éigin ar an seanfhocal so ; (?) t. na háine forbba tnútha.

³⁷⁰ Siollabh ar easnamh. ³⁷¹ mach. ³⁷² Asé. ³⁷³ iuphair.

³⁷⁴ mpreagh. ³⁷⁵ teabhtha. ³⁷⁶ (?) leg. dtardsat.

³⁷⁷ is deacair a rádh ciaca 'dh' nó 'g' atá os cionn 'm' san nod do 'amdh' ; (?) ar Muigh nAoi.

Ruairc, prionnsa na Midhe, agus an Dúdálach agus Seiffin Dufait do mharbhadh leis. Gabháil timchioll Tíre Conuill agus umhla do bhúain asta, agus an tír do roinn ar dhó eidir Toirdhealbhach Ua Domhnaill agus Conchubhar, mac Seaáin Uí Dhomhnaill. Tug Niall Óg, iomorro, trí madhmanna for gallaibh³⁷⁸ Leithe Cathail, agus maidhm Machoire an Chroinidh for gallaibh³⁷⁹ Moighe Oirghiall; agus ionnradh Leithe Cathail, agus mac Seain Biséad do mharbhadh leis i n-éruic Mhic Giolla Muire. Teach do dhénamh la Niall Óg i nEmhain Macha; agus adeirid na heolaigh gurab é do rinne fleadh³⁸⁰ na hEamhno fa dheoidh³⁸¹ i nÉirinn. Agus do chaith deich mbliadhna i ríge nUladh, go bhfuair bás i Seanmhuigh, ut dixit an file:

Fuair Niall Óg nár eitigh fer
deich mbliadhna fa hard áiremh,
go nderna adeir an senchaidh
fleidh na hEamhna d'Éirennchaibh.

An Niall Óg sin dano agus Cú Uladh, agus Aodh Óg agus Seaán Súilidh, agus Maoileachloinn agus Énrí Aimhréidh, clann Néill mhóir annsin. Brian agus Eoghan agus Toirdhealbhach Mart trí mic Néill Óig annsin.

43. Énrí Aimhréidh, mac Néill Mhóir, mic Aodha mic Domhnuill, mic Briain Chatha Dúin do ghabháil ríge go roinertmhur; agus do chaith sé bliadhna isin ríge re díol dámh agus deoradh, éiges agus ollamhan, amhail fhoirgles an rann:

Sé bliadhna³⁸² don tríath nár thréith
geall Éirionn d'Énrí Aimhréidh,
do bhí an t-óigfher re díol dámh
'na ríogh ar an gcóigeadh gcomhlán.

44. Brian, mac Néill Óig do ghabháil na ríge go rathmhur, agus a[#]ég i gcionn leathbhliadhna, ut dixit poeta:

Brian mac Néill Óig, áiriamh gar,
leithbhliadhain d'éis a athar,
do bhí sé 'na chenn cosgair
cenn a ré go rángustair.

³⁷⁸ for gh. ³⁷⁹ fur gh. ³⁸⁰ fleagh. ³⁸¹ dheoigh. ³⁸² bliaghna.

LEABHAR CLOINNE AODHA BUIDHE 35

Domhnall agus Brian agus Aodh Ruadh agus Niall agus Ruaidhrí, agus Seaán, agus Énrí Óg clann Énrí Aimhréidh mhic Néill Mhóir annsin.

45. Domhnall mac Énrí Aimhréidh do ghabháil ríge nUladh; agus do chaith agus do chosoin an tír, ^x agus tug riaghail chert chomhthrom³⁸³ san gcúigeadh; agus do chaith seacht mbliadhna i mórchonách chóigidh chaomhthorthaigh Conchubhair, amhail dherbhus an file isin rann:

X legend?

Rí Uladh ba doirbh a dhréim
Domhnall mac Enrí Aimhréidh;
cert riaghla do roighne an rí,
seacht mbliadhna d'oighre Énrí.

46. Eoghan mac Néill Óig do ghabháil ríge nUladh, agus adeirid na hughdoir agus na heólaigh nach bhfuil acht ríomh reullann nó gad um ghaineamh agat dol i gcenn comntuis nó comhairmhe a nderna Eoghan mac Néill Óig fa Éirinn ag dílghenn a námhad agus a nemhcharad, ag sgrios agus ag díothláithreadh aosa uilc agus ainreachta agus égóra, agus ag congmháil na riaghla ríogh go roidhreach. Do bhí Eoghan mac Néill Óig chúig bliadhna fiched i gomhfhorbuis an chóigidh amhail do chan an file:

X Prov

Chúig bliadhna fichead, fíor dhamh,
fuair Eoghan ardfhlaith Uladh;
tearc rí badh cóir 'na chomhar
rí do-chóidh tar Conchubhar.³⁸⁴

X

Énrí agus Feidhlim agus Art³⁸⁵, agus Aodh agus Domhnall agus Brian agus Muirchertach agus Seaán³⁸⁶ Buidhe [agus] Eoghan Óg, clann Eoghain mhic Néill Óig sin.

47. Énrí mac Eoghain do ghabháil na ríge iar sin, agus do bhí seasgad bliadhain³⁸⁷ go buantiodhlaigtheach i ríge nUladh gan imreasan ag táthughadh na dtuath agus na dtreabh agus na dteallach ro bhaoi fóna thighernus féin; agus ag tennadh a chíosa agus a chána for

coigríochaibh, agus ag tabhairt fuinn agus feroinn do cheallaibh agus do chaoimhreiglesaibh ; agus ag óradh scríneadh agus mainistreacha agus chuladh³⁸⁸ n-aiffrinn agus mionn agus mórbhachall ; agus ag foghail tséad agus maoinéadh d'éigsibh agus d'ollamhnaibh agus d'aos gacha dána, agus ag tabhairt tuarustuil agus tiodhluigthe do thrénríoghaibh go bhfuair bás cubhaidh coimhriaghalta i gcionn seasgad³⁸⁹ bliadhna³⁹⁰ buanaidhbhseach amhail dhearbhus an file :

Seasgad bliadhain buan an stair
reimhes Énri mhic Eoghain,
'sé 'na rígh ar chlár na gcuradh³⁹¹
do bhí a ágh gan urdhubhadh.

48. Conn mac Énri do ghabháil ríghे nUladh d'éis³⁹² a athar, agus do bhí ag míniughadh gacha móraicme agus ag certughadh na gríoch, agus ag táthughadh na dtuath agus na dtreabh agus na dteallach, agus ag dáil tséad agus maoinéadh d'éigsibh agus d'ollamhnaibh agus d'aos gacha dána olchena go cenn naoi mbliadhna go dtorchair la a dheirbhfhine féin i meabhail ut dixit [poeta] :

Conn mac Énri d'aidhbhle a chreach
rí iomlán d'uaisle is d'éineach ;
naoi mbliadhna³⁹³ mur chách do chaith
re táth riaghla don ríoghfhlaith.

Clann Chuinn mhic Énri, .i. Art Óg agus Seaán agus Toirdhealbhadh, agus Conn agus Brian agus Aodh Balbh.

49. Énri Óg do ghabháil na ríghे iar marbhadh Chuinn mhic Énri, agus do chaith chúig bliadhna³⁹³ isin ríghе amhoil dhearbhus an rann :

Cúig bliadhna³⁹³ do³⁹⁴ bhrígh meabhla
Énri Óg flaith Finnleamhna ;
beart doiligh ó shin dá shíol,
níor dhligh oighidh an airdríogh.

³⁸⁸ choileadh. ³⁸⁹ .lx. ³⁹⁰ bliaghan. ³⁹¹ siollabh san bhreis annso.
³⁹² dheis. ³⁹³ bliaghna. ³⁹⁴ dho.

50. Domhnall mac Énrí do ghabháil na ríge iar sin go cenn énbhliadhna³⁹⁵ dhég ut dixit [poeta]:

Éinbhliadhain³⁹⁶ dég deimhin linn
Domhnall mac Énrí áirmhim,
rí gan fhalach gan fhoghuil
do thabhach críoch Conchubhair.

51. Art³⁹⁷ mac Aodha do ghabháil na ríge tar éis Domhnuill mhic Énrí, agus do chaith ceithre bliadhna³⁹⁸ go leith isin ríge go rathmhur rianamhoil amhoil fhoirgles an seancha suadhfhoclach an seanrann:

Art³⁹⁷ mac Aodha ar uair áigh
ba leis críoch Uladh d'úrláimh;
mairidh gnaoi cheirtriaghla í Chuinn
naoi leithbhliadhna³⁹⁹ mur labhruim.

52. Art Óg mac Cuinn mic Énrí mic Eoghain do ghabháil ríge nUladh go socair sénamhail iar gcertughadh coigríoch, agus iar ndílgheann a námhad, agus iar sgrios méirleach agus bithbheanach. Iar n-ionnarba danar agus dibhfeargach, iar gcosc foghla agus ainchrídhe na n-iath agus na n-oirer, agus iar ndáil tséad agus maoinéadh d'éigsibh agus d'ardollamhnaibh Éireann, fuair comhshonadh socair síodhamhail do réir áirilleadh, iar gcaithiomh ceithre mbliadhan⁴⁰⁰ go leith i láinríge Uladh, amhoil fhoirgleas an file:

Art mac Cuinn nár choguil crodh
naoi leithbhliadhna⁴⁰¹ gan leonadh;
fúair ceart a fhréimhe roimhe
tré neart fhéile is iorghoile.⁴⁰²

53. Conn Bacach mac Cuinn mic Énrí mic Eoghain bliadhain⁴⁰³ agus da fhíched:

Bliadhain⁴⁰³ is cethrochad gan chol
geall gach ríogh⁴⁰⁴ d'ua na n-iarladh
lorg a shen ar fhonn Éirionn
do lean Conn na gcaithréimionn.

³⁹⁵ enbhliagna.

³⁹⁶ éinbhliacchain.

³⁹⁷ Airt.

³⁹⁸ bliacchna.

³⁹⁹ -ghna.

⁴⁰⁰ -ghan.

⁴⁰¹ ghna.

⁴⁰² agus an dáta 1559.

⁴⁰³ -cchain.

⁴⁰⁴ ri.

54. Seaán mac Cuinn mic Cuinn mic Énrí mic Eoghain do ghabháil ríge nUladh go cenn ocht mbliadhan⁴⁰⁵, agus a mharbhadh i mBun Abhonn Duine, 1567.

55. Toirrdhealbhach Luineach do ghabháil tighernuis Thíre hEoghain go ceann ocht mbliadhan⁴⁰⁵ fichead, go bhfuair bás. Anno Domini 1595.⁴⁰⁶

56. Aodh, mac an Fhir Dhorcha do ghabháil ríge gan fhreasabhra 'na dhiaidh⁴⁰⁷ sin, bliadhain is fiche ina Thigherna, ina Ó Néill, agus secht mbliadhna⁴⁰¹ 'na iarla tar éis Ó Néill do ghairm de.

Maidhm móradhbhul la hAodh, mac an Fhir Dhorcha, an tan ro ba barún é, ar Ua Néill .i. Toirrdhealbhach Luineach mac Néill Chonallaigh i mBél Áth na dTrí dTobar.

Maidhm eile lasan Aodh céadna ar Mhág Mathghamhna .i. Rosa Buidhe mac Airt mic Briain i Samhadh Tigher-¹ aigh.⁴⁰⁸ ¹ ¹

Maidhm áithesach eile la hAodh ar Ua Néill .i. Toirrdhealbhach eidir Loch na n-Aireadh agus machaire Locha Cubha, ar mbeith do Thoirrdhealbhach ocht gcéd dég Albanach agus dá chéd dég gallóglach ann.

Maidhm eile la hAodh ar Thoirrdhealbhach i Mullach Fighid.

Maidhm eile leis ar Chloinn tSeaáin Í Néill i gCois Úna.

Maidhm eile leis ar Thoirrdhealbhach san Chairrín, agus fa chenn aimsire bige iarsin do goireadh Iarla Thíre hEoghain de.

Maidhm mór eile leis ar Mharusgál na hÉirionn i gCluain Tiobrad agus deargár Saxanach do chur ann.

Maidhm eile leis i mBél Áth na mBriosgadh ar Phléisionach dhá chúigedh Mumhan.

Maidhm eile leis i n-eaghluis Chille Clúana ar Ghiuisdís na hÉirionn go mórshluagh gall uime, agus an Giuisdís féin do thromlot isin treassoín. Iarla Chill Dara do mharbhadh leis isin bPort Mhór an oidhche riasin maidhm sin.

Maidhm eile leis ar Ghiuistís na hÉirionn i nDruim Fliuch, agus do cuireadh an Giuistís féin dá chois go

⁴⁰⁵ -ghan.

⁴⁰⁶ An dáta i láimh dhéannaigh: 1595, ar dtúis, agus a atharrú go dtí 1593. ARÉ 1595. ⁴⁰⁷ dhiaigh. ⁴⁰⁸ Tigheirnnuicth.

haimhdheónach annsin, gurab ar thoradh eisiomuil rugadur a mhuinntir leo gan mharbhadh é. Gidheadh, ní tháinig gan dioghbháil ón iomairg sin, óir⁴⁰⁹ do marbhadh mac Iarla Odoirbin úadha maille re dergár a mhuinntire do chur.

Maidhm eile leis ar an nGiuistís i bhFochard Muirtheimhne.

Maidhm eile leis ar shluagh gall i gCill Imhain ina ndearna ár mór.

Maidhm na Dubhstáide leis ar Mharusgál na hÉirionn, agus iomad caiptín agus daoine uasal do mharbhadh ann gan áriomh ar shaighdiuiribh.

Cath ordhruic iomráiteach do chur ar Mharusgál na hÉirionn i mBél an Áth Buidhe,⁴¹⁰ agus an Marusgál féin do thuitim ann, agus Maolmórdha mac Seaáin Ruaidh .i. mac Í Raghallaigh.

Sluaigheadh eile leis go Cionn tSáile, agus tángadar fogla fer Mumhan ina chenn, agus tugadur a mbraighde dhó .i. Maolrunaidh⁴¹¹ mac Cormaic, Tigherna Musgraidhe, agus an dá Mhag Carrthaigh, agus Ó Súillemháin, agus an Ridire Fionn, agus an Ridire Donn, agus Mac Muiris Chiarraige,⁴¹² agus Ó Caoimh, agus Ó Madaidh, agus Ó Ceallacháin, agus an Róisteach, agus an Barrach Mór, agus fillis roimhe go hUltaibh iaramh.

Seacht gcéd dég, ca doilghe troid,
do lucht cosanta 's comhroic,
ár gall is díth a ndaoine,
do frith ann⁴¹³ dá n-eugaoine.

Dob é an lá so lá a mbasgoidh,
lá Parthalóin príomhapstoil,
a n-airm re' gcois ga docra
maidhm aca ar allmhorcha.

⁴⁰⁹ ór. ⁴¹⁰ 'A.D. 1598' nóta ar an chliathán, man. al.

⁴¹¹ arna atharrú ó 'Maolmorda.' ⁴¹² 'C' lom.

⁴¹³ frith ann sin.

Míle 's cúig céd go cuibhghe
 's ocht mbliadhna⁴¹⁴ dég derbhaimne,
 do réir áirmhe agus fhiadhan⁴¹⁵
 's ceithre fichid finnbhliadhan.⁴¹⁶

× Do bhí sé trí seachtmhaine i bhfoslóngphort ag Loch Remhar na Bréifne, agus iurtha agus airgne agus édála na Midhe go hÁth Luain agus Fine Gall ag teacht chuige annsin.

⁴¹⁴ -ghna.

⁴¹⁵ is fhiaghán.

⁴¹⁶ fionnbliaghan.

CEART UÍ NÉILL

I.* Ceart gnáthuighthe agus Tighearnus Uí Néill ar Chóigeadh Uladh annso :

A cheart ar Ó nDomhnaill : teacht líon a thionóil ó Tharbh Chinn Casla go hEas Rúaidh, agus gan fheuchain do shochar na do dhoirbheartus¹ dá mbiadh orra. Agus isiad² so na taoisigh tig le hUa nDomhnaill .i. Ó Buighill ó Thír Bhoghuine agus a Tír nAimhir ; agus Ó Maol-gaoithe as Túaith Í Mhaoilgaoithe ; agus Mac Giolla Shamhais as Ros Guill ; agus Ó Breisléin as Fánuid ; agus Ó Maoilegáin as Magh gCaorind ; agus Ó Muireadh-aigh agus Ó Conaill as Tuaith Bladhaigh ; agus Ó Toircheart as Clúain Eidéile ; agus Mac Dhubháin as Tír Eunna ; agus Mag Fhíonnachtaigh a hArd Mhég Fhíonnachtaigh ; agus [Ó] Dochartaigh a hArd Miodhair³ ; agus MágFherghail a Tír Bhreasail ; agus MagLoinn-seacháin as Gleann Fhinne. Agus dá ndeachadh⁴ díobhdhadh⁵ ar na haicmedhuibh sin an⁶ slughadh ar na tuathaibh féin, acht trí saorthuatha Mhuinntire Canannán ag Conallchaibh féin. Agus gach ionadh i mbrisdís Conallaigh dá n-umhla ar Ó Néill breith a bhreitheamhan féin d'Ó Néill ann. Agus dá ndeacha ba i mbiseach ar Chonallchoibh, dhá bha ionnlaogha⁷ san mboin san mbliadhain.⁸ Cuíd dá chéad buannacht buna Í Néill ar Chonallchoibh ó Tharbh Chinn Chasla go hEas Ruaidh.

Dá dtí Ó Domhnaill go baile Í Néill ar cúairt isé⁹ Ó Maolchraoibhe thairbhíreas a bhíadh agus a dheoch dó, agus is¹⁰ le Ó Maolchraoibhe na cinn agus na seicheadha. Dá raibh Ó Domhnuill ag fuireach ré lón nó ar congmháil isé⁹ Ó Donnghoile as marusgál dó ; agus madh é chosgrus na mairt is¹⁰ lena mhuinntir na mionuighe. Dlighidh Ó Néill cuairt ríogh do Chonallchoibh, agus isiad¹¹ a airdfheadhmanntaigh féin muinntir Chuinne¹² agus

MS. 24 P. 33, lch. 207. *An dara cóib, ibid., lch. 275, sliocht an ch'adcheann; mar a cheile iad tríd stós.*

* *Aíveamh na n-alt agus socrú na stad ón Eagarthóir.*

¹ (?) thoirbheartus. ² as iad. ³ niodhair. ⁴ agus daineachadh.

⁵ díobhdhadh. ⁶ An, agus lánstud tar éis 'sin.' ⁷ ionnlaogh. ⁸ -ghain.

⁹ asé. ¹⁰ as. ¹¹ asiad. ¹² C lom.

muintir Ágáin as feadhmonntoigh dhó anngach tír i dtéid.¹³

2. Ag so ceart gnáithe agus cíos Uí Néill ar an mBréifne :

Ar Ó Raghallaigh teacht líon a thionóil gan fheuchoin do shochar ná do dhoirbheartus a mhuintire ; fiche marg ar Íochtar¹⁴ Thíre ; ar shliocht Aodha Uí Raghallaigh fiche marg ; fiche marg agus chúig uinge ar chloinn Aodha Caoich¹⁵ an Fheadha ; agus deich maírg an Bhiataigh ; agus deich maírg ar chloinn tSeon mhic Toirrdhealbhaigh ; agus chúig mharg ar dhúthaigh Chathail mhic Maolmhórdha ; agus chúig maírg ar chloinn Ghiolla Íosa Óig ; agus cúig mharg agus sé uinge ar chloinn Fheidhlimidh mhic Fearghail ; agus dá mharg go leith Thoirrdhealbhaigh Óig mic Glaisne ; agus marg Eoghain Í Raghallaigh. Cuid céad go leith buannacht buna Í Néill ar an mBréifne. Agus fiche sgilling ar Dhomhnall Ó Raghallaigh ; agus fiche sgilling ar an mBaile Thrasna ; agus marg Sheón Í Raghallaigh. Agus airgead croise caoile nó salfás do bhí d'fhiachaibh ar chách an úair cuireadh an cíos amach ar tús.

3. Ceart Í Néill ar Íbh Eachach¹⁶ Uladh .i. a dteacht léirthionóilte, agus muna dtigeadh breith a bhreitheamhan féin d'Ó Néill uatha. Trí chéd mart uatha, nó sé uinge, agus dá chéd marg ara son. Cuid dá chéud do bhuanacht bhuna¹⁷ uatha ; cuid leithchéad¹⁸ díobh ar Íbh Eachach¹⁹ féin .i. ar MhagAonghusa, agus cuid leithchéad¹⁸ ar MhacArtáin, agus cuid céad ar na trí taoiseachaibh .i. Mac Shuileachain, Mac Duibheana agus Ó hAidheid.²⁰

4. Ceart gnáithe agus duibhchíos Í Néill ar Oirghiallaibh .i. teacht léir²¹ a dtionóil iar bhfagháil rabhaidh dhóibh, agus muna dtigeadh breith a bhreithimh²² féin d'Ó Néill. Dhá chéd mart uatha. Cuid dá chéad do bhuanacht bhuna uatha ; cuid fhichid²³ de sin ar mhuintir Cheallaigh.

5. Agso duibhchíos Í Néill ar Mhac Cionnáith²⁴ san mbliadhain²⁵ .i. teacht léir a thionóil gach úair goirfidhe air ; agus céad cóta bán ; agus dá bhonn agus dá

¹³ attéid.

¹⁴ iachtar.

¹⁵ chaoich.

¹⁶ íbheachach.

¹⁷ buna.

¹⁸ leith. c.

¹⁹ íbheathach.

²⁰ *malaírt íomdha ar an sloinneadh so insna hAnnálaibh: Ó hAidith, Ó hAiteidh, Ó hAtidh, &c. Ní bhfaghaim tuairisg an dá shloinneadh eile.*

²¹ léir.

²² ' b ' lom.

²³ fhichid.

²⁴ cionáth.

²⁵ -ghain

fhichead²⁶ anngach baile biatoigh; nó bonn chroise caoile nó salfás ar son an chóta bháin; agus cuid deichneabhair²⁷ agus da fhichead²⁸ do bhuanacht bhuna.²⁹

6. Saorthar lucht tige Í Néill .i. Innis Eoghain; agus do fágbhadh trí taoisigh orra .i. Ó hÉanna, agus tugadh mur dhúthaigh dhó ó Tharbh Chinn Casla go Tumóig Eich Í Eunna (mur a ndeachaidh a hanam eisce), rioth eich; dúthaigh Í Mhaol Fhabhail .i. ó Thumóig Eich Í Eunna go hAlltoibh Gorma ag dul sa mBréaduigh; dúthaigh Í Dhuibhdhíorma, .i. rioth eich ó Alltoibh Gorma go hArd an Chró.

Agso³⁰ tighearnus Í Néill ar Innis Eoghain .i. cuid céad do bhuanacht isin leithbhliadhain²⁵; agus céad marg isin mbliadhain²⁵ do chíos, le cois a chonnmhála³¹ agus cuarta a shlúaigh; agus dá mbriseadh air breith a bhreithemhan féin d'Ó Néill; agus gach geall dá leigter tar uisge Doire anall i ngioll rena chíos gan a fhagháil réna fhuaslugadh.

7. Tighearnus Í Néill ar Ó gCatháin .i. cuid cheithre bhfear ndég ar Fhearann na Craoibhe³² san ráithe; agus cuid ochtair ar Chlainn nDiarmada; agus cuid ceathair ar Thír Caorthoid³³; agus a ceathair go leith ar Chiannachta; agus cuid cúigir ar mhuintir Í Mhaoil-mheana³⁴; cuid deichneabhair³⁵ ar Mhuinntir Bhránán.

Dlighidh do chionn a shochair³⁶ Ó Néill do chonnmháil an fad as áil leis; agus dlighidh teacht le³⁷ líon a thionóil ó Sparr³⁸ Átha Deiridh. Mart ar fhichid³⁹ a seincheart, nó dhá uinge, agus cúig mharg san mbliadhain⁴⁰, agus sluaigheadh do Dhomhnall mhac Briain Chatha Dúin ar Árd MhéGiollagáin. Da fhichead⁴¹ marg san ráithe ar Ó bhFloinn; agus sluaighedh, agus mart ar fhichid³⁹, nó uinge agus chúig maírg fhichead⁴¹ ar Mhac Giolla Mhuire san ráithe; agus sluaigheadh agus foslongphort agus dá uinge agus cúig mharg ar son an mhairt ar fhichid.

8. Cuid dá chéd do bhuanacht bhuna ar Fheroibh

²⁶ dhá fhichead. ²⁷ deichneamhair. ²⁸ fhichead. ²⁹ buna. ³⁰ Acc so.

³¹ *leg* chongbhála. ³² *recte* Fheara na Craoibhe.

³³ *faid órlaigh den líne i ndiaidh an fhocail seo bán.*

³⁴ -meana. ³⁵ -mhair. ³⁶ Dlighidh do chionn as.

³⁷ 'leis' do dhíbirt, agus 'le' do sgríobhadh os a chiomn.

³⁸ osparr, (?) ós barr. ³⁹ fhichit. ⁴⁰ -ghain. ⁴¹ -cheat.

Manach, agus an oiread⁴² céadna do mhartoibh nó d'airgiod ríogh⁴³; agus dá chéad ar slúraigheadh; agus muna dtigeadh an dá chéad sin, bó san duine bhías d'easbaidh orra; agus dá bha ionnlaogha san mboin díobh nach bhfuighther; agus dá dtigeadh MagUidhir féin ar slúraigheadh agus gan a mhuintir leis leath na cána dhó.

Dlighidh gach tigherna agus gach taoiseach dá ndéantar i gCúigeadh Uladh, mur atá Ó Domhnuill, Ó Cathán, MagUidhir, MágMhathghamhna, Ó hAnluáin, Mag-Aonghusa, MacCanna⁴⁴, Ó Gairmfhleaghaigh, *etc.*, céad bó ar gach neach dá ndingéantar tighernaídh dhíobh leith amuigh do lúach impidhe na n-airdfheadhmanntach.

Dlighidh MagUidhir a mbí do cheart⁴⁵ agus do chánaigh Í Néill don taobh thiar do loch d'iodhlacadh aniar go hiomlán.

9. Tighernus Uí Néill ar MhacCanna⁴⁶: slúraigheadh agus foslongphort, agus cuid dá fhichead do bhuanacht bhuna, agus airgiod ríogh; trian thall i gCloinn Bhresoil, agus dá dtrian abhus, agus cuid seisir.

10. Ar Oirthearoibh, cuid céad do bhuanacht bhunaídh, agus céad marg, agus a dteacht léirthionóilte, agus muna dtigid breith a bhreitheamhan féin d'Ó Néill uatha.

11. Tighearnus Uí Néill ar Chinél Maine:⁴⁷ .i. Mac Conallaigh más taosga é féin ná fedhmonntaigh Uí Ghairmfhleghaigh dochum an cheithearnduis uiread le Ó Gairmfhleghaigh aige don uaisle.

Oidhcheacht Uí Néill orra .i. oidhche ar Mhac Aodha, agus oidhche ar Ó gCeallaigh, agus oidhche ar Mhac Conallaigh, agus gan congnamh ag Ó nDuibhín nó ag Ó Fhlaithbheartaigh madh fada comhnuidhe Í Néill aca.

Dá raibh Ó Néill ag Ó Gairmfhleghaigh, a bhiathadh ar na ceithre bhaile lucht a thighe dhlighes; a ghallóglaih ar Chollaibh Íochtaracha⁴⁸ dia hAoine agus dia Sathairnn an úair nach bíonn féin aca. An oidhche bhíos i nArd Sratha a bhord ar Mhac Conmidhe as Loch Í Mhaoldubháin .i. fearann an Reacaire.

Ceart Uí Néill ar Chinél Maine⁴⁷ annso: .i. dá chéad mart agus céad go leith marg d'airgiod ríogh; agus

⁴² anuiread. ⁴³ rígh. ⁴⁴ macana. ⁴⁵ 'do cheart' *sgriobhtha fé dhó.*

⁴⁶ mhacana. ⁴⁷ Sic MS.; (?) Máin, Maoin. ⁴⁸ iachtaracha.

éirghe amach an úair goirther orra ; agus cuid céad go leith do bhuanacht bhuna ; agus is⁴⁹ do Mhac Conallaigh as cóir an cíos do thoirbhirt ; agus a iodhnacal dona feadhmonnaibh ; agus ceithre pinginne leis an mart ; agus dá ndeacha amugha a n-íoc ar Mhac Conallaigh.

Con Allaidh

12. Ó Gairmfhleghaigh maór sguir Í Néill agus a choinnleóir⁵⁰, pinginn as an uinge ; dianas an eich [dh]á dhéighe⁵¹, acht pinginn ag giolla chinn an eich, agus dá phinginn as an láraigh⁵² ; leithdhéighe⁵³ ar dhuine ealadhan dá ngealltar eich agus ba dhó ; dol innte le maoraibh an deigheich gach máirt ; agus a leathára⁵⁴ agus íth⁵⁵ muice agus bromaol tóna dona coinnlibh d'Ó Ghairmfhleghaigh ; agus ní fhuil acht íth⁵⁵ aonmhuice dhó insan⁵⁶ oidhche. Cuid trí fichid⁵⁷ ar Thír Fhiachra ; agus cuid trí fichid⁵⁷ ar Mhac Cathmhaoil, nó ara fhearann. Cuid trí fichid ar Mhuinntir Bhirnn ; sluaigheadh agus foslongphort agus fós⁵⁸ lón orra uile.

13. Aodh Méith do ghabh fearann ar tús do Chlannaibh Néill. Gormfhlaith, inghion Í Dhomhnuill, do fhuráil, do mhuin neamhaircisi airgiod ríogh do dhéanamh dona martoibh, agus a rogha d'Ó Néill na mairt nó an t-airged.

14. Mac Cathmhaoil⁵⁹ agus Mac Murchaidh agus Ó Doibhlín fírcheithearna⁶⁰ Uí Néill. Agus dlighidh síad bráighde do ghabháil, agus do choimhéd ; agus dlighidh síad do cheann a bhfedhma na trí chédoidhche d'fhaire ar foslongphort agus ar sluaigheadh ; agus gach ionadh ina dtig ní dochum Uí Néill i gcánaigh⁶¹, i ngaduigheacht, nó i ndortadh fola, nó i mbriseadh custuim, dhá chaoirigh leis an mboin do shochar. Rogha an chraoí ag mnaoí an tighé, agus an athrogha acasan, .i. caora fhirionn agus caora bhuinionn, agus a húan féin léi⁶² go Féil Cros⁶³ ; agus gach biseach i dtéid na ba téid an sochar [san bhiseach] cédna.

15. Dá ngabhthur gaduighe nó fuagarthach nó neach eile ar fhuráilemh an tigherna, a rogha ball deisi ag lucht na gabhála ; agus dá ngabhthur bráighe ar sluaigheadh agus a tabhairt i láimh na fírcheitheirne fána⁶⁴ deisi is⁶⁵

⁴⁹ as. ⁵⁰ chinnleóir. ⁵¹ aneich ádheighe, (?) *truailliú éigin annso.*

⁵² laraidh. ⁵³ *dee* = screpul, *Contyib.* ⁵⁴ leathara. ⁵⁵ íth. ⁵⁶ ann san.

⁵⁷ trí fichit. ⁵⁸ fos (?) *báthadh ar " agus fos lón," aithris ar an abairt roimhe.* ⁵⁹ Macathmhaoil. ⁶⁰ fírcheithearnn. ⁶¹ accána.

⁶² le. ⁶³ feil cros ; (?) *féil na Croise.* ⁶⁴ -na os cionn na líne. ⁶⁵ as.

leó an deisi ; agus dá ndeacha bráighe dhá deóin ní dhlighid ní dhi nó faghbhála⁶⁶; ceart sluaighidh le fuasgladh na brághad ag fear a gabhála ; agus dá ndeachaidh is⁶⁵ gnáth don tigherna an t-éudach agus an deisi ara mbí ór nó urmháille⁶ a mbeith gan chomhairemh aca ; agus ní dhlighid na fírcheithearna faghbháil ar mhuintir an tige acht ar an gcomhuightheach, acht muna n-abra an tigherna a lomarguin. Dá ndéntur ceitherntus ar mhuintir mhic ríogh nó comharson ní dlighthear faghbháil⁶⁸ orra ; dá ligid an ghaoth re dorus an tige do thoil an tigherna dlighidh biadh do chaitheamh ; dá dtí ba ón gciontach is⁶⁹ cead dóibh mart d'ithe, agus muna dtí is⁶⁹ cead dóibh caora.

x 16. Ceart Uí Néill ar Mhuintir Dhoibhlín .i. fiche bairghen mhine⁷⁰ san errach san leithcheathramhain, agus medar ime leis an mbairghin ; agus ceithre ciséin bhracha san earrach, nó bairille, san leithcheathramhain, agus meadar ime san tseachtmhuin ; ceithre pinginne d'airgiod Cásg insan⁷¹ leithbhliadhain⁷² ar Mhuintir Dhoibhlín.

Dhíoladh gach rí⁷³ agus gach taoiseach agus gach coimhghitheach ar lucht tige Uí Néill uile do réir seanghnáithe Cloinne Néill ó aimsir Dhomhnaill mhic Bhriain Chatha Dúin nó gur ríghtheadh Énrí mac Eoghain mic Néill Óig, mic Néill Mhóir, etc. Rí⁷⁴ rofhoirfe roifhírénta an rí⁷⁴ sin, rí do bháitheadh brég agus aindligtheadh, agus do chongbhadh ceart do thréunoibh agus do thruaghoibh ; agus le linn an Énrí sin do ríoghadh do saoradh na heagluisi agus na cealla leis ó gach dochar dá raibh orra ríamh roimhe sin.

17. Saoirsi ar bhuanacht bhuna ag Lucht tige Uí Néill ; agus ní fhuil saoirsi boinn bhí⁷⁵ ag éanaicme 'na bhferann muna raibh líon an bhuin bhí do dhaoinibh, agus d'iolmhaoinibh aca ó bhfuighthear éirghe amach. Agus dá mberar mairbhe⁷⁶ nó⁷⁷ fuadach i dtír do thíorthoibh Í Néill, chúig pinginne sa túaith do gheimhlibh i bhféugmais na túaithe asa ngluaister í. Dá lentar do dhruim comharc nó éirghe amach nó togharma an airbhe ní fhuil lúach fastóidh⁷⁸ uirre.

⁶⁵ as. ⁶⁶ faghála. ⁶⁷ urmháille. ⁶⁸ fagbal. ⁶⁹ as. ⁷⁰ meine.
⁷¹ ann san. ⁷² ghain. ⁷³ ríogh. ⁷⁴ Rígh. ⁷⁵ bí.
⁷⁶ sic MS. ; (?) in airbhe. ⁷⁷ na. ⁷⁸ fastóigh.

18. Muinntir Chuinne agus Muinntir Ágáin ardmhaoir agus ardfheadhmonntoigh Í Néill i gCúigedh Uladh. Dhá⁷⁹ dtrian an tsochair ag Muinntir Chuinne do bhrígh go raibhe dís díobh ag marbhadh MhegLachloinn san chath; agus trian ag Muintir Ágáin, óir ní raibh san láthair sin acht aon duine amháin díobh. Dhá bha as an fhichid⁸⁰, madh⁸¹ thabhach madh⁸¹ thiodhlacadh, agus cúig pinginne as an mboin do dhéighe.

Tug Muircheartach (.i. rí Éirionn) mac Muireadhaigh, mic Eoghain mic Néill Naoighiallaigh i bhfeidh Dúin Tuirléim do Ó Chuinne mhearrdha⁸² mhac Oilealla mhic Eoghain mhic Néill Naoighiallaigh, agus dá shliocht 'na dhíaidh⁸³ tosach guidhe⁸⁴ agus fós a geur 'na n-iodhlaicibh anngach ionadh iodhlaice bhíos ag ríghthibh Éirionn tar gach geiniolach eile dar geinedh ó Eoghan, do bhrígh gurab é an Cuinne sin do chúaidh i gcogadh na Mumhan ar son an ríogh⁸⁵ réamhráidhte.⁸⁶

19. Muintir Dhonnghaile marasgal⁸⁷ Uí Néill; cuid as an dá fhichead dóibh. Pinginn as cuid an fhir do chionn airbhe nó mothóg foslongphuirt; duine i dtaisbénadh uatha; cinn agus seicheadha aca an chédoidhche re haithearrach tuaithe; agus madh⁸⁸ chongbháil⁸⁹ dóibh maguairt is⁹⁰ do Ó Mhaolchraoibhe as cóir na cinn agus na seicheadha.

⁷⁹ da. ⁸⁰ fhichit. ⁸¹ ma. ⁸² m *lom.* ⁸³ *dhiaigh.* ⁸⁴ (?) *suidhe.*
⁸⁵ rí. ⁸⁶ *reimhráidhte.* ⁸⁷ (?) *marasgál.* ⁸⁸ ma
⁸⁹ *chonnmháil.* ⁹⁰ as.

GEINEALACH NA GCOLLADH

1.* Agso craobhsgaoileadh agus geiniolach na gColladh :

Do geiniodh Art¹ ó Chonn Chédchathach ; do geiniodh Co mac ó Art ; do geiniodh Cairbre ó Chormac ; do geiniodh días mac ó Chairbre .i. Fiachaidh agus Eochaidh. Do ghabh Fiachaidh ríoghacht Éirionn, agus is² uadha do geiniodh clanna Néill agus síol nDálaigh³, agus mórán eile nach áirimhthear annso. Eochaidh derbhráthair an ríogh rugadh triúr mac dhó sul⁴ rugadh éanmhac d'Fhiachaidh .i. na Trí Colla : Colla Uais .i. Colla ós a gcionn, Colla dhá Chríoch, agus Colla Meann. Isiad⁵ so a n-anmann baiste : Cairioll, Colla Uais ; Muireadhach, Colla dhá Chríoch ; Aodh, Colla Meann. Tug rí⁶ Éirionn .i. Fiachaidh áit a chloinne féin do chloinn a dhearbhráthar faoina láimh féin .i. macacht ríogh Éirionn, gabháil giall Éirionn, agus tabhach cíoschána daoine Éirionn do bheith maille riú an tráth do thoigeobhdaois amach. Oileach, inghean ríogh⁷ Alban máthair na gColladh.

2. Aimsir oile 'na dhiaidh⁸ sin rugadh mac don rígh⁹ .i. d'Fhiachaidh, darbh ainm¹⁰ Muireadhach Tíreach. Ar ndol don mhac soin i n-oirbheart agus i n-arrachtus do bhen an rí a gcóir féin dona Collaibh .i. macacht ríogh na hÉirionn, agus do chuir sé fogla Fher nÉirionn maille lena mhac .i. Muireadhach, agus tug sé ionadh na gColladh dhó. Do ghabh éd agus aingidheacht na Collaidh fa gach ní dá dtug an rí dhóibh do bhúain díobh.

Isí¹¹ comhairle do rinneadh cath d'fhógra ar an rígh. Do chuir an rí a dhraoi ar chliathaibh fis (.i. Dubh Cumair) d'fhionnachtain cionnus a d'éireochadh dhó san gcath. Do foillsigheadh fios óna deoibh dá n-adhairthí san aimsirsin. Táinic i gceann an ríogh¹², agus d'innis mur do taisbénadh dhó, agus isedh¹³ ro-ráidh :

“ Do-chíthear dhamb, a airdrí¹⁴, óm dheoibh dá

MSS. 24 P. 33, lch. 211 agus lch. 281. *Tuilleadh eólais ar na Collaibh* “Silva Gadelica” II lgh. 461-2, agus aistriú i mBéarla, lgh. 505-7. *As LL, 332 do frioth san. Tá an sgéal ag Céitinn, 'Forus Feasa' (I. T. S.) agus "Stories from Keating," Uimh. 15.*

**Áireamh na n-alt ón Eagarthóir.*

¹ Airt. ² as. ³ í. ⁴ Uí Dhombhnaill. ⁵ suil. ⁶ Asiad. ⁷ rígh. ⁸ rígh. ⁹ diaigh. ¹⁰ ríogh. ¹¹ dar bainm. ¹² Así. ¹³ asedh. ¹⁴ airdrígh.

ndeachtása san gcath go dtuitfe tú leis na Collaibh agus go mbiaidh an ríge¹⁵ gud shíol id dhíaidh¹⁶; nó dá n-oba tú an cath go ngeubha siadsan an ríge, agus go mbiaidh a sliocht san ríge ó sin amach.”

“Máisedh,” ar an rí, “ó tá an bás im¹⁷ chionnsa, agus i gcionn cháich uile, rachad dom mharbhadh san gcath, agus biaidh an ríge ’gum shliocht im dhíaidh.”¹⁸

3. Is annsin do chuaidh an rí san gcath, agus do marbhadh leis na Collaibh é. Do ghabh Colla Uais ríoghacht Éirionn go cenn cheithre mbliadhan.¹⁹ Dá éis sin do thionóil Muireadhach Tíreach .i. mac ríogh²⁰ Éirionn a chairde féin agus a lucht gaoil seachnóin Éirenn, agus do chuir Colla Uais la foirneart a Teamhraigh. Do cuireadh é féin agus a bhráithre go hAlbuin, óir dob í inghen ríogh²⁰ Alban a máthair amhuil adubhramar romhainn. Do bhensad baile agus leth Alban amach, agus oilén Fionnlochlan le n-aburthur Insi²¹ Gall do réir mur atá ag croiniceacht i seinleabhruibh Éirionn agus Alban.

4. Do ghabh Muireadhach mac Fiachaidh ríoghacht Éirionn. Iarsin do chúaidh rí²² Éirionn agus a chóigeadh-aigh i gcomhairle, Colla Uais do thabhairt chuca gona²³ bhráithre agus a gcuid d’Éirinn do thabhairt dóibh ar na hadhbhraibh so .i. ar eglá a gcogaidh a hAlbain i ndiaidh²⁴ a ndúithche, agus Alba ar a gcomhairle féin do bhrígh a ngaoil agus a ngabháltuis innte; agus do chosnamh Éirionn dó i n-aghaidh fher nÉirionn agus coigríoch, óir do bhí an rí²² an tan sin gan chinedh gan aicme gan bhráithre acht iadsan amháin. Tángadar na trí Colla go Temhraigh an tan sin le teachtaibh an ríogh; agus bhádur caoicís ar mhís i dTeamhraigh maraon ris.

5. Is²⁵ annsin do iarradar na Collaidh a gcuid d’Éirinn ar an rígh.²⁶ Isé²⁷ fregra fuaradur ón rígh: ²⁶ gur mharbhadur Clanna Rudhraighe a seinnsar .i. C[onn] C[éad]c[hathach], óir isé an Tiobroide²⁸ sin do mharbh C[onn] C[éad]ch[athach], .i. rí Uladh;²⁹ agus go raibh a euruic uadha; agus do iarr ar na Colluibh an éaruic

¹⁵ rígh. ¹⁶ ad dhíaidh. ¹⁷ um. ¹⁸ um dhíaidh. ¹⁹ -ghan. ²⁰ rí.

²¹ Insi. ²² rígh. ²³ guna. ²⁴ andiaigh. ²⁵ As. ²⁶ rí. ²⁷ asé.

²⁸ .i. *Tiobroide Tíreach, rí Uladh; b'fhéidir go bhfuil lacuna san téx idir an abairt seo agus an abairt roimpi.*

²⁹ ag tagairt do ‘Tiobroide.’

d'fhagháil, nó cath do thabhairt ar a shon. Dob ionann leosan agus an cúigedh d'fhagháil ced cogaidh do thabhairt dáibh.

Is³⁰ annsin do thionóladar na Collaidh a lucht rúin agus gaoil agus tuarustail ar feadh Éirionn, agus tugadar aghaidh ar Ulltachaibh lena sochraidibh féin gan chongnamh fher nAlban. Isé²⁷ fa cóigedhach i nUlltoibh an tan sin Ferghus Fogha do Chlannaibh Rudhraighe. Adeir an chroinic go dtugadur na trí Colla seacht gcatha re seacht laethibh³¹ i ndiaidh³² a chéile d'Ultachaibh, agus gur marbhadh Ferghus, rí³³ Uladh, san chath dhéighenach leo, .i. cath Achaidh [Leith]dheirg don taobh abhus do Ghleann Righe. Do rinnedur tórainn Glenna Righe ón Iubhar anuas ettorra agus Clanna Rudhraighe, agus nír fhilledur Clanna Rudhraighe anunn ó sin ale.

6. Do chuir Rí³⁴ Éirionn .i. Muireadhach Tíreach gairm ar chloinn Eachach Duibhléin, .i. na Collaidh, agus tugadh go Temhraigh iad. Tug saoirsi agus sochar dháibh féin agus dá n-oighreadhaibh go síorraidhe, agus do mhaith marbhadh a athar dóibh ar a gcongnamh leis ó sin amach. Tug an oiread so do dhúthaigh dhóibh os cionn a ngabháltuis féin i nUltaibh, .i. triocha céd anngach cóigedh oile d'Éirinn, agus baile anngach triocha céd, agus garrgha anngach baile.

x

Agso cuid eile dona sochraibh fuaradur: coimhéirghe rempa ar fheroibh Éirionn i n-aonach agus i n-oireachtus acht rí Éirionn féin, agus gan iad d'éirghe ria gcách; trian édála i gcuantoibh long dhóibh; tús dighe, tús leabtha agus ionnalta ar mhaithibh Éirionn i dTigh Miodhchuarta³⁵ aca; coinnmheadh dhá ndaoinibh ar fheroibh Éirionn an fad do bheidís³⁶ gan bhuanacht d'fhagháil; gan euruic fola dhol uatha; coimhéd giall Éirionn aca; gibé do rachadh ar a n-ionchaibh comairce go ceann bliadhna aige; gach arm nochtar i n-aonach nó i n-oireachtus do bheith aca. Ní raibh ag rígh³⁷ Éirionn acht bráighde ar bhráighde³⁸ uatha; leathghuala ríogh³⁹ Éirionn do rígh³⁷ shleachta na gColladh, agus fad a láimhe agus a lainne d'fholmhughadh eidir é agus cách; coinnmheadh

³⁰ as. ³¹ laeithibh. ³² andiaigh. ³³ rígh.

³⁴ rígh. *Tá as so go dtí deivthead § 9 i gló ag Miss Knott: Tadhg Dall, II, 228, as leagan eile atá i H 318, lch. 783.*

³⁵ miochuarta. ³⁶ beith dís. ³⁷ rí. ³⁸ ar bhraighde fé dhó. ³⁹ rí.

eachraidh ó shamhain go bealtuine. Dá mbeantaoi creach 'na ndiaidh⁴⁰ dhíobh agus iad ar slughadh ríogh⁴¹ Éirionn sé ba san mboin dóibh uadha.⁴² Bó ar fhichid tuarusdul gach aoin dá maithibh ó rígh Éirionn ar sluaigheadh; triocha colg, triocha slegh, triocha brat ó rígh Éirionn do rígh shleachta na gColladh iar bhfillleadh do shluaigheadh; agus dá mbeidís⁴³ géill uatha ag rígh Éirionn ní bhiadh do chuibhreach orra acht slabhraidh óir, nó a mbeith fa réir i gcuidechta ríogh⁴⁴ Éirionn, óir as uime aderar Óirghialla riu do bhrígh gur ór ba glasaibh dá ngiallaibh. Agsin a sochair maille re sochroibh oile nach áirimhthear sonn. Isiad⁴⁵ na ceithre haibhne as uaisle i nUltoibh tórainn fhearainn Chlanna na gColladh .i. Bóinn, Banna, an Éirne, an Fhionn.

7. Iomthúsa Colla Uais nírbh fhiú leis fuireach i nÉirinn ar a chuid dona sochroibh ná don dúthaigh adubhramar, ó do bhí ríoghacht Éirionn aige féin roimhe sin; fágbhas a fherann agus na sochair sin aga bhráithribh. Dála Cholla Uais anuis i mbun a ghabháltuis féin i nAlbuin, agus i bhFionnlochlonnaibh ó sin ale, agus a ngabhluigheann uadha,⁴⁶ acht ar fhíll go hÉirinn díobh i mbun a ndúthchasa.

8. Isé seo⁴⁷ craobhscaoileadh sleachta ríogh⁴⁸ Éirionn .i. Colla Uais: .i. Clann Dombnaill⁴⁹ i nÉirinn agus i nAlbuin, agus a ngabhluigheann uatha, mur atáid Clann Eoin Ard na Murchadh,⁵⁰ agus Clann Raghnaill san Oirear Thuaidh, agus Mac Dubhghaill Lathairn, agus Clann Alasdruinn i nÉirinn agus i nAlbuin, agus mórán do mhaithibh nach áirimhthear sonn. Agus is⁵¹ do shliocht Colla Uais mur an gcéadna Clann tSíthe na Mumhan.

9. Isiad⁵² so shliocht Colla dá Chríoch .i. dearbhráthair Colla Uais: .i. Mag Mathghamhna agus MagUidhir, Ó Ceallaigh Uí Maine,⁵³ Ó hAnnlúain agus mórán oile nach áirimhther annso. Agus ní fhaghann croiniceil shliocht ar Cholla Meann. Ionnarba Chloinne Rudhraighe, agus marbhadh Ferghusa Fogha, Anno Domini 338.⁵⁴

⁴⁰ ndiaigh. ⁴¹ iad ar ar slughadh rígh. ⁴² uatha. ⁴³ da mbeithdís.

⁴⁴ rígh. ⁴⁵ Asiad. ⁴⁶ uatha. ⁴⁷ Ase so. ⁴⁸ rígh. ⁴⁹ ndombnaill.

⁵⁰ leg. Murchan. ⁵¹ as. ⁵² Asiad. ⁵³ hÍ Maine.

⁵⁴ *Seo mar atá an abairt seo i H: 'Tri céad deg (deg i láimh nua) bliadhan o ionnarbad Cloinne Rugruidhe 7 ó marbad Fergusa Fogha gus an mbliaghainsi, no gus an aimsirsi 1634.'* *Is túisge bunús P. ná H dá véir sin.*

10. Geiníolach Mic Domhnuill ó Cholla Uais anuas annso :

Do geiníodh Eochaidh ó Cholla Uais.

Do geiníodh Carrthunn ó Eochaidh.

Do geiníodh Earc ó Charrthonn.

Do geiníodh Muine ó Earc.

Do geiníodh Niallghus ó Mhuine.

Do geiníodh Gofraidh ó Niallghus.

Do geiníodh Merga ó Ghofraidh.

Do geiníodh Suibhne ó Mhearga.

Do geiníodh Solumh ó Shuibhne.

Do geiníodh Giolla Adhamhnáin ó Sholumh.

Do geiníodh Giolla Brighde ó Ghiolla Adhamhnáin

Do geiníodh Samhairle ó Ghiolla Brighde.

Do geiníodh Ragnall ó Shomhairle.

Do geiníodh Domhnall ó Ragnall.

Ón Domhnall sin sloinnter Clann Domhnaill.⁵⁵

Do geiníodh Aonghus Mór ó Dhomhnall.

Do geiníodh Aonghus Óg ó Aonghus Mhór.

Do geiníodh Eoin ó Aonghus Óg.

Áine, inghean Uí Chatháin, máthair Eoin.

Do geiníodh triúr mac ó Eóin .i. Domhnall a hÍle, Eóin agus Alasdronn. Mairgréig inghen ríogh⁵⁶ Alban .i. Roiberd, an chédrí do Stiobhardchaibh, máthair an trír sin ; agus inghen King Roiberd Brius máthair an Roiberd sin.

Isí⁵⁷ fa ben don Domhnall sin .i. Mac Domhnuill, seinnsior na cloinne .i. Máiri Leisly, inghen Iarla Rois, agus is⁵⁸ léi táinic iarlacht Rois go Cloinn Domhnuill. Agus isí⁵⁷ fa ben d'Eoin, an mac tánuiste .i. Máire Biséd .i. fuil ghréagach táinic isteach⁵⁹ le gabháltus Uilliam Cúncur⁶⁰ ; agus is⁵⁸ leis an mnaoi sin tángadur secht dtuatha na nGlinneadh darab ainm Dál Riada go Cloinn nDomhnuill. Is⁵⁸ dona secht dtuathaibh sin an t-oiléan dana hainm Rachluinn. Fuair Mac Domhnaill .i. Domhnall a hÍle, agus Eoin a dherbhráthair, .i. dá mhac Eoin mheic Aonghusa Óig agus inghine ríogh⁶¹ Alban, bás i n-aoinbhliadhain⁶², agus is⁵⁸ leis an dis bansa, .i. Máire⁶³ Leisly inghean Iarla Rois agus Máire⁶³ Biséd

⁵⁵ clan ndomhnaill. ⁵⁶ rí. ⁵⁷ Así. ⁵⁸ as. ⁵⁹ asteach.

⁶⁰ an stneadh os cionn an 'c' láir. ⁶¹ rí. ⁶² -gain. ⁶³ Maire.

1810
190
1422

inghion mic Eoin Biséd táinic iarlacht Rois i nAlbain agus Dál Riada i nÉirinn, .i. na Glinne, dochum Cloinne Domhnaill. Sé bliadhna⁶⁴ dég agus naoi bhfichid ó bhás Domhnaill agus Eóin gusan aimsir seo, 1618. Agus atáid⁶⁵ na Glinne ag Cloinn nDomhnaill ó sin aile.

Do geiníodh an tEóin adubhrumur ó Eóin mac Aonghusa agus ó inghin ríogh⁶¹ Alban.

Do geiníodh Domhnall Ballach ó Eoin, agus Máire Biséd a mháthair. Oighre na nGlinneadh an Domhnall sin, maille rena chuid d'Albuin agus d'Insibh⁶⁶ Gall.

Do geiníodh Eóin ó Dhomhnall Bhallach. Siubhán inghean Í Dhomhnaill a mháthair.

Do geiníodh Eóin Cathánach ó Eóin. Sadhbh inghion Fheidhlim mic Í Néill a mháthair.

Do geineadh Alasdronn ó Eóin Chathánach .i. Mac Domhnuill Inse⁶⁷ Gall, agus tíortha⁶⁸ iomadamhla oile do mhóirthír Alban. Síle, inghean Mhic an tSabhuaisigh a mháthair.

Do geiníodh Samhairle ó Alasdronn, .i. Tigherna an Rúta agus na nGlinneadh, agus dúithche eile i nAlbuin. Caiterfhíona, inghean Tigherna Ard na Murchadh⁶⁹ máthair Shamhairle.

Do geineadh cethrar mac ón tSamhairle sin : Alasdrom, Sir Seumus, Sir Ragnall dar goireadh Vícont Dúin Libhse agus Iarla Aontruma do láthair King Seumus do thoil Chomhairle Saxan, do láthair an seiseadh Seumus rí⁷⁰ Saxan, Alban agus na hÉirionn. Aonghus [an] mac dob óige don cheathrar mac sin. Máire⁷¹, inghean Chuinn Uí Néill dar goireadh Ó Néill i nÉirinn, agus Iarla Thíre hEoghain i Londoin do láthair an ochtmhadh King Hainrí, rí⁷⁰ Saxan, máthair an cheathrar mac sin adubhrumur.

Eilís, inghion Aodha Uí Néill, dar goireadh Iarla Thíre hEoghain do láthair bainríoghna Saxan .i. Isibél, inghean Ching Henrí, agus dar goireadh Ó Néill i nÉirinn ben an iarla sin Aontruma .i. Ragnall mac Domhnuill.

Ragnall Óg mac Ragnaill .i. Marques Aontruma ; agus Eilís inghion Aodha Uí Néill a mháthair ; agus Róisi inghion Sir Hainri Uí Néill .i. Tighearna Clanaodhbuidhe bean an mharques sin. Finis.

⁶¹ rí. ⁶⁴ -gna. ⁶⁵ o taid. ⁶⁶ dinnsibh. ⁶⁷ innsi. ⁶⁸ tígerna.
⁶⁹ leg. Murchan. ⁷⁰ rígh. ⁷¹ Mairi.

ANNÁLA

1. Tríochad ceathrachad seasgad sé céd,¹
triocha² bliadhain is ní³ br[ég],⁴
ó bhreith Chríost san Bheithil bhinn
go cath Mhuighe Rath i nÉir[in]n⁴

Cath Craoibhe Tulcha.

2. Ceithre bliadhna gan mhearbhall
ar mhíle, fa mór tuirsi,
ó ghein Chríost gan éra
go cath Chraoibhe Tulcha.⁵ 1004.

Cath Chlúana Tarbh, 1014.

3. Ceithre⁶ bliadhna dhúinn ar dheich
ar gcur míle bliadhan ar leith⁷
ó ghein Dé, ní fáth bréige,
go bás Bhriain mhic Ceinneíde.

Bél Átha Buidhe, 1598.

4. Nóchad dá cheathair nach tim,
míle is cúig céd grinn beacht
go bás mheic Seaáin mhic Aodha,
Maolmórdha nár chlaon a cheart.

5. Seaán an Díomais do mharbhadh, Anno 1567.
Seacht mbliadhna seascad 's cúig⁸ céd
agus⁹ míle, mór an béd,
ó bhás Seaáin, saoirmheic Cuinn,
go toidheacht¹⁰ Chríost i gcoluinn.

MS. 24 P. 33. *Na nótaí agus na tagraí atá dá gcur le chéile annso, táid siad le fagháil ar lgh. 235-6 den láimhsgríbhínn.*

¹ *truailiú annso*; A.D. 634 (A.R.É.) 636 (A. U agus Chron. Sc.);
(?) Ceithre bliadhna agus sé chéd.

² 30. ³ sní.

⁴ *ar easnamh toisg caitheamh do dhul ar chiumhais an lgh. Siollabh san bhreis ar an cheathrú líne.*

⁵ A.D., 1003 (A.R.É. agus A.U.); 1002 (Chron. Sc.). ⁶ Ceathra.

⁷ *Siollabh san bhreis.* ⁸ is cúig. ⁹ is. ¹⁰ teacht.

6. Aodh Buidhe, mac Briain Ballaigh, 1180* :

Ceithre fichid,¹¹ fécha soin,
míle agus céd do bhliadhnoibh
ó ghein Dé go hAodh mBuidhe,
dá mbé aon dá fhiafraighe.

7. Aodh, mac Féilim, 1582 :

Ceithre fichid,¹¹ cúig céd dég
is dá bhliadhain¹² mac Mairgrég,
ceithre míosa, 's a mbeith beacht,
ó bhreith Íosa go a imtheacht.

8. Brian mac Féilim, 1573.

.i. Tigherna Chlanna Aodha Buidhe.¹³

9. Aodh Óg, mac¹⁴ Aodha, mheic Féilim, trí
bliadhna d'éis a athar ; 158[5].¹⁵

10. Niall mac Bríain mhic Féilim, 159[]¹⁶

11. Niall mac Aodha mhic Feilim, 1600

12. Aodh Óg, mac Cuinn, um Fhéil Pádrúic, 1614.

13. Seaán¹⁷, mac Bríain, mic Féilim, 1617.

Seacht¹⁸ mbliadhna dég, fáth fíre
is sé chéd le cois mhíle
ó theacht Dé le deighbhreith d'ílis
go bás [mic] Bhríain triath na tíre.

14. Conn, mhac Néill, mhic Bhriain Fhoghartaigh
d'fhagháil bháis, 1619.

15. Seaán Óg Ó Néill, mac Seaáin, mhic Bhriain, lá
Rónáin,¹⁹ 1618.

16. Niall mhac Aodha mhic Muirchertaigh, 1618.

* *recte* 1444 ; nó *Aodh Buidhe I, d'éag* 1283.

¹¹ fichit. ¹² A.D. 1583 (A.R.É.)

¹³ *gluais i sgríbhinn Chathail Uí Chonchubhair. Feall d'imir Essex air, 1574 (A.R.É).*

¹⁴ *mhac.*

¹⁵ *ní féidir an dáta iomlán do léigheadh ; críochnuightheas é do réir uimhir a 7 thuas. Recte 1586.*

¹⁶ *ní féidir an dáta iomlán do léigheadh. ¹⁷ ag bun lch. 235.*

¹⁸ *lch. 236, fé bhun nótaí i mBéarla atá an rann so.*

17. Conn na mórghlac Ó Néill, 1637.
18. Niall Óg, mac Néill, mheic Aodha, ultimo Martii, 1628.
19. Sir Henrí, mac Seaáin, 8° Septembris, 1638.
20. Aodh Meirgeach mac Néill, mic Aodha, = ²⁰ Sir Henrí mac Néill Óig, 29 Nov., 1671.
21. Art Óg mhac Seaáin mic Briain, 25 March, 1677.
22. Feilim Dubh mac Seaáin, in June 1676.
Brian mhac Féilim Dhuibh a mhac.²¹
23. Seaán, mac Airt Óig, mic Seaáin, 3° July, 1687.
24. Conn Óg mac Cuinn do mharbhadh i gCluain Eis,²²
13 June, 1643 :
Aois Mhic Dé dá ríomh rachad :
trí cheirtbhliadhna is ceathrachad,
míle is sé chéd druim ar druim,
go hég Cuinn isé²³ a bhfaghaim.
25. Domhnall Ó Néill mac Cuinn in Octobris 23, 1664.
Míle ó thoigheacht Chríost tré ar goeir
seascad sé chéd 's an ceathoir,
och ar ndoghruing cás ó gCuinn,
go bás Domhnaill mar dhearbhuim.
26. Féilim Ó Néill mhac Tuathail do mharbhadh san
Sgairbh Sholuis, 22° June, 1650.
Sé chéd dég is caogad corr
aois Mhic Dé, cuntas cothrom,
lór d'Éirinn dá cur tar céill,
go dul d'Fhéilim Ó Úirnéill.

¹⁹ Bealltaine 22, má sé Rónán Fionn é (Féil. Oeng.).

²⁰ sic MS. Is dócha gur nod ar " agus " é.

²¹ dáta bliana ar easnamh muran amhlaidh a fuair sé féin agus a athair bás i n-aonbhliain.

²² .i. Eois.

²³ asé.

DUANAIRE
CLOINNE AODHA BUIDHE

NÍ hAOIS FHOIRFIDHEAS A AODH

Dán¹ do Aodh Buidhe mac Briain (ballaigh), mic Muircertaigh Chennfhada, mic Énrí, mic Briain, mic Aodh Buidhe, ó ráidtear Clann Aodha Buidhe.

1. Ní haois fhoirfidheas a Aodh,
ná breathnuigh² bheith ad mhacaomh ;
gé tú as só³ aois dot fhine
a gaois as mó mhuinighe.⁴
5. Lór tfoirfeacht i n-aois leanaibh,
do cheudaois gur chaitheabhair ;
acht gidh sibh as só n-aoisi
na sin as mó mhealltaoisi.
9. Lucht h'aimsire, a Aodh Buidhe,⁵
dá n-áirmhinn go haonduine,
cia dhfobh do ghlac do ghnaoisi *dhíbh/*
ad rígh no ad mhac míaoisi ?
13. Is tú as óige dot fhine,⁶
a Aodh mur Aodh Oirnidhe,
ge táid sin ag ridhe ruihbh⁷
sin is óig d'fhine Eoghain. *á/*
17. Isé adeuradh an dligheadh,
as fada gur foillsigheadh :
dámadh fearr sibh iná an sean,
geall an tsin ag an tsóisear.

MSS. 24 P. 33, lch. 121.

¹ *Teideal an dán san lsgv. I láimh Chathail Uí Chonchubhair atá an teideal. Do cailleadh Brian Ballach, athair Aodha so, 1425 (A.U.); is dócha gur um an dtaca san a ceapadh an dán so. Do cailleadh Aodh féin, 1444.*

² breathtnuigh. ³ i. 'is óige.' ⁴ 'is mó a bhíonn tú ag braith.'

⁵ bhuidhe. ⁶ do fhine. ⁷ 'ag iomaidh leat.'

21. Uirim don fhior as sine
 dá dtugtha,⁸ ní tuigfidhe
 nach í an chóir thú dá tabhairt ;
 fóir do chló ón chonntabhairt.
- d/
 25. Ní hamhlaidh do bhíadh an bhreath
 dámadh haosta tffholt⁹ fáinnech ;
 feirde¹⁰ dhuit nach sibh an sean,
 cuid an tsin ag an tsóiser.¹¹
29. Deacoir do chur i gciontaibh,¹²
 a mhic Briain mheic Muirchertaigh ;
 is maith as ionráidh d'aighne,
 a fhlaith Iomdháin, t'fhorfhuighle.¹³
33. Do leithéid do leanamh óg,¹⁴
 a Aodh í Néill, anallód,
 ionann fuighle dhó agus duit
 ag suirghe le cró Cormuic.
37. Cormac mac Airt ór fhás sibh
 t'ionnamhail i n-aois¹⁵ leinibh ;
 géir leanbh ar aois eighir¹⁶ Airt
 ní ghaois leinibh a labhairt.
41. Is duit aithrister, a Aodh,
 mac Airt, is é¹⁷ 'na mhacaomh,
 mur do chuaidh dhó go ndeach dhuit
 an bhreath le bhfúair cró Cormaic.
45. Do bhí i dTeamhraigh na dtrí bhFionn¹⁸
 Mac Con 'na airdrígh Éirionn
 cách go tulaigh dTé¹⁹ fa a thairm—
 Lughuidh é sníorbh é²⁰ a fhorainm.
49. Tarla leanamh isan lios
 is rí Éirionn 'na ainbhfios,
 san bhaile acht na bhuachuil cruidh
 ní raibhe ó Tuathail Teachtmhair.

dtugtha

⁸ dtugtha = 'dá dtugthaoid,' ⁹ tfoilt. ¹⁰ feirde. ¹¹ tsóiser. ¹² acciontaibh.
¹³ tforfuigle; .i. 'ní nár don fhear dlíge do chainnt chiallmhar sa.'
¹⁴ ócc. ¹⁵ anaois. ¹⁶ oighir. ¹⁷ ase. ¹⁸ bí atteamhraidh na trí bF., MS.
¹⁹ cach go tulaicth tte: 'cead ag cách dul go Teamhair ar a ghlaodh.'
²⁰ e snior be.

53. An leanamh amuigh 's amach²¹
'na bhuachóill²² beagáin²³ caorach
gach laoi 's a haireisí air
ag mnaoi thairisí i dTeamhroigh.²⁴
57. Téid an t-eallach²⁵ soin, más fhíor,²⁶
i gcluanaigh²⁷ each an airdríogh,²⁸
céim do roimheuduigh²⁹ a rath,
ó choimheudaidh³⁰ na gcaorach.
61. Gabhthur le muinntir Mic Con
an tréd 'ga dtarla³¹ an leanomh ;
ní gu se atámuid don tréd ;
a dtánuig dhe ní dheirméd.³²
65. An bhaintreabhach, bean an chruidh,
téid san dúnaidh 'na ndeaghaidh ;
cuairt Cormuic lé³³ don lissin—
orrdrhuic³⁴ é re a innisin.
69. Do ráidh an bhean, fa bean ghrinn :
“ d 'iarruidh mo thréada thigim.”
Ar Lughaidh : “ ná luaidh an tréd ;
cubhuídh mo chlúain do choimhéd.”³⁵
73. “ A bhean,” ar Lughaidh, “ léig thort³⁶ ;
ar úaidh th' eallach dom fhérghort,
ní ghébh³⁷ séd dá uaisle inn³⁸
uaibhse acht an tréd do thuitim.”
77. An bhreath chlaon nach gcuala³⁹ riamh
nir fhulaing ó mhac Maicniadh,
tarla a thaobh fa thealaigh Cuinn,
gur chlaon Teamhair dá tóruinn.⁴⁰

²¹ sa mach. ²² buachail. ²³ beaccáin. ²⁴ atteamhroigh. ²⁵ teallach.
²⁶ fíor. ²⁷ accluanoigh. ²⁸ airdríocch. ²⁹ romheudaicch.
³⁰ choimhéuduigh na cc. ³¹ ttarla. ³² ' ní dhéanfa me dearmad air.'
³³ le. ³⁴ orrdhuirc. ³⁵ dho choimhed. ³⁶ leicc thóirt. ³⁷ ghebh.
³⁸ ' ní gheóbhaidh me séad ' .i. ' ní ghlacfa me séod dá uaisle uait ann.'
³⁹ ccuala.
⁴⁰ toruinn : ' do thuit an Teamhair ar a taobh, agus do chlaon go dtí a teórainn.'

81. Tagra na mná re Mac Con
ainnséin nír éisd an leanamh,
a dheimhin adéura sinn,
sgéla an leinimh dá luaidhinn.
85. Do ráidh an macaomh amuigh
's a ucht uadh ar⁴¹ an ursuin :
Ní bhia 'gud shíol teach Dá Thí ;
ní breath ríogh an bhreath bheirthí.
89. " An smacht ríogh rug ar an bhféar,
geubhad, a leinbh⁴², mo leithsgél,
do ghlac mé an crodh dá comholl," ^{h?}
Mac Con dob é a uraghall.[^]
93. " Barr na gcaorach i gcuid⁴³ h'each,"
do ráidh an leanbh nár leithbhreath,
" isí an chóir, gidh créd do mhill ;
ní cóir an tréd do thuitim.
97. Barr na gcaorach⁴⁴ 'sna clúana,
dhá bharr abaidh ionbhuaana,
samhuil gach barr don dá bharr ;
cam 'na aghaidh ní fhoghnann."
101. Mur do thuit teach an Daghda,⁴⁵
gurb oirchios an urlabhra,⁴⁶
an brughsin an tan do thuit
do an ar gcluinsin gCormuic.
105. Ar fer do mhuintir Mic Con :
" Is⁴⁷ breath ríogh rug an leanomh ;
an leanbh is⁴⁷ do chineadh Cuinn,
nó is⁴⁷ ceard fhileadh do fhogluim."
109. Dó sin is samhail tusa ;
is tú an Cormac ceudnasa ;
a Aodh í Néill, gus anois
dá mhéin gach taom dar thogrois.

⁴¹ uadh ris ar, agus dealtramh a sgríosta ar 'ris.'⁴² a leinibh. ⁴³ ccaórach accuid.⁴⁴ ccaora.⁴⁵ dhaghda.⁴⁶ gur boirchios anurlabhra.⁴⁷ as, passim.

113. A í Néill fuair na frassa,⁴⁸
 tú⁴⁹ bheires na breathasa,
 breath aipche do chrú Chuinn⁵⁰
 nach aipche cnú san chrobhuing.
117. Dá leana⁵¹ go láithribh Cuinn
 lorg na ríoghraidhe romhuinn
 creidfidhear gurab díobh dhuit,
 i gceirtshligheadh⁵² Chormuic.
121. Ná tuig nach tuga i n-aghaidh⁵³
 beith i gCraobhruidh Chonchubhair⁵⁴ ;
 ní bhfiú ríge fhóid Eamhna
 cóig tíre⁵⁵ gan tigherna.
125. Rach do thriall go Teamhroigh,
 do ráith Mhacha⁵⁶ ar míhnenmuin ;
 gan acht Midhe d'fhéaghuin⁵⁷ uaibh
 beuruidh a cridhe ón gCraobhruidh.
129. Atá gan tagra fá a ceann
 ag rígh do ríoghoibh Éireann
 ráth Conaire fád chomhair ;
 sonaidhe an tráth tángabhair.
133. A mhic Áine an earla thigh,
 do chúaidh, re hathaidh d'aimsir
 gus anocht, an uaisle as,
 nó go bhfúairsi ort eolas.
137. Éire araon is an uaisle
 dhá adhbhar dot anbhúainsi ;
 cuirfe an uaisle as nó inn⁵⁸ ;
 do las th'úaisle fá Éirinn.

⁴⁸ .i. *Níall Frasach*. ⁴⁹ thú. ⁵⁰ cuinn. ⁵¹ = *má leanair*.

⁵² *accéirtshligheadh; siollabh ar easnamh san líne seo. (? díol i gceirtshligheadh).*

⁵³ *anaghaidh.*

⁵⁴ *accraobhruidh C.; .i. diúltadh do cheannus an tuaisgirt ar bheith it airdrigh.'*

⁵⁵ .i. *chúig cúige na hÉireann.*

⁵⁶ *raith macha; 'gan suim do chur i nEamhain.'*

⁵⁷ *dfheachuin; 'radharc uaidh ar an Mhíde a bhréagfaidh a múirín ón gCraobhruidh.'*

⁵⁸ .i. *'cuirfe tú an uaisleacht ar ceal nó ar bun (?).*

141. Don fhéile dob ionann cor
is d'Éirinn d'easbhuidh urradh ;
do chuaidh an fhéile tar ais
uainn is Éire gur fhásais.
145. Do thuit eineach insi⁵⁹ Fáil,
go dtángabhair⁶⁰ dá thóghháil ;
tearc rí ler mhaith a moladh,
do bhí an mhaith ar mearughadh.
149. Atá, ó tháinic tusa,
tú do-gheibh na grádhusa,
grádh a chéile ag crú Éoghain⁶¹ ;
Éire is tú do thaitbhheodhuigh.
153. An tráth as teirce an fhéile
's as lia lucht an toibhéime,
do thionnsguin ní da gach neach,
ó'dchí⁶² gur ionsguir oineach.
157. Ná deunadh rí do fhréimh Chuinn⁶³
eineach is é ar a ghualainn⁶⁴ ;
láimh re hAodh ó fhior eile
mion gach taom dá thaidhbhsighe.
161. Mac Áine agus⁶⁵ Briain Bhallaigh
maith gach taom da thaomannaibh ;
mairt dá mbuain da gach baile
d'u Airt⁶⁶ 'na mbuaibh bealtaini.⁶⁷

n.i.h.a.o.i.s, &c.

⁵⁹ innsi. ⁶⁰ ttangabair. ⁶¹ Eoghaidh. ⁶² odchi. ⁶³ cuinn.
⁶⁴ i. ' agus é (i. Aodh) i láthair.' ⁶⁵ et. ⁶⁶ du Airt. ⁶⁷ bealtaine.

II

A THEACHTAIRE THÉID BHU THUaidH

Dubhthach Mac Eochadha¹ cct.

1. A theachtaire théid bhu² thuaidh,
naisgim ort, d'úain nó d'anbhúain,
a breith libh uaim i nUlltoibh³
bhu² thuaidh bir⁴ mo bhennachtain.
5. Ós éigin⁵ duit dol abhfad⁶
i nUlltaibh d'fhios ar gcarad,⁷
ná léig fer i bhfód Oiligh
sean ná óg gan fhiafroighidh.⁸
- 9.⁹ Don chomhrádh do chanus ribh
focal seachad san slighidh
féchtar¹⁰ libh nár léig tusa,
a fhir théid¹¹ san turussa.
- 13.¹² Deuna mar adubhart rut,
don tuaisgiort tarruing romhut,
do mhac ríogh féin go bhfaghair
tar shíol Néill anallamhain.

MSS. 24 P. 33, lch. 123 (P); Stowe A IV 3, lch. 695 (St.) *cóib a dhein Ó Comhruidhe de Leabhar Uí Chonchubhair Dhuinn*, R. I. A., 3 C 12, lch. 82 (C). *Bhí dhá lámh do leagan P*: (a) Ó Huiginn, na 10 ranna tosaigh; agus (b) Cathal Ó Conchubhair as san go deire rann a 16 (líne 64) mar a stadann P. Leantar a ord san an fhaid a théigheann sé. Tá 26 rann ag St. agus leantar a ord san ón áit 'na stadann P. i. rann 16 (=St. 12) 27 rann ag C. Malartuighid siad go mór do réir uird na rann, go háirithe insna deich rannaibh tosaigh, ón dara rann amach. Cuirtear i n-iúil do gach rann a mhalairt uird insna láimhsgríbhinní. P is bun don téx so go dtí líne 64; St. as san go deireadh. I dtreo ná beadh na *variae lectiones* ro-íomadtúil, ro-liosta ní áirmhíghim nuid, ná malairt gutai i siollabh neamhaiceanta, ná a leithéidí, muna mbeidh cúis tábhachta leis, nó amhras dá laighead 'na thaobh. Cuirim "i" réamhfocal i leabaidh "a" na láimhsgríbhinní, ar sgáth soléigh-teachta; "i" is coitianta ag St.

¹ St. anháin. File ó Chúige Laighean. D'Aodh Buidhe a ceapadh an dán so .i. an fear céadna gur ceapadh dán I dó.

² bud P. ³ ahultaib C. ⁴ beir P. ⁵ eiccin P *passim*.

⁶ affad C abfad P. ⁷ féach ad diadh is féach romhad, C.

⁸ fhiarfoighe P; fiarfoidhigh, C. ⁹ l. 13 St.; l. 17 C.

¹⁰ feughthur P; féachtar C. ¹¹ téid P. ¹² l. 13 C; ar easnamh St.

17. ¹³Ná coduil i gcrích¹⁴ Eamhna
 dá oidhche i dtigh¹⁵ thighearna
 dá bhfuil uaibh go hAodh mBuidhe
 don taobh thuaidh,¹⁶ a thechtuire.
21. Cubhaidh re hAodh, ó's é¹⁷ as fearr,
 dá dtíosdaois¹⁸ teachta Éireann
 gur ina theach¹⁹ dleaghair²⁰ dol
 tar²¹ gach neach²² d'fheroibh Uladh.
- 25.²³ Mairg dhamh féin nach fuil²⁴ ad riocht,
 a dhuine théid don tuaisciort,²⁵
 tar éis m'aistir²⁶ don taobh thuaidh
 is Aodh d'fhaicsin²⁷ an athuir.
- 29.²⁸ Atá urra íocfas ribh²⁹
 ar bhur gceann i gcrích Oiligh,
 a theachtoire³⁰ théid anonn,
 an mhéid eachtoighe orom.³¹
- 33.³² Atá thall i dTrian Conghoil
 fer chreidfeas³³ dom chomhordhaibh,
 beir gobhlán dá³⁴ labhair libh
 do³⁵ chomhrádh fhalaigh éigin.
- 37.³⁶ Comhardha folaigh³⁷ dha bhfuil
 eadrum is mac Bríain Bhallaigh
 do-gheibh an tí dá dtiubhar³⁸
 gach ní adeir³⁹ do dheimhniughadh.
- 41.⁴⁰ D'ionnsuidhe Aodha Buidhi⁴¹
 beir id bheol a thechtairi⁴²
 na roinnsi do-ním anonn
 do bhrígh thoirrsi dum thaghall.⁴³

¹³ l. 21 C. ¹⁴ accrích, *litriú* P. ¹⁵ attigh, *litriú* P. ¹⁶ thiar, P
¹⁷ osé, MSS. ¹⁸ ttigdís, P St. ¹⁹ gurab na thegh St.
²⁰ dleaghur P. ²¹ ' seach, ' agus ' tar ' os a chionn nisa dhéannaighe, St.
²² fer St. Rann 7 é seo C. ²³ l. 9 C St. ²⁴ bhfuil P.
²⁵ tuaiscert P, -giort St. ²⁶ thaistir St; taistir C. ²⁷ dhfaisgin, St.
²⁸ l. 25 St. ²⁹ libh C. ³⁰ theachtairi: eachtuighi St. ³¹ orum St.
³² l. 29 St. ³³ creidius C. ³⁴ gabhlán dar P. ³⁵ dum (? dun) St.

³⁶ an rann so ar easnamh, St.
³⁷ comhartha falaigh P (*agus*—thaibh l. 34). ³⁸ ttabhar P.
³⁹ adearsa C.

⁴⁰ l. 33 St. An rann so i leagan P, agus na cúig ranna 'na dhiaidh, i sgríbhinn Chathail Uí Chonchubhair.

⁴¹ buidhe P; bhuidhi St. ⁴² beirther ambeol t. P. ⁴³ dar ttaghall, P.

- 45.⁴⁴ Fedh ráithe dhamh thall 'na thigh⁴⁵
 ní fríth liom⁴⁶ ó ló an chéidfhir⁴⁷
 mí aobhill ráithe reimhe⁴⁸
 snáithi⁴⁹ aobhinn aimsire.
- 49.⁵⁰ An⁵¹ aimsir nír airigh mé
 ag dul⁵² uaim d'éis a chéile;
 isé⁵³ aderair ríamh roimhe:
 cían le feraibh furnoidhe.
- 53.⁵⁴ Fuarus caidreamh⁵⁵ clann Aodha,
 neach tar mh'éis ní hiontaobha⁵⁶
 muna maoidhinn⁵⁷ é orra
 mo ré aobhinn eatorra.
- 57.⁵⁸ Ní raibhe⁵⁹ ag duine dhíobh soin
 rún comhairle ná cogair
 nach fuair⁶⁰ mesi, mór an⁶¹ nert,
 lór mo threisi san⁶² tuaiscert.
- 61.⁶³ Fuarus⁶⁴ d'onóir⁶⁵ aca sin
 fedh mo chuarta i gcrích Oiligh
 a bhfuair me⁶⁶ d'íolmhaoinibh ann
 nach é as ionmhaoidhimh oram.⁶⁷
- 65.⁶⁸ Cidh⁶⁹ iomdha ag Aodh adhbhar gill,
 ní treisi cúis dá gcluainim
 fa bhfúair urraim⁷⁰ Innse Fáil,
 millse a chumainn 's a chomhráidh.
- 69.⁷¹ Ní híad na heich ní hí⁷² an ghroigh
 fuarus ó mhac Bhriain Bhallaigh,
 's ní híad na cuirn⁷³ do mheall mé
 ná an⁷⁴ mhuirn i gcenn a chéile.⁷⁵

⁴⁴ l. 37 St. ⁴⁵ thoigh P. ⁴⁶ lem P.
⁴⁷ chéidfhir P; chéadfhir St. ⁴⁸ mo re roimhe P. ⁴⁹ mo re P.
⁵⁰ an rann so ar easnamh, St. ⁵¹ In P. ⁵² dol P. ⁵³ asé P.
⁵⁴ l. 41 St. ⁵⁵ creideamh C. ⁵⁶ nír bh'iontaobha P.
⁵⁷ maoidhim P. ⁵⁸ an rann so ar easnamh, St. ⁵⁹ raibh P.
⁶⁰ bfuair P. ⁶¹ in C. ⁶² sa P. ⁶³ l. 45 St. ⁶⁴ Fuarais, C.
⁶⁵ danáir P. ⁶⁶ ' mé ' ar lár C.
⁶⁷ stadann P annso, agus an tagra so 'na dhiaidh: "Mesi Cathal Óg ro scríbh na roinn dhéidhionacha [so] a gCoillín Thóin re Gaoith, Aug. 1, M.DCC.LXV."
⁶⁸ l. 49 St. ⁶⁹ Gíodh C. ⁷⁰ orraim; comainn St. ⁷¹ l. 53 St.
⁷² Dúiltaigh St., Fiafraithigh ag C iad: An iad na heich nó an í C.
⁷³ no an í an chuirm C. ⁷⁴ no an í an C. ⁷⁵ cháidhe C.

73.⁷⁶ Do-gheibhinn uadha d'umhla⁷⁷
i n-onóir⁷⁸ na healadhna,
dá suidhinn do thaobh don toigh
go bhfuighinn Aodh im⁷⁹ fhochair.

77.⁸⁰ Teach ina bhfuighinn fáilte
eidir m'fheruibh⁸¹ énpáirte,
atá thoir le⁸² taobh gcalaidh,
'na bhfoil Aodh 's a ollamhain.

81.⁸³ I gcaladh Chairrgi Ferghais
atá lár a fhlaithemhnais
an treabh ara dtréicther leam
gach éintege ar fheadh Éireann.

85.⁸⁴ Dá dteagmhadh go n-íarrfainn air
dol ar cuairt éigin annaimh,
cead ó Aodh ní fhaghaibh sinn,
m'aghaidh ca taobh i dtibhrinn⁸⁵ ?

89.⁸⁶ Ní haister as sía 'ná soin
do bhí im chionn,⁸⁷ car an earraigh,
dol ón lios go⁸⁸ taobh trágha
le hAodh d'fhios na hiomána.

93.⁸⁹ Dob iomdha macaoimh is mná,
dá mbeinn dá n-easbaidh aonlá,⁹⁰
ar an fhaithchi⁹¹ rem aighidh⁹²
'gum⁹³ aithni dá n-ionnsaighidh.

97.⁹⁴ Seal damh i dtigh a theghlaigh,
seal oile⁹⁵ 'gon ingheanraidh ;
adhbhar smuainidh a Dhé dhamh
mé ar uainibh san dá ionadh.

⁷⁶ l. 57 St. ⁷⁷ uaidh don (?) umhla St. ⁷⁸ onáir St. ⁷⁹ um St.
⁸⁰ l. 61 St. ⁸¹ idir fhearaibh C. ⁸² re C.
⁸³ l. 65 St. *An rann so ar easnamh, C.*
⁸⁴ l. 69 St. *An rann so ar easnamh, C.* ⁸⁵ attibrinn.
⁸⁶ l. 73 St. ; 81 C. ⁸⁷ baoidh um c. St. ; do bhí an ceann, C.
⁸⁸ re C. ⁸⁹ l. 77 St. ; 85 C. ⁹⁰ énlá C. ⁹¹ ar an bhfaithche C.
⁹² aghaidh: ionnsaghaidh C. ⁹³ dom C. ⁹⁴ l. 81 St. ; 89 C. ⁹⁵ ele C.

- 101.⁹⁶ Nír ghabhas crodh ná comha
 chugam do chionn anamha ;⁹⁷
 dob uamhain⁹⁸ re hAodh Ó Néill
 gumadh⁹⁹ taom uabhair¹⁰⁰ eiséin.
- 105.¹⁰¹ D'éis sgarthana dhó agus¹⁰² damh
 minic do-chínn im¹⁰³ chodladh
 bheith fá chádhas thuaidh 'na thigh
 mar do bhádhas uair éigin.
- 109.¹⁰⁴ Dá mbeith arís i ndán damh
 taghall i dtuaisgiort Uladh,
 atá fúinn gan aighidh¹⁰⁵ as,
 Laighin dúinn acht giodh dúthchas.
- 113.¹⁰⁶ Innis¹⁰⁷ féin go bhfuighi soin
 tuilledh dána 'na degheidh
 an¹⁰⁸ mhéad rann do roighni mé
 madh gann¹⁰⁹ le hoidhri Áine.
- 117.¹¹⁰ Rann iargamhairc¹¹¹ Aodha Í Néill
 ná déna dermad deséin
 's gan a roinn re haon oile
 sloinn sgach taobh a thechtuiri.

A. th. &c.

⁹⁶ l. 85 St. ; 93 C. ⁹⁷ anadha C. i. 'fanamhna.' ⁹⁸ uamhan C.
⁹⁹ go madh C. ¹⁰⁰ d' uabhar C. ¹⁰¹ l. 89 St. ; 97 C.
¹⁰² Tar éis sgartha dhó is St. ¹⁰³ do-chím trem C.
¹⁰⁴ l. 93 St. ; 101 C. ¹⁰⁵ anadh C. ¹⁰⁶ l. 97 St. ; 105 C.
¹⁰⁷ Indis St. ¹⁰⁸ sa.
¹⁰⁹ ma gan C. *Stadann C annso leis an gcomhdhúnadh* " A theachtu-
 aire " *acht is follus nach comhdhúnadh ceart é.*
¹¹⁰ St. *amháin don rann so..* ¹¹¹ iargamhairc.

III

NÍOR LÉIR DHÓIBH AN DÍOGHAIL CRUIDH

[Blogh]

1. Níor léir dhóibh an díoghail¹ cruidh
Aodh is inghean an Chalbhaigh,
eire a n-oinigh² leth ar leth
le croidhibh eile³ is aibhseach.
5. Tobar féile ag foghail tséd
tig innte oineach Mairgréig ;
san mhnaoi nír thráigh⁴ an tobar ;
do-cháidh faoi dhá fothragadh.
9. Iomdha ceard ina cosmhuil
Aodh is an Brian Ballachsoin,
cuing nár iomchuir a athair
iomchraidh ó Cuinn Cédchathaigh.
13. Géig do choillidh Chathaoir Mhóir⁵
dhoirteas an cnuas i gcédóir,
bean gan taom mion 'na meanma,
craobh a fíodh na fineamhna.
17. Rí don fhuil uasuil fhíre
atá ag tuar na hairdríge,
fíon gan deasga iseadh⁶ a fhuil,
díol is cnesta ar thegh Tuathuil.
21. Gan geall na deisi do dhul⁷
d'Úna is d'Fheidhlimidh⁸ Reachtmhur,
an bhen fhuil ag Aodh Buidhe
's an chraobh ar mhui⁹ Mucroimhe.

I.o.c.¹⁰

MS. 24 P. 33, lch. 124. Níl ann acht blogh de dhán a ceapadh i n-onóir Aodha Buidhe, agus a mhnaí Mairgréig. Ughdar anaithnid.

¹ andioghail. ² anoinigh. ³ 'eile' arna sgríobhadh os cionn na líne.

⁴ mnaoi nír tráigh. ⁵ Ní bhfuairéas a sloinneadh; acht níorbh iongnadh liom dámadh inghean i don Chalbhadh Ó Chonchubhair Failge, agus do Mhairgréig Ní Chearbhaill, a thug an " dá ghairm oinigh do dhámhaibh agus do chliaraibh " san bhliain 1433.

⁶ aseadh. ⁷ dhol. ⁸ dfeidhlim. ⁹ ar ar mhaigh.

¹⁰ An comhdhánadh é sin. Bé sin tosach an chéadlíne dhen dán, acht níor fírtth i n-aon áit é.

IV

ANOIS TÁNAIG AODH EANGHACH

①

Cú Cúconnacht¹ Ó Fialáin² cc.

1. Anois tánaig Aodh Eanghach³
tánuig an tAodh gan fhuighlech,
téid dá reic re taobh Teamhrach
Aodh Eanghach ag Leic Luighdhech.⁴
5. Teacht don Aodh dob fháth meisnigh
dá ghaol an tráth do thuismhígh,
do chuir aniar crann casnuigh
ar ghasraidh⁵ gall d'Fhiadh Uisnigh.
9. Isé an tAodhsa⁶ Aodh Buidhe,
don Aodhsin isé⁷ as goire ;
tiocfa an ciabhghlas am eile ;
barr Eine riaghlas roimhe.
13. Diall ag Aodh re hAodh n-iodhan⁸
ga mbiadh⁹ gach aon go humhal ;
créd acht béim ar chleith Coradh
breith dhá raghan d'fhéin Uladh ?
17. Aodh Ó Néill ina naoidhin
gan dréim re hAodh dá fheolfhuil
ní fhuil, don té dá dtárraidh,
do sháruigh sé fhuil¹⁰ Eoghain.

MS. 24 P. 33, lch. 125. *Dán eile é seo don Aodh Buidhe chéadna. Deir ARÉ gur leónadh é d'urchar gha i nUibh Eachach Uladh, céadaoin an Bhraith, agus go bhfuair bás an dara lá dhen tSamhradh 1444. Marbhnaidh iseadh an chuid deiridh den dán so, agus ní misde a mheas gur ceapadh an chéadchuid sular cailleadh Aodh Buidhe.*

¹ Cúconnacht. ² Fialan. ³ eangach. ⁴ Luighdech .i. Lia Fáil.

⁵ ar g. ⁶ Ase an taothsa. ⁷ ase. ⁸ .i. Aodh Uairiodhnach.

⁹ mbi. ¹⁰ atharrú de mhalairt léimhe ó 'siol.'

21. Cró a shean mur Eunna Aighneach¹¹
do-bhéra asteagh go tuilmheach ;
tiocfa tríd¹² 'na Aodh Eanghach
craobh Teamhrach a Líg Luighdheach.¹³
25. Do bhean rún oighir Aine
múr Oiligh as a óighe,
ní bhia thall ge tá a ríge
dá bharr tíre i mbrú¹⁴ Bóinne.
29. Biaidh 'na dheimhin fá dheireadh
eighir Bríain aga branar
ráth Néill, ní hí nach umhal,
rí Uladh féin nach bhfaghar.
33. Fúair, 'na n-aoinfheruibh umhla,
ó Ghaoidhealaibh úair fhaghla,
tug rinn ara mhéid meanma,
na Finn Eamhna um ghéig nGabhra.¹⁵
37. Cró Conchubhair do chabhair¹⁶
comhchubhaidh dhó ge¹⁷ doiligh,
do-ní an rí féin a foghail¹⁸
's do-ní cobhair d'fhéin Oiligh.
41. A dtreisi¹⁹ araon gan rochtain,
gan tseisi ag Aodh go hEachtair ;
do chuir sé uille ar Ulltoibh,
Ulltoigh uile as lé²⁰ leagthair.
45. Ní faghthar re headh n-ágha
fer ré ngabhthar a ghuala ;
Aodh Buidhe a-bháin²¹ do-bhéra
sgéula an áigh uile uadha.
49. Fiú a bhfaghthar do dháimh deoradh,
don dáimh ní aghthar²² aoinfher ;
mion nós gach ríogh ó ríoghadh ;
nír ríoghadh fós gríobh Gaidheal.

¹¹ i. rí Éireann, A.M. 4888-4907, ARÉ.

¹² dhídt (?).

¹³ Luigeach.

¹⁴ ambrugh ; lochtach. ? gidh tur ríge : i mbrugh.

¹⁵ i. craobh na hardríge. Dona Finn Eamhna féach 'Serglige Conculaind," *Ir. Texte*, § 24 seq.

¹⁶ cabhair.

¹⁷ (?) gidh.

¹⁸ faghail.

¹⁹ treisi.

²⁰ le.

²¹ amháin.

²² fhaghthar.

53. Sgol, ó fhuighlibh fhían Oiligh,
ní chuimhnigh triall dá dtighibh ;
dá chluinsin dá mbí i mbruighin
sguiridh rí Uisnigh fhilidh.
57. Ní théid aoinfhear dhá fhine
do ghéig Gaoidheal i ngoire ;
beg nach náir d'O Néill Bhuidhe
gur bháidh uile a fhréimh roimhe.
61. Canaidh draoi re cleith Coradh c/
a gnaoi dá bhreith go bunadh,
ionnsa dhóibh nach tú²³ a dtamhan,
anadh don chló ar fhóir Uladh.
65. A ndíol, a rí, go ródaibh
le a mbí fá fhon ní héidir ;
*lacht*²⁴ id ráth, a rí hÉadair, *héadair ?*
ó mhéaduigh cách í ar éigin.
69. Toirthe 'ga gcur do chrannaibh,
bun gach fhoithne do fhoilligh ;
tug 'na lár ubhla a himil,
fillidh grán cubhra an choillidh.
73. Tar mholadh a ghruadh ngairthe
truagh ón chomhar ar gcruitne²⁵ ;
dom dhúain is²⁶ nadhmadh²⁷ neimhthe
marbhadh d'eithre²⁸ uaim uirth²⁹.
77. Dá mesda méd a einigh
eug badh cneasda dhá chumhaidh ;
go mbeith triath ag tigh Oiligh³⁰
oighidh fir Cliach nír chubhaidh.
81. A ghasraidh ó chlár Conghoil,
nír chasmhoil³¹ dál don damhroidh,
do fheith³² sé iad san iorghoil
's nír ionghair sé iad amhloidh.

²³ ttú. ²⁴ *lasadh*. ²⁵ ccruitne. ²⁶ as. ²⁷ i. 'geall, ceangal.'

²⁸ i. 'deire, críochnú.' ²⁹ uirth^e. ³⁰ oile.

³¹ chosmhoil.

³² feith.

* cf. A Miscellany of Irish Proverbs, p. 134: *slíocht siomaigh ar oighreóig*

74 DUANAIRE CLOINNE AODHA BUIDHE

85. Do saoiladh ég dha oighidh
's nach maoidheadh méd a chumbadh ;
ég í Néill na naoi ngeimhiol
as deiríodh laoi d'fhéin Uladh.

89.³³

* do sleacht eaca ar an oighidh ;
ní lean síol gCuinn an chumhail³⁴
do chumhaidh ríogh fhuinn Oiligh.

93. A ghaol uile gan éinnidigh
tré Aodh mBuidhe do bheóghuin ;
d'egla sguir d'ól dá n-aoidhigh
brón faoiligh ar fhuil Eóghuin.

97. Súil ar bhrugh í Néill náraigh
do chléir ag dul³⁵ ar dheóruibh,
ní fhuil do chridhe i gcliaraibh
iarraidh cruídh fhine Eóghuin.

101. Canfa mé dha chéibh chladhaigh,
O Néill is é arna oighidh :
ní háil cáin dóibh 'na dheghaidh
darbh áil reamhoibh d'fhóir Oiligh.

105. Do dhiall, as damhna deóire
an Bhanbha re fiadh fire ;
acht ég 'gar gcur ó chéile
nír fheud Éire dul³⁵ dínne.

109. Síol gCuinn ar h'uaigh ag anadh,
do chúaidh [a] suim ar siobhal ;
a liag fhionn³⁶ na n-ocht dtroigheadh
an bhfoighedh sionn ort ionadh ?

113. Ot eunghuin,³⁷ a Aodh Buidhe,
teurnaidh gach aon re aroile³⁸ ;
tabhair an úain d'fhéin Line
's don Mhidhe féin uair oile.

³³ an chéadline dhen rann so ar easnamh; agus an dara line dothuigseana.

³⁴ cumail.

³⁵ dol.

³⁶ fionn.

³⁷ O teunghuin.

³⁸ re roile.

117. Gan a súil re fiadh Fuinidh
is do bhíadh fúibh go froighidh ;
fiú Fódla dhóibh id deghaidh
Eamhain d'fhógra d'fhóir Oiligh.
121. Seal ag uaislibh fher nDoire
don uaighsin³⁹ fá fher nEine ;
do-bhér⁴⁰ úain dheit, a dhuine ;
nach bhfuighe an leic uair eile ?
125. Do badh gar dhúinn 'na dheghaidh
ar súil do char⁴¹ ó chobhair ;
i gcenn a n-éir 'nar n-aghaidh
gabhair leann⁴² féin ar foghail.
129. Do chinn méd anshóigh⁴⁴ uirthé
anóir⁴⁴ cinn Grég do-gheibhthe
a chlúimh do éilidh⁴⁵ m'aithne
faighthe múir Éimhir Eithne.
133. Sneachta do ghnáth do-gheabhair
fáth gan techta as na tighibh ;
suil dheach sí tar fhiadh nOiligh
loighidh grían is sí ar slighidh.
137. Na cairrge fá mhui⁴⁶gh Macha,
fairrge do sguir a sgucha ;
nír mhó re linn na locha,
srotha balbh⁴⁷ chinn Cnucha.
141. Do bhaoi⁴⁸ 'ga iarsma a n-eineagh⁴⁹
an Niallsa na naoi ngeimheal,
a ngeall féin ag fóir Uladh,
geall Uladh dhóibh fá dheireadh.
145. Ní mhair dhíbh⁵⁰ acht a ndeora
amar⁵¹ tré ghríbh nGaola ;
mo neart do chúaidh ar gcúla,
ar mbúain súla d'fhert Aodha.

a.n.o.i.s, &c.

³⁹ uaighsi.

⁴⁰ do ber.

⁴¹ chur.

⁴² 'leann' ar na sgríos agus 'lionn' do sgríobhadh os a chionn.

⁴³ an anshóigh.

⁴⁴ onóir.

⁴⁵ éilidh : eimhir.

⁴⁶ mhaigh.

⁴⁷ balb agus litir eile báitte 'na dheireadh. Tá truailliú éigin ar an

geonhad san rann so; ní féidir liom ciall do bhaint as.

⁴⁸ bhi.

⁴⁹ aneinidh.

⁵⁰ dhiobh.

⁵¹ Sic MS. Siollabh ar easnamh (? am an air nó ina mair).

V

GRÁDH FÁ THUAIRIM TUGUS D'AODH

Donnchadh Mac an Chnáide¹ cct.

1. Grádh fá thuirim tugus d'Aodh ;
an tuairim tugus is² trúagh ;
'ga taisgidh³ atú 'gum chrádh ;
grádh ní⁴ dú i n-aisgidh monuar.
5. Atá 'na thoirrsi⁵ ag tocht⁶ riom
grádh nach coimsi dha fholt fhionn⁷ ;
gidh⁸ maith an grádh, ní hé as fherr⁹ ;
do mheall mé 's a chrádh im¹⁰ chionn.
9. Tig an clechtadh¹¹ rinn fa ríor¹² ;
do chlechtadh¹³ sinn taobh re taobh ;
tug taisgidh¹⁴ cumhadh im chliabh
faisin fhian Uladh gan Aodh.
13. Do bhí úair nár saoiladh sin,
go¹⁵ rí sluaigh Gaoidheal do ghuin¹⁶ ;
is ionnsa a Dhé an fáth fá bhfoil¹⁷
cábh astoigh¹⁸ agus¹⁹ mé amuigh.
17. Do hobadh gabháil ar ngaóil ;
m'anáir²⁰ as tobar do thráigh ;
do chúaidh gaol na n-uile úaim
ó²¹ do chuaidh Aodh Buidhe abháin.²²

MSS : 24 P. 33, lch. 127 (P) ; Leabhar Uí Chonchubhair Dhuinn, fol. 152a ; 100 líne (D) ; R.I.A., 3 C. 12, lch. 127 .i. *maicleabhar D a sgríbh Eoghan Ó Comhruidhe*. P is bun don téx so ; ní áirmhíothar C acht san mhalairt ó D.

¹ Chnaidhe, C ; gan ainm ughdair P. ² as P. ³ ttaisgidh P.

⁴ ní, P *passim*. ⁵ toirrsi, P ; thuirse : cuimsi D. ⁶ teacht P.

⁷ fionn MSS. ⁸ gé D. ⁹ ferr MSS. ¹⁰ um P *passim*.

¹¹ Tug an claonadh P. ¹² raor P. ¹³ claonadh P.

¹⁴ thaisgidh D. ¹⁵ gan D. ¹⁶ ghoin P. ¹⁷ bhfuil MSS.

¹⁸ astigh P. ¹⁹ as D. ²⁰ monúar P. ²¹ mur P.

²² amháin. D

21. Sgéala 'ga thechtoibh²³ ón troid
 déra rem dhercoibh do dhruid ;
 an sgél²⁴ roimhe don té²⁵ tug
 tug sé ar gcroidhe²⁶ 'na dhá chuid.
25. Fa ríor²⁷ isé²⁸ as doilghe dhúinn,
 ar ndíon dobé oighre Bríain,
 ní bhia ar mo chradh²⁹ ó do³⁰ chóidh
 tóir muna rabh³¹ Dia 'na dhíaidh.
29. Gibé³² do chách bhus ní anocht
 dá dtí ní budh tráth dhá³³ thecht,
 fada dháibh a n-uain rem ucht
 an lucht lérbh áil³⁴ uaim a fheart.
33. Caoinfidh meisi³⁵ 'sní mé amháin
 mo threisi ag an³⁶ té 'ga³⁷ mbínn ;
 caoinedh³⁸ gach draoí a dhuine féin
 ag caoí í Néill Bhuidhe bhím.³⁹
37. Ar⁴⁰ bhfagháil cluiche ar íbh gCuinn⁴¹
 m'anáir as cluiche⁴² do chaill⁴³ ;
 ar tós gion go n-éarthar⁴⁴ inn,
 do béarthar⁴⁵ sinn fós i bhfaill.
41. ⁴⁶Dobé m'urra é 'gan ól,
 mé fa hurra da gach aon,
 dá reic dá bhfaghuinn an fíon,
 meic ríogh ní fhaghaim mur Aodh.
45. Meisde mé⁴⁷ m'anáir ón fhior,
 gan í⁴⁸ d'fhagháil ó nach mar ;⁴⁹
 gidh⁵⁰ beag fáilte ar dteacht asteagh,
 is⁵¹ tearc fer a dáilte dhamh.

²³ Séula redhga ag techtaibh : *malairt láimhe, níba dhéadhnaighe a sgríbh ' ag ' os cionn charet, agus a bháidh ar '—aibh ' P ; teachtaibh C.*

²⁴ sgeula P. ²⁵ gan de P. ²⁶ mo chroidhe D. ²⁷ raor, P.

²⁸ asé P. ²⁹ chroidhe P ; chrádh C. ³⁰ od P. ³¹ roibhe P.

³² Gidh be P. ³³ a P. ³⁴ ler báil P. ³⁵ misi MSS. ³⁶ gun P.

³⁷ a C. ³⁸ caoínigh DC. ³⁹ b—b—. D.

⁴⁰ A D. ⁴¹ uibh Ch. C ; *leg.* Cuinn. ⁴² cluithe D C, (*agus l. 37*).

⁴³ ga ch. P. ⁴⁴ gin go nearthar P.

⁴⁵ berthar P ; *néurtar* : *beurtar* DC. ⁴⁶ *an rann so ar easnamh* DC.

⁴⁷ mé ar lár P. ⁴⁸ ní D. ⁴⁹ mair MSS. ; *acht goin báitfe féin " i " D C.* ⁵⁰ gé DC. ⁵¹ as P.

49. Dáil a dhuas⁵² go dul⁵³ í Néill
mur budh cnuas ag dul do chraoibh ;⁵⁴
ní fhuighe file acht a bhfúair
ód chúaidh⁵⁵ bile mhui⁵⁶ge Maoin.⁵⁶
53. A dtaradh⁵⁷ ag⁵⁸ cor na gerann,
dá dhol do gabhadh a ngeall ;
do mhac Briain do chlaon gach coll ;⁵⁹
'na dhiaidh ní⁶⁰ chrom craobh a ceann.⁶¹
57. Bás í Eire seach cách⁶² a⁶³ chúis :
fás na mbláth⁶⁴ is ceilt an chnúais ;
céim do dhuine idir⁶⁵ dhá dhéis⁶⁶
d'éis í Néill Bhuidhe fán mBúais.⁶⁷
61. Téid leis an ngaoith⁶⁸ grán⁶⁹ na ngort
tar éis an laoich fa⁷⁰ lán d' iocht ;
ní thabhair sí do⁷¹ ló⁷² lacht,
ní mart bó gion⁷³ go mbí bliocht.
65. Trén meisi⁷⁴ go deghuil dún ;⁷⁵
'na dheghaidh gan treisi atám ;⁷⁶
truagh nár⁷⁷ haomhadh⁷⁸ ar ré araon,
mur shaoghal⁷⁹ d'Aodh is sé⁸⁰ slán.
69. Mo theisd⁸¹ ar Aodh na n-arm nua :
mín Aodh acht gur⁸² gharbh a ghleo ;
ní rug do bhreith nár dhú Dia⁸³
acht tú fán lia 'sar mbeith⁸⁴ beo.
73. A dtreabhthar is díoth od dhul,⁸⁵
ní geabhthar⁸⁶ críoch⁸⁷ ina chion ;
gion⁸⁸ go gcobhair⁸⁹ an úir d'ar
súil re cradh⁹⁰ ní fhoghain d'fhior.

52 Dail anduás P.	53 dol P.	54 da chur accraoibh P.
55 do chuaidh D C.	56 Maoi D.	57 taradh C ; ttoradh P.
58 a P. 59 call C.	60 níir C D.	61 cheann D P.
62 tar chach D.	63 an P.	64 an bhlatha P.
65 eidir P. 66 dheis P.	67 fa Bhúais D C.	68 ghaoit D.
69 gráin P ; gran D.	70 sa D C.	71 dá D ; 2 P.
72 laodh D ; laogh C.	73 gin P.	74 misi MSS.
75 dúin C D ; diom P.	76 atáim, agus an " i " dá bháthadh D C.	
77 na P.	78 haomadh P D.	79 mur saoghal P ; mo s. C.
80 dégh isé C.	81 sherc P.	82 gér P ; ar lár C.
83 ní rug breith nár dhú do Dhia D.	84 smo bheith C.	
85 A treabhadh is díth ó dhul, D.	86 gabthar MSS.	
87 a crích D.	88 gin P.	89 gur cobhair D.
90 bladh P ; re acad, D.		

77. Gan phuinn⁹¹ dá goradh san ghréin ;⁹²
gan toradh i dtuinn nó i dtír ;
gach learg ar leaghadh a chlúmh ;⁹³
dearg an úir nár treabhadh tríbh.
81. As uain dom dhula, ca⁹⁴ dulc,
do thruaill an chumha⁹⁵ mo chorp ;
tug sé gan aonduine ar t'fhert⁹⁶
mé ar dteacht mo⁹⁷ naomhuidhe anocht.⁹⁸
85. Dá léigthi⁹⁹ a Aodh let fholt¹⁰⁰ nua
an dá thaobh ar ghort fa¹⁰¹ ghleo,
tú id bheathaidh ó char do chlú,
ní dheachaidh tú is¹⁰² do bhladh beo.
89. Ríoghradh Fódla¹⁰³ ag techt dot thoigh¹⁰⁴
led cheart d'fhógra ó mhuir go muir ;
cor, a Dhé, ar an saoghal sin,
sibh t'aonar¹⁰⁵ acht¹⁰⁶ mé ar do mhuin.
93. Ní hí an mhuir do mhear¹⁰⁷ amháin,
do thuil gach sreabh¹⁰⁸ leis¹⁰⁹ an sín ;
má tá is do dhubhadh¹¹⁰ fa dheóidh
an lá reóidh 'na thuradh thríbh.
97. Gan bláth le ferthoin ar fíodh ;¹¹¹
a dtreabhthoir gan chách dá chur ;
olc an geall an úir le har ;
ní fearr an cradh dhúin¹¹² od dhul.¹¹³
101. Beag feasta léagar 'nar láimh
d'ar dtégar ó thesda O Néill ;
ní huain do theicheadh¹¹⁴ 'nar dtír,
do chuaidh dhínn ar bheifeamh féin.

⁹¹ poing D. ⁹² ngréin P. ⁹³ cclúimh C.
⁹⁴ A shuain mo dhula ga P. ⁹⁵ chnumha P.
⁹⁶ do bhen sé aodhaire ar fhert D. ⁹⁷ mo ar lár P. ⁹⁸ nocht D.
⁹⁹ do leigsi P. ¹⁰⁰ re tfholt P. ¹⁰¹ do D. ¹⁰² as C.
¹⁰³ fodhla P. ¹⁰⁴ dod thigh P. ¹⁰⁵ sibh atonar D. ¹⁰⁶ is P.
¹⁰⁷ bheir P. ¹⁰⁸ sruth P. ¹⁰⁹ ris C. ¹¹⁰ as dubhadh P.
¹¹¹ fhíodh, C. ¹¹² dhuinn P. ¹¹³ ó dhul D. *Stadaid* D C *anso*.
¹¹⁴ teitheadh.

105. Rí dha fhréimh ní fhanuim air,
 Ó Néill charuim gion go geluin ;
 gabhtar laogh oile le hoigh,
 toil mo chroidhe acht d'Aodh ní fhuil.
109. Ní thug flaith a dtug ó thús ;
 ní rug maith ar a mhaith fós ;
 mac Briain mur do bhí go bás,
 fás ina dhiaidh do-ní a nós.
113. Le náire ar a uaigh ní an,
 tar mhac Aine do chuaidh cor,
 ní chaoiníonn sí acht Aodh, gídh eadh,
 bean is í fá a gaol ag gol.
117. Eamhain gan éinfher 'ga húaim ;¹¹⁵
 Temhair gan déinemb 'na dhíaidh ;¹¹⁶
 ní fhagh¹¹⁷ damhna ar ndol í Néill,
 cor a sréin re Banbha Bríain.
121. M'éigin¹¹⁸ gach n-oidhche 's gach laoi¹¹⁹
 ní héidir nach muirfe mé,
 dh'éis¹²⁰ í Dhuach chráidhes mo chlí,
 áines don tí ler fhuath é.
125. Ar gcur í Eachaidh fá fhód,
 dá dhul¹²¹ ó nach deachaidh síad,
 marthoin d'éigsibh is Aodh d'ég,
 créid do shaor ón égsin íad ?
129. Gan díon i ndoinin*n* i dtigh,¹²²
 madh soinen*n* budh síon go neimh ;
 guidhe leis an ngréin ma a goil
 goin í Néill Bhuidhe do bheir.
133. Isí¹²³ an ráithsi ráth¹²⁴ na ngíall,
 fa gnáth rí ar an áitsi¹²⁵ ag ól ;
 ag sin an bile aga mbíodh
 fíon an fhir 'ga ibhe i n-ór.¹²⁶

¹¹⁵ huaimh.¹¹⁹ ló.¹²⁴ raith.¹²⁰ dhéis.¹¹⁶ diaigh.¹²¹ ghul.¹²⁵ aitsin.¹¹⁷ fath.¹²² andoinin*n* a ttigh.¹²⁶ anór (? = a hór).¹¹⁸ Meigen.¹²³ Asi.

137. Ó nár leig Dia a damhna lé
 Banbha ní bhia mur do bhaoi ;
 deireóil Éire tre fhlaith Lí,
 céile do-ní maith dhá mhnaoi.
141. Teann an sgél sgarthoin ó gCuinn,
 gan trén nach bhfagthoir i bhfaill;¹²⁷
 do dheireadh sluaigh Aodha inn,
 craobha sinn ar mbuain a mbairr.¹²⁸
145. Ní fhúair ealta úain ar loch ;
 ní huair techta idir¹²⁹ dhá theach ;
 tig da ghoire do-chí an cíoith
 nach rioth roimhe do-ní neach.
149. Tre chornn í Dheirc do dháil dún¹³⁰
 ní ar ceilt as cáir ar mbrón ;
 do fher is an gcorn, ní chél,¹³¹
 an déir do bhean orm a hól.
153. Bím úair le bhur n-iomad air
 gan ionad don uaigh fá bhfuil ;
 is¹³² brón reachta an lá nach libh
 sibh ag teachta a mhná ar a mhuin.
157. Mór mo ghrádhsa go hég d'Aodh,
 ní dá mhéd a dtráths¹³³ i dtám¹³⁴ ;
 dul le chéile ó thesda dhún¹³⁵
 a rún feasda as géire ar ngrádh.

G.r.á.dh, &c.

¹²⁷ abhfaill (? a bhfaill). ¹²⁸ mbarr. ¹²⁹ eidir. ¹³⁰ duinn.
¹³¹ chel. ¹³² as. ¹³³ attrása (nó attrachta).
¹³⁴ attam. ¹³⁵ ú thesda dhuinn.

VI

DO MOTHÓIGHEADH MEADHAIR GAOIDHEAL.

Amhlaoi bh Ó hEachaidhéin cc.

1. Do mothóigheadh meadhair Gaoidheal ;
gerr atáthar ag techt ruinn ;
meiste dháibh a nert analluin,
terc 's a bháidh re clannaibh Cuinn.
5. Dh'éis an ríogh¹ 'ga raibhe meisi
re maicne Cuinn ní cóir súil ;
an tan do budh mór ar meadhair
fa gar² brón 'na dheghaidh dhúin.
9. Iomdha cúis fán cóir doilghe³
i ndiaidh⁴ onchon Atha Truim
bhaoi trén i ngoire do ghailloibh,
lén oile do chlannoibh Cuinn.
13. Atá ar uaislibh chinidh Cobhthoigh
cumha an ríogh⁵ lé raibhe a ngaol ;
a súil féin ní fhuil re heighre,⁶
fuil Néill, muna n-eirghe Aodh.
17. Méud a thoirbhíort atá ar marthoin
do mhac Áine fa hard nós,
dá measda gach maith dá nderna
níor theasda flaith Bearbha bhós.
21. Dá maireadh rí rátha Temhrach
re tuathoibh Breagh⁷ do bhí ar súil ;
fada triall a bhfoil⁸ 'ga fóbra,⁹
do bhiadh ó shoin Fódla fúinn.

MS. 24 P. 33, lch. 129. *Marbhnuadh eile dhon Aodh Buidhe chéadna.*¹ Dhéis an rí.² faghar.³ *Siollabh ar easnamh* ; leg. 'Is iomdha ' nó ' an doilghe.'⁴ andiaigh.⁵ righ.⁶ hoighre.⁷ breadh.⁸ bfuil.⁹ fóbra : fodla.

25. Ar bhean d'uaislibh innsi Banbha
do bhí i ndán a dhol tar ais,
a raibhe d'oighre Bhriain Bhallaigh
'na dhiaidh oirne ag clannaibh Cais.
29. Do shaoil cách go gclos a oidhidh
Aodh Buidhe do bheith 'na rígh ;
saoilid féin nach bhfuil 'na mbeathaidh
d'fhuil Néill acht a ndeachaidh dhíbh.
33. A dtárraidh mé d'onóir Aodha
ar n-ég dó ní dheachaidh liom ;
spéis anocht ní fhuil im¹⁰ onóir ;
olc do chuir an rodhóigh ríom.
37. A fhaighthe longphoirt laoich¹¹ Uisnigh,
dob annamh thú i dteirce sluaigh ;
ní racha mé ort, a fhaighthe,
's gurab é¹² m'olc h'aithne uainn.
41. Ní fheadar tar éis mo chuarta
cia do leanfainn don leith tall ;
ní don bhaile do bhí m'álgus ;
caidhe an rí do fhágghus ann ?
45. Don chineadh dar chóir an rígh
i rígh¹³ eile ní fhuil spéis ;
ní fhuil acht a ngéill do ghabháil
ar fhuil Néill d'anáir da éis.
49. Adeura mé re mac Áine
aithreach liom leanmhuin dod ghaol ;
do chuaidh sé uainn acht a fhagháil
a bhfuair mé d'anáir ó Aodh.
53. Ar lucht cumuinn caithie sinne
a seachna ar t'éis,¹⁴ a fholt¹⁵ fann ;
mise¹⁶ ané i bhfochair na bhfearsoin
do mhothaigh mé h'easbhoigh ann.

¹⁰ um. ¹¹ laoigh. ¹² *arna atharrú de mhalairt láimhe ó 'sgur bé.'*
¹³ arigh. ¹⁴ ar téis. ¹⁵ folt. ¹⁶ me.

57. Bheith at éugmuis ní fhéd¹⁷ mise ;
measa¹⁸ bhím ó bheith red thaobh ;
a deor fhuighill do fher m'abhra¹⁹
mur chluinim fer h'anma, a Aodh.
61. Bheith i gcomhnuidhe os cionn t'fherta
ós éigin damh, dia do²⁰ sgís,
fán bhfert i gcobhair mo chridhe
recht nach bhfoghair slighe síis.
65. I n-íoc mo threise atá agum
uirrim bróin ó [a] mbí rem thaobh ;
ní mhair dom anáir acht an úainsi
d'fhagháil damh ar th'uaighsi, a Aodh.
69. Lór a threise atáid ambliadhna,²¹
gér bheg²² anuraidh nert gall ;
olc don tí²³ dar usa h'oidhidh
gan tusa a rí Oiligh ann.
73. Tuigim nach dtiucfa do leithéid
do Leith Cuinn, a chruth mur ghéis ;
caithfid t'fhilidh troigh re taca,
ní fhoil²⁴ slighidh aca ar²⁵ th' éis.
77. Ní geubhthur mur do ghabh tusa
an treisi chéudna i gcrích gall ;
gidh cia danab aithnidh²⁶ Ulltoigh,
ní bhia h'aithghin d'Ulltoibh ann.
81. Teacht leis an gcroidhe úair oile
is éigin damh ar ndul uaibh ;
deor bhenta do bhí fán abhra
ar dtechta²⁷ a rí annla ar th'uaigh.
85. Do bhí fán úaigh, dh'éis mo dhiúlta,
deifir agum nír bh'é a thráth ;
aithreach liom gan techt ar tosaigh ;
an fhert riom do chosuin cách.

¹⁷ féid. ¹⁸ tá mar bheadh 'i' os cionn 'e.' ¹⁹ fer mabhra.
²⁰ 'do' áicadhna, os cionn na líne. ²¹ ambliaghna.

²² bbbheg. agus comhartha báitte fén chéad 'bh.'

²³ i. rí Oiligh 'na dhiaidh. ²⁴ fhuil. ²⁵ tar, agus báthadh ar 't.'

²⁶ dán baithnigh. ²⁷ 'a' fén líne ó lámh eile.

89. Atá agum adhbhur tuirrsi,
 táinic dhíom gan dul budh thúaidh ;
 do bhí fám thuinn taisgidh umhal
 do fhaigsin fhuinn²⁸ Uladh úaim.
93. Do chuir Aodh, dob adhbhur glóire,
 gairm ar éigsibh innsi Grég ;
 ní hí [ná] an mhí aoibhill oinigh
 chaoinim acht rí Oiligh d'ég.²⁹
97. I ndiaidh³⁰ na dtoirbhert tug dúinne
 i nduasóibh cáigh ní cóir spéis ;
 ní thuill sin i soidheach eile
 oineach fhir Eine dha éis.
101. Goill i dtimchioll Temhra Midhe,
 maireg tárraidh mur táid 'na dhfaidh ;³¹
 ní hiongnadh don Lia gan labhra ;
 cia da dtiobhradh Banbha Bhriain ?
105. Re muna bheith a aire
 Aodh Buidhe ní bhiadh d'ar ndíoth.³²
109. Atá ceannus críche Gaoidheal
 ag gallaibh Banbha, is³³ breath chlaon ;
 truagh sgan ar gcuid ina³⁴ chéile,
 nár dhual duid Éire a Aodh.
113. Mac Briain Bhallaigh, beg an t-iongnadh,
 an úair testa tángus ruinn ;³⁵
 ní fhoil³⁶ muirnn, acht muirnn do sineadh,³⁷
 ó shoin oirnn ag cineadh Cuinn.
117. Atáthar ar tí mo dhiúlta
 a dhol d'ég ón uair do clas ;³⁸
 isiad³⁹ sin do-chím san chogar
 na fir do-nínn d'obadh as.

²⁸ sic MS.; (?) dá faicsin fuinn.

²⁹ uaim dég, agus báthadh ar 'uaim.' ³⁰ Andiaigh. ³¹ dhfaigh.

³² an chuid eile dhen rann so ar easnamh san lámhsgríbhinn.

³³ as. ³⁴ na. ³⁵ .i. na filí; 'u' os cionn na líne. ³⁶ fhuil.

³⁷ .i. do chuaidh a taithighe le hainsir. ³⁸ clos. ³⁹ asaid.

121. Ar beanadh dhínn is⁴⁰ de tárruigh
 Temhair Bhregh do bheith fá chiaigh ;
 do bhen an t-aongha⁴¹ dhí an damhna
 do bhí ag caomhna Banbha Briain.

125. Ní fhuil agam adhbhur meisnigh ;
 is⁴² mé an abhall dh' éis a bairr ;
 muna bhfeughthar don té teasta
 do gheubhthar mé festa ar fail.

129. Tar éis Aodha meic Briain Bhallaigh
 ní bhíu im⁴³ bheathaidh gibé rabh ;
 ní thuigid féin, dia do dhimheas,
 cia d'íbh Néill nach dileas damh.

133. Go Feidhlim[idh]⁴⁴ feirde⁴⁵ m'aithne
 ní fhuair misi, móide a bhladh,
 damhna 'gar anus d'fhéin Banbha ;
 do thaghus féin damhna dhamh.

D.o.m.o.th.u.i.gh.e.a.dh, &c.

⁴⁰ as. ⁴¹ *d'urchar gha a marbhúodh Aodh, seachtmhain na Páise*
⁴² as. ⁴³ bhí um.
⁴⁴ .i. *Feidhlim[idh] mac Muirchertaigh Ruaidh, mhic Bhriain*
Bhallaigh Do marbhúodh é 1497 (AU).
⁴⁵ feirde.

VII

'NA BHRÍAN TÁINIG AODH EANGHACH

Ó Gnímh,¹ [i.] Brian cc.

1. 'Na Bhrían táinig Aodh Eanghach ;
da thaobh táinig gach deighbhreath ;
agso 'na Bhrían Aodh Eanghach,
caor dhernach na² Niall neimhneach.
5. Ráth Néill ag Ua Néill Bhuidhe,
mar budh gnáth 'ga fhréimh reimhe ;
beg an tegh³ Teamhair Mhidhe
d'fhearaibh Line feadh fleidhe.
9. Do thogh an Bhanbha ar mBríainne,
ge tharla a⁴ gcol re chéile ;
ní thug sí léim tar líne,
ríge Néill dob í Éire.
13. Le mac Féidhlim fríoth Gaoidhil
fíoch um Éirinn nach éirigh ;
ní chuir⁵ Brian geimhle ar ghiallaibh
d'iarraidh seilbhe ar fhiadh nÉimhir.⁶
17. Ceann slúaigh in gach idh iarúinn
san⁷ tigh asar fhuaigh⁸ Éirinn,
do bhí an geimhiol re a ghuallainn,
rí as⁹ tuairim¹⁰ d' eigher¹¹ Fhéilim.¹²

MSS : 24 P. 33, lch. 130 (P) ; 23 N 15, lch. 154 (*i sgríbhinn Shean-Mhíchíl Uí Longáin*) (N) ; Magh Nuadhat : Ó Murchadha III, lch. 20 (M) ; *mac samhla N ag M. P is bun don téx so ; ní áirníotar M acht nuair a mhalartuionn ó N.*

Dán é seo ag brostú ar Bhrian O Néill (mac Feidlimthe Baccáigh, mhic Néill, mhic Cuinn) tighearna Thrian Conghoil. Do cailleadh an t-athair i. Feidhlimidh 1533 (AU). San bhliain 1573 (ARÉ) tháinig Iarla Essex go cúige Uladh agus paitinn 'na phóca aige ón Bhanríoghain ar dhúthaigh Cloinne Aodha Buidhe. D'éirigh troid idir é féin agus Brian. San bhliain 1574, do gabhadh Brian trí sheall Essex ar fleidh agus do cuireadh chun báis é.

¹ *Bé ceann a chinídh é.* ² an N. ³ teach N. ⁴ ceartú ó ' ar ' P.

⁵ duir N ; dúir M. ⁶ iath Éimhir N ; iath Éibhir M. ⁷ an PN.

⁸ as a f. N. ⁹ is M. ¹⁰ tuairim PN. ¹¹ deighir PN. ¹² Fheidhlim P.

21. Neimh ghon ó ghlasoibh daingne
ar bhasoibh ag cor cúimhghe; ¹³
d'iath gall do gheubhtar ¹⁴ eighre;
feughthar geimhle ar gclann gCuinne.
25. Crithir bheo ar áth a n-iomaidh; ¹⁵
gan sgáth a ngleo ré ngallaibh; ¹⁶
ní bhí i ngliaidh glac a foinnimh ¹⁷
slat a coillidh Bhriain Bhallaigh.
29. Líon gliadh gan deithbhir ndíola ¹⁸
fá Bhrian 'na mbeithribh cródha,
maithidh cunnamh chlach mbuadha
cath Tuama ¹⁹ ag turnamh tóra.
33. A ngruaidhe ²⁰ ag gabháil fhiochaidh ²¹
nach furáil fúaire i ndeocharibh;
ní chluin an t-oghre ón athair
doilghe an tachair ²² d'fluil Eochaidh.
37. Slegh arsaidh do ghoir ²³ gualoinn
Saxoin ²⁴ da ngoin le a géirinn; ²⁵
báidhter le crann ²⁶ thonn dtúrim
sgríbhinn gall ar fhonn Fhéidhlim.
41. Báidh ²⁷ re a ghaolfhuil do gabhadh
dar chaomhuin ²⁸ clár na gcuradh;
ceithre géill go Brian bearar, ²⁹
nír benadh giall d'fhéin Uladh.
45. Ráth ³⁰ Bhreagh ³¹ na n-innseadh ³² n-ealach,
meadh dha shinnsar, ³³ do shoidheach; ³⁴
nár shaoil sibh Banbha buidheach
d'fhuireach fhir h'anma i nOileach?

¹³ a chor cuinge N; *leg* cúimhge.

¹⁴ gheibhtir N; geibhter M; geubhtar P; feuchthar MSS.

¹⁵ an iomaidh P; an iomuigh N. ¹⁶ gallaibh N. ¹⁷ foinnimh P.

¹⁸ deifir ndíodhla N. ¹⁹ tuadha N; tuatha M. ²⁰ ngruadha M.

²¹ fíochadh N. ²² tacair N. ²³ 'ghoir' ar lár N.

²⁴ Sagsuin M. ²⁵ le ngéirinn N. ²⁶ crainn N.

²⁷ *leg.* báidh: cláir nó bád: clár. ²⁸ chaomhna N.

²⁹ beirthir N; beirther M. ³⁰ Ráith P. ³¹ Briain M.

³² innseang N. ³³ sinnser P. ³⁴ soideach, P; foidheach N.

- 49.³⁵ Críoch Bhanbha id sheilbh fa shéula,
gan fhaghla³⁶ gan fheidhm n-ágha ;
tug tú led mhóid gan³⁷ mhaora
go crú Aodha cóig³⁸ cána.
53. Gan fheidhm bhfaire³⁹ ar iath Uladh.⁴⁰
gan aire ar ghiall dar gabhadh ;
ní théid sin as dot omhan⁴¹
dá mbloghadh⁴² glas fhir⁴³ fhaladh.
57. Ferg an chuain⁴⁴ gan bhailg mbrisde,⁴⁵
gan chailg⁴⁶ mbuaigh⁴⁷ a lerg luisde ;
ionnlaidh ben fháinne⁴⁸ eisde
sreabh Feirsde ar áilne a huisge.
61. Geall⁴⁹ ó lucht fhuinn 'ga healaidh :⁵⁰
gan tuinn i n-ucht⁵¹ a hoirir
go mbí bróg fhir 'ga eighir ;
beiridh sin fá fhód Oiligh.
65. Dísle ó gCairbre ar tegh dTemhrach,⁵²
ísle a⁵³ fhedh airde a chonnalach,
braighde ríogh fhréimhe Luighdheach,⁵⁴
díobh cuibhreach gréine ar ghormshruth.
69. Gan sgaoith ag tuinn 'ga toghuil,⁵⁵
gan ghaoith ag buing⁵⁶ da bhruighin,
dírghe i ndiaidh fair⁵⁷ i bhfedhuibh,
leabhair⁵⁸ Bhriain ar faidh⁵⁹ bhFuinidh.⁶⁰
73. An Lia d'fhaghail⁶¹ dob ainbhreth ;
ar labhair cia⁶² len cuimhneach ?
do sguir róimh do reic Temhrach ;
cóir neamhghuth ar leic Luighdhech.⁶³

³⁵ ll 49-72 agus 77-96 malartuighid ionad idir P agus NM. *Leantar réim* P.

³⁶ fhoghail, P ; fhoghla N. ³⁷ go N. ³⁸ choig P. ³⁹ faire P.

⁴⁰ nuladh N. ⁴¹ do thomhun N ; do thoinim M.

⁴² mbloighidh N. ⁴³ tñr M. ⁴⁴ ucháin P.

⁴⁵ gan b. b. N. ⁴⁶ chalg N. ⁴⁷ mbáigh P, mbunig M.

⁴⁸ fáinne P. ⁴⁹ Geal N. ⁵⁰ .i. *agá taoiseach*. ⁵¹ anocht M.

⁵² ar th. T. N. ⁵³ arf. N. ⁵⁴ Luigheach P. ⁵⁵ toghaidh N.

⁵⁶ luing P ; bruidh N. ⁵⁷ fiaraidh P ; fiar N ; fuar M.

⁵⁸ leabhar MSS. ⁵⁹ fhiaidh P ; fiadh N. ⁶⁰ fuinidh M.

⁶¹ dfoghail MSS. ⁶² Cé N. ⁶³ lic Luighneach M.

77. An sporadh fhúair⁶⁴ an eachraidh
ag goradh a ghruaidh⁶⁵ leithghil,
go dtug tú⁶⁶ an bonn 'na bhruithnibh,
cuirthir⁶⁷ crú dhonn le deithbhir.
81. Feadh blightha⁶⁸ berna⁶⁹ fraochdha
do dherna um dhornchla gcróchdha ;⁷⁰
téghaidh⁷¹ meóir fhir a hiartha
i ndeoidh⁷² cliachdha a tigh órtha.⁷³
85. Filleadh do dherc is⁷⁴ doiligh
gud shilleadh⁷⁵ do sherc⁷⁶ righin,
ben ler mhaith í fá fholuigh⁷⁷
oruibh do chaith sí a sibhin.
89. Clú do dhuas fá iath nÉimhir⁷⁸
tar crú⁷⁹ na Niall suas⁸⁰ sínidh ;
ní⁸¹ fríoth lat dod ghnaoi guailidh⁸²
ge taoi ar guailibh mac Milidh.
93. Sé rígh dhég róibh⁸³ 'na roighnibh⁸⁴
do shóidh⁸⁵ dod thréd go Temhraigh ;
fostar⁸⁶ thú le Trian Conghoil ;⁸⁷
cong bhaidh⁸⁸ cú fhiadh⁸⁹ ó ealbhaibh⁹⁰.
- 97.⁹¹ Cia an adhbha do iarr bárd⁹²
san Bhanbha⁹³ gan Bhrian cheudna ?
ní dheachaidh⁹⁴ díobh d'fhiadh Fhódl⁹⁵.
fógra gliadh do shíol Shédna.⁹⁶
101. Ní rabha⁹⁷ acht taidhbhsi toirnich,⁹⁸
mana na bainnsi⁹⁹ ag Breghaibh—¹⁰⁰
ní fer coda d'fhiadh Fhuinidh—¹⁰¹
cuiridh Brian oba¹⁰² ar Eamhuin.

⁶⁴ fúair MSS. ⁶⁵ angruaidhe N ; ghruadh P. ⁶⁶ ' tú ' ar lár N.
⁶⁷ curtar N. ⁶⁸ boghtha P ; blodhtha N ; ⁶⁹ bearnan N.
⁷⁰ dhorchla gcróidha N. ⁷¹ téighidh N ; téghadh P. ⁷² andeoigh P
⁷³ ordha P. ⁷⁴ as P. ⁷⁵ god s. N. ⁷⁶ serc P. ⁷⁷ foluidh P.
⁷⁸ Éimhir N. ⁷⁹ chrú P. ⁸⁰ snas N. ⁸¹ níor N. ⁸² ghuaillidh MSS.
⁸³ roimh MSS. ⁸⁴ rioghuibh M. ⁸⁵ sóidh N ; shoidh PM.
⁸⁶ fostathar, N. ⁸⁷ conguil M. ⁸⁸ cong mhaidh PN ; coininn M.
⁸⁹ fiadh PN. ; fuadh M. ⁹⁰ ealbha M ; ealbhaigh P.
⁹¹ leanann l. 72 NM. ⁹² diarr barda P ; iar N. ⁹³ san mb. N.
⁹⁴ ní dheach P. ⁹⁵ fodhla P *passim*.
⁹⁶ tSédna MSS ; acht an ' t ' do bháthadh P. ⁹⁷ raibh N.
⁹⁸ thoruinn N ; toruinn M. ⁹⁹ bainse M. ¹⁰⁰ breadhaibh N ;
breadh M.
¹⁰¹ fuinne N ; fuine M. ¹⁰² obadh N.

105. Blas feidhe uaidh¹⁰³ ar fhírshreibh
do bhuidh¹⁰⁴ a bhleidhe fháinnigh ; ¹⁰⁵
beg d'iongnadh an chuirn chraobhaigh, ¹⁰⁶
claonaidh fiodhradh¹⁰⁷ dhuirnn¹⁰⁸ dháilimh.
109. Guaille gleann, is grádh¹⁰⁹ cionadh,
do¹¹⁰ gheall re clár na gcuradh ;
dar le Brian ní bhiadh falamh¹¹¹
dá ngabhadh trian d'fhiadh¹¹² Uladh.
113. 'Sé a hochtuibh oilén ngoirmshreabh
ag rochtain oilén n-iongnadh,¹¹³
do mheall go¹¹⁴ Brian bhróin¹¹⁵ maighreadh
niamh failgheadh n-óir¹¹⁶ ar iomramh.¹¹⁷
117. An oil fhúair¹¹⁸ a fher¹¹⁹ iomaidh
tre gheal ngruaidh¹²⁰ 'na ghoil annuimh¹²¹
rí i ngliaidh¹²² do bhuain da bhonnuibh
donnaidh¹²³ gruaidh í¹²⁴ Bhriain Bhallaigh.
- 121.¹²⁵ 'Siad le Brian fa fhonn Eúna¹²⁶
Niall is Conn ar¹²⁷ a chúla,
lá gliadh ní ghoir a ghruadha¹²⁸
a bhfoil uadha d'fhiadh Úna.
- 125.¹²⁹ Geall gliadh ag mosgladh¹³⁰ míleadh
Brian ag brosdadh¹³¹ na nGaidheal ;
earr don bhратаigh¹³² 'ga mbualadh
bacaidd ruadhaidh¹³³ ceann gcraoisleagh.¹³⁴

103 fleighe uaig N.

104 bhuidh, N.

105 fháinnigh N.

106 an churadh chraobhach N.

107 claona fiaradh N.

108 duirn N ; dúin M.

109 os *gruadh* N.

110 a N.

111 do bhiadh follamh N.

112 diath N.

113 niongna N.

114 do Bh. N.

115 bróin PM, 'brón maighreadh = ' *sluagh laoch*.' ¹¹⁶ oir PM.117 iarra M. ¹¹⁸ fúair MSS.

119 fer N.

120 ghruadh M.

121 goil anuim N ; goil ainim M.

122 angliagh N ; angliadh M.

123 donnuigh PM ; donnuidh N.

124 ' í ' ar lár P ; *comhad an rainn sin ar tosach* M.125 *comhad an rainn seo ar easnamh* N ; *an rann iomlán ar easnamh* M.126 eana N. ¹²⁷ ' ar ' ar lár N. ¹²⁸ gruadha P.129 *an rann so ar easnamh* P.

130 a musgladh N ; a músgladh M.

131 brosa N ; brosdugh M.

132 bhрата N.

133 ruadh.

134 a gcaorsleadh N.

129. Gaoidhiol gan char¹³⁵ 'na chomhor
aoibhiol ar nár an teimhiol ;
 glas ag Brian ar iath nUladh--
 umhal bhfiach,¹³⁶ giall i ngeimhiol.
133. Rí uaidhe i gcléith gan chaomhna¹³⁷
 go sgéith n-uaine go n-órgha
 ní snaidhm¹³⁸ ar Bhrian a bheurla,
 suil theurna¹³⁹ giall airm¹⁴⁰ órdha.
137. A ól fírsheabh ar foghuil
 rífhleadh¹⁴¹ a hór 'na aghaidh ;¹⁴²
 an ní¹⁴³ do-níodh¹⁴⁴ anuraidh
 níor chubhaidh¹⁴⁵ rí i¹⁴⁶ gcíogh gcalaidh.
141. Ua na Niall tar thoil dTemhra¹⁴⁷
 le goimh¹⁴⁸ nua do íarr omhna ;¹⁴⁹
 anní sin banuis¹⁵⁰ Banbha ?
 gabhuis arma fhir fhoghla.¹⁵¹
145. Guaire chrú fhaoilidh¹⁵² Eoghain
 clú gach aoinfhir do éiligh ;
 do gheibh clíar uaidh a hiarraidh ;
 ní bliadhain fuair d'fhiadh¹⁵³ Éimhir.¹⁵⁴
149. Comha ar gach cloinn da gcenuibh,¹⁵⁵
 na croinn ag dola¹⁵⁶ ós doiribh ;
 fir mur shíol Néill anuraidh
 brughaidh¹⁵⁷ dhíobh fá fhéin Oiligh.
153. Geis an chuaigh¹⁵⁸ ód-chí¹⁵⁹ brisde
 do bhí a ghruaidh 'na ghruaidh ghuiste ;¹⁶⁰
 sgél le Bodhbh ar fóir bhFeirsde¹⁶¹
corn¹⁶² fleisge óir fá uisge.

135 chor MSS. 136 amhuil bhiadh N. 137 gan c. MSS.
 138 níor shnadhaim N ; níor shnaidhm M. 139 sul t. M.
 140 arm M. 141 rífhfhealg P. 142 aigidh M.
 143 nidh N. 144 do níoth P ; do rinn N ; do rin M.
 145 chuibhe M. 146 arí ar ch. P ; rí acciogh M. 147 Teamhrach N.
 148 toil N. 149 caomhna N. 150 bhannuis P. 151 amhra fil f. N.
 152 faoile M. 153 diath N. 154 Eimher P ; Eibhir N.
 155 cclanna N. 156 dol N ; dul M. 157 brúigh N. 158 chuaidh N.
 159 o chid N. 160 do bhí a ghruadh briste M. 161 ar f. F. M.
 162 crón P ; cor N.

157. Go hEamhain an tráth tigthir¹⁶³
 Temhair le cách ní cleachtair ;¹⁶⁴
 téid barr uathaibh le hUltaibh,
 Ultaigh clann Tuathail Techtmhair.¹⁶⁵
- 161.¹⁶⁶ Neimh ghon í Chuinn ní chronoigh
 do bheir gol¹⁶⁷ i gcuirr chalaidh ;¹⁶⁸
 lá tar pher gcréhta¹⁶⁹ cuiridh,¹⁷⁰
 fedh tuirimh¹⁷¹ euchta d'araidh.¹⁷²
- 165.¹⁷³ Dob fhearr dhóibh díol a chána ;
 an síodh do-chóidh ar gcúla ;
 do bhuing a n-eachlach d'éra
 sgeula gealchlach fhuinn Úna.

N.a.Bh.r.i.a.n, &c.

¹⁶³ thigter M. ¹⁶⁴ cleachtar N. ¹⁶⁵ táid a tTeamhur N.
¹⁶⁶ a d c b órd na línte NM. ¹⁶⁷ gul P. ¹⁶⁸ cuillidh N.
¹⁶⁹ le táirfher creacht N. ¹⁷⁰ ccuradh N. ¹⁷¹ tuirim N.
¹⁷² duraidh N. ¹⁷³ ann rann so ar easnamh NM.

VIII

AN SLUAGH SIDHE SO I N-EAMHUIN ?

1. An sluagh sídhe so i nEamhuin
do-chíu¹ lán do lúithghreadhaibh ?
is² lán sciath is derg ndatha
gach lerg fa iath Fhionnmhacha.
5. Muna bheith³ síad a síodhoibh
a bhfaicer ann d'airdríoghoibh,
cáit i mbiadh⁴ síodhshluagh mur soin,
niamh a líoghruadh mur lasair ?
9. Ór ar dhornnchlaibh a ndonnbhrat,
ór ar chiomhsaibh corcarbhrat,⁵
óghaindre⁶ ag feughain na bhfer,
órfhailghe ar méraibh míleadh.
13. Lasaidh da snúadh magh Macha :
sréin bhreaca bholg n-órdhatha,
loinnear smóil ndata ndoinnshlegh,
slata sróil a séghuinngheadh.
17. Lór do niamhadh fhóid Eamhna
snuadh reullann rosg loinnerdha,
is dath a gcraoibhearladh⁷ gcam,
's caoindealradh a gclach gcathbharr.
21. An í an mhacraidh⁸ shaor shíodha
so na gcathbharr gcloichlíoghtha⁹
ar dtecht a hEamhoin Abhloigh ?
serc don fhedhoin¹⁰ órarmoigh.

MS. 24 P. 33 lch. 133. *Ainm an ughdair i n-easnamh. Tuairisg ar shluaghadh do dhein Toirrdhealbhadh Luineach, mac Néill Chonallaigh, ag Ard Macha, agus gríosú ar Thoirdhealbhadh chun troda lesna gallaibh*

¹ do chíú. ² as. ³ beith. ⁴ ambiadh.

⁵ accorcairbhrat, agus báthadh ar an 'a' *tosaiḡh*.

⁶ óghaintre; *féachaint déidhearach ag an séimhiú ar 'g.'*

⁷ craoibhearladh. ⁸ (?) mharraidh. ⁹ shíodha: ccloichlíoghtha.

¹⁰ fegoin.

25. Dar lat, gidh siodhmhacraidh sin,
ní sluagh sídhe acht ar fhaicsin ;
an damhroidh go snuadh síodha,¹¹
sluagh adhnaidh an eissíodha.
29. Isí¹² an laochraidh lán ndealraidh
síol gCuinn timchioll Toirrdhealbhaigh ;
snuadh síthe¹³ orthaibh uile
onchoin críche¹⁴ Conuire.
33. Fál tuagh¹⁵ um chodhnach ua gCuinn
sáithfid curaidh chlann nDomhnuill ;
lán do chróchshnúadh clár¹⁶ Macha
ón fhál órthúagh¹⁷ ionchatha.
37. Isiad¹⁸ so na sgéith sgeanmdha
le líontar magh Míneamhna,¹⁹
éirghe amach moradhbha Ír,
cath órarmtha as gach éintír.
41. I gceann²⁰ ríogh²¹ fhréimhe hEoghuin
tig go hEamhuin ilcheoluigh
rí²² an Chathánshlóigh dar chóir cion
'na gcathfhálbhróin mhóir mhíleadh.
45. Tig chuige do chloinn nDomhnuill,
cia an cath as fherr²³ ionchomhluinn,
cath loinnearlann ón tír thoir,
mín doinnernonn²⁴ ré ndornnchloibh.
49. Buidhean eile go hEamhain
niamh na gcaor da gcoirrsheleghuibh,
caor shlóigh ó chláirthrían Conghoil,
bláithniamh n-óir da n-eacharghroidh.
53. Isiad²⁵ so sliocht Bhriain Bhallaigh
fraoch glíadh ara ngormlannuibh,
trían curadh tíad in gach tír,
gidh umhal iad don airdrígh.

¹¹ síodha : eissíodha. ¹² Así. ¹³ sídhe. ¹⁴ críche.
¹⁵ tuadh. ¹⁶ chlar. ¹⁷ órthúadh. ¹⁸ Asiad. ¹⁹ míneamhna
²⁰ Aceann. ²¹ rí. ²² *arna atharrú ó 'ríogh.'* ²³ ferr.
²⁴ mín doinn ndernonn. ²⁵ Asiad.

57. Tig chuige ó Bhennoibh Boirche
ealbha neimhneach nemhfoirfe ;
lucht urluidhe i n-am feadhma,
clann Rughraidhe an rígealbha.
61. Do-chíd²⁶ chuca ar chóir²⁷ fhoghla
i dtimchioll Méig Mhathghamhna,
goirmniamh a snúadh²⁸ dha sleghaibh,
slúagh Oirghiall ar fhéinfhedhaibh.²⁹
65. Ríoghradh sgiath bhreac na mbrollach
tig chuige an cath Raghallach,
grís téighthe³⁰ guadh dha ngormgháibh
sluagh ón mBréifne mbuabhallbháin³¹.
69. An bhuidhean neimhneachsa anár
lasfaidh Eamhuin da n-óirniámh,
folchaidh croinn Mhanchach an magh,
glanchath³² do chloinn na gColladh.
73. Cath innilte ag techt adtúaidh
'na gcaoir gconfadhaigh gcaomhshluaigh,
crú fial Chonuill isiad³³ soin,
trian chrobhuing iad re hUlltaibh.
77. Agso láimh re Loch Feabhuil
tuilledh slóigh go Sidheamhuin,
ón rinnsi Málann san mhuir³⁴
'só bhánfhonn Innsi hEoghuin.
81. Críoch a sinnser i nglas gall
ciall cruinnighthe na Saorchlann ;
cuimhneach le triath a dtionóil
cuibhreach ar iath Eiriomhóin.
85. Mur so do dhíon Bhanbha³⁵ Breagh
táinig Lugh is í i n-éigean,
go macraidh snuadhoirdhreic³⁶ sídh
mbratghlain³⁷ mbuadhbbhuillbhreic mbaismhín

²⁶ do chidh. ²⁷ choir. ²⁸ snúagh, *arna atharrú ó slúagh.*

²⁹ ar í. ; *léighimse "fhéin-eadhaibh" = ar cuardaibh féine.*

³⁰ teighthe : Breifne.

³¹ ngormghaibh : mbuaballbhainn.

³² *an chéad' a' ar charet.*

³³ isiad.

³⁴ muir. ³⁵ banbha.

³⁶ snuadhoirdheire.

³⁷ mbratghlan.

89. Do bhí bruid 'na bruid³⁸ romhóir³⁹
 an uairsi ar iath Eiriomhóin,
 'ga breith le Balar ua Néid,
 breth nár lamhadh a leithéid.
93. Fiacha Bhalair nír bhreith⁴⁰ chóir :
 uinge d'ór ar gach aontsróin⁴¹
 dó, nó an tsrón do bhuaín da bun
 an t-ór an uair nach n-aghbhadh.⁴²
97. Ar gcloinsin na gcomhthadh dtrom,
 lá⁴³ catha le cath Lochlonn,
 fer fraochmhur re fedh dtroda,
 do-gheabh Laochlugh Lámhfhoda.
101. Fear sgél ní theurno dha thoigh
 do shluagh Bhalair 'na bheathoigh,
 suil ligther d'arm lámh Logha,
 nár mharbh d'ágh a n-íomghona.⁴⁴
105. Gér dhecair turnamh a dteinn
 ní thugad iarraidh dh' Éirinn,⁴⁵
 fine mhór Sheanfhomhra⁴⁶ ó shin,⁴⁷
 slógh dob fhearamhla ar fhaicsin.
109. Cosmhuil ag cosnamh Banbha
 ar fhoghlaibh fher⁴⁸ n-allmhurdha,
 re Lugh mac Céin ar chridhe,
 mac Néill muna neimhnighe.
113. Do bhiadh muna bheith Ó Néill
 ag díon Éirionn ar oilbhéim
 gach srón dá thruime⁴⁹ treisi
 dhá uinge óir uirresi.
117. Fríoth⁵⁰ dhó dhá dheisi catha
 réir aigenta an ardflatha,
 do dhol ar son chláir Chobhthoigh
 do chor áir ar allmhurchoibh.

³⁸ bhruid. ³⁹ 'romhóir: Eiriomhóin, *lochtach do Rinn*. ⁴⁰ bhruid.
⁴¹ aointsróin. ⁴² bhfaghbhadh. ⁴³ la. ⁴⁴ aníomghona. ⁴⁵ dheirinn.
⁴⁶ fine m. s. ⁴⁷ shoin. ⁴⁸ fer. ⁴⁹ truime. ⁵⁰ Fríoth.

121. Gabhaidh seabhac síol Lughach
léine dherg eang n-iubhalach,
ó a mbí a ghuin ar cleith⁵¹ san chath
da beith 's an⁵² fhuil ar eundath.
125. Tig chuige d'uaisli⁵³ an earraidh
bert chos dh'éis a hoircheangail,
tre nach bhfaic súil lés an laoi,
clúimh arna grés le gallmhnaoi.
129. Cuirther le rígh mhúir Macha,
i n-oirchill an ardflatha,
troigh shálchruinn le móid mílidh
i mbróig mbláthchuirr⁵⁴ mbéillínigh.
133. Dá spor iall chaol do choimhleag
ar mhuin na mbróg mbláthaibheg,⁵⁵
ó a mbí i n-ágh⁵⁶ each ar eítíl
mur bheath⁵⁷ a lán lúitheitigh.
137. Gabhaidh seaca ar snuadh donnchaor
lán leomhan lán corcarchraobh
gun ealbhaidh néll⁵⁸ dealraidh dhíobh
go ndealbhaibh én is óirghríobh.
141. Go rígh⁵⁹ fhréimhe Tuathuil tig
lúireach lonn ar lí n-airgid ;
móide as dóigh í a háilne,
lí an óir ar a húrmháille.⁶⁰
145. Dúntar órsgabal uichtshlim
mun rígh⁶¹ re héill n-airgidchinn,
nach dtéid rúadhghrainne⁶² chinn chuirr
'na chruadhmháille shlim shéghuinn.
149. Suidhghther⁶³ ar sén catha,
ar thaobh tiormfhóid Fhionnmhacha,
lann thana í dtruaileabaidh⁶⁴ sheing,
mana a huaimeguir d'Éirinn.

⁵¹ ceilt.⁵² ar.⁵³ uaislibh.⁵⁴ mbláithcheirr, agus báthadh ar an chéad 'i.'⁵⁵ mblathaibheg; (?) mbláthainbheg. ⁵⁶ an ágh.⁵⁷ mur do bbeith.⁵⁸ 'is' arna bháthadh roimh 'néll.'⁵⁹ rígh.⁶⁰ húrmháille.⁶¹ rí. ⁶² rúadh ghrainne: cruadhmaille.⁶³ Suighghther.⁶⁴ attruail leabaidh s.

153. Sínter láimh re loinn dírih,
 guailidhi an chuilg chaoíllínigh,
 sgian bheultana da ngráin gon
 do bháidh cédfadha curadh.
157. Ag íomchur na n-arm nuaidhe
 do sheabhadh cláir Craobhruidhe⁶⁵
 crios cennbhúcla caor ndéalraidh,
 degdhúnta um thaobh Toirdhealbhaigh.
161. Um cheann ríogh fhréimhe Luighdheach⁶⁶
 gabhtar an fheilm órdhruimheach,
 a ghruadh ar lí na lasrach,
 do-ní snuadh a soluslach.
165. Gabhaidh, mur dhíon da dhernuinn
 ar dhéd⁶⁷ dhornchla loinnerdhuinn,
 mun mbais dtláith snuadhálainn⁶⁸ saoir
 truallámhuinn mbláith mbarrchaoil.
169. Tig ara greadh í Ghealchuinn
 chuige le heach n-ingenchruinn,
 go slait saoirthreabhraigh sróill nduinn,
 go gcaoilcheannraigh óir áluinn.
173. An t-ara ar rochtuin an ríogh
 do-bheir, fa mana móirghníomh,
 an t-each do rígh fhréimhe Cuinn
 ris nach sín céile comhluinn.
177. Do bharr troighe tana í Néill,
 ar ngabháil eich an óirshréin
 rí Glainline ó lár do ling,
 tairngire ar ágh a n-eitill.
181. 'Na láimh dheis do dháil d'ua gCuinn
 rug an t-ara ar cheis chennchuirr ;
 dá mbeith leis san láimh oile
 ní geis áigh ré n-anfuidhe.

⁶⁵ chláir C.⁶⁶ luigheach.⁶⁷ ar a déd, agus caret 'na dhiaidh agus báthadh ar ' déd.'⁶⁸ snuadhálainn : truallámhuinn.

185. Gibé do bhiadh 'ga fhaicsin⁶⁹
ar n-inneall an earraidhsin,
do⁷⁰ lucht tnúith nír bheite ag brath,
ar eiti⁷¹ lúith ó Lughach.

189. Sinnter⁷² cuislenna catha,
basa um dhornnchlaibh ndeargcatha,⁷³
eich ar lúth, sról re sleghaibh,
cúl na slógh re Sidheamhuin.⁷⁴

193. Seoltar ar dtriall an tionóil
le seabhcaibh fhuil⁷⁵ Eiriomhóin,
meirge a ríogh⁷⁶ féin le gach fréimh,
meirge í Néill le síol Saoirnéill.

197. Teas ag gabháil a ngealbhas,⁷⁷
a slegha ag dáil drithlennfhras,
grís ag gabháil ghruadh⁷⁸ ndeirgéal⁷⁹
'gun tsluagh d'anáil óirmheirgeadh.

201. Agsin chugaibh, a chath gall,
má tá agaibh a fhulang,
O Néill do char⁸⁰ an chatha
'na réim tar mhagh Mórnhacha.

205. Anois cóireochar⁸¹ Cluan Tarbh
le síol gCuinn d'fhaobhroibh órarm ;
ar ó dTáil tár do tugadh,
nár dháibh⁸² nachar dhíoghlar.

209. Cath Dúin dígheoltar⁸³ oroibh
a shluagh gall, do ghleóghonaibh,
mur gontar le conoibh cradh,
nó foghail⁸⁴ lotghon leomhan.

A.n.s.l.u.a.gh, &c.

⁶⁹ faicsin. ⁷⁰ bhféidir 'da.' ⁷¹ eitib, agus báthadh féin 'b.'
⁷² man. al. avna atharú ó 'Binnighther' ⁷³ ndeargcatha.
⁷⁴ siodeamhuin. ⁷⁵ fuil. ⁷⁶ rí. ⁷⁷ angealbhreas.
⁷⁸ ghruad, agus 'a' dá bháthadh roimhe. ⁷⁹ ndeirgéal. ⁸⁰ chur.
⁸¹ coireochar. ⁸² dhoibh. ⁸³ díogholtar.
⁸⁴ foghla Cath Dúin dá Leithghlas, A.D. 1260.

IX

MAITH DO SUIDHIGHEADH SÍOL NÉILL

Fearghal Óg Mac an Bháird¹ cc.

1. Maith do suidhigheadh síol² Néill
fa chlár mBanbha³ an fhuinn fhóidréidh ;
is⁴ leo Temhair is Bóinn Breagh,
na slóigh ó thealaigh⁵ Thailten.⁶
5. Ocht⁷ meic Néill fa mór medhor⁸
maith fúair siad a suidhioghadh,
críoch⁹ thirmshreabhach¹⁰ na dtrágh¹¹ seng,
ós clár inbherach Éirenn.
9. Do chuireadar futhaibh¹² féin
an leth¹³ thúaidh d'Éirinn fhóidréidh,
's gach port don Mhínmhidhe amuigh,
na hocht ríghbhile ós ríoghuibh.
13. Ceathrar don ochtar oirdheirc¹⁴
triallaid, fa toisg uabhoirneirt,
laoch innillte¹⁵ nár ér sgoil,
ar sén imirce¹⁶ i nUlltoibh.¹⁷
17. Eang do chóigedh mhór¹⁸ Meidhbhe¹⁹
gabhadh dh'éis a n-imeirge²⁰
na hóigfhir nár iarr cabhair,
is²¹ trian cóigidh²² Conchubhair.

MSS. 24 P 33, lch. 135 (P) ; 23 F 16, lch. 106 (F) ; 23 D 4, lch 270 (D) ; *Leabhar Uí Chonchubhair Dhuinn*, f. 133 b (C) P agus C is mó a leantar don téx annso, acht áirmhíotar gach malartachas le tábhacht go fiú an leithleachais litriúcháin insna léimhsgribhinní go léiv. Leantar ord na rann ag P. Dán eile é seo do Thoirdealbhadh Luineach Ó Néill. Is dual buidheachas do Miss Knott a dhein C do chóimneas le P dham

¹ Fearghal óg cc. P ; gan ainm ughdair D.

² sioll C.

³ banbha, PF ; temra fhuinn (sic) C. ⁴ as P. ⁵ tholaigh D.

⁶ taillten P F D. ⁷ an chinnlitir ar lár C.

⁸ medhoir, P C F.

⁹ tír P F. ¹⁰ thirmthreabhach D. ¹¹ ttráigh F. ¹² futha F.

¹³ leith C. ¹⁴ oirderec C. ¹⁵ innilt C ; indillte D.

¹⁶ imeirce P ; imirci C. ¹⁷ dulltoibh P D.

¹⁸ mór P ; móir D ; chúigedh mór C.

¹⁹ Meidhbhe MSS.

²⁰ andibheirge P ; animeirce F ; an imirge D ; animeirge C.

²¹ acht F. ²² coigeadh D.

21. An dá dtrian²³ oile d'Ulltoibh
do chuir²⁴ Eoghan d'iomarcoidh,
ní foghuil do bhaoi ar báthadh,
faoi gan chobhair gcombráthar.²⁵
25. Do ghabh Eoghan mór mac Néill
ó shruibh²⁶ Bruin na magh mínréidh
tar Bóinn tseing²⁷ ngéigleabhair nglain
go²⁸ Beinn n-éigneadhaigh nÉadair.²⁹
29. Ón lósoin³⁰ gus an lá aniogh³¹
do léigsed gasraidh Gaoidhiol
an gcrích³² réidh ngoirmealtaigh ngloin³³
do fhréimh oirbhertaigh³⁴ Eoghain.
- 33.³⁵ Ní thug siad ó soin³⁶ ale
cíos ná³⁷ cáin d'aonchloinn³⁸ eile,
slógh goirmdhearcach³⁹ fán mall muir,
clann mhór oirbhertach Eoghuin.
37. Do chosnadur clann Eoghuin
ar ghabh d'Éirinn ilcheoluigh,
craobh eoil as⁴⁰ inleanta⁴¹ dhamh,
i ndeoidh⁴² imdheachta⁴³ d'Eoghan.⁴⁴
41. Ní dual cáin orra⁴⁵ d'iarraidh
clann nertmhur Néill Naoighiallaigh ;
dlighidh branáin chláir Criomhthuinn
cáin d'fhagháil ó Éirennchuibh.
45. Géill dóibh 's gan⁴⁶ éinghiall uathaibh,
deighshliocht Eoghain órchuachaigh,⁴⁷
geuga fineamhna chláir Chuind,⁴⁸
cáir⁴⁹ don ríghéalbha ó Fhreumhuinn.

23 thrian D. 24 ghabh F. 25 combratthar P.
26 shruth D. 27 seing D; tseing: beainn F. 28 do Bh P.
29 éigneadhaigh e F. 30 ló sin P D.
31 sin anuas gus niogh F; aniugh: gaoidiul C.
32 an ngrích F. 33 nglain P. 34 fpreimh oirdercaidh F.
35 ll 33-6 agus 37-40 do mhalairt ionaid D; ll 33-92 ar easnamh F.
36 o sin P D. 37 no P D. 38 déanchloinn, C D.
39 toirbhertach C. 40 is D. 41 innleanta C. 42 andeigh P.
43 imtheachta P C. 44 deoghain D. 45 orrtha C D.
46 sgan P; gan C. 47 urcuachaigh P D. 48 cuinn C. 49 cóir D.

49. Cóir dhóibh 's gan cóir dha⁵⁰ cionn
dlighidh siad d'fheroibh Éirionn
fine mór naomhamhra Néill,
do phór aonabhla⁵¹ iadséin.⁵²
53. Tabhairt umhla 'na haghaidh
ní dual don fhuil Eoghanaigh ;
slata cumhra chláir Line
umhla dháibh do dlighfíde.
57. Ní maoidhte⁵³ goill Banbha Breagh
fá chloinn Néill na naoi ngeimheal,
fútha is⁵⁴ cóir Fionnghaoidhil féin ;
dóibh⁵⁵ ní hionmhaoidhimh eiséin.
- 61.⁵⁶ Gnáth an pór riamh mur a fhréimh ;
an lá as laige síol Saoirnéill
a mbreath⁵⁷ féin aca ar Éirinn,
slata do fhréimh Ríghfhéilim.⁵⁸
65. Síol Néill an tráth as⁵⁹ táire,
ní fhuil, d'íul⁶⁰ gach eundáimhe,
ríoghradh mhór mhuighe Criomhthuinn⁶¹
a lógh⁶² uile d'Éirionnchuibh.
69. Tugsad seinleabhair⁶³ bhfer bhFáil,
tugsad⁶⁴ naoimh Éirionn d'eunláimh
fa chrích móir⁶⁵ bhfinnlesaiigh bhFluinn
dóibh⁶⁶ gan imreasain urruim.⁶⁷
73. Tug⁶⁸ Padruic mór mac Alpruinn⁶⁹
d'Eoghan an fhuilt fhochantruim,
slat⁷⁰ shéimhnembocht⁷¹ ón Bhóinn bhinn,
éinbhennocht do fhóir⁷² Éirinn.

⁵⁰ is gan coir da C.⁵¹ aonalbha P.⁵² iaitséin P.⁵³ maioitti C. ⁵⁴ as P.⁵⁵ dhoibh P.⁵⁶ an rann so ar easnamh D.⁵⁷ mbreith P.⁵⁸ don fréimh rífhéilim C; ríghfeidhlim P. ⁵⁹ is C. ⁶⁰ díul P; dhiul C.⁶¹ moighe criomhthain C. ⁶² luach D. ⁶³ tugsad senleabur C.⁶⁴ thugsat C. ⁶⁵ mhóir P D. ⁶⁶ dhoibh P. ⁶⁷ nirruim P.⁶⁸ tucc C. ⁶⁹ arploinn D.⁷⁰ géag D.⁷¹ seimh nemhbhocht MSS.⁷² dhóir C.

77. Síol Eoghain⁷³ is Eoghan féin
do bhennuigh uile d'éinmhéin
an naoimhérlamh⁷⁴ ón trían toir⁷⁵
tar fhíadh gcaoimhférghlan⁷⁶ gCobhthaigh.

81.⁷⁷ Do ráidhsion fa rádh ciallaidh :⁷⁸
“ do shliocht mhór⁷⁹ Néill Naoighiallaigh
tiomnaim Bóinn⁸⁰ mbailbhealtaidh mBreagh ” ;
tairngeartaidh⁸¹ dar cóir creideamh.

85. “ Báidh Éire ” ar Padruic na bpenn,
“ ag síol⁸² Néill na naoi ngéibhenn,
na leomhain ó mhuigh⁸³ Midhe,
's ag⁸⁴ fuil Eoghain d'áiridhe.”

89. Do bhádur⁸⁵ sé dheighrígh⁸⁶ dhég,
dh'éis⁸⁷ Eoghuin folt na bhfinnghég,
da shíol ós Gormbanbha glain⁸⁸
do bhríogh⁸⁹ orlabhra an érlaimh.⁹⁰

93.⁹¹ Mac toirbhertach Néill⁹² í Néill
an sechtmhadh rí dég díbhséin⁹³
ghébbhus⁹⁴ íath fhionnghlan⁹⁵ Fódla,
triath nach iongnadh d'fhurfhógra.

97. Budh leis ríoghacht fhóid⁹⁶ Uisnigh
do bhrígh⁹⁷ itche⁹⁸ an érlaimhsin ;
budh trén Toirrdhealbhadh, triath Bregb,
ar iath ngoirmiobhrach⁹⁹ nGaidhel.

101. Do bhen, mur do bhen d'ó¹⁰⁰ Néill,
bennacht uasal an fhírén—
críoch ghnénuaidhe fán mín muir—
do thír fhéruaine Eoghuin.

⁷³ eoghan P.

⁷⁴ anaeimérlamh C.

⁷⁵ thoir P.

⁷⁶ ccaoimferglan C ; ccaoibhférghlan P.

⁷⁷ an rann so ar easnamh P F.

⁷⁸ chíallaidh C.

⁷⁹ mor D ; moir fa nod C.

⁸⁰ bhoinn bhaillealtaidh bh. C.

⁸¹ tairngeartaigh D.

⁸² fuil C. ⁸³ mhoigh C.

⁸⁴ sag, agus 's' éadtrom P.

⁸⁵ bhádur P.

⁸⁶ deighrígh D.

⁸⁷ dhéis P.

⁸⁸ ar gormbanbha glain C.

⁸⁹ bhrígh P C.

⁹⁰ érlaimh P.

⁹¹ F do thosnú annso arís ; leanann sé seo l. 32 ann.

⁹² neill MSS passim.

⁹³ diobhséin P D.

⁹⁴ gheubhus P.

⁹⁵ fionnghlan D ; fionnghlan P F C.

⁹⁶ faidh F.

⁹⁷ bhríogh D.

⁹⁸ ughacht P.

⁹⁹ fhíadh noirmiobhrach P ; iath g. g. C.

¹⁰⁰ o P ; du D ; dua F.

105. Tar crích¹⁰¹ nÉirionn¹⁰² an fheoir ghloin
bentar dhá bharr san bhliadhain,¹⁰³
d'iath Míonmhacha¹⁰⁴ na gclach¹⁰⁵ gcorr,
tre rath fíorfhlaitha¹⁰⁶ Frémhonn.

109. Críoch thorthach¹⁰⁷ airdríogh¹⁰⁸ Eanaigh
lán a hinbher¹⁰⁹ d'éigneadh¹¹⁰haibh,¹¹⁰
cúl re tráigh¹¹¹ aga tonnaibh,
lán a húr da hiothlannaibh.

113. A lán meala isna moglaibh ;
blas fíona¹¹² ar na¹¹³ fíorthobraibh ;¹¹⁴
na tolcha lámh¹¹⁵ re Leamhain
a lán ortha d'fhíneamhain.

117. Tig an turadh tig an ghoil,
tig an ghaoth an uair iarrthoir ;¹¹⁶
tig sí fa fherchoin Oiligh¹¹⁷
ferthoin¹¹⁸ más í iarrfaidhir.¹¹⁹

121. Duille do chraoibh ní chuireann,
clúmh da áit¹²⁰ ní athroighenn,¹²¹
nó sról¹²² fann fa laoch Line,
gaoth an t-am as aidhbhsighe.

125. Ceol taighiur¹²³ i dtengthaibh én
ler fhaoilteach¹²⁴ úir is aier ;¹²⁵
croinn abhla ar lár ag luighe¹²⁶
fá chlár mBanbha¹²⁷ um bhealltuine.¹²⁸

¹⁰¹ ar crích F ; tar chrích P D. ¹⁰² Éirionn P F C.

¹⁰³ bhliaghain P ; da thoradh beantar san mb. F.

¹⁰⁴ mionmacha F ; mionn macha D. ¹⁰⁵ ccladh P.

¹⁰⁶ rath fh. C ; rath bh. D ; r. fíorfhlaitha F.

¹⁰⁷ thoirtheach P thorrthach C. ¹⁰⁸ airdríogh P. ¹⁰⁹ hinbhir D.

¹¹⁰ deaigneibh F. ¹¹¹ tráigh P D F. ¹¹² fíon P. ¹¹³ a P.

¹¹⁴ fuarthobraibh F. ¹¹⁵ lámh P F.

¹¹⁶ farrthoir C ; seo mar atá an seóladh ag F : 'tig an tráigh tig an tuile : tig gaoth anuair iarfoidhe.'

¹¹⁷ noiligh D. ¹¹⁸ an fherthoir, agus báthadh ar an Alt P.

¹¹⁹ iarrfoighir P. ¹²⁰ clúmh dha háit P ; don áit F.

¹²¹ l. 122 agus l. 124 i lámh iasachta C. ¹²² scroll C.

¹²³ taigiur D. ¹²⁴ fháiltigh D ; fáiltigh C.

¹²⁵ aighear D ; failte an úir 's an aiear F.

¹²⁶ luidhe P F ; na luidhe C. ¹²⁷ Banbha P.

¹²⁸ um b. P ; imb. D F.

129. Ní éir¹²⁹ gaoth ní ghluais foghlaidh¹³⁰
 san gcrích¹³¹ n-éignigh n-abhallghlain ;
 cliath le¹³² haondorus¹³³ ní fhuil¹³⁴
 fa iath¹³⁵ mbraonsholus mBeannchuir.
133. Do rachadh a bhfoghluidh féin
 ar aghaidh sleachta Saoirnéill¹³⁶
 ó Thoraidh¹³⁷ go Trágh¹³⁸ mBaile
 slán¹³⁹ gan omhain¹⁴⁰ aonduine.¹⁴¹
137. Gé bheith¹⁴² sí ar an ród¹⁴³ ríoghdha,
 do leigfedh lucht eissíodha¹⁴⁴
 craobh chnuais¹⁴⁵ gan bhéin re bliadhain
 do ghúais í Néill Naoighialluigh.
141. I gcrích Uladh na n-eas mall,
 acht d'anacal a n-íothlann,¹⁴⁶
 aodhuire ní bhiadh ag boin
 fa thriath caomhfhuille Cobhthaigh.¹⁴⁷
145. Ní bentar an t-iarann air¹⁴⁸
 don¹⁴⁹ chrann¹⁵⁰ re headh an earraigh,¹⁵¹
 ó smacht chaithfhéindidh chraoi¹⁵² Breghe
 ler¹⁵³ aithéirigh gnaoi Gaoidheal.
149. An reacht¹⁵⁴ nuasa¹⁵⁵ í Néill anos
 gé bheith¹⁵⁶ a lán ann d'ionnmhos
 do shaorfadh é ar fhear bhfoghla¹⁵⁷
 teagh¹⁵⁸ is é gan aonchomhla.¹⁵⁹

129 eir F ; ér C. 130 foghuil F. 131 chrích P.
 132 ré C. 133 heundorus P. 134 bhfuil C P.
 135 triath b. b. ; agus ' iath ' oscionn ' triath ' C.
 136 Do chruas reachta (riagla D) ríogh Oiligh téid éinbhean gan
 fhiafraighidh, F D.
 137 o a toradh F. 138 tráigh MSS. 139 is lán F.
 140 oman P ; domhan F D.
 141 Uí Úgaine F ; ar nUghaine vel ar niarlaine D ; *Is dóichighe go*
bhfuil dhá rann measgaithe ara chéile annso.
 142 bedh F. 143 rian D ; rían ríogh C. 144 lucht eisíodh C.
 145 cnuais P. 146 muna bheith iomad a íothlanw C.
 147 criomhthoin D ; ccaomhfhola cc. P. 148 oir D. 149 do D.
 150 chroinn F. 151 ar feadh earruidh F. 152 craoi D.
 153 le ar P ; léir C. 154 racht F. 155 nuadsa P D.
 156 gé bedh F ; dá mbeith C. 157 foghla F. 158 teach C.
 159 éinch. C.

153. Dá dteagmhadh¹⁶⁰ go bhféigfeadh fear
 a bhrat ar béal¹⁶¹ na sligheadh
 ní bhíadh ag aoinneach oile,
 gidh¹⁶² daoineach d'fhíadh¹⁶³ Iughoine.¹⁶⁴
157. Ar gcúl¹⁶⁵ do chóidh¹⁶⁶ an fhála ;
 lór le¹⁶⁷ neach a neamhchara¹⁶⁸
 mur fher aoinleabtha¹⁶⁹ i n-iath Floinn,¹⁷⁰
 fa thriath caoimhshleachta Criomhthuinn.¹⁷¹
161. Le héinghiolla,¹⁷² a hucht Í Néill,
 do leigfeadh Éire¹⁷³ d'éinmhéin
 seuda¹⁷⁴ uaisle chlann gCobhthaigh—¹⁷⁵
 barr an uairsi ag Eoghanchuibh.
- 165.¹⁷⁶ Feadh troigheadh ní théid O¹⁷⁷ Néill
 i gcoinne dhuine dhíbhseín,¹⁷⁸
 's tigid¹⁷⁹ Gaoidhil chláir Cobhthaigh¹⁸⁰
 i ndáil aoinfhir d'Eoghanchuibh.
169. Tigid¹⁸¹ Gaoidhil fhuinn Fhódla¹⁸²
 'na cheann le fer forfhógra,¹⁸³
 ní beg duine ó bhaidhbh¹⁸⁴ Bheannchuir¹⁸⁵
 do ghairm uile ar Éirionnchuibh.
173. Amhlaidh sin¹⁸⁶, ní saobh an bbreath,
 táinic¹⁸⁷ Corc mór mac Luighdheach,¹⁸⁸
 dar léig d'iomurbháidh¹⁸⁹ an¹⁹⁰ fhir,
 go géig fhionnurláir¹⁹¹ Uisnigh.

160 tteagmhadh, agus báthadh ar 'f' C. 161 bhéal P.
 162 ge C. 163 diath P.D. 164 fiadh Ugoine F.
 165 chul D. 166 chuaidh C. 167 lé C. 168 anamhchara C.
 169 naoinleabtha D; leaptha C.F. 170 ariath Fhloinn P.
 171 ccaoimhshleachta cc. D.F. 172 haoingh. F.
 173 fir Éirionn P. 174 seda C. 175 clann c. C.
 176 ll 165-8 agus ll 169-172 do mhalairt áite C D F.
 177 theaid Ua F. 178 accuinne dhuine dib séin P. 179 s tíad D.
 180 ccobhthaigh P. 181 Tig P. 182 fuinn F. D; Fodhla P.
 183 forfhagra D. 184 bhaidhb F. 185 Beannchair C D F.
 186 soin F. 187 tainic P; tanic F; táinig C.
 188 luighach F; Luigheach P. 189 leig iomurbháidh P.
 190 in F *passim*. 191 ionnurnair F.

177. Sgél fire¹⁹² ar nach bhfuil¹⁹³ diamhoir
 cor¹⁹⁴ i gceann Néill Naoighiallaigh,
 da neamhthoil re dtocht¹⁹⁵ adtuaidh,
 do bhreathnuigh Corc an chéduair.
181. “ Umhla dhó ní dhiongna sionn,¹⁹⁶
 Niall nertmhur na naoi ngéibhionn ;
 cáin dom dheirbhfine¹⁹⁷ ní dhligh,”¹⁹⁸
 do ráidh ceimbhile Caisil.
185. Od chúala¹⁹⁹ thoir²⁰⁰ comhrádh Chuirc²⁰¹
 mac Eachthach²⁰² na n-eacht n-ordhuirc,
 téid²⁰³ siar ar aonshluaigheadh²⁰⁴ air
 tre fhíadh²⁰⁵ gCraobhnuaigheal²⁰⁶ gCobhthaigh.
- 189.²⁰⁷ Tug²⁰⁸ chuige i gcenn²⁰⁹ a chéile
 creacha Mumhan mínréidhe,
 ré²¹⁰ lán gan urdhubhadh²¹¹ air,
 clár Urmhumhan gur fholmhaigh.²¹²
193. Fógra catha ar Chorc gCaisil²¹³
 do chuir triath na Temhraisin,²¹⁴
 rí²¹⁵ fa líonmhuire i ngurt ghliadh,²¹⁶
 i n-ucht mhíonmhuighe Maicniadh.
197. Do dhiúlt Corc tabhairt tachair
 do shíol mhór²¹⁷ Chuinn Cheudchathaigh,
 cairt ar Bhóinn bhraontairthigh²¹⁸ Breagh
 aontaighthir²¹⁹ dhóibh fa dheireadh.

¹⁹² fíor D. ¹⁹³ nach foil D F. ¹⁹⁴ Corc C P ; cur F.
¹⁹⁵ ar dtocht P D ; re teacht F. ¹⁹⁶ sinn : ngéibhinn P.
¹⁹⁷ don d. P. ¹⁹⁸ níor dligh F. ¹⁹⁹ ó do chúala P.
²⁰⁰ toir D ; ar lár P. ²⁰¹ cuirc, D C.
²⁰² eachach P ethaidh C ; leg Eachdhach. ²⁰³ teaid F.
²⁰⁴ énsluaighaibh D ; aonl. F ; aonsluaghain C.
²⁰⁵ iath D C ; fa fhíadh F. ²⁰⁶ ccraobhnuaidhgheal P.
²⁰⁷ An yann so ar easnamh P. ²⁰⁸ tucc C. ²⁰⁹ gceand F.
²¹⁰ re D. ²¹¹ urdhubhoín D. ²¹² gan argain C.
²¹³ caisil P C F. ²¹⁴ teamhraisí F. ²¹⁵ righ, C P.
²¹⁶ gliadh, P F D ; angoirt gh. C. ²¹⁷ do mhór shliocht F.
²¹⁸ braontarthaídh F ; braointairthídh C. ²¹⁹ aontaighther PDF.

201. Gluaistear le Corc go cialloigh
go longphort Néill Naoighialloigh,
ceann na ríoghraidhe ó Ráth Dor,²²⁰
ar sgáth míonmhuighe Mumhan.²²¹
205. I Leith²²² Cuinn cian bhus²²³ cuimhneach²²⁴
tug Niall d'airdrigh²²⁵ Iarmhuimhnech,²²⁶
fa tuar oirbhearta a fhostadh,²²⁷
toirbhearta agus tuarustal.
209. Síol Néill ón lósoin²²⁸ ale²²⁹
ós²³⁰ cionn fher nÉirionn²³¹ uile,
slata maoithréidhe múir²³² Cuinn
d'úir²³³ na laoichfhréimhe ó Liathdruim.²³⁴
- 213.²³⁵ Id cheannsa,²³⁶ a mheic Néill í Néill,
tiocfaid fir Éirionn d'Éinmhéin,
i gceann Néill mur do chuaidh Corc,
béim ní fhuair as²³⁷ an umhlochta.
217. Mur do ghabh Corc ó Niall náir
tuarustal uile d'eunláimh,
do gheubhdaois²³⁸ uaibhsi, a bharr Breagh,
uaisle gall agus Gaoidheal.
221. Ní ghabh²³⁹ tú toirbherta cáigh²⁴⁰
's do bheir²⁴¹ tusa, túar iomráidh,²⁴²
toirbherta is ní do²⁴³ gach neach,
a rí as oirdherca oineach.²⁴⁴

²²⁰ ttor F. ²²¹ mhumhan C; a *chomhad san ar easnamh* P.

²²² Do leith P; Aleith D F. ²²³ bhús P; bus F.

²²⁴ cumain F. ²²⁵ niall airdrigh C. ²²⁶ iarmhumhan F.

²²⁷ bhfostadh F. ²²⁸ ló sin P. ²²⁹ aleith F. ²³⁰ os P *passim*.

²³¹ fear Éireann P D. ²³² mur P; muir D; o múir F; ó mhúr C.

²³³ duir P C; duir F. ²³⁴ a Liathruim F.

²³⁵ *Seo mar atá an rann so ag F*;

'Agceann Néill mar do chuaidh Corc,

béim ní bhfuair as anumhlacht,

angéibhionnaibh niortmhaic Néill

tiocfaid Éirionnaidh d'aoimhén.'

²³⁶ Ad cheannsa P; Ad cenn C.

²³⁷ ar P.

²³⁸ gheibhdís P; gheabhdais D; gheabhdaois F.

²³⁹ gabh F.

²⁴⁰ cháigh C; cáich D. ²⁴¹ bher P.

²⁴² iomráidh P F; iomrádh D; tusa a thuir iomdháin C. ²⁴³ da P.

²⁴⁴ oirbherta eineach P.

225. Tusa do chur²⁴⁵ ós a gcionn
 ní béim ar fheroibh²⁴⁶ Éirionn ;
 dúal na mionshrotha²⁴⁷ fán muir,
 a sduagh Fionnlocha Feabhuil.
229. Ar chrích Bhanbha²⁴⁸ an fhóid iobhraigh
 budh rí thusa, a Thoirrdhealbhuigh ;
 tú as²⁴⁹ céile do thigh Teamhra ;
 sibh is Éire d'éinmhenma.

M.a.i.th, &c.

²⁴⁵ cor F ; chor D.

²⁴⁶ feroibh P.

²⁴⁷ mionsrotha D ; mionshratha P. ²⁴⁸ Agrích B. F ; mbanbha D.

²⁴⁹ is F D.

X

TRUAGH M'AISTER GO HARD SRATHA

1. Truagh m'aister go hArd Sratha,
mo thoisg is dáil deagratha ;
ar son nach eusguidh¹ uaidh inn,
' a fheuchuin uaim ní fhuilngim.
5. I nArd Sratha na sruth nglan
atá uaimse 'na aonar
drong bhíos² i gcoimhne ar gcumhadh,³
dream réir doilghe dealughadh.
9. Dol ar cuairt 'na gcenn soin
go leabaidh Easbuig Eoghoin
ca slighe dhúnn⁴ as deacra ?
rún mo chridhe⁵ an chuidechta.
13. Uch, ní fhaicim m'aos cumhtha
'sní clos linn a labhartha ;
doiligh ar gcuartne 'na gceann,
dá uaithe oinigh Éireann.
17. Toirrdhealbhadh nár ob iomghuin
is Art óg, mac Toirrdhealbhuigh,
móide ar léinne leth⁶ ar leath,
a mbeith le chéile i gcuibhreach.
21. Ba meinic mé go meannnach
ag Art⁷ óg 'sag Toirrdhealbhadh,
mo bharr moirne⁸ ag duine dhíobh
ag luighe oirne d'imshníomh.

MS. 24 P 33, lch. 138. *Marbhnadh ar bhás Thoirdhealbhaigh Luinigh Uí Néill, a fuair bás, 1595, ag an tSrath Bhán, agus a cuireadh ag Ard Sratha; agus ar bhás a mhic Art (Sir Art), a fuair bás Ochtóber 1600, agus a hadhlacadh san teampoll chéadna.*

¹ eusguidh: fheuchuin, *amus lochtach*; (? éadair: fheugain).

² bhíos: dream, *amus bunoscionn*. ³ accoimhne ar *ccumhaidh*.

⁴ dhúinn. ⁵ chroidhe. ⁶ leth: mbeith, *amus lochtach*.

⁷ Airt. ⁸ muirne.

25. Do bhí am nár saoiléadh sin
a mbeith mur táid uair éigin,
laoich do chuartaigh an tír⁹ thall,
i n-uamhoibh criadh go cumhang.
29. Adhbhar maoithe le meanmain¹⁰
díoth Airt, easbhuidh Toirrdhealbhaigh,
mur [a] táid¹¹ ag snoighe ar súl
[is] báidh mo chroidhe ar gclaoclúdh.
33. Bás Toirrdhealbhaigh is ég Airt
tug Éire gan fhear tochmhairc;
bheith dhí gan oighre gan¹² fhear,
ca ní as doilghe fá dheireadh?
37. Briseadh croidhe, clódh¹³ menman,
fáth bróin, dosgadh doimheanman,
ég an oighre 'san athar
tréud rér doilghe dealachadh.
41. Tuar maoithe, mana doghra,
caomhthoigh an aois ealadhna,
beith dháibh 'na loighe¹⁴ ar gach leath
láimh roile go huaigneach.
45. Cupla seabhac Síthe Truim
do chleacht mé, móide¹⁵ ar ndoghruing;
mairg do chealg caidreamh na bhfer
do shearg m'aigneadh ós íseal.
49. Truagh liomsa i leabthoibh cumhga
ríoghradh nach úair¹⁶ easumhla:
dhá mhúr dhaingne chlann gCobhthaigh,
dhá chrann fhailme¹⁷ d'Eoghanchuibh.

⁹ tír: criadh, *amus lochtach*. ¹⁰ meanman (? lem meanmain).

¹¹ táid: báidh, *lochtach*. *Níl ach sé siollbha ? gceachtar den dá line san chomhad so.*

¹² 'oighre gan' os cionn na líne; an focal 'tochmhairc,' i ndiaidh 'fear' arna chur chun bealaigh.

¹³ clo. ¹⁴ dhaibh na luidhe. ¹⁵ 'móide' arna atharrú ó 'meisde.'

¹⁶ bfuáir.

¹⁷ phailme.

53. Dhá churaidh do chongbhadh síoth,¹⁸
dhá chuartaightheóir na gcoigcríoch
tairic sgarthoin na ríogh rinn¹⁹
dha bhríogh do arthoigh²⁰ m'inntinn.
57. Dá líg lóghmhura Leithe Cuinn,
leannáin dhísle Dhúin Genuinn,
'siad araon as chrádh²¹ croidhe,
lán gach aon dá n-eolchoire.
61. Mana truaighe mur táid sin,
dhá inneoin an uird ghaisgidh,²²
re taobh aroile san úir ;
a loighe²³ araon ní hiontúidh.
65. Días rér sgaoileadh tech Temhrach
Art²⁴ 'sa athair Toirrdhealbhadh,
Toirrdhealbhadh 'sa oighre Art—
foirne ón hoirbhearnach m'amharc.
69. Bás Toirrdhealbhaigh is Airt óig
mór dtír dá dtéid i n-urchóid,
díth na bhfersoin ar fád Fhloinn
mur tád 'na n-easbhaidh oroinn.
73. Ní hé araon a n-oidhidh féin²⁵
táinig dhóibh,²⁶ díochra an oilbhéim,
doiligh ar ndáil ceann i gceann,
acht oidhidh²⁷ cháigh go coitcenn.
77. Cia bhus rí²⁸ i nEamhain iobhraigh
tar éis Airt mhic Thoirrdhealbhaigh ?²⁹
cia dán cnesta táth Temhrach,
ó'n tráth teasta Toirrdhealbhadh ?

¹⁸ connbhadh síoth.¹⁹ rin.²⁰ bhrigh darthoigh.²¹ crádh.²² gaisgidh.²³ luighe.²⁴ Airt.²⁵ anoighidh féin.²⁶ dhíobh, agus an 'i' tosaigh chun bealaigh.²⁷ oighidh.²⁸ bús rígh.²⁹ toirrdhealbhaigh.

81. Art mac Uí Néill is O Néill
 dá gcuimhnighinn cuid dá gcaithréim³⁰
 ní fhuighinn áit gan fhoghal³¹
 cáit i n-uighinn m'anaghal? ³²

85. Ní fhuil iath nár airgead soin
 ó shruibh Bruin go Beinn Éadoir,
 ná ó Bhóinn go hAird Uladh;
 maireg dán cóir a gcuimhniughadh.

89. Go logha Dia³³ a ndernsad dóibh,
 a mbeith mur táid is tuar dubróin;³⁴
 do shlógh Eamhna budh hegoil,
 mór mberna do bhriseadair.³⁵

93. Ríoghradh an uaignis annoimh
 beannacht uaim re [a]³⁶ n-anmannaibh,
 re taobh aroile san uaigh
 'na loighe³⁷ araon is rothruagh³⁸.

T.r.u.a.gh, &c.

³⁰ *siollabh san bhreis annso* (? da gcuimhnighinn a gc.).

³¹ fhogail. ³² abfuighinn managhal.

³³ dia dhoib, agus 'doib' dá chur chun bealaigh.

³⁴ *siollabh san bhreis* (? bheith mur &c.). ³⁵ bhriseadair.

³⁶ 'a' ar lár. ³⁷ luighe. ³⁸ as rothruacch; *lochtach*.

XI

MÓR ÓS GACH BÉD BÁS AN RÍOGH

1. Mór ós gach béd bás an ríogh
Muirchertach do líon gach learg,
mac Earca fa hadhbhal nós,
meinic do bhronnadh ór dearg.
5. A leithéid¹ don ríoghraidh riamh
nochar ghein² ó Niall anall,
giolla gasta na ngruadh nglan,³
fa buidheach dhe brain is baidhbh.⁴
- 9.⁵ Deirge 'ná⁶ fuil laoigh a ghruaidh
is a leith fa snuadh don ghéis ;
guirme 'ná an t-oighreadh a rosg,
gile a chorp 'ná sneachta ar sléibh.
13. Deich dtroighthe fichead⁷ go fíor
iseadh do bhíodh⁸ ina fhod ;
geall ón ghile ag dath a dhéd,
binne a bhél 'ná fosgadh crot.⁹
- 17.¹⁰ Bile tórann chloinne Néill,
eo Rosa gan druim re dáimh,
d'fhine orghuill chloinne Néill
Muirchertach ar nár léir tlás.

MS. 24 P 33, lch. 141, lámh Ruaidhrí Uí Uiginn (A) ; do. lch. 155 (agus a chuid deiridh lch. 153), lámh iasachta (B). . A is bun don téx so, agus leantar a ord an fhaid a théigheann sé. Malartuinn an dá leagan go mór do réir uird na rann, agus b'éigin a lán as B do chur tré A.

¹ aithghin B. ² chin B. ³ gasta gruaidh dherg glan A.

⁴ fa buidheachas bran agus badhbh.

⁵ ar easnamh A ; leanann l. 8 B. ⁶ no B passim. ⁷ fithiod B.

⁸ aseadh do bhíogh.

⁹ an rann san leis ar easnamh A ; leanann l 12, B.

¹⁰ ar easnamh A ; leanann l. 16 B.

21.¹¹ Isiad¹² ceathrar dob fhearr clú
do bhí¹³ i nÉirinn na múr sean;¹⁴
sloinntear ó a mháthair¹⁵ gach aon,¹⁶
an ceathrar sin¹⁷ nár chlaon breath.

25. Lugh mac Eithne, Fearghus¹⁸ fial,
Conchubhar fa triath gan tlás,
mac Earca an ceathramhadh rí¹⁹
Muirchertach do shín ós cách.²⁰

29.²¹ Ceathrar is calma ro chin²²
ó Eiriomhón, adeir cách:
Iughuine²³ mac Eachach²⁴ aird,
Conn Céudchathach nár airg²⁵ dáimh,

33. Niall naoighiallach an airm ghéir
fear le dtugthaoi²⁶ géill tar sál,
ua Loghairn²⁷ nár thill²⁸ ó throid,
Muircheartach ar nár luigh tár;²⁹
isiad³⁰ sin an ceathrar ríogh
is fearr do bhíodh³¹ anngach ágh.

39.³² I gceann³³ a shé mbliadhan³⁴ déag,
ar ndul a hÉirinn, seun raith,
go ndeachaidh i nAlbain ghuirm
mac Earca tar gach tuinn ghlain,
go dtorchair Loghairn re a láimh,
fear do bhiadhadh báidhbh is bram.

45.³⁵ Do thuit rí³⁶ Breatan re a arm
is an t-impeir fa garbh gníomh;
Saxain, Breatain, Albuin ghuirm
do bhídís fa chung an ríogh.

¹¹ leanann l. 8 A; l. 64 (*lch* 153 *den* *lsgr.*) B. ¹² Asiad A.
¹³ dhás B. ¹⁴ mūr nglan B; magh sean A.
¹⁵ o a mathair A; ó mháthair B. ¹⁶ aoin B. ¹⁷ sin *ar* *lár* B.
¹⁸ Feargus AB. ¹⁹ ríogh A; rígh B. ²⁰ cách B.
²¹ leanann l. 20 B. ²² as calma dar ghein A. ²³ Ugháine B.
²⁴ eathach A; eochaidh B. ²⁵ nár ér B. ²⁶ ttugadh B.
²⁷ logharn B; lodhairne A. ²⁸ fhill B. ²⁹ M. do shoigh ós cách A.
³⁰ asiad AB. ³¹ do bhíodh do síor A. ³² *ar easnamh* A.
³³ Acceann B. ³⁴ mbliaghan B. ³⁵ *ar easnamh* A. ³⁶ rígh B.

- 49.³⁷ Dias mac do rugadh dó thoir:³⁸
 Airsidionus na nglac gcorr,
 Constantinus³⁹ feardha fial,
 an dias ler cosnadh gach fonn.
- 53.⁴⁰ Saxain is Breatain na mbeann
 ag an dís⁴¹ sin, is dearbh dhamh,
 do fhansad⁴² aca re a ré,
 na ríogha sin⁴³ fa trén smacht.
- 57.⁴⁴ Tig mac Earca na mbárc gcorr
 go hÉirinn tuile long luáth,
 oirer Banbha na mbeann mbán
 uile do bu⁴⁵ lán da shluagh.
- 61.⁴⁶ Teagaid cách i nOcha⁴⁷ fhúar
 ar⁴⁸ chloinn Néill, fa tuar nóis,
 agus marbhtar Oilíoll Molt
 le mac Earca na mbrot sróil.
- × 65.⁴⁹ Bile buadha cloinne Néill,
 dreagan Droma Léith⁵⁰ nár leasg,⁵¹
 taighleoir⁵² euchtach Oiligh áin,
 Ioldhánach muighe⁵³ Báin⁵⁴ Breagh.
69. Airsidh⁵⁵ Muaidhe fa mór⁵⁶ gnaoi,
 marcach moighe hAoi na n-each ;
 ní thiucfa 's ní tháinic⁵⁷ riamh⁵⁸
 a mhac⁵⁹ samhla thiar ná theas.⁶⁰
73. Cairneach⁶¹ naomh⁶² do bheannaigh é,
 mac Earca nár chlé⁶³ le rádh ;
 fágbhús fágbhála go fíor,
 coimheoltar da shíol go bráth.⁶⁴

37 *ar easnamh* A. 38 thoir B. 39 Constatínus B. 40 *ar easnamh* A.
 41 dias B. 42 do fhanfad B. 43 sin *ar lár* B. 44 *ar easnamh* A.
 45 bú B. 46 *ar easnamh* A. 47 anachadh B. 48 *air* B.
 49 *leanann l.* 38 A, l. 28 B. 50 Léin A. 51 lag B. 52 taibhleoir B.
 53 mhuinge B. 54 báine B, boinne A. 55 Airsigh A ; Airseoir B.
 56 ga mó B. 57 tháinic A. 58 ariamh A. 59 mhaca AB.
 60 dheas A. 61 Cáirneach B. 62 naomhtha A. 63 thréith, A.
 64 brác A.

77. Comhorbus⁶⁵ Oiligh na n-each
agus Uladh⁶⁶ na bhfleadh⁶⁷ bhfúar
agus Teamhra na dtreabh⁶⁸ réidh
aige féin is aga ua.⁶⁹
- 81.⁷⁰ Gach dara rí⁷¹ d'Éirinn aird
ar shliocht mhic Earca an airm ghéir ;
an fear nach bódh 'na fhlaith dhíobh
éiric ann mur rígh é.⁷²
- 85.⁷³ Glas ar ghiallaibh ní dúal dóibh
do ríoghraidh Oiligh⁷⁴ mhóir mhín ;
ní dhlig siad carcair ar ghíall ;
ní dhlighid⁷⁵ triall as a dtír.
- 89.⁷⁶ Tuarustal ní dhlighid⁷⁷ siad
do ghabháil ó thríath tar lear ;
meath agus ég orra⁷⁸ fós
dá ngabhadh siad ór nó each.
- 93.⁷⁹ Acht a n-eich ag deunamh chreach
ní dhligheann siad ba nó búar ;
is⁸⁰ geis dóibhsion cur an tsíl,
's is geis dóibh arís a bhuaín.
97. Ag sin sochar cloinne Néill,
fágbhamsa tar m'éis gun tslógh ;⁸¹
fuigheall seinbhennacht⁸² cháigh iad ;
dob áilghen a gciall fa ól.⁸³

⁶⁵ Comhforbus.⁶⁶ ulaidh.⁶⁷ bhfleagh AB.⁶⁸ sgor A. ⁶⁹ uadh A. ⁷⁰ *an rann so ar easnamh* B. ⁷¹ ríogh A.⁷² *siollabh d'easnamh san line seo; an leg. 'mur an rígh féin.'*⁷³ *An rann so ar easnamh A; leanann l. 80 B.* ⁷⁴ oilidh B.⁷⁵ dhlighidh B. ⁷⁶ *leanann l. 84 A.* ⁷⁷ dhlighionn B.⁷⁸ orrtha B.⁷⁹ B: Is geis dóibhsion cur an tsíl

's as geis dáibh arís a bhúain,

do ríoghraidh Oiligh mhóir mhír,

acht eich agus groidh agus buar.

⁸⁰ as A. ⁸¹ fagbham da éis an thslógh B. ⁸² beannacht B.⁸³ romhaith a sgiamh ag anól B.

101. Iarsma Chuinn na gcloidheamh sean,
 agus Chairbre nár thearc⁸⁴ nós,
 agus⁸⁵ Chormuic na sagh seang,
 agus Iriail fa hard nós,
 is⁸⁶ Néill naoighiallaigh an áigh⁸⁷
 fear do chosain gach báidh⁸⁸ mhór. M.ó.r⁸⁹
- 107.⁹⁰ Linn bainnsi ar an Mumhain mhín
 do cuireadh ón rígh fa dheóidh,⁹¹
 iasg is uisce connadh cas
 ar Ulltachaibh, fa glas mór ;
 dob ullamh feis tighe an ríogh,
 bruighen ina mbíodh⁹² gach nós.
- 113.⁹³ I Seasann⁹⁴ Uairbheoil na bhfledh⁹⁵
 mur nach dearnadh teagh ó shoin,
 's a bheith ullamh le trí lá,
 ní dearnadh riamh crádh mur soin.⁹⁶
- 117.⁹⁷ Teach do dheunamh i nDruim Fraoich
 le clethaibh mur nár shaoil neach,
 is a bheith⁹⁸ 'na dharaigh dlúith,
 gan ab gan úib gan úib⁹⁹ gan ab.

m.ó.r.ó.s &c.¹⁰⁰

⁸⁴ na mheith. ⁸⁵ ll. 103-4 ar easnamh A. ⁸⁶ agus B.
⁸⁷ N. n. náir B. ⁸⁸ minic do chosnadh báidh B.
⁸⁹ Sic B. *Sidé a dheireadh ag B ; an tuilleadh ag A is iomord é*
⁹⁰ *nó aguisín déadhmach.*
⁹¹ ar easnamh B. ⁹² dheóigh A. ⁹³ ambiodh A. ⁹⁴ ar easnamh B.
⁹⁵ A seasg anr A. ⁹⁶ bflag A. ⁹⁷ sin A. ⁹⁸ ar easnamh B.
⁹⁹ sa bheith A. ⁹⁹ uib A.
¹⁰⁰ sic A ; *is follus nach comhdhúnadh dleaghtach é seo.*

XII

CINN DÚINN COMHAIRLE A CHORMAIC

Cían Ó hEachaidhén cc.

1. Cinn dúinn comhairle, a Chormuic,
san chássa,¹ a fhéil ardordhruic;²
lán d'egna is d'fhoghlum ó ataoi,
freagra ar bhforluinn dá bhfédthaoi.
5. Agso fuighleach áir t'ollamh—
díor éisdeacht re ar n-agallamh
a eó Modhuirne, a mhúr cruidh—³
ag súr comhairle a chonsuil.⁴
9. Do fhuathaidh cách ceird ar sean
ar ndol síos do ghlóir⁵ Ghaoidheal;
táinic⁶ críoch ar dtéarma isteach,⁷
mo dhíoth sa beurla ar biseach.
13. Lán gach aon d'fhúath na bhfileadh;⁸
beith mur táid do tairngireadh⁹
a dhearc sháimh, a shúil shochair,
's dúil i ngláimh 's i ngeocachaibh.
17. Iar sgur d'fhéile¹⁰ agus d'oineach¹¹
tugsad cách go crúadhchroidheach,
sgél neamhfholaigh dhúinn¹² nach dleacht,
cúl re ar n-ealadhoin d'éisdeacht.

MS. 24 P 33, lch. 142. *Lámh Uí Uiginn, acht ainm an ughdair i malairt láimhe. Do Chormac Ó Néill, mac Airt óig, mhic Seáin, mhic Feidhlimídh Bhacaigh, a ceapadh an dán so. Tá léigheann agus filíocht na nGaedheal fa dhímheas, agus tá an file ghá iarraidh ar a phátrún malairt céirde a sholáthar dó de bhrígh ná féadfadh sé maireachtaint dá gclaoidheadh sé leis an gcéird dúthchais.*

¹ san chas sa. ² ardordhuirc. ³ a Múr cruid. ⁴ consuil. ⁵ gloir

⁶ tainic passim. ⁷ asteach. ⁸ dfúath na bfileadh.

⁹ 'n' os cionn na líne ar charet. ¹⁰ dféile. ¹¹ deiniach.

¹² dhuinn.

21. Imtheacht Gaoidheal fhuinn Fhódlá¹³
tug an éigse d'fhurfhógra ;¹⁴
faríor a neimhneart aníodh,
gníomh san seinreacht nár saíleadh.
25. Ar mbeith beo ní breath Ghaoidhil,
mó as aídhbhshíoch le handaoínibh,
mo sgél truagh an méidsi amháin,
's gan luagh ar éigse d'admháil.
29. Do rinneadh bhós bailbh bhodhra
dá mair dar n-aos ealadhna ;
cia an uairsi éisdeas re ar gcor ?
léirsgríos na huaisle an t-adhbhor.
33. Díbirt sleachta Néill náraidh,
lén bhus¹⁵ aosda d'annálaibh,¹⁶
tug mé tar chách gan chuimse,¹⁷
isé as fháth¹⁸ don argoinsí.
37. Gaoidhil nuaidhe niamhghuirt Néill,
córa goill do ghairm¹⁹ dhíbhseín,
ní thíg síad le saoidhibh scol,
má's Gaoidhil íad ní eador.
41. Don druing nuadhsa ó nach díobh dhuit
cinn dúinn comhairle a Chormuic,
a mhaighre lúidh learg Line,
ga ceard dúin do dlighfidhe ?
45. Ó's sibh féin, a chnú chroidhe,
as aipche 's as eagnuidhe,
malairt ceirde deunaidh dhamh
d'fheughain²⁰ an feirde ar bhfabhar.²¹
49. Sir na margaidh, a mheic Airt ;
bíoth ad bhél :²² búta ar mhalairt ;
ná hér íomlaoid²³ ar a holc ;
dod shén fionnmaoid ar bhfurtocht.

¹³ fhodhla.¹⁴ dfurfhogra.¹⁵ bhus.¹⁶ atharrú, san láimh bhunaidh, ar d'annálaigh.¹⁷ chuimhse, atharrú ar chuimhne.¹⁸ as é as fáth. ¹⁹ gairm.²⁰ dfeuchain.²¹ bfabhar.²² bél.²³ íomlaoidh.

53. Tuirseach sinn re a s²⁴én bhfadóil ;²⁵
meall a cheird on chíradóir,
i ngar mur fhionmaoid uile
fagh iomlaoid ón úcoire.
57. Malairt 'na thráth dénaidh dhúin ;
deibhidh²⁶ ort ! féch d'ar bhfortúin,
as m'ucht, a ríghreulta rod,
re lucht sírdhénta snáthod !
61. Fearr dhúinn muna dherna²⁷ sibh
malairt ceirde, a chruth suaithnidh,
drud ó radharc céille²⁸ cáigh,
Éire 's a hamharc d'fhágbháil.
65. Nó is caithte an ceathramhadh húair
dhúine dol, ionnsa an anbhúain,
a shénchrann go sliocht snoighe,
ar iocht réudhchlann Rudhroighe.
69. Muna dhéucha Dia is²⁹ tusa
d'iarsma t'ollamh³⁰ dúthchusa,
meisde a dtánuig dar nós náir,
atámaid fós ar faghbháil.³¹
73. A ua Seaín,³² saormhac Briain,
mheic Feidhlim, troigh ré dteinnghliaidh,³³
fóir, a fhlaith, loimcheas³⁴ na scol ;
oircheas gach maith do mhóradh.³⁵
77. Damadh beo d'fhuil³⁶ Bhriain Bhallaigh
'sna crothaibh do chualamair,³⁷
mó 'ná m'anairc³⁸ cládh o gCuinn,
malairt fám dhán ní dhiongnuinn.

²⁴ as én. ²⁵ bfadóil. ²⁶ i.e. deabhaidh. ²⁷ dhuinn muna derna.
²⁸ cheille. ²⁹ agus. ³⁰ diarsma tollamh.

³¹ faghbháil ; i.e. an iarsma atáimid ar fagháil.

³² Seain ; ach tá déshiollbhach.

³³ tteinnghliaidh, agus 'i' deiridh ar charet.

³⁴ loimceas. ³⁵ moradh. ³⁶ dfuil. ³⁷ chualamar. ³⁸ mo ná manairc.

81. A ua ríogh³⁹ rátha Teamhra,
 a liaigh díochuir doimheanma,
 sgaoilsi cuisle a damhnuidh⁴⁰ dhi,
 cuirsi annuin san éigsi.

85. Síol Ríghnéill⁴¹ na n-euchd n-ambhra—
 ní luaidhfinn lén mh'ealadhna—⁴²
 rug tar céill ar dtuisle⁴³ tinn,⁴⁴
 'na gcuisi féin dá bhfaicinn.

C.i.n.n &c.

³⁹ rig. ⁴⁰ chuisle a damnuídh. ⁴¹ rígneill. ⁴² mhealadna.
⁴³ dtuisle. ⁴⁴ atharrú ó truin.

XIII

A FHIR THÉID GO TULAIGH MÓIR

Ruaidhrí Ó hEachaidhéin¹ cc.

1. A fhir théid go Tulaigh Móir,²
beir mo bheannacht agceudóir
go ceann toighe na Tulcha,
ó chroidhe mur chomhurtha.
5. Cuimhnigh bhós is beiridh³ libh
go mac Airt aigneadh suilbhir,
rún neamhocht⁴ nach crúaidh croidhe,
beannocht uaim tre ionmhuine.
9. A theachtóire théid da thigh
beannacht deich gcéd, is cuimhnigh,
tabhair uaim d'anoire⁵ amháin
do sduaigh caommoighe⁶ Calláin.⁷
13. Beannacht da theaghlach 's da thigh,⁸
bennacht da mhnaoi 's da mhuintir
beir uainn gan fhabhairsi, a fhir ;
tabhairsi uaim is imdhigh.
17. Iomchoir bhur lánoire⁹ libh
do bheannochtoibh is beiridh
uile go a theaghlach tighe,
cuire meanmnach muinntire.
21. Innis uaim ar ndol 'na dháil¹⁰
d'oighre Airt is d'ua Sheaáin¹¹
nach buan m'anamhain ón fhior ;
uam¹² a chanamhain creidthior.

MS. 24 P 33, lch. 143 ; lámh *Uí Uiginn*. An file ag cur a bheannachta agus a bhuidheachas go Tulaigh Mór, go dtí Cormac Ó Néill.

¹ heachaidhen. ² theid go tulaig moir. ³ beirid. ⁴ neamhocht.

⁵ daonore. ⁶ caommoighe. ⁷ calláin.

⁸ thoigh, agus báthadh ar 'o.' ⁹ lanoire. ¹⁰ dhail. ¹¹ Seain.

¹² uaim.

25. Fíú a fheabhus uarus¹³ san toigh,
 fiú mo mhuirn¹⁴ thrá san Tulaigh
 múr na sduagh gcruinshlim gcubhaidh,
 nach bhfuilngim úadh anamhain.¹⁵
29. Innis arís go bhfuair¹⁶ mé
 ní nach uarasa¹⁷ úaidhe,
 beir uaim 's adaimh a dhuine,
 úain caduil is comhnuidhe.
33. D'easbhuidh chuideachta¹⁸ agus¹⁹ ceoil
 innis go n-uarus²⁰ d'aimhdheóin
 cead tathaimh ó ól oidhche
 's gan²¹ fhachain mhór mhearoirgthe.
37. San Tulaighsi, ga dtám²² dhe,
 fa goirid liom lá is oidhche,
 ag ól corma seal mur sin
 san teagh nach dordha duilbhir.
41. Seal do Chormac Ó Néill nár
 ag tuigsin dúan is deaghdhán,
 seal ag sgaoileadh ceasd 's da gcur
 i measg aoidheadh is ughdur.
45. Seal ag léigheadh leabhar bhfis,²³
 seal dúin²⁴ ag deunamh áinis,
 seal san dún²⁵ go ndéalradh nglan
 ag reabhradh dhún is dosan.²⁶
49. Suim senchusa Gaoidhiol Grég
 tá²⁷ san Tulaighsi i gcoimhéd,²⁸
 fios gach druinge dar gheabh²⁹ greim
 's a seal uirre mur Éirinn.

¹³ fuarus. ¹⁴ ar muirn. ¹⁵ anamamhain. ¹⁶ bfuair.
¹⁷ bfuarasa. ¹⁸ Deasbhuidh cuideachta. ¹⁹ is. ²⁰ bfuarus.
²¹ man. al. os cionn 'is' arna bháthadh. ²² ttam.
²³ an 'b' (séimhíthe) ar chavet. ²⁴ arna atharrú ó 'dún.' ²⁵ dun.
²⁶ dosan. ²⁷ ata. ²⁸ tulaigsi accoimhéd. ²⁹ ghabh.

53. Atá san Tulaighsi aníodh
 dála is imtheacht mac Míliodh,³⁰
 's fios gabhála guirt na bhFionn,³¹
daghágha³² agus³³ uilc Éirionn.
57. Gibé talamh i dtéid³⁴ mé,
 madh cian misi ó mhac Gráinne,
 mian mo thoile amháin an mac,
 atáim ó chroidhe ag Cormac.
61. Míle beannacht is cúig céd
 d'inghin Chuinn, Críost da coimhéd,³⁵
 tugthar³⁶ libh don ghéig gloinsi,
 a fhir théid³⁷ don Tulaighsi.³⁸

A.fh.i.r, &c.

³⁰ míleadh.³¹ bhíonn.³² deaghágha.³³ *man. al. os cionn.* 'is' arna bháthadh.³⁴ attéid. ³⁵ da a coiméd. ³⁶ tugtar.³⁷ téid. ³⁸ tulaighsi.

XIV

RACHA MÉ SHÚR MO SHEALBHA

Séamus O hUid cc.

1. Racha mé shúr mo shealbha
soir go toigh mo thighearna,
fa cheart córa mo bhaile
i reacht Rómha ón ríoghraidhe.
5. Fam dhúthchus¹ déunaidh[se] báidh,
a oighre² Airt óig mheic Seaáin ;
bhí re nert na ríogh reamhaibh³
a gceart shíor gum shinnsearaibh.
9. Agsin ollamhnacht Í Uid
as deich mbaile san mBraghuid :⁴
ó Pheiridh go bun Banna
fa chur eighir eattarra.
13. Ó Bhanna na mbrúach lethan
go sreibh Lóime⁵ Laithreachan,
suas go Cill Fhinnsreibh ga fhuil
's go himlibh cinn⁶ an Chláruigh.
17. Do bhámur⁷ athaidh oile
i reimhios na ríoghroidhe
go suthain⁸ i bhfeidhm⁹ ollamh,
seilbh san duthaidh dubhromar.

MS. 24 P 33, lch. 144. *Tá an dán so i gcló i " Miscellany for Kuno Meyer, lch. 53, fé eagar ag Seosamh Laoide. Táimse fa chomaoin aige. An t-ughdar gha iarraidh ar Chormac Ó Néill é ghlacadh mar fhile, agus a sheandúthchas do sholáthar dó.*

¹ dhuthchus ; *siollabh ar easnamh san lsgv.* ² oigre.

³ reamaibh. ⁴ braguid. ⁵ loime. ⁶ chinn. ⁷ bhamur.

⁸ comhad lochtach ; *uaim d'uireasbhaidh ar an líne seo ; (?) go bhfuthain.*

⁹ abfeidhm.

21. Ocht gcéd do bhliadhnaibh¹⁰ bunaidh
bámur¹¹ ann ar n-ollamhnaibh,
gan chlódh do dhuine ar domhan,
fa shódh uile ar athughadh.
25. A rún m'anma, a oighre Airt,
ná tréigse¹² misi ar mhalairt ;
sinn go fíor bhur bhfilidh fhéin,
ríomh do chinidh 's a gcinéil.
29. Atá ag adhnadh id ghruaidh ghloin
ó dheighshliocht Tuathail Teachtmhair
ríoghaidh¹³ an fhuinn re hathaidh
is¹⁴ fíorfhuil Chuinn chéadchathaigh.
33. Niall naoighiallach fa¹⁵ mór teann ;
táid ar gach taoibh id thimcheall
ríghe¹⁶ Uladh 's Íle thoir,
ríghe na Mumhan meadhroigh.¹⁷
37. A bhféile [is] a bhfos flatha,
dá bhfaghtha ainm ardflatha,
réir na garma budh dú dhuit
san mBanbha red¹⁸ chlú, a Chormuic.
41. Iarsma fola Néill anois
labhair le mnaoí an Mharquis,
da grásaibh léigidh¹⁹ 'nar láimh
sásuidh éigin le hanáir.²⁰
45. Dúal gach maith do dhéunamh dhi
is uaisle Éirionn uimpe,
ríoghuibh²¹ fan tír do thionóil
d'fhíorfhuil Ír is Eiriomhóin.

¹⁰ bliaghain bunaidh ; (?) ocht gcéd an bhliadhain bhunaidh.

¹¹ bamur.

¹² tréig ; *siollabh ar easnamh*.

¹³ Sic MS. ; ríoghraidh, Lloyd.

¹⁴ as. ¹⁵ fá.

¹⁶ rígh.

¹⁷ meabhraigh, Lloyd.

¹⁸ réd. ¹⁹ leighidh.

²⁰ banáir.

²¹ ríoghraidh, Lloyd.

49. Re céill re míne re modh
 i bhfochair ríogh is ríoghan
 le cabhair ariamh ní raibh
 a samhail i bhfiadh Fionntain.
53. Ret ollamh²² mur dleaghar dhuit
 bíodh do chungnamh, a Chormuic ;
 ar ghéig Macha ó mhúr Teamhra
 racha shúr mo sheinshealbha.

R.a.ch.a.m.é &c.

57. Biaidh rem aithne inghion Chuinn,
 síol na ríogh mur ór áluinn,
 gég do phlúr Éirionn uile,
 an chéibhfionn úr eagnuidhe.

²² Re tollamh.

XV

IMIR DO CHLUICHE A CHORMAIC

Diarmuid mac an Bhaird cc.

1. Imir do chluiche, a Chormaic,
imir é go ro-ordhruic¹
do dhá dhísle² caith³ go ceart ;
is⁴ maith dísle⁵ na ndeighbheart.
5. Ághmhur h'imirt imbliadhna ;⁶
cóir dhaoibh do réir roiriaghla
an fhailimbeirt⁷ do dhíol duit
ód dhaighimbeirt⁸ fhíor ordhruic.⁹
9. Dlighidh a dhíol do dhruim cheirt¹⁰
gibé¹¹ bhéus an imbeirt ;
bheith da díol is¹² daoibh dleghair,
a ghríobh gaoíl do Ghaidhealaibh.
13. D'fhoirinn chalaídh chláir Bhanbha¹³
gonuid fhoirinn¹⁴ allmhuidha,
fada i ndán, acht go dtí¹⁵ asteagh,
clár Dha Thí¹⁶ do thileadh. ✓
17. T'fhoireann Gaidhil glanchláir Breagh
is Fionnghoill ghlana¹⁷ Gaidheal,
fir le caoir chagaidh¹⁸ do chosg,
agaibh red thaoibh gud theagosg.

MS. 24 P 33, lch. 144. *An file ghá chomhairliú do Chormac Ó Néill a chluiche d'imirt le faidearaí agus le gliocas más mian leis an geall, i.e. ceannas na tíre, do bhreith. Ní furus cuid desna tagraí do thuigsint toisg na téarmaí a bhaineann le cluichí mar an bhfidhchill agus an lámhach, &c. do bheith tuitithe as taitheighe. Ní dócha go bhfuil an dán iomlán; tá an comhdhúanadh ar easnamh annso.*

¹ ro ordhruic. ² dhísla. ³ cáith ar an atharrú ó ' cáidh.'

⁴ as. ⁵ díse. ⁶ ambliaghaa.

⁷ oilimbheirt (agus 'bhe' ar charet os cionn na líne); 'failim' (failm) agus 'beirt' a thuigimse as.

⁸ dheighimbeirt. ⁹ ordhruic. ¹⁰ ceirt. ¹¹ gidh bé. ¹² as. ¹³ banbha.

¹⁴ fhoirionn, agus báthadh ar an dara 'o.' ¹⁵ sgo tti.

¹⁶ dhathí; siollabh d'easnamh san líne seo. ¹⁷ glana.

¹⁸ chogaidh.

21. An cluiche¹⁹ le cert bprionnsa
 aseadh imreas t'fhoirionnsa,²⁰
 gan ghrádh aimh²¹lis gan fh²²olta,
 gan ghrádh²¹ saídhbhris saogh²³halta.
25. Gidh²² maith imrid gasraidh gall,
 bhur gcluiche araon ní hionann ;
 ní cluiche gan deacra dhuibh,
 bhur gcluiche is²³ berta baogh²⁴uil.
29. Imeora²⁴ da nguin i ngleic
 luas is moille go meinic ;
 inridh cá²⁵ch gan cheilt linne
 beirt ar fáth is firinne.
33. Cluiche teaca a lom ma le²⁶
 sdaile i ndiaidh dhá bheann²⁷ beire
 ar gh²⁸uin fhir ar tí tachair
 do ní sibh da sárachadh.²⁸
37. Gidh mór imrid an úaisle
 ribh ní fhuilid ionch²⁹uainsi ;
 duit bhus²⁹ fforghoire clú i gcath,
 budh³⁰ tú as líonmhuire lámhach.
41. Buaidh lámhaigh gach lá³¹ oraibh,
 a chearrbhaigh shaoír shénamhail ;
 na sruithe leibh³² dhá labhairt :
 beir an cluiche i gcontabhairt.
45. Ar cearrbhach : i dtráth troide
 ná hob i n-ágh³³ aonmhoide ;
 sé do gheabh³⁴ eighreacht orthuibh³⁵
 fear deighbhert is deaghorchuir.

¹⁹ cluithe *passim*.

²⁰ an fhoirionnsa, 'an' dá bháthadh, agus 'f' os cionn na líne.

²¹ grádh. ²² ge. ²³ as; (?) acht.

²⁴ imeorair, arna atharrú ó imeora sibh.

²⁵ ar chách, agus 'ar' dá bháthadh. ²⁶ a lom ma leith.

²⁷ andiaigh dha beann.

²⁸ da bhur sárachadh, agus báthadh ar 'bhur' ; ní thuigim a bheag den rann so; Rinn agus Ardrinn lochtach.

²⁹ bhús. ³⁰ bu. ³¹ eunlá, agus báthadh ar 'eun.' ³² libh.

³³ anágh. ³⁴ ghabh. ³⁵ orrthuibh.

49. Dúblaigh an cluiche ar³⁶ do chlár ;
deuna brígh bheg do mhórán ;
bíodh do chroidhe súas mur soin
le cluiche lúais³⁷ is lámhaigh.
53. Ná caillsi do chluiche a mheic,
ná himbeir³⁸ é go haimhghlic ;
bhur gcluiche ní cluiche ar moill
acht cluiche dhuine dhioghuinn.
57. Ná³⁹ bíthisi⁴⁰ tim nó teann ;
ná bísi⁴¹ ard nó íseall ;
och⁴² bhur dtírsi as tír ghallda,⁴³
bísi go mín macánta.
61. Cearrbhach cúl coimeuda an fhir
inghion Chuinn óig daríribh,⁴⁴
sí⁴⁵ Máire thaoibhgheal mur thuinn,
aoibhean dob áilne⁴⁶ aguinn.

I.m.i.r, &c.

³⁶ ann. ³⁷ cluithe luais ; *amus lochtach*. ³⁸ imbheir. ³⁹ na, *passim*.
⁴⁰ bísi, ' sí ' dá bháthadh, agus ' sibhsí ' do sgríobhadh (*man. al.*) os
cionn na líne.

⁴¹ na bísi.⁴² och, *man. al.*⁴³ ghallda : macánta *lochtach* ; agus *an comhdhúmadh ar easnamh*.⁴⁴ dha rírib.⁴⁵ sí.⁴⁶ ailne.

XVI

DAR LEAT IS ART AOINFHEAR INN

Art¹ Óg Ó Néill cc.

1. Dar leat is Art² Aoinfhear inn ;
i ndíaidh Énri³ is Fheidhlim
Sheaáin⁴ Óig is Aoidh⁵ nach linn
na róid ream thaoibh ní thaighlim.
5. Beannacht leo a los a ngráidh,
beannacht le saorchloinn Seaáin,⁶
gasraidh dar dhúal díon na dtreabh,
mo núr a ndíol fa dheireadh.
9. Meisi⁷ an tOisín d'éis an tslóigh,
mur iolar aosda um sheanáir,
m'fhuigheall áir amoigh 's amach,⁸
atáim mur soin go suarrach.
13. An ceathrar dar dhúal an dán,⁹
na fir gan uail gan ardán,
grádh¹⁰ a n-anma do mheall mé ;
fearr a dtarbha iná¹¹ a dtaidhbhse.
17. Tre bharr ghrádh a go leamh leamh¹²
ní bhíu tar chách dhá gcaoineadh ;
truagh a Dhé dhíleas mo choir,¹³
mé fa mhímheas 'na ndeaghaidh.^{13a}

MS. 24 P 33, lch. 145. *Caoineadh é seo a cheap Art Óg Ó Néill ar a cheathyar dearbhráthar (dar liom), i.e. Seaán Óg agus Aodh agus Feidhlim agus Énri (Sir Henrí), clann Sheaáin, mhic Bhrain, mhic Fheidhlimthe Bacaigh. Do cailleadh Seaán Óg san bhliain 1618, bliain tar éis bháis a athar, agus Sir Henrí san bhliain 1638. Ní bhfuair eas dáta i gcóir Fheidhlimthe ná Aodha. Bhíodh Art Óg ina chomhnuidhe ar an Tulaigh Móir, Co. Aontroma. Do phós sé Gráinne Ní Eadhra, inghean Uí Eadhra an Rúta. San bhliain 1600 a rugadh é, agus fuair sé bás 25 Márta 1677. Agus fuair a bhean bás 8 Márta 1679.*

¹ Airt. ² as Airt. ³ andiaigh Enrí. ⁴ Sheain. ⁵ Aodh.

⁶ Scain. ⁷ Meisin. ⁸ sa mach. ⁹ andán. ¹⁰ gradh.

¹¹ ina. ¹² ghráidh go leamh leam. ¹³ dhilis mo chor.

^{13a} lochtach d'uaim.

21. Ó táimsi críon bocht gan bhrígh
 tiomnuim m'anum don Airdrígh ;
 caidhe an chlann fa dílsi¹⁴ dhamh ?
 fann mo bhríghsi¹⁵ bha an bhunadh.
25. Briste mo chroidhe bha an gcloinn,
 beag nach mé Oilill Oloim,
 me um aonarán i gceann cháigh,
 ní leam aobhfhurán d'fhagháil.
29. Dá mbiadh Énrí os cionn cháigh
 do gheubhoinn aoibh is anáir ;
 tre Énrí,¹⁶ do chuaidh i gkill,
 éinní¹⁷ uaim nocha nfhaicim.
33. A Marta¹⁸ gidh mór mo shuim,
 beannacht léithi a los¹⁹ cumuinn ;
 gearr uaimsi ar saoghal mur soin ;
 baoghal an uairsi ar n-anmoin.²⁰
- D.a.r l.e.a.t, &c.
- An tAmhrán²¹
37. A Dhé láidir atáimsi gan treisi gan treóir,
 do shlánaigh síol Ádhaimh²² is meisi dod dheóin,
 atáim cráidhte, 's ní nár dhamh feasta go
 deóidh,²³
 trém²⁴ bhráithribh, gan sláinte i ngaisdibh an
 bhróin.

¹⁴ dílsi.¹⁵ bhrighsi.¹⁶ enrí.¹⁷ einní.¹⁸ *Marta Stafford, bean Sir Henrí; fuair sí bás* 19 *Abhrán* 1678.¹⁹ le alos.²⁰ *Níl an comhdhúnadh i gceart.*²¹ tabhrán.²² Adhaimh.²³ deoigh.²⁴ tre um.

XVII

FAGUS UMHLA D'AINM GAISGIDH

Ruaidhrí Óg Ó hEachuidhín [cc.]

1. Fagus umhla d'ainm gaisgidh,
coitchionn cách 'ga shíorchlaisdín ;¹
gidh tuar anshóigh ceann i gceann,
gearr ó anóir gan fluigheall.
5. Tuar umhla riamh do rochtuin,
gaisgeadh óigfhir d'fhionnochtuin,
d'éis troda ga mó² maitheas,
foda dhó bhus³ deghmhaitheas.
9. Túar umhla d'adhbhor flatha
buaidh ngaisgidh, dúil⁴ deghratha
do bhreith leis ar cháir⁵ gcuradh
gan gheis áigh gan urdhubhadh.
13. Umhal éigsi,⁶ cian 'ga chlos,⁷
umhal thrá tuath is eaglos
don aos gaisgidh 'gar ghnáth geall
's cách⁸ ar gclaisdín a gcéimeann.
17. Ríoghraidh Éirionn sonn fa seach
do bhídís umhal áiseach⁹
do laochroidh cosnaimh chláir Bhregh,¹⁰
fa cosmhoil dáibh¹¹ a déineamh.

MS., 24 P 33, lch. 146. *Dán molta do Sheaán Óg Ó Néill, mac Airt, mhic Sheaáin, mhic Bhriain, mhic Fheidhlinthe Bacaigh, ghá chomhairliú dhó bheith umhal agus foidhne a cheapadh. Fuair Seán Óg bás 3 Iúil 1687.*

¹ ga a sh.² mo.³ bhús.⁴ dúil os cionn na líne ar chavet, agus 'run' do bháthadh.⁵ chóir.⁶ eigsi.⁷ ga a chlos.⁸ 'sach.⁹ aiseach.¹⁰ breg.¹¹ daibh.

21. Slógh Uladh gér chalma a gcath¹²
do bheirdís an fhían Ultach
umhla do Choin an chlesraidh,
toil dob ullmha i n-imreasnoibh.
25. Uaisle Connacht,¹³ lámh do láimh,
tugsad d'Fhior Diadh¹⁴ mhac Damháin
tús comhóil cláir is cuilte,
onóir cáin is cumuirce.
29. Do Choin Raoi¹⁵ reudhmhac Dáire
tugsad triatha Tiormmáighe,
tuir ghaisgidh¹⁶ gan fhoilcheas n-áigh,
aisgidh oircheas is éadál.
33. Conn mac Úna na gcéd gcath
amhlaidh fuair flaitheas Temhrach ;
mur ghioll¹⁷ ar a ghaisgeadh sin
baister os cionn gach cúigidh.
37. An tí as fearr i ngaisgeadh glan
do shíol gCuinn na n-écht n-adhbhal,
clann reudhoinigh isíad¹⁸ soin,
do níad eunoighir orthoibh.
41. Mur an gcéudna d'uaisle is d'ágh ;
ní fuláir 's is¹⁹ fiú Seaán,
do nós an chuire chuimsigh,²⁰
fós go n-uighe²¹ an urruimsín.
45. Cú Chulainn i gcleasaibh áigh
Cú Raoi²² is Fear Diadh²³ mhac Damháin,
gér dhoiligh ina²⁴ ré a rádh,
a n-oighir isé²⁵ Seaán.
49. Ní dhearna aoinneach aca
gaisgeadh ná²⁶ gníomh curata
nach leantuir²⁷ le laochmhac Airt
fraochshlat mur Earcoil ordhairc.

¹² accath. ¹³ ar charet os cion ' ulad ' da bháthadh. ¹⁴ dñor dia.
¹⁵ rí. ¹⁶ gaisgidh. ¹⁷ gheall. ¹⁸ asiad. ¹⁹ sas. ²⁰ cuimsigh.
²¹ go bhfuighe. ²² curí. ²³ dia. ²⁴ na.
²⁵ asé. ²⁶ na. ²⁷ leantur.

53. Ionnua Bhríain go nua anosa
lenfuidh²⁸ lorg na feadhiosa
ar ghníomh gach gaisgidh 's ar ghoil,
ar fhaisgín ríogh 's ar riaghóil.
57. Ní fhúair neach da fhréimh roimhe²⁹
gan bhúaidh écht³⁰ is iorghóile,³¹
gan fhíoch, gan anbhuaín n-eachtra,
críoch an ghlansluaigh³² Ghaoidhíolta.
61. Beanfaidh Seaán, isé a shuim,
fear mur chách, aoibh is urruim³³
amach le céimionnoibh cion,
sgath gach Éirionnaigh eision.
65. Seaán Ó Néill, luaidhter linn,
ionnua Bríain mhóir mheic Feidhlim,
do lúaidh Bearchán 'na bhúile
ós senchlár³⁴ cúain Chonuire.³⁵
69. 'Sé do luaidh Colum Cille
i bhfuighlibh na fírinne,
aigneachd fial le ngeabhair geall,
grían i ndeaghaidh na díleann.
73. 'Sé do thairngir Flann file,
fíreurlamh³⁶ na fáisdine,
laoch sáimh gan éra acht d'olcaibh,
's do ráidh Séadna³⁷ i senfhocloibh.
77. Léighthear i leabhroibh³⁸ feasa
gurb é,³⁹ 's ní hiúl ainbhfeasa,
an tairngertach tréunghaoth teann
Sénlaoch⁴⁰ airmbertach Éirenn.

²⁸ lenfuid.³¹ iorghóil.³³ urruim, agus báthadh ar an chéad 'i.'³⁴ shenchlár.³⁸ aleabhroibh.²⁹ da afhréimh roime.³² ghlansluaigh.³⁵ conuire.³⁹ gur bé.³⁰ echt.³⁶ fíreurlamh.⁴⁰ Senláoch.³⁷ Séadna.

- A/
81. Hector ar chródha⁴¹ i gcathoibh ;
 Samson dorrdha i ndeacrachuibh ;
 réulla nach aomhaithidh⁴² olc ;
 Saoraichil ceudhna ar chródhocht.⁴³
85. Caor mhianaigh fhola⁴⁴ hEoghain ;
 croidhe reachtmhur ríghleomhain ;⁴⁵
 cosg airce d'fhialfhuil a shen ;
 fiadhuin chairte na gcóigeadh.
89. Éigne⁴⁶ Banna bhus⁴⁷ buan sruth ;
 eo lúthmhur⁴⁸ Locha hEachuch ;
 maighre Line ; laoch go ngoimh ;
 croidhe⁴⁹ nach dtaoth re tromghoin.
93. Ursa theann, troigh ré ndocra
 da thír⁵⁰ i dtráth furtochta ;
 mur theasda gach lén da los,⁵¹
 an sén feasda budh fagus.

F.a.g.u.s, &c.

⁴¹ chrodha. ⁴² aomaithidh. ⁴³ chrodhocht. ⁴⁴ fola.
⁴⁵ rioghleomhain, agus an chéad 'o' dá bháthadh.
⁴⁶ Eigne.
⁴⁷ as dá bháthadh, agus nach os a chionn ar charet, man. al.
⁴⁸ luthmhur. ⁴⁹ croidhe. ⁵⁰ da athír. ⁵¹ locht.

XVIII

I SAGSOIBH LOITIOR LEATH CUINN

An Fear Céadna¹ [cc.]

1. I Sagsoibh loitior Leath Cuinn ;
meinic thall, día do dhoghruing,
isí² an chreach gan chuimsi soin,
an leath Chuinnsi 'ga creuchdghoin.³
5. Gan iorghoil gan fheidhm dtachair,
an leatsa Cuinn Chéadchathaigh
mór da gasraidh ghliadh do thoit
i Saghsoibh⁴ riamh, mo róloit.
9. Fada i Sagsaibh, isé⁵ a shuim,
'ga loit an leatsa Saorchuinn, C/
neimh a cneidhe do chreach sinn,
tar an leath eile d'Éirinn.
13. Cian an leatsa Cuinn na gcath
i Sagsoibh isé⁵ mh'eugnach,
cuid dá docroibh as liach liom,
'ga⁶ lotghoin tar iath Éirionn.
17. Faríor do thuit trom an uile
ar⁷ Thrian Conghail, cúis ordhuirc,⁸
tar Leith Cuinn, críoch na gcuradh ;
duinn as díoth a dheónoghadh.

MS, 24 P 33, lch. 147. *Dán marbhnaidh ar bhás cheathrair d'uaislibh Cloinne Aodha Buidhe*: (a) *Sir Henri mac Seáin mhic Bhriain mhic Fheidhlinthe* (1638); (b) *Sir Henri eile nach faghaim tuairisg air*; (c) *Domhnall mac Cuinn (mhic Aodh?) mhic Bhriain mhic Néill Mhóir* (1664). *Bhí post aige sin i gcúirt an ríogh i Londain*; 'Lord of the Bedchamber' ab eadh é; (d) *Seán mac Airt Óig go sonnrádhach* (1687). *Is dócha gurab é seo an Seán gur cheap an file céadna Dán XVII dó. I Sasana a fuaradar go léir bás.*

¹ Ruaidhrí Óg Ó hEachaidhéin.² así.³ ga a creuchdghoin.⁴ a Saghsoibh.⁵ asé.⁶ ga a.⁷ air.⁸ ordhuirc.

21. Sliocht Briain Bhallaigh tar gach dreim
 díobh⁹ as lia, ionnsa an t-ingheim,
 do ég i Saghsuibh re seal,
 mo bhéd, do ghasraidh Gaoidheal.
25. Ceathrar codhnach do chloinn Néill
 ar shliocht an Bhriainse, ar mbreóibhéim,
 faríor ros teastadoir thall ;
 leasgobair ríomh na ríoghchlann.
29. An céidfhear don cheathrar sháimh
 Sir Henrí, oighir¹⁰ Seaáin,
 flaith go roimheas 'gar ghnáth¹¹ geall
 oirios do chách go coitchenn.
33. An dara ár isé¹² soin
 bás Domhnaill mheic Cuinn chreachaigh,
 airsidh fhuair urruim tre a ghoil,
 i Lunduinn uainn do abhoil.
37. Sir Henrí eile an treas tríath,
 a bhás ní linn nach láinliach,
 sgíath chumhduigh don toigh ó ar thuil,¹³
 i Lundoin¹⁴ thoir ros teasaidh.
41. Seaán mhac Airt, ua na ríogh
 teasda i Londoin, lór d'imshníomh,
 an crádh ler sreathghonadh sinn,
 an ceathromhadh ár d'Éirinn.
45. A Londoin na líog solas
 do choisgis do chíocoras,
 ga díoghuil as déine dhuinn ?
 d'fhíonfhuil¹⁵ na fréimhe a Frémhuinn.
49. Blagh¹⁶ do neamhchuid fhear nUladh
 a mbás, 's isé a n-aonphudhar ;
 crádh do thréd caomhthoighe Cuinn
 ég na laochroidhe¹⁷ i Londuinn.

⁹ díob. ¹⁰ oigir. ¹¹ gnáth. ¹² asé. ¹³ tuil.
¹⁴ a Lundhoin. ¹⁵ dhíonfuil. ¹⁶ Bladh. ¹⁷ laochroighe.

53. D'éis an trír eile gan oil
 Seaán dá mbíadh 'na bheathaidh,
 mo lá leóin leachta an fhine,
 'na ndeóidh¹⁸ teachta tairgfidhe.
57. Ní beag do loit Leithe Cuinn
 bás Seaáin ar sén leatruim ;
 isí an chreachsoin críoch ar n-áir,
 m'easbhaidh mo dhíoth 's mo dhíobháil.
61. Tugsad éruic, anba an choir,
 sliocht Aodha mheic Briain Bhallaigh,
 ina¹⁹ ndearnadh d'olc uile
 um ghort eanghlan Iughoine.
65. Dar leat is²⁰ lór don deaghcloinn,²¹
 a los²² ércá is eineacloinn—²³
 a ghníomh i ngleoágh nír lag—
 Seoán mur dhíol 'na ndearnsad.
69. Táinic²⁴ d'oighidh ionnua Briain
 Gaoidhil uile fa aoinchiaigh,
 nach léir dhóibh soilsi re seal
 acht toirsi bróin da mbuaidhreadh.
73. Bás mheic Airt is ua Cathoil²⁵
 ua Chairbre is Cuinn Cheudchathaigh,
 an sgél nuasa as doibhinn duinn,
 's an t-uasa Oilill Óluim.
77. Tromloit Leithe Cuinn na gcath
 Oidhidh laoch Locha hEachach,
 ar sgíothmhaithe tocht re a theann,
 ar n-olc críochnaighthe coitchenn.
81. Cuid do mhíorath mhaicne Néill
 bás mheic Airt, ionnsa an t-oilbhéim ;
tuar diombuaidhe dhóibh a dhul,
 slóigh as diombuaine ar domhun.

¹⁸ ndeogh.¹⁹ iona.²⁰ as.²¹ deaghchloinn.²² alos.²³ eineachloinn.²⁴ Táinic.²⁵ *Catha! Ó hFadhra an Rúta, a sheanathair.*

85. Teasda Hector innsi Breagh ;²⁶
do ég Hercuilis Gaoidheal ;
tug flaithinis Fáil gan teann ;
do cháidh Aichilis Éireann.
89. Teasda ar nAthgholl ag cur cath ; *natt bleib*
teasda ar nAthosgar échtach ; *note osan*
adbath cur teasda ar dtroda
ó theasda²⁷ ar Lugh Lámhfhoda.
93. Samhail Conuill is Con Raoi,²⁸
samhail Fhir Díagh²⁹ go ndeaghghnaoi,
sgél doiligh a dhol uainne,
oighir Con na Craobhrúaidhe.
97. Atá i n-uaigh³⁰ san talamh thall
ar mbúaidh catha 's ar gcomhlann—
truagh a Mhuire³¹ ar lén da los—
's ar n-uile shén is shonos.
101. Agso an feart 'na bhfuil aníodh
ursa gaisgidh na nGaoidhiol,
a gcosg tóra, a dteann ghábhaidh,
a ngeall córa i gcomhdháluibh.
105. Agso an tumba i dtád³² astoigh
creach³³ Leithe Cuinn 's a cabhoir ;³⁴
ar gcreach tar tonnmhuir do thuill
asteach i gombraidh chumhuing.³⁵
109. Agso na subháilce ar fad
fa chloich, cumhang an t-ionad,
re taobh na córa san cheart,³⁶
an chródha araon 's an roineart.
113. Is truagh nach dtarla anosa
i gcill Chairge Fearghosa
no anocht³⁷ i Sgire na sgoth
'na lighe³⁸ a chorp i gcumhdach.

²⁶ Breadh. ²⁷ teasda. ²⁸ conraoi. ²⁹ Día. ³⁰ anuaigh.
³¹ Muire. ³² attá. ³³ móirchreach. ³⁴ sa a ccaboir.
³⁵ cumhuing. ³⁶ ceart (? chirt : roinirt). ³⁷ a nochd. ³⁸ loighe.

117. Iomdha an úairsi i n-inis Fáil
éimhghe ban is maoíth mhacáimh,
 tre a ég is³⁹ neamhágh aniodh,
 gearán béd agus búaidhríodh.
121. Ní tearc neach ó thuinn Túaighe,
 's is⁴⁰ fiú a n-adhbhar anbhuaine,
 go Carn Í Néid síar mur soin
 do thréig a gcíall da chumhaidh.⁴¹
125. Ó Bhóinn go Banna 's go Buais
 annamh croidhe nár chomhghlúais
 do chaoiníodh í Chuinn aníodh,
 Gaoidhiol i suim do saoilíodh.
129. Ó Thráigh Lí go Loch Feabhail,
 's gach aird don taobh Thuaidheamhain,⁴²
 iomdha gáir inghine is och
 láimh re Finnline as feasach.
133. Mór a gcumha, ní nach nár,
 ríoghchúirt⁴³ Shagsan tré Sheaán,
 an flaith ó Tholaigh an Trír,⁴⁴
 maith do fhoghain da airdrígh.
137. San bhFrainc thoir do thabhaigh sin
 uirim agas⁴⁵ airm gaisgídh ;
 ní gan adhbhar uair⁴⁶ gach geall ;
 mh'amhgar, a uain dob aithghearr.⁴⁷
141. Atá ar laochraidh Leithe Cuinn,
 ní hiongnadh 's is fiú a bhfochuinn,⁴⁸
 dall cíach deala agus dubha
 bhá thríath Meana is mórchumha.
145. Mars cogaidh chríche Banbha,
 budh cuimhneach tráth togharma ;
 Apo-ló Gaoidhiol 'gar ghabh,
 ga mó aoinfhear mar easgar ?

³⁹ as. ⁴⁰ sas. ⁴¹ cumhaidh. ⁴² thuaigheamhain. ⁴³ ríochuirt.

⁴⁴ os cionn 'da thí' dá bháthadh. ⁴⁵ clú agas. ⁴⁶ fuair.

⁴⁷ aithgearr. ⁴⁸ bhfóchuinn.

149. Mar gach turbhaidh⁴⁹ tig da éis
ceiltior subháilce Séiréis,⁵⁰
teidhm leathanloit thiar is toir
bha Thrían gcreachordhruic gConghoil.
153. Foghar gola i ngothaibh én,
grís fuacht ag fiochaidh soighnén,
ag táithcheangal⁵¹ folt na bhfeadh ;
táirtheamar⁵² olc re a áireamh.
157. Atá an tóirneach 'sna tonna
grían is ré agus⁵³ réllonna
srotha gainmhidhe guirt⁵⁴ Floinn
ag tairngire⁵⁵ an uilc obuinn.
161. Linnte caola ar chuma cúain
tríd táinic⁵⁶ mur gach diombúaidh ;
an tonn ní diongaibhthe dhe
bha fhonn lionnfhoirbhthe Line.
165. Guais tré thuile⁵⁷ na dtrí loch
Loch Cúan Loch Laoigh Loch Eachoch,
síon na saobhshroth da rochtain,
aonloch dhíobh go ndiongontoir.
169. Trí ríogthonna⁵⁸ Banbha Breagh⁵⁹
ag túargoin chnoc is céideadh ;
tig do luas anfaidh da n-éis⁶⁰
suas gur arthaigh an aibhéis.
173. Do bhí ar súil go soiche so
le fortacht 's le fear cabhro
go ndeachaidh, a Dhé⁶¹, ar neamh,
an té as creachoil don chúigeadh.

⁴⁹ turbaigh.⁵² taitheamar.⁵⁵ tairghire.⁵⁶ righthonna.⁶¹ *siollabh ar easnamh* (? nó go ndeachaidh)⁵⁰ .i. *Ceres*.⁵³ is.⁵⁶ tainic.⁵⁹ breadh.⁵¹ taitheangal.⁵⁴ ghuirt.⁵⁷ tuile.⁶⁰ neis.

177. Do gheilníamh, mana mairge,
 a Éduin aird Dubhchairge,
 fill i ndubh tréd chaomhthach⁶² cuirp,
 a bhruigh na n-aolchlach n-ordhuirc.⁶³

181. Do chloinn Aodha Buidhe abháin
 mur is⁶⁴ easbhaidh ég Seaáin,
 tig olc do gach éineing as
 bha ghort bhFéileim, is⁶⁴ follas.

A.S.a.g.s.o.i.bh, &c.

185. Ó Chríod do thecht acht trí dég
 míle is secht gcéd re a choimhéd,⁶⁵
 lór feasda an fadsoin dar gcrádh,
 gur theasda i Sagsoibh Seaán.

⁶² caomhthach.

⁶³ n-ordhuirc.

⁶⁴ as.

⁶⁵ choimhéd. *Lámh niba dhéathnaishe ar an rann so, lámh iaschta.*

XIX

DEALBHFAD DO CHORMAC MO CHÉIDGHRÉS
DROIGHNIGHE

An Fer cédna cc.

1. Dealbhfad do Chormac mo chéidghrés droighnighe,
Connmhac¹ ar gcoimhdhine² méidghlés³ ar muirnine,
ua na bhféinniodh do chách as ceinnbhile,
sgáth a dheirbhfhine an⁴ séimhfhear as suilbhire.
5. Do mhac Airt as dénta an droighneachsa,
an rélta⁵ cloinnleachsa, an chairt⁶ chuimhneachsa ;
urra re a tuigsi an tríath ainmneachsa,
mo sgáth mc dhaingneachsa 's mo chuidsi don
chuinnbheachsa.
9. Cormac Ó Néill ar n-aenurra d'áiridhe,⁷
da sháimhthine féin is saerrulla an séimhidhe ;
caidhe i dtréidhibh⁸ aoinfhear as eolaighe ?
treoraidhe Gaoidhiol i gcéimibh ar gcéiline.
13. Meinic ro shúr do shíor 'sgach ealadhain
leanamhain gníomh a ghlún⁹ geinealaigh ;
eolaidh a séd don fhéin fhuineadhaigh
's do fhréimh Muireadhaigh an ghéig gheiliodhain.¹⁰
17. M'anusa¹¹ 's mo chen cara ar n-ealadhna,
fear as feramhla, ar dtagha tighearna,
ar mbrat¹² caomhna, ar geraobh chomhardha,
ar maor togharma an t-aobhdha infheadhma.¹³

MS, 24 P 33, lch. 150. *As so go dtí deire Dán XXIII, (lch. 150-168) malairt lámhe do sgríbh. Isí an tríomhadh lámh i san chnuasach. An Fear Céadna .i. Ruaidhrí Óg Ó hEachaidhéin a cheap an 'grás' so do Chormac Ó Néill, mac Airt mhic Sheadán mhic Bhriain mhic Fheidhlimthe. Sórt 'fomhadh pinn' íseadh é.*

¹ 'duine de shliocht Chuinn Ch.'

² coimhdhe = 'cosaint.'

³ meidglés. ⁴ do chách an, agus 'do chách' dá bháthadh.

⁵ relta, agus 'e' ar chavel. ⁶ cairt. ⁷ dairidhe. ⁸ ttreighibh.

⁹ 'a ghlún' ar an chliathán deas agus comhartha tar éis 'gníomh.'

¹⁰ gheifhiodhain. ¹¹ Mhanusa. ¹² mbrath. ¹³ infheadhmdha.

21. Croinic na sean, stiúir gach staraidhe,
glanoighe iuil na dtreabh dtoghaidhe,
treisi na bhfann, sgaith ar sgoilne,
ar roibhile raith, ar gcrann conaire.
25. Sás dar móradh, ar mana soimheanma,
ragha ar n-oileamhna, óradh ar n-ealadhna,
ar gcenn feadhna re hucht n-anfhoghla,
radhamhna meadhra da lucht leanamhna.
29. Urra léir bhfeithiomh as truime toirbhearta,
breithiomh as oirdhearca go n-uille n-umhlocha,
braon don ríoghfhuil,¹⁴ cosnamh ar gcaillbhearta,
ar bhfosghlan airmghreanta, ar líoluibh lubhghorta.
33. Fear le mbeirear búaidh gach aonbháire,
úaim gach gaolbháidhe i ngeimhiol órnaoidhe,
oighir Daghairt,¹⁵ cabhair as cíanbhúaine,
samhail d'Fhíalghúaire ag malairt mórmhaoine.
37. Fudhomhain¹⁶ oinigh nach dtraoth an tríathruire
do laoch Liathmhuine as oighir ar úrchroidhe ;
sgís na n-aoidheadh, coinmheadh an cheolchuire,
sgaoileadh eolchuire, loinnmher as lúthmhuire.
41. Cormac Ó Néill ar mbúaidh 's ar mbaránda,¹⁷
uaim gach gabhála an réidh roimhíolla,
ar mbun ar ndóigh 's ar geuirm chomhóla,
as muirn onóra da dháimh dhoidhíola.
45. Meabhair is cuimhne ar nach bris i mbuandáloibh,¹⁸
a fhuighle i bhfúaránaibh fis is móirfiadhuin ;
caidhe do fhréimh aithnidh Fhíneóghuin
a aithghin d'fhíreolaidh 'sgach réim róidhíamhuir ?
49. Caomhthach caduil is cuirp do Shídheamhain,
fíneamhain abaidh¹⁹ an ghuirt ghaoidhealaigh²⁰
a mhaca samhla theas ná tuaidheamhain²¹
ní feas do shluaighfheadhuin Banbha braóinealaidh.

¹⁴ ríoghfhuil.¹⁵ Airt.¹⁶ Fúdómhain.¹⁷ baránda.¹⁸ mbuandáloibh.¹⁹ abaigh.²⁰ an ghuirt g.²¹ na tuaidheamhain.

53. Turnamh a dtréanuile, a gcóir 's a gcaomhfhaire,
aodhaire slóigh ghléaghuirt²² Gháirighe ;²³
flaith ar bhfeithmhe, mo chean ar gcéiline,
sgaith a fhréimhfhine,²⁴ fer beirthe ar mbáirine.
57. Fear ler fonnmhar clár do chothughadh,
grían ar²⁵ rothuradh an donnghlan daithiodhan,
urra theann le a²⁶ chóir²⁷ do chruthughadh,
glóir nach guthumhal as fearr flaithionadh.
61. Codhnach²⁸ Túama an té ros-caruimsi ;
úadha ní anuimsi, as é 'ga bhfoilimsi ;
mithidh²⁹ triall da dhún gan doghuilsí,
an fíal thoghuimsi mo rún roighillsi.
65. Triallfad go toigh na Tealcha Móiresi
mur a bhfoil mo dóighsheisi dherbhtha fhíresi ;
do ghébh i dteagh na tolcha úainesi,
mo chean, an Guairesi toghtha an tíresi.
69. Ionmluin teagh go dtaitniomh da³⁰ dtrialluimsi,
geal a niamhshoilsí an aitreabh aoilshlimsi ;
fado ó do³¹ bhádhas san bhaile lúaidhimsi ;
caidhe a thúairimsi an t-áras aoibhinnsi ?³²
73. Do ghébha sinn ar³³ slíos na tealchasa
fios gach senchusa is grinn gach glainchasa ;
budh hiomdha ag lúadhoil,³⁴ um thegh na tolchosa,
sgorchosa greagh³⁵ uabhair is ainchasa.
77. Do ghébh³⁶sa róm san ráth bhailbheasoigh
cách³⁷ iar ngairmfheasaibh³⁸ bha ól ag imreasain ;
is iomdha slóigh fa mhuirn na meadhrasoin
is dealbhlasair cuirn óir san fhinnliosoin.

²² ghleaghuirt.²³ gháiridhe.²⁴ fhréimhfhine.²⁵ iar, acht cosmhalacht báthaidh ar 'i'²⁶ 'a' os cionn na líne (lámh íasachta) ar charet.²⁷ choir. ²⁸ Coghach. ²⁹ mithín. ³⁰ 'd' leathstuas ar charet.³³ saho.³² aoibinnsi.³³ air.³⁴ lúaghoil.³⁵ greadh.³⁶ ghebh³⁶sa.³⁷ cach.³⁸ ngairmfheasain, agus 'ih' leathstuas ar charet.

81. Budh hiomdha ar cuireadh san tealaigh taobhúaine
buidhion aonuaire d'fheroibh is eólaidhe ;
iomdha, ga dtám, san tulaigh as fhíoráille
dámh is³⁹ fíorfháidhe⁴⁰ curaidh⁴¹ is ceóllaidhe.
85. Budh hiomdha san lios i dtaoí ar dtríallaine
diadhaire is saoi go bhfios is fírfhile ;
is⁴² meinic thrá ag ar suairc séimhidhe
cuairt is céilidhe mná is mílidhe.
89. Éigne⁴³ Banna, maighre Meirbhline,
ar ndeirbhshlighe as aidhbhle, alla da shoirbhfhine,
ar gcosg doilghe, ar n-annsa, ar n-ionmhaine,
ar gcoimdhe, ar n-ionghoire an t-amsa ar oirbhire.
93. Gan bheith dar ndeilbh fa bhreith bhúanoide
meirbh ar bhfuaroige, feith a róloige ;
gidh maith an urra an tí dha dtámoide,
dhí⁴⁴ gan lánfhaide gan chuma as córaide.
- D.e.a.l.bh.f.a.d, &c.
97. Fríoth le Máire, mana deaghanma
an ghealamhra as áille,⁴⁵ tagha tighearna ;
caidhe ar aobhdha bean a baramhla
ar feadh Rabhanbha, an aobhdha as ineamhla ?
101. Gaol na druinge dar dú⁴⁶ Sídhreamhuin,
buinne da bhfíneamhuin, cnú da gclaoinfheadhoibh ;
ua na n-iarladh ón tír tuaidheamhuin ;⁴⁷
do shín ón tslúaignfheadhain an chiabhghlan chaoil-
leabhair.
105. Fairsing a clú bha an chaomhchlár Críomthainnsi
claochládh sníomhthoirsi anú don Niallchloinnsi,
gaol na foirne nár bh'fhann⁴⁸ mun fhéthloinnsi,⁴⁹
crann don réadhchoillsi ler dhoilghe diallchoimsi.

³⁹ as. ⁴⁰ fíorfhaighe. ⁴¹ cur, agus *line trasna ar 'r'* ⁴² as.
⁴³ Eigne. ⁴⁴ dhi. ⁴⁵ aille. ⁴⁶ du. ⁴⁷ tuaigheamhuin.
⁴⁸ nár bhfann. ⁴⁹ bhféthloinnsi.

XX

TÓGUIBH DO CHROIDHE A CHORMAIC

An Fear cédna cc.

1. Tóguibh¹ do chroidhe, a Chormaic ;
 cearmaid, a fhlaith lánordhraic,²
 a dtáthraisi³ d'olc is d'oil
 bha an ngort gclárthaissi gCobhthaigh.
5. Ná cuimhnigh, a chruth fhaoilidh,
 ná héagcaoín 's ná⁴ hathchaoinidh
 bhur⁵ ró éadtualaing re headh
 bha chró ghéagfhuarfhuin⁶ Gaoídheal.
9. A bhfríoth⁷ libh a los coguidh
 d'easbaidh súain nó⁸ sámhchoduil
 ná hathchuimhnigh—ga dáim dhuibh—⁹
 a chathchuingidh chláir Conghuil.
13. Rúaig leathbhruach, luighe it armoibh,¹⁰
 díoth tathuimh is tionnabhraidh,
 fáth imshníomha¹¹ an chúis rod char,¹²
 a ghnúis inríogha¹³ iodhan.
17. Foighide mhaith, a mheic Airt ;
 fogas furtocht dod mhórairc ;
 go sóigh cabhair dhuinn is duit
 anuidh fan gcuing, a Chormaic.

MS, 24P33, lch. 157. Ón lámh iasachta. Tá an file, Ruaidhrí Óg Ó hEachaidhéin, ghá chomhairliú do Chormaic, misneach agus foirdhne a ghlacadh go fóill, agus fulang le ceataighe agus le leatrom na ngall.

¹ Tóguibh.

³ 'a bhfaghann tusa, a sroiseann tusa.'

⁵ bur.

⁸ na, os cionn 'is' arna bháthadh.

⁹ dhuibh.

¹¹ fath iomshníomha ¹² an cúis rod car (=cor).

² lánordhaic.

⁴ sna.

⁷ bhfríoth.

¹⁰ ad tarmoibh.

¹³ ionríogha.

21. Cuiridh bhur ndóchas i nDía ;
aigill go maith mac María ;
tug t'aghaidh ar Dhía na ndúl,
an Día ó bhfaghair¹⁴ fortún.
25. Ná¹⁵ cuir cunntabhart i gcás,
ná caoin dochar ná¹⁵ dólás,
is Rí an teaghlaigh thuas dod thaoibh ;
suas led¹⁶ mbeanmuin, a mhacaoimh.
29. A Chormaic Í Néill aníodh
tréig do mhaoith, arduigh t'aigníodh ;
suas leat, a cheinnbhile cháigh,
a bhreac Seínlíne sruthbháin.
33. Aitchimsi an tAthair go trén
do chum neamh, úir is aiér,
do¹⁷ bhur gcaomhna ar chúis docra,
a ghnúis aobhdha ionmholta.
37. Sirimsi is sirmíd uile
ar an dTríonóid toghuidhe,¹⁸
tre fhíor páirte mheic Muire,
sláinte dheit tré dheaghghuidhe.
41. Ón Athair go n-agma¹⁹ sibh
's ó Mhac na hÓighe²⁰ ar íribh
's ón²¹ Spiorad ar neamh aníodh
ionad bhur sen 's bhur²² seinsior.
45. Go ndoirte²³ Críost dod chabhair
braon²⁴ da ghrásaibh grásamhail
bhad²⁵ mhóircheas, a chnú chroidhe,
fhóirfeas²⁶ tú tré a thrócoire.

¹⁴ o abhfagair.¹⁷ da.²⁰ hÓighe.²⁴ bráon.¹⁵ na *passim*.¹⁸ thoghuidhe.²¹ so an.²⁵ bha ad = *fád*.¹⁶ le ad.¹⁹ bhfagha.²³ ndóirte.²⁶ fhoirfeas.²² is bur.

49. Bídh faoiidh, tréig do thuirsi,
léigidh²⁷ dhíbh bhur ndoghuisi
go n-aghair²⁸ an úair dod thoil ;
anaidh ret²⁹ úain go n-aghair.³⁰
53. Tiocfaidh i dtráth a dtoraidh,³¹
daoibhsi budh sén sócomhail,
slóighshirthe go Banbha Bhreagh ;³²
damhna fóirithe a bhfeithemh.
57. Gabh brosdadh, a bhrath Temhra,
glac meisneach is móirmhenma ;
a chraobh³³ lile as sgáth dar sgoil,
do chridhe³⁴ 'na thráth tóguibh.

T.ó.g.u.i.bh,³⁵ &c.

²⁷ leigid.

³⁰ go bhfagair.

³³ chráobh.

²⁸ go bhfaghair.

³¹ attoraidh.

³⁴ chroidhe.

²⁹ re ad.

³² bhreadh.

³⁵ togu bh.

XXI

FUIGHIOLL TUISLEADH TRIAN CONGHOIL

Lughaidh Ó hEachuidhén¹ cc.

1. Fuighioll tuisleadh Trian Conghoil;²
agso cuid da chomhardhoibh :
déine a diombuadh, a deacra,
diombuan céile a coigealta.
5. Ar an bhfonnsa fad³ ó shoin
ón ló tugadh Trian Conghoil,²
críoch fhoinnréidh⁴ na n-atal⁵ ngeal,
deacar a hoilbhéim d'áireamh.
9. Atá sonn seanchus deimhin
ó ré Chonghoil chláireinigh:⁶
fuair an eang tar bhogclár⁷ Breagh
tochrádh⁸ fa cheann a chéiledh.⁹
13. Fuair an tírsi, fa tús cráidh,¹⁰
tré Chonghol Chlaon¹¹ mac Sgannláin
tuisleadh ó nár¹² theachta dhi,
a deacra ag tuismeadh tríthi.¹³

MS. 24P33, lch. 161. *Níor mhísde Caithréim Sheadán Uí Néill a thabhairt ar an dán so. Acht dán marbhnaidh íseadh é ó cheart, ar bhás Sheadán Uí Néill, mac Briain mhic Feidhlimthe. Do cailleadh eisean san bhliain 1617, agus is dócha gurab é sin an bhliain nár ceapadh an dán. Tá áireamh ann ar fhoghlaibh agus ar airgnibh ná feicim tuairisg ortha i n-aonáit eile. Bhí fuath aige dona gallaibh toisg gur mhairbh Essex a athair 1574. Deir Seán Ó Donnobáin (A. R. É. lch. 2425) gur san bhliain 1619 a fuair Seán so bás.*

¹ heachuidhen.

² congoil.

³ fada, agus goin b'aitte fán dara 'a.'

⁴ foinnréidh : hoilbheim.

⁵ neatal.

⁶ chláireinigh.

⁷ bhogclár.

⁸ tochrádh.

⁹ arna atharú do lámh eile ó 'fa a cheann céiledh.'

¹⁰ craidh.

¹¹ i. i gCath Muighe Raith a mharbhadh A.D. 636.

¹² onar.

¹³ tríthe.

17. Lá Craoibhe Tolcha¹⁴ san treas
naísgis ar orchra a háineas ;
 ar anshocair do só soin
 i ló a hanocoil d'Éochoidh.
21. Tar éis cumhadh cloinne hÍr
 tarrasdair tuilleadh imshnímh,¹⁵
 gach ruire, do réir na sean,
 d'íbh Néill Buidhe 'ga buaidhreadh.
25. Fuair an tírsi, ga dtám ris,
 dúsgadh¹⁶ bróin, báthadh áinis,
 ró doghoillsi 'na dhíaidh¹⁷ soin
 fán gcrobhoingsi Bhríain Bhalloigh.
29. Ní creidfidhe¹⁸ ó fhior an iúil,
 Trian Conghoil na gcúan dtaighiúir,
 fios na sgél do imdhigh¹⁹ air,
 sgél a imnidh a amhgair.
33. Ní fheudfadh ollumh uird fis
 nó léightheoir leabhur n-oiris
 ríomh creach an gheugfhuarfhuinn²⁰ ghil,
 leath a héadtualuing d'áirimh.
37. I n-am²¹ a cumhadh²² do chlódh
 re hucht a héigne²³ d'iompódh
 fúair easgor as uille goimh,
 teasgadh as truime tarroidh.
41. Clódh²⁴ a deacra²⁵ díon a cean²⁶
 go héug Seaáin²⁷ do saoiladh,
 claochládh²⁸ na letrom do loigh
 ar shaorchlár gcreatlom gConghuil.

¹⁴ 14 Meadhan Foghmuir 1004 (A U nóta) ; Eochaidh mac Ardghair
 ri Uladh do mharbhadh ann.

¹⁵ imnidh agus 'vel imshnímh,' man. al. len ais.

¹⁶ dúsgádh.

¹⁷ dhíaidh.

¹⁸ chreidfidhe.

¹⁹ imghidh.

²⁰ geugfhuarfhuinn.

²¹ Anam.

²² chumbadh.

²³ heigne.

²⁴ 'dh' ar charet, de láimh dhéanaigh.

²⁵ dheacra.

²⁶ chean.

²⁷ Seaain.

²⁸ claochládh.

45. *Tarraidh* tuirrsi tar gach sníomh,
fuair urchra²⁹ tar gach imshníomh³⁰
tré mhac Bríain, damhna a deacra,
liaigh a cabhra a coigealta.
49. Ní hadhbhur iongantais dí,
créd fá mbiadh iongnadh³¹ uimpe ?
críoch bhratshaoirshean da mbí grádh,
dá n-acaoineadh sí Seaán.³²
53. Iomdha sníomh siobhoil³³ oidhche,
iomdha gúais airm³⁴ fhaobhairthe,
iomdha gleoágh gnáthfhrais³⁵ gon,
tárrthais Seoán³⁶ da saoradh.
57. I rinn troda i dteanntaibh cath
meinic fúair sé go saothrach
cosg foghla a bruighean a beann,
comhdha a muighedh a maoileann.
61. Iomdha teannta i dtugadh lais
coinghleic fa chenn a dhúthchais
ar bhróin³⁷ ndeis gealchaolgha³⁸ glan³⁹
neamhchaomhna a chneis do chleachtadh.
65. Meinic *tarraidh* tomhoilt mall,
dusgadh ciúin,⁴⁰ codladh⁴¹ eudtrom,
cuairt thriallmhoch ag teachta⁴² ó thoirgh,⁴³
leabtha fianbhoth i bhfearthoin.
69. Meinic fúair, feasach linne,
anró oidhche doininne
ar fhoghluibh⁴⁴ ga hionnradh soin
ar cholbhaibh fionnmhagh⁴⁵ bhfásoigh.⁴⁶

²⁹ urcra. ³⁰ imshníomh. ³¹ iongnad. ³² sean.
³³ sioboil. ³⁴ arm; (?) arm bhj.
³⁵ gnáthfhrais: tarrthais. ³⁶ Sean. ³⁷ bhroin.
³⁸ ghealchaolgha. ³⁹ ghlan; (?) nglan. ⁴⁰ ciúin.
⁴¹ codhladh. ⁴² teacht. ⁴³ o' ar charet.
⁴⁴ 'u' os cionn 'i.' ⁴⁵ bhionnmhagh. ⁴⁶ bfasoigh.

73. Meinic dob' í a adhbha ciúil,
ar son seanma téd⁴⁷ dtaighiúir,
 seinm a each, síonghlór na sriobh
 ag díobhdhódh⁴⁸ creach is caibhdhion.⁴⁹
77. Ag d'fón cháigh ar chonfadh sluaigh
 do bhíodh lá i lúirigh fhionnfhuair,
 lá i mbeirt do chaolshról cíor⁵⁰ nglan
 'ga dhíon ar shaorshlógh Shaxan.
81. Lá i ndroibhél da dhreich mur ghloin,⁵¹
 lá ag Seaán⁵² ar slios aonoigh,
 lá ar sgáth sgéith⁵³ an dlighidh,
 tráth i gcléith re coillidhibh.⁵⁴
85. Ní heol dúinn go ndernadh air
 ó ré Chuinn mic Briain Bhallaigh,
 nír bh'é⁵⁵ an édáil⁵⁶ cháir⁵⁷ a chrodh,
 táir nó éagcáir nár híocodh.
89. Ar chách oile a hucht a theinn
 dob ionchuir le hua bhFeidhlim
 cáin as an gcánoigh do chuir ;
 táin san tánoigh do thabhuigh.
93. Do beirthe, tre bhrúach ceilge,
 creach i n-foc na haidheirbe
 nó i n-aonbhoin do cheanoibh cháigh
 re feadhoin shaorghloin⁵⁸ Sheaáin.⁵⁹
97. Do bhí an tírsin, ní taom náir,
 gan easbhuidh ag ég Sheaáin,⁶⁰
 gan choinbhliocht, gan chlaon⁶¹ gcára,
 saor 'na hoighriocht éadála.⁶²

⁴⁷ théd. ⁴⁸ dioghbhógh ; (<di-bádud). X
⁴⁹ caibhdion, agus 'd' annas ar 'g.' ⁵⁰ cíor : díon.
⁵¹ gloin. ⁵² Sean.
⁵³ leg 'fa sgéith' ; siollabh ar easnamh san líne seo.
⁵⁴ accléith re coillidhibh. ⁵⁵ nír bhe. ⁵⁶ anedáil.
⁵⁷ chair. ⁵⁸ saorghloin. ⁵⁹ Sheaín. ⁶⁰ Sheaáin.
⁶¹ chlaon. ⁶² eadála.

101. Gan uamhan catha do chor,
gan guais creiche no comhodh,
gan chogadh, gan céim goimhe,
réidh 'na tobar téachtoighe.⁶³
105. Do thréigsíod ar ghrádh a ngoimh,
an t-ord brughaidh nó biatoigh ;
dá námhoid 'gar bhúaine bágh,⁶⁴
uaidhe 'na gcároid chompán.
109. Do bhíodh ord easaonta cháigh
gan bhaoghal ré mbás Seaáin,⁶⁵
's⁶⁶ lucht caoilreachta tré choing⁶⁷ ndil
ag roinn ainleptha⁶⁸ ar uairibh.
113. Tug ar chách comholl síodha ;⁶⁹
tréigid⁷⁰ aontoil ainbhfíora—
cuing claonbháidhe nír chlecht⁷¹ dáibh—
tré nert saorláimhe Seaáin.⁷²
117. Ar ghrádh nó ar ghuais na bhfersa
ní thug, ar aoi n-imresna,
comairce⁷³ i ngliaidh gan a ghoin
do bhronnaicme Briain Bhallaigh.
121. Gluaister leis a los a theinn,
earr meirge, mac mic Feidhleim⁷⁴
ar sén⁷⁵ gliadh ar coreradh enedh,
da nochtadh i n-iadh Oirther.⁷⁶
125. Lá oile, ag iomáin a chruidh,
nochtus mac Briain a bhratuigh,
tearc fios nach faghuir⁷⁷ linne,
ar slios calaidh Cairlinne.
129. An baile ar bhárduibh Í Néill⁷⁸
gabhtur leis, lór do chaithréim,
's losgadh a luinge ó laoch Breagh⁷⁹
re fraoch buinne nár báitheadh.

⁶³ teachtoighe. ⁶⁴ bádh. ⁶⁵ Sheain. ⁶⁶ is. ⁶⁷ chuing; (= a choing).

⁶⁸ ainlepa. ⁶⁹ síodha : ainbhfíora. ⁷⁰ treigid.

⁷¹ clecht. ⁷² Seain. ⁷³ comhairce. ⁷⁴ Feidlim.

⁷⁵ sein. ⁷⁶ an fhiadh Oirther. ⁷⁷ faghur. ⁷⁸ i Neill. ⁷⁹ breadh.

133. Ó imlibh Banna báine
léigthior⁸⁰ sirthe ar Seaáinne⁸¹
tar Túaim, giou gur triall corrach,
uaidh síar um an Seanmhullach.
137. Do dhruim ruaga, raon deacraigh,
tug leis Aodh mac Muirchertuigh,
lucht feithmhe gach airde air,
is ceithre hairgne ón Fhiodhbhaidh.
141. Beantur leis, lór⁸² do chuing,
sé creacha do chloinn Domhnuill ;⁸³
fuair sé fan nGorbanna ngloin
sé comhlanna um na creachaibh. *nGorbanna*
145. Loch Innse Fiachna fúair soin
d'aimhdheoin bhárda Bhriain Carraigh,
re a chur i gcéill ar ó gCuinn,
céim as lugha ar a labhruim.
149. Tar sraith Banna an bhruaigh ghil
tug dhá chreich uatha ar éigin,⁸⁴
magh nó claonchoill⁸⁵ níor dhíon dáibh⁸⁶
da mbíodh⁸⁷ ag caomhchloinn Catháin.
153. Tosach laoi lá⁸⁸ na Móna
fuair creich, fa céim onóra ;
d'uamhan fan geradh do choimhdhe
nir an sluaghadh Samhoirle.⁸⁹
157. Uaimh Beirne danuir, dún ard,
gabhthur leisen lór Danmharg ;
cúis lettruim comhroinn a gcruidh
ó dheaghcloinn⁹⁰ Domhnoill dúasuigh. *d' amharg*
161. Tug mac Briain, cóir a chuimhne,
creich mhóir ó mhac Samhuirle ;
nir bhean tóir do thuir Line
fa mhuigh áin⁹¹ na hOirbhire.⁹²

⁸⁰ leiccthor. ⁸¹ Seainne. ⁸² Ior. ⁸³ nDomhnuill. ⁸⁴ eigin.
⁸⁵ cláonch. ⁸⁶ daibh. ⁸⁷ mbíodh. ⁸⁸ la, *passim*.
⁸⁹ Samhoirla. ⁹⁰ dheaghchloinn. ⁹¹ ain ; (?táir : áin). ⁹² hoirbhire.

165. Dh'éis⁹³ airgthe fhuairghlinn Uine
 tairrnge Seaán⁹⁴ sochuidhe,
 tar an sál lachmhall⁹⁵ lodur,
 go clár Rachlann rángadur.⁹⁶
169. Édáil Rachlann, lámh do láimh,⁹⁷
 tugadh re sluaghaibh Seaáin,
 slóigh toirbheartach ón Trian thoir,
 go hiath coinghlecach^{97a} Conghoil.
173. Gibé⁹⁸ úair aigeórtur⁹⁹ air
 mac duasach Domhnuill Bhallaigh,¹⁰⁰
 lá do nimh luit a láimhe¹⁰¹
 do thuit sin rer Seaáine.¹⁰²
177. An líon gliadh tarla re a thaoibh¹⁰³
 gluaisid creich ó chloinn Amhlaoimh,
 nír ghar dhóibh¹⁰⁴ donnadh a n-arm
 ón tóir gur lomadh Latharnn.
181. Easbhaidh ar easbhaidh orthaibh
 tug iarraidh ar Albanchoibh,
 ar fhaghail¹⁰⁵ do thúir troda
 adhaigh fa Dhún Diarmoda.
185. Tugadh mur nach dtug a lán
 bhan tír¹⁰⁶ soirin re Seaán,¹⁰⁷
 cuairt diomdhagh,¹⁰⁸ fan deacra béim¹⁰⁹
 echtra d'ionnradh an Oiléin.¹¹⁰
189. Iarmhua neimhneach Néill¹¹¹ mhic Cuinn
 gluaisios secht gcreacha chuguinn
 ó bhruach Cairrge na ngort ngeal,
 nó ocht n-airgne re a n-áiremh.¹¹²

93 Dh'eis.

97 laimh.

100 ballaigh.

103 'i' ar charet.

106 bhan to tír, agus

108 diomdhagh.

112 a nairemh.

94 Seaan.

97a ? coimbhliochtach

101 loit a laimhe.

104 dhoibh.

'to' do bháthadh.

109 beim.

95 lochmhall.

98 Gibé.

110 anoilein.

96 rangadur.

99 aigeortur.

102 Scaaine.

105 fhoghail.

107 Seaan.

111 neill.

193. Do hathroigheadh, anba an cládh,¹¹³
don turussa tug Seaán
snuadh a gort 's a glasloch geal
lasroch ós Port na Peiredh.
197. Fan gCaislén Nua maoidhfe¹¹⁴ mé
tug cuairt bhán gCaislén mBuidhe
go harguin cháigh¹¹⁵ uma gcion,
táir¹¹⁶ ar ardaibh gha fheithiomh.
201. Tarraidh Seaán¹¹⁷ ar sén¹¹⁸ gliadh
aisder dar airg an Duibhthrian ;
mór ndroibhél¹¹⁹ do bhaoi gan bhoin
Oilén mo Chaoi gur chuartoigh.
205. Sliocht Énrí¹²⁰ Caoich na gcolg sen
tug Seaán¹²¹ creich ó a gríchsen,
's dá¹²² chreich fhréimhe hArtáin fhinn
re céile fhadchláir Fheidhlim.
209. Go ndearna, is deimhin linne,
dhá¹²³ chreich Choille Bairlinne ;
ré gcíodh do chleith moighe Mis
dhá¹²³ chreich san Doire dúisgis.
213. D'aindeoin na tóra¹²⁴ tug soin
trí creacha ón chloinnsi Breasoil,
nír iarr doirrsi ar fhíodh an fhuinn,
's dá chion ón chloinnsi Chonuill.
217. Tug mac Briain tré bhernuibh gleoidh¹²⁵
ceithre hairgne da haindeoin,
tearc do choill comairche¹²⁶ a cruiddh,
ón Choill fhonnfhoirfe¹²⁷ Ultuigh.
221. Fiach ormsa a n-innisin sin :
ó¹²⁸ mhac Néill¹²⁹ Óig ar éigin¹³⁰
tug sé tar fonnfhairrge bhfinn¹³¹
sé tromairgne nó a dtuairim.

113 cladh. 114 maoidfe. 115 chaigh. 116 toir ; (=tóir). 117 Seán.
118 sen. 119 mor ndroibhel. 120 Enrí. 121 Seán. 122 da.
123 dha. 124 tora. 125 gleoid. 126 comairce.
127 on coill f. 128 o. 129 neill. 130 éigin.
131 tar bhf. fh.

225. Creach an Lagáin leth ar leath
le mac Briain cian bhús cuimhneach ;
eolaigh fa a gcoill tre chiontoibh¹³²
ar chloinn¹³³ Eoghain aithiontoir.
229. Sliocht merdhanta¹³⁴ mhic Í Néill
teaguid gan arguin uaidhséin ;
maithter falta cháigh i gcion,¹³⁵
a ndalta dháibh¹³⁶ budh dídean.
233. Beag nár áirmheas¹³⁷ a n-úair mé¹³⁸
re a gcur i gceann a chéile
do ríomh a chomhloinn a chen,¹³⁹
díobh muna bhfoghbhoinn¹⁴⁰ fuigheall.

F.u.i.gh.e.a.ll, &c.

237. Seacht mbliadhna¹⁴¹ dég,¹⁴² derbhtha an dáil,¹⁴³
ó thecht Dé go dol Seaáin,¹⁴⁴
sé chéd is míle re a meas ;
ní brég líne dar luaidheas.¹⁴⁵

¹³² ciontoibh. ¹³³ cloinn. ¹³⁴ (?) merdhánta. ¹³⁵ accion.
¹³⁶ dhaibh. ¹³⁷ nar airmheas. ¹³⁸ a bhfuair me. ¹³⁹ cen.
¹⁴⁰ sic MS ; leg. chomhlonn : bhfoghbbham. ¹⁴¹ mbliaghna.
¹⁴² decc. ¹⁴³ dail. ¹⁴⁴ Seaain.
¹⁴⁵ A.D. 1617, do chur leis níba dhéidheannaighe.

XXII

NÁ MAITH DHÙINN T'FHIACH A ÉNRI

Fear Flatha Ó Gnímh cc.

1. Ná maith dhúinn t'fhiach a Énri¹
 a ghnúis shaor mur shoighnéinlí,²
 muna chuinghe an chóir³ dlighe
 dóigh nach uighbhe⁴ th'áiridhe.⁵
5. Gibé⁶ as cóir dod chnios gheilshiong⁷
 cuimhnigh gion go gcuimhnighiom,
 adaimh gion go n-admha sinn ;
 agra agaibh um' oirchill.
9. Ní hiomdha neach ar mo nós ;
 maithim daoibh, isé⁸ m'iomthós,⁹
 a eo cuain Cairrge Fearghois,¹⁰
 cairde i n-uair an fheicheamhnuis.¹¹
13. Adamar is¹² fiacha i láimh
 na féich¹³ ar a bhfuil admháil ;
 ó nach geubha mé a maitheamh
 seula é ar a marfaithear.¹⁴
17. Agso t'fhiacha ar éigsibh¹⁵ Breagh,
 robí sin breath do shinser,¹⁶
 glóirbhriathra¹⁷ mur budh gnáth¹⁸ dháibh
 dar mbláth óirniamhtha¹⁹ d'fhagháil.

MS. 24 P 33, lch. 164. *D'Énri* (i.e. *Siv Henri*) *Ó Néill, mac Seáin, mhic Bhriain, mhic Fheidhlimthe. Tá d'fhiachaibh ar Énri dánta a cheannach. Imthighid seóda agus maoin shaoghailta ; fanaid na dánta molta tar éis bháis dhuine.*

¹ t'fiach a Enri.² soighneinlí.³ chóire agus báthadh ar 'e.'⁴ fhuighbhe.⁵ thairidhe.⁶ Gi be.⁷ geilshiong.⁸ ase.⁹ miomthós.¹⁰ Fearghois.¹¹ fheitheamhnuis.¹² as.¹³ feich.¹⁴ mairfidhear ; (? n-anfaithear), *Uaim lochtach mar atá.*¹⁵ eigsibh.¹⁶ sinser.¹⁷ glóir bhriathra.¹⁸ gnáith.¹⁹ mblath óir niamhtha.

21. Nárab ionann dóibh is duit
 lucht coigealta ar gceart n-ordhruic,²⁰
 ní dod cheart ná léigsi²¹ linn,
 m'éigsi ná clecht do choigill.²²
25. Nír ghnáth leo a leigen seaca²³
 a gcuid dar gceird fhileata ;
 ní tú amháin nach maithfedh í
 cáir bhar n-aithreadh, a Énrí.
29. Isé as óirchiste²⁴ d'fhuil Néill
 teacht tar a gcearobhaibh cinéil ;
 a mbrath lóin²⁵ a laoidhe sin
 cóir²⁶ budh maoiné gan mhaithimh.
33. Diombuan i ndiaidh gach flatha
 seóid oile acht an ealatha ;
 a mionnmhasail nó a gradh chreach
 ní mhar d'ionnmhusaibh h'aithreach.
37. 'Na ndiaidh ar dhumhaidh sealga
caidhid²⁷ coin sluaigh Seinealga ?
 na cluana caidhid a sguir ?
 's mairid duana 'na ndeaghuidh.
41. Ó 'sí bhur n-ionnmhus suthoin
 bíoth agaibh far n-ealathoin,
 nós maoir gan maithimh²⁸ dtobhaigh,
 caithidh bhán maoin marthonaigh.
45. Leithsgéul sonn re sesamh t'fhiach,
 a ghaoil curadh chlann Iliach,
 na neith le n-oghthoir²⁹ h'annsa
 gan breith orthoibh³⁰ agamsa.
49. Atáid chuguinn, a chara,³¹
 lucht ar nach luidh m'ealadha,
 dan béus fabhairt a bhfeirge³²
 tre labhairt gréus Gaoidheilge.

²⁰ nordhuirc.²¹ leigsi : eigsi.²² coigill.²³ seacha.²⁴ Asé as oirciste.²⁵ lóin.²⁶ coir.²⁷ =ca bhfuilid.²⁸ maithibh.²⁹ na neithe le bhogthoir.³⁰ oroibh.³¹ cara.³² bfeirce.

53. Do bhí ar dteannghuth go dtrásda³³
 againn san uair shólásda;³⁴
 síona dubhgharbha ag drud riom
 tug ar n-urlabhra ós ísioll.³⁵
57. An eol daoibh, a dhreach sholus,
 an t-én³⁶ darb ainm cuculus?³⁷
 ní labhairsen ó ló a sguir
 go só daghaimser³⁸ dealruidh.
61. Don ghréin do ghloine a tráchta
 canaidh a ceol orgánta ;
cuir 'na hanáir seinnidh soin,
 ar ngabháil eirridh³⁹ d'fhiodhbhoidh.
65. Ní thógaibh⁴⁰ ceann 's ní chan ceól
 ó dhubhas dreach an aieóir⁴¹
 glais iarnoidhthe an eóin do nimh,
 neóil na grianbhruithne i ngeimhlibh.
69. Ceas naoidhean an eóin annaimh
 san aimsir fhuaire iodhlannaigh,
 ag soin samhoil ar sochta
danoir i ndoigh dhubhlochta.
78. Áinios⁴² Gaoidhiol, a ghnúis⁴³ shaor,
fuighle a mban, briathra a macaomh,
 a bhfon a gcuirnn a gcupa,
 a muirnn⁴⁴ mo shíon shamhrata.
77. Cead uraghaill i gcenn⁴⁵ cháigh⁴⁶
 dá bhfaga mé a mheic Seaáin⁴⁷
 eidir chuirmtighibh⁴⁸ clann gCuinn
 do cluinfidhir⁴⁹ ann m'fhoghlum.⁵⁰
81. Dámadh ionann aimser⁵¹ dhaoibh
 do bheuruinn dod bhais bharrchaoil⁵²
 duanoboir a dabhaigh the,
 amhail uarodoir⁵³ h'aithre.

³³ ttrasda.³⁵ ísioll.³⁹ earraidh.⁴² Ainios.⁴⁶ chaigh.⁴⁹ cluinfidhir.³⁴ *arna atharrú de láimh iasachta ó ' fholasda.'*³⁶ ten.⁴⁰ thcgaibh.⁴³ ghnúis.⁴⁷ Seaáin.⁵⁰ m'fhoghlum.³⁷ cuculus.⁴¹ aieóir (? ceoil : aieoir).⁴⁴ muirnn.⁴⁸ chuirmtighibh.⁵¹ aimsir.⁵² barrchaoil³⁸ daghaimsir.⁴⁵ acchenh.⁴⁵ acchenh.⁵³ fuarodoir.

85. Do thuigfidhthea, ga dtám⁵⁴ ris,
ní d'fhagháil⁵⁵ ar a n-aithris ;
tánaig⁵⁶ féil t'fhiachsa d'iarruidh,
a iarsma ó Néill Naoighiallaigh.
89. A chaor fhíneamhna d'fhuil Chuinn,
a ua Iriail mic Conuill,
a rún cagaidh,⁵⁷ a chor⁵⁸ sídh,
a chadaigh Con an chleitín.
93. A bhráthair Mheic Róigh⁵⁹ reannuigh
do theasg⁶⁰ da dtrí maoilenuibh
teora cenn na Maol Midhe,
a gheall re hAodh Oirnidhe.
97. A mheic Róisi an ruisg mhonmhaill,
a ua Aodh mac Ógdhomhnaill,
a bhreac d'iochroibh bruaigh Banna,
a ghruaidh mhiochoir⁶¹ mhónanna.⁶²
- N.a.m.a.i.th
101. Dáilfidh misi do Mharta⁶³
deoch a dabhaigh m'ealadhna,
ó nach maithte dhí a ndleaghuir
da mbí aice ar fhiledhoibh.
105. Ní dheirméd⁶⁴ a déd socar⁶⁵
nó an bél chanus ciúnfhocal,
nó an deirc muill,⁶⁶ nó an mhalaigh gcaoil,
nó an aghaidh nar thuill tathaoir.
109. Leithéid na bhfiach dhlighid dhín
mná gaoidhealta guirt Seinír,⁶⁷
don cheird ghréasoigh ga mbí barr,
dhí dar ngrésuibh do gheunam.

N.a.m.a.ith &c.

⁵⁴ ttam. ⁵⁵ ní dfagail. ⁵⁶ tanaicc. ⁵⁷ run coccaidh.

⁵⁸ cor. ⁵⁹ Roigh. ⁶⁰ teasg. ⁶¹ miochoir.

⁶² monanna : *Deireadh coda Sir Henrí aunso; do Mharta Stafford,*
a bhean san, na trí ranna éile.

⁶³ (?) Martha : ealathna ; nó Mardha : ealadhna. ⁶⁴ dhermed.

⁶⁵ (?) leg. socair : ciúnfhocail. ⁶⁶ mhoill. ⁶⁷ sein Ír.

XXIII

NÍ HAINEAMH ÓIGE I BHFLAITHIBH

An Fer céadna¹ [cc.]

1. Ní haineamh óige² i bhflaithibh ;
 aois le neach do neamhchaithimh
 ní móide³ do mheall a chert ;⁴
 ferr an óige⁵ iná an fhoirfeacht.
4. Ní ar shinnsearachta shaoilid cách
 a mbeith aca 'na n-ursgáth
 gach slat ghlantoraídh⁶ da ngein⁷
 do phlantodhaibh⁸ mac Míleídh.
9. Eiriomhón an uair do thil
 clár Banbha ar bhél⁹ a shinnsir,
 ris an inissi Fiadh Fáil
 riamh dob infheisi ógáin.
13. Conn mac Úna, nar ob treas,
 san aois óig ó fuair flaitheas,
 do fhágaibh mur cheart¹⁰ 'ga chloinn
 gur dhleacht da n-ágaibh urruim.¹¹
17. Gérbh óige¹² Niall na naoi nglas,
 sgríobhtha¹³ a chert ar a cheannas
 i gcóig sélaibh¹⁴ slat thime
 ar béalaibh¹⁵ mac Moingfhinne.

MS. 24 P33, lch. 166. *I n-indeóin a óige atá Énrí (Sir Henrí) Ó Néill, tuilleann sé ceannas agus oighreachta a chúigídh féin. Níl cearta an ghaisgídh aige dhó, toisg a óige (nídh nach locht air), mar ba ghnáth aga shinsir san chás chéadna. Tá an lá san imthighthe. Acht tá cearta an dlíghídh agus na foghluma aige.*

¹ Fear Flatha Ó Gnimh.⁴ cert.⁷ arna atharú ó 'gean'⁹ 'ar bhél.' ar an chliathán, man. al.¹³ nógaibh urruim.¹⁴ selaibh.² haineabh oicce.⁶ gan slat nglantoraídh.¹² Ger bhóige.¹⁵ bealaibh.³ moide.⁸ plantodhaibh.¹⁰ cearta.¹³ sgríobhthur.

21. Ní dleghar oirneadh gan fháth ;
 togha an óig as fhearr iomráth¹⁶
 lenaidh¹⁷ da fhréimh do riaghoil,
 i ndeaghoidh Néill Naoighiallaigh.
25. Óige ríogh nGaidhíol nír gheis
 etorra is ionnradh flaithis ;
 ní da thaobh as gnáth geasa
 ar bhláth a gcrabh gcoibhneasa.¹⁸
29. An óige lé n-uair¹⁹ umhla,
 do nós síl Néill nathardha,
 agso an ainimh nír fhégh²⁰ dhí,
 ní sgél i n-aignidh²¹ Énrí.
33. Ní hainimh óige is gidh eadh,
 suidhe i bhfód shealbha²² a shinnsear
 san aois óig ní héider²³ d'aon
 mun²⁴ dtréigeadh a mhóid²⁵ mhacaomh.
37. Ós cionn tíre an tráth do bhiadh²⁶
 cionnus budh héidir²⁷ d'óigthriath
 súil ar léimibh lúidh²⁸ leanbhda,
 súil ar thréidhibh²⁹ tigherna ?
41. I gcomhrogha³⁰ adchídhthior leis
 cluiche agus coimhéd flaithis,
 dar thréig maighre Locha Laoidh
 a airdhe³¹ mocha macaoimh.
45. Tug an fhortún³² aghaidh air
 lá a chealgtha ó chluiche an reabhraidh ;
 ón ló táirios an toice
 an t-áinios³³ dó as dermoite.

¹⁶ iomradh. ¹⁷ lenaid ¹⁸ choibhneasa. ¹⁹ bfuair. ²⁰ fhéch.

²¹ anaghaidh. ²² sealbha. ²³ heider : ttreigeadh. ²⁴ muna.

²⁵ arna atharú o ' moided,' agus ' a ' av chavet roimhe.

²⁶ leg. bhíath. ²⁷ heidir. ²⁸ leimibh luith.

²⁹ threighibh. ³⁰ Accomhrogha.

³¹ nairrghe ; ' n ' do bháthadh agus ' a ' cliathánach ós a chionn i láimh íasachta.

³² fortún.

³³ tainios.

49. Masé as sgél ar sgoith Line
gan bheith abaidh aimsire,
atá³⁴ aighidh an raith ris ;
maith an ainimh an aithis.³⁵
53. Ní hainimh d'Énri³⁶ Ó Néill
glacadh a dhúthchois³⁷ dhoiséin,
clár slim na gcéideadh³⁸ gcorcra,
re linn méideadh³⁹ macochta.
57. Mur sin nár⁴⁰ ghuth da ghnúis shaoir,
lá éigin⁴¹ i n-aois mhacaomh,
techt ós iath Ír⁴² dha faire,⁴³
do rígh Cliach do Chonaire.
61. Feis Temhra an tráth⁴⁴ dob ollamh,
goirid techta a tréanurradh
aonuighe Fódla⁴⁵ mun bhfleidh
d'fhógra⁴⁶ aonduine uaisdeibh.
65. Gealoid sluaigh Fáil ar an bhfeis
Temhoir do dhiongna a bhflaithis⁴⁷
toga an neich⁴⁸ thíseadh⁴⁹ asteach
do bhreith na bhfíseadh bhfáidheach.⁵⁰
- X 69. Cuirid 'na shuan sheicheadh ndoimh
um dhraoi d'fhios cia budh cubhaidh
don fhréimh ghaoidhealta⁵¹ ós gurt Breg, h,
a hucht draoidhechta a ndéeadh.
73. Ar an draoi : " Gibé ambárach⁵²
tig sonn ar chionn comhárach⁵³
sealbh ar chró an Daghda go ndligh,⁵⁴
ar n-amhra dhó do dheimhnigh."

³⁴ ata.³⁵ ní róiléir an goin ar ' t. '³⁶ dEnri passim.³⁷ dhuthchois.³⁸ cceideadh ; (? gcéide).³⁹ meide.⁴⁰ nar.⁴¹ la eigin.⁴² Ír.⁴³ fhaire.⁴⁴ trath.⁴⁵ Fodhla.⁴⁶ dfogra.⁴⁷ abflaitis ; truailliú san líne seo ; uaim ar easnamh.⁴⁸ eich.⁴⁹ thiseadh: bfiseadh.⁵⁰ bfaidheach.⁵¹ gaoidhealta.⁵² amárach.⁵³ ccomhárach.⁵⁴ arna atharú ó ' gur dhligh. '

77. Do chíd chugtha ar chionn maidne
 ógán⁵⁵ aoisi anaibghe,
 breac do éirigh d'íochroibh gaoil
 go ndéinimh miochair⁵⁶ macaoimh.
81. Do bé rision rádh gach fir :
 “ Do mhnaoi aosda mac Mílidh
 atá so amhulchach d'fhior ;
 ní fagharthach dho i ndlighiodh.”
85. Ar Conaire an chrotha naoi :
 ‘ Iongnadh liom nach iad fheuch[taoi]⁵⁷
 airdhe⁵⁸ flatha ar an bhfeisi,
 tacha ainmhe mh'óigeisi.
89. Um cheird mun[a me]allta⁵⁹ me,
 séimh an ainimh⁶⁰ an óige,”
 ar rí Fáil, “ madh óige inn,
 mo cháir ní móide mhaithim.”
93. Aitheasg flatha ó fríth 'na bheól,
 briathar nárbh fhéidir⁶¹ d'aithcheódh,
 do bé críochbhun⁶² ar canadh
 ríoghthur é ré n-apchughadh.⁶³
97. Lá togharma⁶⁴ i dtigh cúirte
 ar ua mBriain, bos neamhdhúinte,
 tarla dar lat an leithsgél
 mur mhac amhra Eidirsgél.
101. Cumus an ógáin⁶⁵ eile
 'ga bhfríth⁶⁶ freagra puiblidhe,⁶⁷
 táinic⁶⁸ lá do thoigh Dha Thí,
 atá 's ní fhoil⁶⁹ ag Énri.

⁵⁵ ogan. ⁵⁶ d'íochroibh : miochair, l. d'amus ; (? d'íochoir gh.)

⁵⁷ creimeadh ar chiumhais an lgh.

⁵⁹ nu leitreacha idir na cuibhreacha ar easnamh.

⁶¹ nar bhfeidir.

⁶² críochbhun.

⁶³ naipchiughadh, agus báthadh ar an dá 'i.'

⁶⁴ La togarma.

⁶⁵ ogain.

⁶⁸ tainic.

⁶⁶ gabfridh.

⁶⁹ fhuil.

⁵⁸ airrge.

⁶⁰ ainim.

⁶⁷ fpuiblighe.

105. Ceannus Banbha má do bhí
d'iomorcaidh aige ar Énrí,
gér shia go a ciomhsoibh⁷⁰ a chuing,
nír lia gun fhiorsoin d'fhoghlum.
109. Nírbh usa dhó⁷¹ a hucht eagna
foirm dhlighidh do dheighfhreagra
'ná do bhláth⁷² ó Néill anois
do réir fháth agus eolois
113. Gidh eadh do badh annsa leo,
aicme Cuinn na gcéad chathghleo,
fir da sgríobhtha⁷³ comhtha cháig⁷⁴,
dornchla líomhtha ináid leabhráin.
117. Nírbh annsa leo ar lár muighe
doimh ag deunamh treabhuire
'ná bró⁷⁴ seng sghuaibleabhur sguir
dob fherr d'uaigniughadh fhásuigh.
121. Dual d'Énrí as a óige
cluiche luibe⁷⁵ is liathróide
ar chuartoibh foda cláir Cuilt,
's ar gháir dtroda do thabhuirt.
125. 'S ar dhúsacht ré n-éirghe⁷⁶ én,
's ar ól uisce i n-ucht roighlén,
's ar chodladh i gcéidibh all,
's ar chognamh éidigh d'fhulang.
129. Ní rún cean ní hintinn⁷⁸ áigh
a tá i meanmain mhic Seaáin;⁷⁹
malairt tar an uairsin ann
ag uaislibh raghuirt Fhreumhann.
133. Cead luighe ar leabthaibh socra,
súan ar son a ndúsochta,
sgís na siobhal⁷⁷ ag slógh⁸⁰ Breagh,
sról i n-ionadh a n-éideadh.

⁷⁰ chiomhsoibh.⁷¹ Nir bhusa dó.⁷² ina blath.⁷³ sgríobhtha : líomhtha.⁷⁴ na bro.⁷⁵ luibe.⁷⁶ re neirghe.⁷⁷ chodhladh.⁷⁸ inntinn.⁷⁹ Seaain.⁸⁰ slogh : srol.

137. Ar mhac Róis acht nach rug sin
 aimsir chean ó chrúas dlighidh
 foghla i rosa um ráith Da Thí⁸¹
 ní dháich⁸² anosa ar neimhthní.

n.í.h.a.i.n, &c.

141. Bean nach do bhantracht⁸³ Banbha
sonn go n-uaisle n-athardha,⁸⁴
 gnúis náir as maothbhanda modh
 do mhnáibh saorchlannda Saxon.

145. Fuair an té ó dtáinic⁸⁵ sí
 ón phrionnsa, inghen Énrí,
 's do thuill gairm ós uaislibh d'fhuil,
 ainm do uaisligh a hathair.

149. Gion go bhfeasmaois cia ór chin
 a cruth saor go snuadh bhfaoilidh
 's méd raith a rechta solais,
bearta braith a bunadhais.

153. Marta ó chuireas a cearda
 re béusoibh ban gaoidhiolda,⁸⁶
 meastur í re haindrigh Breagh ;
 ní dha hairrdhíbh⁸⁷ ní haineamh.

n.í.h.a.i.n.e.a.mh &c.

⁸¹ rath da thí. ⁸² níir dhoigh. ⁸³ bhantracht. ⁸⁴ natardha.

⁸⁵ o ttainic : *Sir Francis Stafford, a fuair gairm ridire ó Eilís, inghean Cing Henri.*

⁸⁶ gaoidhioldha.

⁸⁷ hairrgibh.

XXIV

NÍ CHONGMHANN INBHE ACHT OIRBHERT

Goffraidh mac Briain meic an Bhaird cc.

Ní chongmhann¹ inbhe acht oirbherth
da marcach as mórchroibhnert,
anamhain suil tí ara thoil
'sí ara haradhain d'iarroidh.

5. Meinic chorus a chairptheach²
an inmhe is each íforchailteach;³
ní haoirréim dha heurma soin
taoibhléim deunmha 'na deaghaidh.

9. Caitte don tí⁴ da dtiocfa
a sníomh le srían n-oirbhiorta,
nó go dtabhair í i n-umhla,
'sí i n-aghaidh a haradhna.

13. A glacadh le greim slemhuin
ní cheinnseocha⁵ an chinneamhain ;
láimh⁶ gé do lamhadh 'na muing
ní sáimh anadh 'na hughuim.

17. Breith úaine an t-am as docra
ar an⁷ dtoice dtalmhonta ;
dul 'na hurláimh⁸ as usa
'ná⁹ cungmháil a cádhusa.

MS. 24 P 33, lch. 168. *Lámh Uí Uiginn ag tosnú annso arís. An file ghá díteamh ar Enrí Ó Néill gur ceart dó gníomhartha gaisgidh do dhéanamh biodh gur duine saidhbhir é, gairm Uí Néill agus ceannas Chúige Uladh do lorg, agus súil a bheith aige leis an árdríoghacht féin. Chuige sin ní mór dó cur suas do shádhailte agus do chomhord, agus a fhoghlaim cionnus gníomhartha móra a dhéanamh.*

¹ leg chongbhann.

³ fhíorchailteach.

⁵ cheinnseochadh, agus báthadh ar ' dh.'

⁷ an man. al. ar chavet, agus ós cionn na líne.

⁸ hurlaimh : cungmhail.

² chairptheach.

⁴ tí.

⁶ laimh : saimh.

⁹ ina.

21. Neifní 'na dáil, gidh docair,
ciall do chur 'na hiomlataibh,
is sighne¹⁰ do sheich¹¹ ós niort
bheith re himmhe gan oirbhiort.
25. Éigin, madh sósar¹² sleachta,
urrúim¹³ d'fior an oirbhearta ;
ní díles¹⁴ gan oirbhiort d'fhior,
oighrecht díles dá ndlighíodh.
29. Puimp Leatha, dá labhraid sgol
gérbh aosta¹⁵ ná Iul Séсор,
thairis san Róimh ghrésuigh ghil
Sésair do-chóidh¹⁶ i gcéimibh.
33. Dob óige 'ná Éibhior¹⁷ Fionn
Éiriomhón¹⁸ airdrí Éirionn,
mó¹⁹ meas Éiriomhóin²⁰ 'sgidh edh,
seas gléimheadhóin na nGaoidhel.
37. Niall fa hóige don fheadhoin
clann Eachach²¹ meic Muiredhoigh,
gé do ríoghadh rompo so
ríodhamh²² ochta na hEórpa.
41. Mairidh an uairsi dh'éis Néill
gein shochair d'iarsma an fhírén,²³
tug anam i n-ainm a shean,
da marann²⁴ gairm na nGaoidheal.
45. Chuige téid tús a labhra,
mac mic Briain brúaich²⁵ Ollarbha,
én²⁶ dreagain da réimhlen²⁷ rath,
deirgheamh eagair na nUlltach.

¹⁰ signe.¹¹ (?) do seich.¹² sosar.¹³ uirruim.¹⁴ díles : dhíles.¹⁵ ger bhaosta.¹⁶ do chóid.¹⁷ Eimior.¹⁸ Eiriomhón.¹⁹ mo.²⁰ Eiriomhóin : gleimeadhóin.²¹ leg Eachdhach.²² ríoghdhamh.²³ fhirén.²⁴ maireann.²⁵ brúich.²⁶ en.²⁷ reimlen : deirgheamh.

49. Meisneach ré ndáloibh²⁸ deacra,
macaomh go méin bhfoirfeachta,
láigh foirnirt na²⁹ fine ór fhás,
cridhe an oirbhirt ré n-uathbhás.
53. Ógán dá sleuchtuid sinsir,
plannda a hEamhoin óirbheinsigh,³⁰
marcach³¹ cinnemhna chlann gCuinn,
barr na finnealbha a Freumhuinn.
57. Tar óige Énrí Í Néill,
sinsir shíl Néill da nuairéir,³²
cúis³³ ionganta ann ní fhuil
do bharr Fhionnacla Euduir.
61. Lia toimhdeadh³⁴ atá don fhior :
uille a mhaoin, 's is³⁵ mó a chaithiomh,
daingne an chomhoirle do chí,
rodhaingne an t-aighne Énrí.
65. Uaidhe as ferr riaghuil reachta ;
cosg meirle, mó³⁶ as aithenta
do ghrīb léidmhigh³⁷ Lacha Cuan,
da n-éignigh Macha i míoshnuadh.³⁸
69. Uaidhe fós³⁹ as faide a fhearg,
'sé arís as oghla dibhferg;⁴⁰
splanc díoghalta⁴¹ é, 's gidh eachd,
isé⁴² as fhíoracla aigneadh.
73. Do fheadur is uaidh is ferr,
riaghlaidh a inbhe ar aba a coingheall,⁴³
bertughadh ar bhreith an fhir
i gcertughadh eich uaibhrigh.

²⁸ re ndaloibh.²⁹ *arna atharrú do láimh eile go dtí an.*³⁰ oirbheinsigh.³¹ mharcach.³² *arna atharrú ó nuairfeimh.*³³ cúis.³⁴ toimhdheadh.³⁵ sas.³⁶ mo.³⁷ leidmhigh.³⁸ macha a m.³⁹ fos.⁴⁰ oglá dibferg.⁴¹ díogholta : fíoracla.⁴² ase.⁴³ *truailtú éigin annso : dhá shiollabh san bhreis ar an líne.*

77. Ní hionmhaidhte d'iath Dha⁴⁴ Thí
tuile raith dá riacht Énrí,
 'sé doifhresduil acht dó⁴⁵ féin,
cló dar oiresdair eiséin.
81. Mór ngiolla ghabhus do láimh
riagh flaithis, friotal conáigh,⁴⁶
 dar shoinmhighe cúl don chuing,
súr doinmhighe na dhoghruing.⁴⁷
85. Luamhoireacht loisi an tsaoghail
 cluiche nach cúis neambaoghail;⁴⁸
tuar goimhe rochtain i rath,
 gontoir croidhe 'ga chumhdach.
89. Ughdar ó bhfríth⁴⁹ fios a dál⁵⁰
 Tuil Sigir,⁵¹ saoi na Rómhán,
 do thrácht sé an riaghoilsi róin;
 sé da ciallaibhsí ar gcuspóir.
93. Feallsamh sin, fa saor gcearda,
 fuair treoir na dtonn laideanda
 d'éis séimhthechta⁵² a srothann bhfis;⁵³
 fochann éifechta ar innis.
97. I gcionn gach neith da nocht sin,
ábhacht⁵⁴ tagra Tuil Sigir,⁵⁵
 don fhailmhe ránuig⁵⁶ 's don rath,
 cáruid darbh aighne an t-eólach.
101. Suaill a friochnamh dha faire,
 dob í a bhreith don bhochtaine;
freasabhra ní éir⁵⁷ re a hucht;
 measardha béin da bárducht.⁵⁸

⁴⁴ dha.⁴⁸ neamhbaoghail⁵² seimhthechta : eifechta.⁵⁵ Tuilsigir.⁵⁸ barducht.⁴⁵ do : clo.⁴⁹ obhfríth.⁵⁶ ranuig : caruid.⁴⁶ conaigh.⁵⁰ adal.⁵³ bfis.⁴⁷ doghruince.⁵¹ Tuilsigir.⁵⁴ abhacht⁵⁷ ní eir

105. Sighen bháis⁵⁹ ara mbí neimh
nach oir gan altrum críthir,
sdiúir chumhacht⁶⁰ don té da dtoir :
dob é⁶¹ udhacht⁶² an fheallsaimh.
109. Usaide d'fhior⁶³ Locha Laoidh
sdiúradh⁶⁴ inmhe i n-aois mhacaomh,
an t-aiceachtsa⁶⁵ do fhégh⁶⁶ soin,
do légh⁶⁷ aitteachtsa⁶⁸ an ughdoir.
113. Radharc ar aicce an fheallsaimh⁶⁹
fhuair⁷⁰ an t-am fa céidleanbhsain ;⁷¹
dé⁷² an radhairc 'na shúil ó shoin,⁷³
gan mhalairt rúin do rochtain.
117. Sgotha séaghanda a sreath bhfis⁷⁴
díden dó⁷⁵ ar dhordadh⁷⁶ bhflaithis
dhíobh⁷⁷ do righue roibheach dúin
soigheach inbhe dha fhortúin.
121. Do bruithneadh⁷⁸ do bhriathraibh fáidh
inntlecht Énri mheic Seaáin,
mur snas amáille⁷⁹ ar ór nglan,
lór a fhallaine⁸⁰ dh'ionnladh.
125. Saor chuireas cairptheach Line
a chosnamh⁸¹ a chaithmhighe,
a aoibh a aithne 's a iocht ;
caoin a aigthe le a aiciocht.
129. Tug Énri Ó Néill aníogh
osgladh d'áineas⁸² mhac Míliodh,
beo crithre cathshluaigh ó gCuinn,
drithle an athghuail⁸³ do fhursuing.

⁵⁹ bhais.⁶⁰ cumhacht.⁶¹ dobe.⁶² ughacht.⁶³ dfior.⁶⁴ sdiúradh.⁶⁵ taiceachtsa.⁶⁶ fhech.⁶⁷ leigh.⁶⁸ aitteagsa.⁶⁹ ar aittibh feallsamh.⁷⁰ fuair.⁷¹ ceidleanbhsain.⁷² de.⁷³ suilo soin.⁷⁴ bhfis.⁷⁵ diden do.⁷⁶ dordaidh (? dhordadh).⁷⁷ dhíobh.⁷⁸ bhruinneadh.⁷⁹ amallne.⁸⁰ fhallaine.⁸¹ cosnamh.⁸² daineas.⁸³ ahtgualaidh.

133. Air achraidh ógbhadh⁸⁴ Eamhna
cairptheoracht a gcinneamhna,
cuing a gcádhusa⁸⁵ ar a chur,
an bhrághusa fhuinn Uladh.
137. Mac Seaáin, mac mic Féilim,⁸⁶
ó tharraidh tús muirleighbhinn,⁸⁷
rug gach rionnghábhadh⁸⁸ d'íbh Néill,
tug iomrádhadh dha n-oilbhéim.
141. O ráinig⁸⁹ sí soighin air,
foraois⁹⁰ Aodh mac Briain Bhallaigh,
a threabhloid a thuile cheas
do dhearmoid uile ar áines.⁹¹
145. Gabhuid macradh Moighe Rath
an sgiamh cheudna⁹² dha gcodhnach,
sliocht athluimhmher⁹³ Aodha Í Néill,
caora ar n-athbhruithneadh⁹⁴ jaidséin.
149. Do mheuduigh meisneach a shen,
do mhúsgoil meanma a shóiser,
tug teas 'na n-aoibhil oinigh,
sgaoilidh⁹⁵ ceas da gcédfaidhibh.
153. Nír dhermuid ón ló fa leanb,⁹⁶
mac Róisi nach réidh ainserg,⁹⁷
réim sodhamhna seal da dtáir ;
ceadh acht comhordha conáigh ?
157. Ní handóich⁹⁸ d'airigh Boirche,
dá leanta lorg breathnoighthe,
céim nach bhfuair⁹⁹ go bhfoighe¹⁰⁰ soin,
a uain roimhe do rochtain.

⁸⁴ ogbaidh ; (? accraidh ógbhadh).

⁸⁶ Feidlim.

⁸⁷ tus muirleighbhinn.

⁸⁵ accadhusa : a bhraghusa.

⁸⁹ rainig.

⁹⁰ fhoraois.

⁸⁸ rionnghabhadh ; iomradhadh.

⁹³ =athluimmear.

⁹⁴ ar na nathbhruinneadh MS

⁹¹ aines.

⁹² ceudhna.

⁹⁵ sgaoileidh, agus báthadh ar 'e'.

⁹⁶ leanbh.

⁹⁷ ainserg.

⁹⁸ handoich.

⁹⁹ ceim nach bfuair.

¹⁰⁰ bhfuige.

161. Suirghe ris, ga rath as mó ?
mur tá fós, ní fáth iarghnó¹⁰¹
do dhamhna chroithgheal¹⁰² clann Néill ;
ní snoighther crann don chéidbhéim.
165. Sibhinnreadh aige uaidh soir,
grianán Geainn mic Cathbhoidh¹⁰³
ar bhrath rúin Teamhra Da Thí,¹⁰⁴
súil na hEamhna le hÉnri.¹⁰⁵
169. Dearc dhiombras as díol¹⁰⁶ seirce
bun céille ar chan Feircheirtne ;
mionn seangbhan féarmhoighe¹⁰⁷ Floinn
dearbhadh¹⁰⁸ céalmhoine Colaim.
173. Geallomhoin Phádraic phuirt¹⁰⁹ Dúin,
tinghioll¹¹⁰ Brighde, an barr chladhúir,
ciabh glennacla is géibhionn¹¹¹ gráidh,
éinerr bennachta Bercháin.
177. Dioghruis rúin Breunoinn Birre,
dalta cníocht chuain Duibhlinne,¹¹²
maith sgiamh a n-oidechta air
grian na boigealta ó Bhreghmhoigh.
181. Bradán taighleach na dtrí loch :
Loch Cúain Loch Laoidh Loch nEachoch ;
eo Finnmeana¹¹³ an teigle¹¹⁴ the,
éigne binnsheabha Buaise.
185. Ceann na luingsi ó Thuinn Tuaidhe,
lot cádhois,¹¹⁵ cló anbhuaine,
sgoth Báineassa¹¹⁶ ciúin Craoibhi,¹¹⁷
sdiúir áinesa is fhorraoini.¹¹⁸

N.í.ch.o.n.g. &c.

¹⁰¹ fath iarghnó.¹⁰³ Cathbhoidh.¹⁰⁷ fearmhoighe : cealmhoine.¹¹⁰ tingioll.¹¹³ Finnmeana.¹¹⁶ baineassa.¹¹⁸ áinesa is forraoine ; *deireadh an dáin féin annsan.*¹⁰⁴ da thí.¹⁰² croithgheal : snoighther.¹⁰⁵ heinri.¹⁰⁸ dearbhadh.¹¹¹ geibhionn : einerr.¹¹⁴ teigle : éigne.¹⁰⁶ díol.¹⁰⁹ puirt.¹¹² Duibhlinne.¹¹⁵ caghóis.¹¹⁷ ciúin craoibhe

189. Fada as cuimhneach Éire ard
ar mhnaoi mur Mharta Stathbhard ;
mór roishliocht ar chunn do chuir
a toigheacht sunn¹¹⁹ a Saxuibh.
193. Inghion ríogh¹²⁰ Saxan sleaghaigh
le hEochaidh mac Muireadhoigh,
clódh tedhma¹²¹ ina tochmharc soin,
go sgothghort Temhra teagoir.
197. Da rug Niall na naoi dtionól
ainnséin d'Eochaidh Maoimhedhón ;
fine an Néillsi¹²² gus aníogh
os béinnsi tige Tailltion.
201. Saorchlann eile dha héis soin
ga fios nach biadh ós Breaghoibh,
bainchenn Stathbhord na stéd mbras ?
créd athlorg le a amas ?¹²³

¹¹⁹ sonn.¹²⁰ rígh.¹²¹ clódh tedhmha.¹²² Néillsi : beinnsi.¹²³ sic MS. Siollabh ar easnamh. (? créd acht ath.)

XXV

NÉLL LONGPHUIRT ÓS LOCH EACHACH

Ó Gnímh,¹ .i. Fer Flatha cc.

1. Néll longphuirt ós Loch Eachach ;
do chíd adhbha ailcheathach,
na faídhe dá nochtair² neóill,
ar ochtaibh áilne³ an aieóir.
5. Éirghis i n-ionadh chinnte
stuagh neoil niamhdha firminnte
'na ghríos⁴ ioinneardha ós an loch
mur bhíos coinnealbhra cathrach.
9. Ní tairis atá ag dénaimh—
do chiú⁵ ag tabhairt taispéunaidh
ós cionn sheanroighléin⁶ shíl Néill—
an dealroidhnéil sídh soilléir.
13. Ag súd go slios an longphuirt,
láimh⁷ re ciumhois gcaladhphuirt,
néll⁸ an tslóigh ó iath Oiligh
go mbróin sgiath dha sgiathroidhibh.⁹
17. Atáid san taisbénadh tug
gaoi¹⁰ chorra ar guaillibh galghud ;¹¹
atá ar lorg na gceischleath gcorr
breisleach cholg agus chathbhor.

MS, 24 P 33, lch. 170. *Dán ar Chaisleán Éadain Dubhchairyge (Shane's Castle), ionad comhnuidhthe Sir Henri Ui Néill. Tá Sir Henri tar éis deisiú agus athnuachant air, agus tuilleadh do chur leis, i dtreo gur cuma nó longphort deallrach é os cionn Loch nEachach. Is leasainm Dubhchayraig do thabhairt ar a leithéid de dhúnárus gheal.*

¹ Da 'éir sin dob é cean: na fine é.

³ ailne.

⁶ shenroighlen (?): dealroidh neill.

⁹ sgiathroidhibh.

⁴ ghrís.

² faidhe da nochtar.

⁵ chiú.

⁷ laimh.

⁸ nell.

¹¹ 'laoch,' (? Goliath).

¹⁰ gan.

21. Iosdadh flatha 'na bhfoilit—
 néll dorcha nach dealroighit—
ealtain óir a buabholl mbláith,
 nuabharr sróil agus sennáith.¹²
25. Neóill éigneadh¹³ ós an iostadh,
 éinbhreac, fa dtá¹⁴ an toichesdal,
 ag breith chéime ar gach lionn lán¹⁵
 os cionn an bhéine¹⁶ bradán.
29. Do haithneadh éifeacht an neóil ;
 ar lár as léir da chailleóir¹⁷
 néll an tighe d'fheugoin¹⁸ úaidh
 tar Line sédoigh siardtúaidh.
33. Toichim shleachta Briain Bhallaigh,
 ag soighin 'na saorchlannaibh
 don ráith¹⁹ innillte d'ól fhleadh,²⁰
 an imirce mhór²¹ maighreadh.
37. Éigne²² d'fhuil Aodha Buidhe ;
 diormadha Dál Araidhe
 is Dáil²³ Bhuinne ag tochta 'steagh
 uime san bhfochla bhféindedh.
41. Mac Seaáin,²⁴ subh da sgathaibh,
 breac d'iochroibh Cuinn chédchathaigh²⁵
 tug an céidghleo²⁶ um chró a sinnsir,
éigneo²⁷ as mó ar na maighribhsin.
45. D'fhuil Aodha Buidhe as breath cháir
 éirghe²⁸ um Énri mac Seaáin ;
 fiórtha dhóibh²⁹ foirmilitre fádh,
 slóigh³⁰ as oirdheirce iomrádh.

¹² sennaith (=senshnáith).

¹⁴ einbhreac fa tta.

¹⁷ cailleoir.

²⁰ dol fleagh.

²⁴ Seaain.

²⁷ eigneo (*éigne+eo; agus ceachtar aca=bradán*)

²⁹ fiórtha dhoibh.

¹⁵ lan.

¹⁸ dfeuchoin.

²¹ mhoir.

²⁵ chuinn .c. chathaigh.

¹³ eigneadh.

¹⁶ bheinne.

¹⁹ raith.

²² Eigne.

²⁵ chuinn .c. chathaigh.

³⁰ slogh.

²³ dail.

²⁶ ceidghleo.

²⁸ eirghe.

49. Taispéanta a dtuaruma³¹ sin :
 táinic³² lá dona laithibh
 neull re taobh an lacha ale
 ós Aodh catha na Craoibhe.³³
53. Sluaigheadh mór ar mhac Ardghoil
 tegoid ar tí a ionnarbuidh
 le ríodhamhna³⁴ fhréimhe Cuinn,
 méine³⁵ ríoghamhla ó Fhreumhoinn.
57. Ar Eochaidh do fhógair cath
 dar ghabh³⁶ láimh³⁷ re Loch Eachach,
 ar síneadh³⁸ a hOileach d'Aodh
 broineach míleadh is macaomh.
61. Fásoighther ann Oileach Néid ;
 triallois Aodh, urra a choiméid
 múr stéudghroidheach na stuagh nglan,
 uadh sa chédbhruineach³⁹ curadh.
65. Clanna Néill is Aodh Oiligh
 tógaibhthior⁴⁰ 'ga dteaghloighibh
 puible suaithionta sróil ghloin
 aí chóir nuaitiochta analloin.
69. Tionnsgnuis go dtóigébhadh⁴¹ teach
 abhus d'Aodh nárbh fherr⁴² Oileach ;
 do chinn sé déirgheadh⁴³ an dúin,
 acht sé d'éimhgeadh⁴⁴ ón fhortúin.
73. Ós Craoibh Tulcha i dtug⁴⁵ an cath,
 ós muigh Line ós Loch Eachach
 atá a nell⁴⁶ is nell⁴⁷ Oiligh
 sgél atá sna tarrngoiribh.

³¹ tá mar bheadh líne tríd an dara 'u.'

³² tainic.

³³ chatha na ch. ; Craobh Tulcha A.D. 1004.

³⁴ ríogh dhamhna.

³⁵ meinne.

³⁷ laimh.

³⁸ síneadh : míleadh.

⁴⁰ toigaibhthior.

⁴¹ ttoigebadh.

⁴³ deirghe.

⁴⁴ deimhgeadh.

¹⁶ ata a nell.

⁴⁷ nell.

³⁶ i. ar a ghabháil.

³⁹ chedbbhruineach.

⁴² nar bhferr.

⁴⁵ a ttug.

77. Tógbháil⁴⁸ longphuirt an lacha,
 gér bhé rún an ríoghfhilatha,
 gur dhúisg gég Mheana a mheadhoir,
 nír fhéd chena ón chinnemhoin.
81. Oileach i suidheadh síol Néill
 baile i mbaramhail doiséin,
 's an trían thuaidh 'na cosair chró,
 abhosoin fhuair⁴⁹ a n-iarmbó.
85. Dó atá i ndán a chur i gcrích⁵⁰
 ar tionnsgnadh tráth i n-eisídh ;
 ar nAoidhne an tÉnrise Ó Néill ;
 aoible éinghrísi⁵¹ iaidseín.
89. Abhus⁵² fríth⁵³ leighes a luit
 senraíth⁵⁴ gille an ghlúin⁵⁵ ordhruic ;
 mac mic Bríain aithreighis hí ;
 liaigh a haithleighis Énrí.
93. An rabhadur san ráith⁵⁶ tall
 sreath⁵⁷ ghabhlach go ngrés uamann,
 gloin ón doirche dath bugha,
 froighthe clach 'na gcréadhumba ?
97. Sreath dhoinnlióg, nach deirge⁵⁸ an smual,
 ar ghné ghrísi is iad ionnuar,
 goirmleaca⁵⁹ ag téaghadh an tuir,
 dénamh oighreata⁶⁰ orthuibh.
101. Sreath chlár ós⁶¹ clochaibh díona⁶²
 ar nach goillid gairbhshíona ;
 cosg fleachaidh an falach cruinn
 do shreath**ai**bh darach ndiogh**ui**nn.

⁴⁸ Togbháil.

⁵¹ eingrísí.

⁵⁴ senraith.

⁵⁷ sreatha.

⁶¹ chlar os.

⁴⁹ fuair.

⁵² Abhfus agus báthadh ar 'f.' ⁵³ frith.

⁵⁵ .i. Niall Glúndubh.

⁵⁸ dheirge.

⁶² díona.

⁵⁰ accrich.

⁵⁶ raith ; .i. Oileach.

⁵⁹ goirmleacca. ⁶⁰ oighreadha.

105. Sreath leabthadh ar lár an lis ;
 tuighe⁶³ re dtéighid fúairchnis
 in gach colcoigh réidh roithe
 'ga béin d'ochtoibh eunloithe.
109. Peall sróil ar slios an tige ;
 tairrngid meura maighdine
 grés gacha pill chaoín⁶⁴ chuige
 le rinn saoir a snáthuide.⁶⁵
113. Ní chuir breaghacht da mbí a seód⁶⁶
 i ndimbrígh⁶⁷ dath a huinneóg ;⁶⁸
 séd búaidh ní bheanfa a maisi
 do stuaigh dhealbhta a doruissi.
117. Do cumhduigheadh cupla tor
 go déidhionach⁶⁹ mun dúnadh,
 sliocht láimhe⁷⁰ Argo níorbh fhearr⁷¹
 táille⁷² arda a dá uilleann.
121. Ní hiongantach ortha so
 meas an áilleagáin⁷³ fhallso,
 stuagha déudamhla an tuir thigh,
 ní fhuil éadtarbha⁷⁴ inntibh.
125. Ní tarcuisne ar teach sinnsior
 do bheir d'Énri a aithdeilbhshion ;
 ní maoín gan fheidhm ní tnúidh⁷⁵ tug
 deilbh an dúin mur nár dhearbhsud.
129. Do níthior foirgniomh fiodhroidh
 go dtrásta⁷⁶ da dtighernoibh,
 gnáth d'fhine nóisdírigh⁷⁷ Néill
 lighe⁷⁸ i lóisdínibh⁷⁹ leóiséin.

63 .i. 'clúmh.'

66 seoid.

69 deighionach.

72 taille.

75 tnúith.

78 luighe.

64 cháoin.

67 a neimbrigh.

70 láimhe.

73 ailleagáin.

76 go ttrasta.

79 loisdínibh.

65 snatuide.

68 huinneog.

71 níor bfearr.

74 eattarbha.

77 nois dirigh.

133. Tuir chorra le ceart prionnsa
athchumaid an fhoirionnsa ;
puirt na ríoghthána ó Bhóinn bhuig
le cóir síodhchána⁸⁰ seasuid.
137. Ní mur do bhí bhias⁸¹ an brugh ;
anois bhus daingne a dheunamh,
dá mbeath rún cliachdha um chaislibh,
's budh sciamhcha an dún dealbhaighsin.
141. Bíaidh sgim aolta don adhbha,
biaidh dhí dealradh corcardha,
biaidh gormthaitneamh ar a gloin,
longphairttreabh⁸² í⁸³ Bhríain Bhalloigh.
145. Gairm Euduin Dubhchairrge dhe
as ainm í n-aghaidh toile ;
do chuir rífhreámh⁸⁴ fhíonmhur⁸⁵ Airt
mun síodhbhrugh lí-néll⁸⁶ longphuirt.

n.é.l.l.l.o.n.g.ph.u.i.r.t, &c.

149. Bantracht go mbrataibh datha
ar slios rátha an ríoghlacha,⁸⁷
ar ndéirgheadh⁸⁸ an chloidhe⁸⁹ chuirr
ó bhfoighe éinbhean urruim.⁹⁰
153. Inghen Sir Framsaioi fúairsi
tús suidhe an mhúir mhíodhnuaidhsi ;⁹¹
taibhghidh a méin tar na mnáibh
céim⁹² eidir aindribh d'fhagháil.

⁸⁰ síothchána

⁸¹ bhás.

⁸² longphairttreabh.

⁸³ í.

⁸⁴ ríghfremh.

⁸⁵ fhíonmhur : síodhbhrugh.

⁸⁶ lí nell ; *comhdhúnadh an dáin annso.*

⁸⁷ ratha an ríoghlacha.

⁸⁸ neirgheadh.

⁸⁹ 'l' *leathstuas ar chavet.*

⁹⁰ éinbhean uirruim.

⁹¹ .i. míodh nuaidheanta (? míodhruaidhsi).

⁹² ceim.

157. Ná cuirid uirthe⁹³ i n-iongnadh,
 ná haidhbhsighid inghenradh
 maith da ndingne⁹⁴ a déd mur chlá,
 inmhe da mhéd⁹⁵ ag Marta.
161. Barr uaisle is doibheanta dhi
 ní bearar a barr céille⁹⁶
 ní fuighthe ar néimh⁹⁷ gruadh a geall
 dual mur a céir gach coinneall.⁹⁸

N.e.u.ll &c.

⁹³ uirte.

⁹⁴ niongnæ; 'o' dá bháthadh agus 'c' anuas ar 'a' 'na dheireadh.

⁹⁵ méd. ⁹⁶ ceille. ⁹⁷ néimh. ⁹⁸ cuinneall.

Fa bhun an dáin seo do sgríbh Ó hUiginn an tagra so:

Um sgitheach daithle ar sgríobhus aniu a nGort an Chairn an xvii la do mhí June 1680. Ruaidhrí ua huiccinn mac Cairbre meic Seáin .i. O huiginn an Termoinn ro sgríobh an leabhur so do Cormac mac Airt Óig ui Néill. Dia da chumhdach slán.

XXVI

DURSAN NACH MAIRIONN MAC BRIAIN

Mac Conmidhe¹ .i. Cormac mac Briain Óig cc.

1. Dursan nach mairionn mac Briain
meic Feidhlim nar ob éinghlíaidh ;
dursan dún oidhidh an fhir ;
doiligh² cúl ris na cairdibh.
5. Mac Bríain as dursan damhsa ;
's do chuir monuar oramsa
easbaidh séd is easbaidh each,
an fearsoin d'ég tar aoinneach.
9. Gach úair da dtéighinn³ 'na theach
mac Bríain na mbriathar bhfaoilteach,⁴
nír leig as fa eura ionn,⁵
sgeula do clas go coitchionn.
13. Ní bhfuair misi, acht me⁶ dom chois,
ón ló teasta flaith Fionnrois,
éineach i bhfódmhuigh⁷ na bhFionn
ó éinneach⁸ d'ógbhaidh Éirionn.
17. Isé⁹ Seaán¹⁰ saormhac Briain,
pór¹¹ na bhflaitheadh a Finnchliaigh,
tug an ghreagh¹² fa dheireadh dhamh,
deighfher gan seadh san saoghal.

MS. 24 P 33, lch. 173. *An file ghá iarraidh ar Énri O Néill, capall, do bhronnadh air as icht a dháin. Is truagh nach maireann a athair. .i. Seán Mac Briain; uaidh sin a fuair sé an capall deireanach Déanfáidh Sir Henrí aithris ar a athair.*

¹ B'é ceann na fine é.

² as doiligh.

³ da tteiginn.

⁴ bfaoilteach.

⁵ inn : coitchinn.

⁶ 'acht me' os cionn charet, man. al.

⁷ abfodmhuigh.

⁸ einneach (: eineach).

⁹ Ase.

¹⁰ Seaan.

¹¹ por.

¹² ghreadh.

21. Do fhuasgoil mé¹³ uair oile
 ó ghallaibh fhóid Iughuine,
 ég¹⁴ mo sheisi gráidh¹⁵ dom ghuin,
 is meisi i láimh 'gun laochruidh.
25. Airdrí nimhe na naoí ngrádh¹⁶
 go n-íoca sé¹⁷ re Seaán
 a bhfuair¹⁸ mé d'ionmhuine an fhir,
 ó ré¹⁹ fionnmhuighe Fuinidh.
29. A Énrí déna 'na dhíaidh,²⁰
 ó nach mairionn mac Saoirbhriain,
 gég ó achadh²¹ chaithlis Cuinn,
 aithris bhur n-athar oruinn.
33. Dáil dhúinn, ar aithris th'athar,
 i n-onóir na healathan,
 meadh na séd do dháiledh dhamh
 gég nár cáineadh i gcogar.
37. Seaán²² mac Bríain, bruinne ghlan,
 ó nach bhfuil sé²³ san saoghal,
 rí an chladhfhuinnsi um theach Dha Thí,²⁴
 tabhairsi each a Énrí.
41. Ionann daoibh oirbhert is ágh,²⁵
 ionann sibhsi agus Seaán
 mur sin díot,²⁶ a thriath Tuama,
 íoc²⁷ a fhiach is ionbhúana.²⁸
45. Ní cóir²⁹ h'agra gan fhachain,
 ionann daoibh 's dod deaghathair,
 a fhlaith an bhruaighsi³⁰ Banbha,
 maith uaisle agus athardha.³¹

¹³ me.¹⁶ ngradh.¹⁹ ore; ré = 'grian.'²² Seaan. ²³ se.²⁶ duit. ²⁷ ioc.³⁰ bruaichsi.¹⁴ ecc.¹⁷ go nioca se.²⁰ díaigh.²⁴ dhathí.²⁸ inbhúana.³¹ 'dh' os cionn charet.¹⁵ graidh: laimh.¹⁸ bfuair.²¹ achaidh.²⁵ agh: Seaan.²⁹ coir.

49. Clechtsa mur as cleachtach linn
i n-aimsir mhic mhic Féidhlim :³²
gach arbh áil³³ d'fhagháil uaidhe,
a bhranáin chláir Chraobhruidhe.
53. O táid i gcraíaidh a chruth nár
Aodh mac Aonghusa is Seaán
a chéile iodhan brúigh ³⁴ Breagh
déuna³⁵ dhúinn³⁶ ionadh h'aithreadh.
57. A mhic mic Bríain, a bhas sheng,
ollamhain oile Éireann—
ní dual daoibh m'aithghin d'obadh—³⁷
maoin ót aithribh fhuaradur.³⁸
- D.u.r.s.a.n, &c.
61. Atá 'na haigneadh aobhdha
's 'na maillbhriathraibh³⁹ macaomhdha,
cúram anma i⁴⁰ modhaibh mná,
damhna molaidh ar Mhartha.
65. Bean chuirthe a teasta ar gach taobh,
inghen⁴¹ Framsaidh, folt fionnchlaon,
gnúis⁴² bhanda nach caomhuin crodh,
planda do shaorfhuil Shaxon.

³² Feidlim. ³³ gach ar bháil. ³⁴ bruaigh. ³⁵ sic MS; (? déine).

³⁶ dhuinn. ³⁷ dob adh. ³⁸ o taithribh fuaradar.

³⁹ maillbhriathra. ⁴⁰ cur ameanma a. ⁴¹ ingen. ⁴² gnuis.

XXVII

CIA MEISI NÓ AN MACSA SEAÁIN

Lughaidh Ó hEachuidhéin cc.

1. Cia meisi nó an macsa Seaáin,¹
seabhoc Line na learg d'tláith—
nó cia sionn araon ó fholaibh—
an chraobh fhionn le bhfoghair² fáith?
5. Cia hagoinn thrá tharla ar seachrán
far seilbh dhúthchois,³ dáil nach soirbh,
bláth na n-eó fa calma i gcaoimhíocht,
nó an dtarla ceó i n-aoinecht oirn?
9. Gibé⁴ lé⁵ cuirthior ceist dhorcha
dhó féin tig a cur ó chruas;
lán súl,⁶ re budh deacra deaghoil,
leanta dhún tar seanoibh suas.
13. Níor chubhaidh do chloinn ar n-aithreach,
d'ainm ollamhan d'adhbhur⁷ ríogh,
go dol dáibh do chlár na cruinne,
nár lán gráidh⁸ gach duine dhíobh.
17. Ní chreidim nach gcualaidh Énri⁹
d'éigsibh Éirionn¹⁰ thoir nó thíar,
cnú as aibche ós gach cnaoi da chrobhaing,
draoi 'ga aicme romhainn riamh.
21. Ní chúala meisi ós me as sine
sealbh ollamhan róinn ga fhréimh;¹¹
líonmhur¹² ar dtogha ga thánoigh¹³
ríoghradh fhola nároigh¹⁴ Néill

MS. 24 P 33, lch. 174. *Tá an file ghá díteamh ar Siv Henri Ó Néill gabháil leis féin mar fhíle 'oifigiúil' ; gur dhual dá shinsir bheith mar fhíllibh ag uaisle Cloinne Néill ; go bhfuil uaisle timcheall ar Siv Henri agus a bhfíl aca ; agus Siv Henri féin gan aon fhíle.*

¹ Seaáin.² bhfoghair.³ duthchois.⁴ Gibé.⁵ 'le' leathstuas, ar charet.⁶ lan sul.⁷ dadbur.⁸ nar lán gráidh.⁹ enri, *passim*.¹⁰ Eirionn, *passim*.¹¹ fhreimh.¹² líonmhur : ríoghradh.¹³ thánoidh.¹⁴ naróigh.

25. Gidh eadh thrá, dá dtairgeadh Énrí
inbhe ar mbeathadh do bhúain dín,¹⁵
bídh i bhfirneimh¹⁶ cneidhe an chridhe
bleidhe d'fhínfhleidh¹⁷ fhine Ír.
29. Ní eadur ca háit¹⁸ i rachuinn
eidir ríoghraidh rátha¹⁹ Cuinn,
tearc fáth um nach bhfuighinn dímhes,²⁰
's cuirim rem ghnáth díles druim.
33. Énmhac ríogh²¹ gan ollamh d'urláimh
ní fhuighinn d'uaislibh bhfer bhFáil ;²²
tar ga[ch] éinni^{22a} a chnú mo chnissi,
acht tú a Énrí is misi amháin.
37. Easbhuidh dhamhsa dioghbháil duitsi,
a dhreach líoghlan^{22a} da len dé ;²⁴
a thaibhgheóir comhadh chraoi Logha,
saoi ag rodhól amogha mé.
41. Ní fhuil ormsa acht easbaidh cumhduigh,
caith iomáin a ua na ríogh ;
a chneas naoi²⁵ gan tlás 'na thréidhibh,²⁶
ní cás saoi do dhéinimh²⁷ dhíom.
45. Each nach faghann fer a gleusta,
groigh²⁸ uasal más dúthchus²⁹ dí,
tuillidh béim don ghroigh³⁰ da ngabhthair ;
réidh ó thoil ní aghthair³¹ í.
49. An cú bhíos ar bheagán muirne
meín³² gealtachta as gnáth sa gooin,
ní thóguibh súil re guth gadhoir ;
uch, as dúin fa samhoil soin.

¹⁵ dín.¹⁶ a bhfirneimh.¹⁷ d'fhínfhleigh.¹⁸ hait.¹⁹ ratha.²⁰ dímes.²¹ Enmhac ríogh.²² bfer bfaíl^{22a} ga einni.²³ lioglan.²⁴ de.²⁵ ríogh naoi, agus báthadh ar

'ríogh.'

²⁶ threighibh.²⁷ dhenam.²⁸ groidh.²⁹ mas duthchus.³⁰ ghroidh.³¹ faghthair.³² mein.

53. Ceo ar m'ealadhain fa hé a samhail
sriobh fíoruisge³³ ar bhfás³⁴ a feóir,
gé bheith righte re bruach bealoigh,
ní slichte cuach d'fheraibh eóil.
57. Léigmid³⁵ dínn a ndeachaidh thoruinn ;
tairgther síoth³⁶ ar son bhar locht,
suil tí thrá teasghoil³⁷ id thonnfhuil,
má tá³⁸ easbhaidh ollaimh ort.
61. Gach a ndligheann ollamh airdríogh
iomchair liomsa, a mheic mic Briain ;
sgath mo thagra ó nár ³⁹ thréig t'fhine,
léig gach agra dhlighe im dhiaidh.⁴⁰
65. Amhairc ar uaislibh mac Míleadh
's a mhéd iomchraid da n-aos⁴¹ gráidh,
mar measa⁴² file fir Oiligh
righe ribh is doiligh dháibh.⁴³
69. Féch⁴⁴ ar ollamh aicme Rosa,
an fhrémh⁴⁵ fhíre ó bhfuile⁴⁶ féin,
's cách⁴⁷ ga chora,⁴⁸ acht gé céim⁴⁹ dermuid,
ós cléir fhola⁵⁰ nemhlaig Néill.
73. Feuchtar libhse⁵¹ don leith oile
ar Fher Flatha, file an tslúaignh,
a mhuirn sòin ag sliocht na gColladh
sa⁵² riocht 'na bhfoil⁵³ th'ollamh úaibh.
77. Osna th'ollaimh d'easbaidh dúthchois,
doilghe⁵⁴ liom dod leacain thais ;
ó taoi anosa⁵⁵ i mbun do bháidhe⁵⁶
usa cur do láimhe lais.

³³ fíoruisge. ³⁴ bfás. ³⁵ leigmid. ³⁶ síoth. ³⁷ tra teasghoil.
³⁸ mata. ³⁹ onar. ⁴⁰ um dhiaigh. ⁴¹ naós.
⁴² sic. MS ; ? *mar mheasa*[ir]. ⁴³ dhaibh. ⁴⁴ Fech.
⁴⁵ fhremh. ⁴⁶ o bfuile.
⁴⁷ 'sgach ; agus báthadh ar 'g,' agus 'c' ós a chionn.
⁴⁸ cora. ⁴⁹ ceim : cleir. ⁵⁰ fola. ⁵¹ libh. ⁵² (?) 's an.
⁵³ bhfuil. ⁵⁴ doilge. ⁵⁵ (?) anusa. ⁵⁶ bhaidhe : laimhe.

81. An bhreath bertar ormsa, a Énrí,
 eidir éigsibh fhóid Dha Thí,⁵⁷
 a bhláth na gcleath a criaidh Chormuic,
 id dhiaidh⁵⁸ budh breath ordhruic í.

C.i.a, &c.

85. Dá mbeire sí⁵⁹ eolus orom
 inghen Sir Framsaoui, flaith gall,
 luaitter eala as a hucht d'fheughuin,⁶⁰
 ón lucht ceana bheuraidh barr.

89. Eidir ógmhnáibh gall is Gaoidheal,
 gruaidh leathchorcra⁶¹ ar lí na subh,
 breath ga breith ón tráth as treisi,
 cách í leith a deisi ag dul.

93. Do thréidhibh⁶² mná ag Martha Stathbhard:⁶³
 stiúradh córa ag cosnamh críoch,
 derc dán frémh⁶⁴ an bugha barrghlas,
 bél as lugha adhnus d'fhíoch.⁶⁵

C.i.a.m.e.i.s.i, &c.

⁵⁷ dhathi.

⁶¹ leathcorcra.

⁶⁴ fremh.

⁵⁸ ad dhiaigh.

⁶² threighibh.

⁶⁵ dfíoch.

⁵⁹ sí.

⁶³ Stathbhard.

⁶⁰ dfeughuin.

XXVIII

RACHA MÉ DOM AITHNE D'ÉNRÍ

Seaán¹ Ó Groidhin cc.

1. Racha mé² dom aithne d'Énrí
d'fheuchoin orum dha dhreich nduinn,
d'fhios³ an mbeura onóir d'fhilidh⁴
reulla roshlóigh cinidh Chuinn.⁵
5. Ar tí⁶ m'aithne d'oighre Seaáin⁷
seoladh laoidhi do mheas mé,
gidh mór sgáth na ndligheadh ndorcha
ar bhláth fileadh Tolcha Té.
9. Sgaith ar gceirde dioghrais dána
a ndligheadh ormsa ag⁸ ua Briain,
do bhéra⁹ díol san chiort¹⁰ chubhaidh,
ar iocht¹¹ ga shíol bhunaidh¹² biaidh.
13. Dioghruis ar molta, a mheic Róisi,
rinn ar gceirde¹³ ó's¹⁴ cóir uainn,
a rún drechnáir as fherr¹⁵ d'fagháil,
ní neamhcháir lem¹⁶ anáir uaihb.
17. Fa hiomdha ní d'fhiachoibh¹⁷ ollaimh
agaibh ormsa, a rosg mur ré ;
do geubhthur tráth, a thriath Feirste,
ar sgáth¹⁸ m'fhiach nach meiste mé.

MS. 24 P 33, lch. 175. *Tá an file chun dul ag triall ar Sir Henrí Ó Néill, agus a dhán roimhe, féachaint an nglacfaidh Sir Henrí mar fhile é, nó luach a dhán do thabhairt dó.*

¹ Seaan. ² me. ³ dfios. ⁴ d'fhilidh. ⁵ cuinn.
⁶ tí. ⁷ doighre Seaain. ⁸ ' ag, ' leathstuas ar charet.
⁹ bera. ¹⁰ chert. ¹¹ ar eacht. ¹² bunaidh.
¹³ cceirde. ¹⁴ (?) más ; siollabh ar easnamh. ¹⁵ ferr.
¹⁶ liom. ¹⁷ d'fhiachoibh. ¹⁸ sgath.

21. Dlighidh sinn ar son ar molta
 mórán¹⁹ neithe 's gan ní uainn ;
 ar ndleachtadh mur as díor d'anáir
 is clechtadh síor d'fhagháil uaibh.
25. Mo bheith agaibh um chenn gcumoinn
 ó's²⁰ chuige atá ar labhradh linn,
 a bharr fionnchuir gan bhéim²¹ mbronnaidh,
 iomchuir do réir ollaimh²² inn.
29. Bíoth²³ nach beinn im²⁴ ollamh agaibh,
 a éigne²⁵ lúidh Locha Laoidh,
 fa fhéin Oiligh fa dhóigh²⁶ ndréchta
 soighin róinn as dénta²⁷ dhaoibh.
33. Gidh eadh fós, ní foráil²⁸ damhsa
 i ndíol²⁹ san drécht³⁰ do dhealbh mé
 gan m'annso do shódh³¹ ód shéimhlí ;
 ní mór dhamhsa, a Énrí, hé.
37. Racha meisi, a mheicsi³² Seaáin³³
 seal cuarta gan chuma lá
 san chúirt tláith³⁴ as tighé eachtra ;
 go ráith Line as techta trá.

R.a.ch.a, &c.

41. Aithin meisi a Mharta Stathbhard³⁵
 stiúradh³⁶ flaithis as dú dhaoibh
 m'éura nár³⁷ fhogham ar th' ionchaibh,
 déna oram, iomchair m'aoibh.
45. A bhrath ríoghan³⁸ rátha³⁹ Line,
 lean dar gcumann, cuiridh linn ;
 do réir m'amhairc, go n-iúl damhsa,
 stiúr ar mhalairt annsa inn.

R.a.ch.a.d⁴⁰ d.o.m a.i.th.n.e, &c.¹⁹ morán.²⁰ ós.²¹ bheim.²² ollaim.²³ Bioth.²⁴ um.²⁵ eigne.²⁶ dhoigh : roinn.²⁷ denta.²⁸ forail.²⁹ andiol.³⁰ drecht.³¹ an síneadh ar 'ó' agus an 'dh' ar charet i láimh dhéannaigh³² meisi.³³ Seaain.³⁴ chuirt tlaithe : raithe.³⁵ Statbhard.³⁶ stiuradh.³⁷ meura nar.³⁸ ríoghan.³⁹ ratha.⁴⁰ sic MS.

XXIX

CEANNUS NA FÉILE AG FUIL FHEIDHLIM

Niall Óg Mac Muireadhaigh cc.

1. Ceannus na féile¹ ag fuil Fheidhlim ;
 urruim an chlu² cosnaidh síad ;
 coimhneas cáigh³ rú ma do roighneadh,⁴
 san chlu⁵ as cáir⁶ do hoirneadh íad.
5. Go mac Seaáin⁷ na slegh gcorcra
 i gcrúas⁸ teannta ní thiad⁹ slóigh,
 dá bhfaghthur leo é¹⁰ 'na aonur,
 'sé san ghleo ná taobhadh tóir.
9. Leaptha sróill¹¹ da seachna ar oircheann ;
 uisge a chuirim go gcuirenn glfáidh ;
 tug ar fhírshreibh, re feadh bhfaghla,¹²
 seal do ríghfleidh¹³ Banbha Briain.
13. Eurā faoi ní faghthar d'aoidhidh,
 dha fhéile i gcách¹⁴ cuiridh sé ;
 ní bhí¹⁵ nert gan díol¹⁶ do dheoraidh,
 do reacht [ríogh]¹⁷ ó nEoghain hé.
17. Ní dhiúltfa triath truime a chomhadh,
 i gcert Gaoidhiol do gheibh díol,
 cáin í Éanna fa fhonn nEarca ;
 'trom an seula reachta ríogh.

MS. 24 P 33, lch. 176. *Dán é seo ag moladh Énri Uí Néill agus ghá ghríosú chun gníomhartha gaisgidh. Is truagh gan agairn dó ach cairt amháin.*

¹ féile.² chlu.³ caigh.⁴ 'o' ar charet.⁵ clú.⁶ cair.⁷ Seaain.⁸ accruás.⁹ ' théid ' ghá bháthadh, agus ' tiad ' do sgríobhadh 'na dhiaidh.¹⁰ e : se.¹¹ sroil.¹² bfaghla.¹³ ríghfleidh.¹⁴ accach.¹⁵ bhí¹⁶ dhíol.¹⁷ siollabh ar easnamh san lsgv. (? fhíor).

21. Rioth teangadh mur thabhach n-osaidh¹⁸
ar ua mBriain ní beg do chrich¹⁹ ;
an feadh do gheall anmhoin d'adhnadh
nírbh fherr²⁰ d'fhaghlaidh snadhmadh²¹ síth.
25. A rogha fleidhe feadh slughaidh
gach sreabh fhuar i n-aimsir the ;
ní iarfa ar foghail fion d'aoinpher
dá bhfoghair díol draoidheadh dhe.
29. Da lucht iomtha dob fherr²² locadh
i laibh²³ gleo nó gabháil sgiath ;
techt dó²⁴ 'na aghaidh gan arma
cabhair as mó tarla ag triath.
33. I dtáighe²⁵ ní théid a mhaoine
mac Róisi²⁶ go riarann dáimh ;
ní ferr drud ris an tráigh thoraidh,
rug 'na láimh²⁷ ar chomhaidh²⁸ cháigh.
37. Meinic teguid i dtír námhad²⁹
naoi mílidh as mó do leth,
ní fhuil tír in nach bí³⁰ a mbiodhbha,
na trí trír ní thiobhra³¹ astech.
41. An stéd sidhe ag soighin Énri
go háth na glíadh greasfaidh sé ;
dámadh é mian eich go héigin
srían ar gach leith léigidh lé.
45. Síol gCuinn riamh ós ríoghraidh³² Gaoidheal ;
gnáth a bhláth³³ mur bhíos an³⁴ fiodh ;
ní racha i gcló³⁵ fréimhe Féilim³⁶
dá ró an fhéile³⁷ ó Éirinn d'fhior.³⁸

18 nosaidh. 19 chrich. 20 nir bferr 21 ' n ' ar chavet 22 dobherr.
23 a laibh. 24 do. 25 Attáighe. 26 roisi. 27 laimh.
28 combaidh. 29 namhad. 30 bi. 31 thiubhra.
32 ríoghraidh. 33 bhlath. 34 aban, agus báthadh ar ' ab.'
35 aclo (? a cló). 36 freimhe Feidhlím.
37 da ro an fheile. 38 dfior.

49. An Lia Fáil, ó frioth ag labhairt,
ní léigfe dhaoibh dol:³⁹ i ngliaidh ;
bíodh⁴⁰ ar leic Lughaidh a labhra :
an cubhaidh dheit Banbha Bríain ?
53. Ní thig neach ó neimh a ngona
na gaoí throma theilgfe i gcéin ;
táth i ndiaidh⁴¹ áluidh bhur n-omnadh
do sháruigh liaigh foghladh⁴² féin.
57. Neach ghud lenmhuin i lár⁴³ troda
techt ar gcúl⁴⁴ as cóir do iarr ;
fada le fer gan ibh d'fhilleadh
do len sibh i ngrinneal gliadh.
61. Ní bhia duine gan díol éiges ;⁴⁵
amhlaidh bhíd mur bhíos do chuing ;
éigin⁴⁶ an dúais iarfa d'fhilidh
do ghúais chliachdha chinidh⁴⁷ Cuinn.
65. Tarraidh súil le silleadh aindre
ortha ghráidh dá ngabha socht ;
bean ar do thaobh don tigh⁴⁸ tarla
do bheir claon na habhra⁴⁹ ort.
69. Beag dot onóir⁵⁰ d'éigsibh Banbha,
a mbia it thigh ar a dtoil bhíos ;
uachtar tighe fan chléir chuire,
fine Néill ag suidhe⁵¹ síos.
73. Roinn teasca⁵² ní thabhra d'aoinfhear,
t'fhéile⁵³ ríamh ní raibhe ar dáil,⁵⁴
ní fhuighfe tú, an tan fá roinne,⁵⁵
acht bladhd don chlu i gcoinne cáigh.

³⁹ dhol.⁴⁰ biodh.⁴¹ andiaigh.⁴² foghlaidh, agus báthadh ar 'i.'⁴³ a lár. ⁴⁴ ar ccúl.⁴⁵ díol ecces.⁴⁶ eigin.⁴⁷ ghuais c. c.⁴⁸ sic MS. ; (? teigh).⁴⁹ haphra.⁵⁰ do tonoir.⁵¹ suighe.⁵² deireadh an fhocail seo doiléighte : an 'c' ós cionn na líne.⁵³ tféile.⁵⁴ dail : caigh.⁵⁵ aroinne.

77. Céile deabhtha i ndiaidh⁵⁶ do ghona
 gerr go sníthe snáithe⁵⁷ a ré ;
 búain ret fhalaídh⁵⁸ i mbeirnn bhaoghail
 feidhm i n-aghaidh aonaigh é.
81. Do shíol Néill⁵⁹ do níd a bhfiacha,
 feadh gach tíre tarla an chuing ;
 beirid cách na comha id choinne
 i dtráth togha chloinne Cuinn.
85. Tig ar h'uillinn re hól fiona
 fer ré ngliaidh do gheubhadh sgáth ;
 do ghúais a mbí d'éigin⁶⁰ uirre
 léigídh rí dot uille⁶¹ ar áth.
89. Th' eachra ag dáimh i nduasoihb⁶² laoidheadh,
 léige⁶³ ara mbreith bruta sróil ;
 acht ní nár⁶⁴ fhoghain don fhilidh
 ní bhí⁶⁵ oroibh d'idhibh⁶⁶ óir.
93. Faghtur dhuit ó dhúthaigh⁶⁷ biodhbhadh
 do bhreith féin, nó faghtar troid ;
 íochtar le triath ar bhrúach bearna⁶⁸
 luach na bhfiach nach dtarla dhoid.
97. Dá n-aindís gan adhaint Banbha,
 ní bhí iath nach amhlaidh dháibh,
 an goisgfe sin t'fhéin don fhoghoil
 a dtoil féin do chomhaibh cháigh ?
101. Dámadh í an bhreth bheire ar úairibh,
 umhal cách at chánaigh dtruim,
 ga rogha d'íbh Néill⁶⁹ do níthe,
 géill⁷⁰ nó comha críche Cuinn.

⁵⁶ andiaigh. ⁵⁷ snithe snaithe. ⁵⁸ re tfalaídh. ⁵⁹ shíol Neill.

⁶⁰ deigion : leigidh. ⁶¹ do tuille. ⁶² ' d ' leathstuas ar chavet.

⁶³ leicce. ⁶⁴ ní nar. ⁶⁵ ní bhí. ⁶⁶ dighibh.

⁶⁷ o dhuthaigh.

⁶⁸ bearna : ttarla ; amus lochtach ; (bernadh : derlagh).

⁶⁹ dibh Neill. ⁷⁰ geill.

105. Gan snaidhm giall i ngeubhtha⁷¹ an chumha,
gan chur n-iorghaile a ua Bríain ;
suil cuirther sréin óir ret eachra
do chóir féin do gheabhtha⁷² i ngliaidh.
109. Ní tú as cuibhdhe i gcomhlann aoinfhir,
t'fhoghlaidhe i gcléith chuire thort ;
nírbh fhiú⁷³ libh aghaidh ar éinfher⁷⁴
ag sin cabhair fhéineadh ort.
113. Do leanmhoin ní lamhoid gasraidh,
gráin⁷⁵ a dtreas re talmhoin rú ;
usa le cách cur réd chomha
dul ar áth dá dtogha tú.
117. Ní bhia cách i gcoimes th' oinigh,
a ua Bríain le mbronntur cion ;
fáth do chur blóidhe nó béime
dul⁷⁶ i ngoire t'fhéile⁷⁷ d'fhior.
121. Foghlaim do chleas do chúaidh d'aoinfher,
uathadh i ngleo gheubhus rú ;
cuirthe mur iongnadh é ar fhéinnidh,
dá ndiongmhadh sé⁷⁸ i dtréighibh⁷⁹ thú.
125. Ó chnúas trágha tíre Banbha,
ar bhúain arbha ní fhuil neart,
tairthe fuinn do folchadh uaidhe,
torchar ó Thuinn Tuaidhe ag techt.
129. Coinnmheadh aoidheadh an úair dhíoltar⁸⁰
dáile ar th'ógbhaidh t'fhuighioll cís ;
mur fuair féin⁸¹ ó chách nó comha
gnáth le cléir a rogha arís.

⁷¹ angeubhadhtha.⁷² gheabhtha.⁷⁵ grain.⁷⁸ ' sé ' leathstuas ar charet.⁷⁹ attréighthibh, agus báthadh ar ' th.'⁷³ nírbh fhiú.⁷⁶ dol.⁷⁴ einfher : fheineadh.⁷⁷ tfeile.⁸⁰ dhíoltar. ⁸¹ (?) tfein.

133. I n-áit chubhaidh gur chuir ollamh
gan ól fíona fuilngidh sein ;
ar pheall sróil go suidhe⁸² an file
ní fhuighe fóir Line fhleidh.⁸³
137. Ua na Niall ma do ní cionta
críoch⁸⁴ Fheidhlim ní fhuil 'na ndiaidh ;
ní loc suirghe ar a fer faghla,
cuimhne a shen ag Banbha Briain.
141. D'omhan Énrí⁸⁵ ar fher gcliachdha
chuige i ngliaidh ní gheubha sé ;
gúais le cách a ndíth⁸⁶ do dhénamh,⁸⁷
fríth ar áth 'na énar⁸⁸ hé.
145. An sgoil nua suil do ní suidhe
seóid bhuadha do bherar dhóibh ;
síol gCuinn, mur do fhégh⁸⁹ ar fhilidh,
ag buing mhér a hidhibh óir.
149. Fáth⁹⁰ aoibhnis amharc a cumhdaigh
cúirt⁹¹ Dhubhchairrge nach dubh gné ;
d'fhéile⁹² í Éanna san dún daoineach
múr gan eura ar aoinneach hé.

C.e.n.n.u.s, &c.

153. Móide⁹³ maoiné Marta Stathbhard,⁹⁴
sduaigh uichtgheal gan eura um ní ;
san áit i mbiadh ní fhúair aoinfher
úain ar ríar na ndraoidheadh dhí.
157. Teist oinigh inghine⁹⁵ Framsaóí
fada ó chéile⁹⁶ do chuaidh soin ;
téid tar bhéine bhan na Banbha ;
do char féile⁹⁷ tarla a toil.

⁸² suighe.

⁸⁵ Domhan Enri.

⁸⁸ enar.

⁹³ Moidé.

⁸⁹ fhéch.

⁹⁴ státhbhard.

⁸³ fleidh.

⁸⁶ andíth.

⁹⁰ Fath.

⁹⁵ ingine.

⁸⁴ críoch.

⁸⁷ do denaimh.

⁹¹ cuirt.

⁹⁶ ocheile.

⁹² dfeile.

⁹⁷ feile.

161. Failghe órtha ar a hocht méraibh,
 mór maoíne budh measta dhóibh;⁹⁸
 aghaidh nár gan éimhdheadh⁹⁹ d'fhilidh;¹⁰⁰
 lámh mhéirgheal¹⁰¹ go n-idhibh n-óir.¹⁰²

165. Do fhoghlaim Martha ós¹⁰³ mnáibh Gaoidhiol;
 tar gnaoí ríoghan¹⁰⁴ rachaidh sí;
 ar mhéd raith is¹⁰⁵ togha tréidheadh¹⁰⁶
 maith an rogha d'éinfher hí.

C.e.a.nn.u.s. n.a. f.é.i.l.e, &c.

⁹⁸ dhoibh.

¹⁰¹ mheirgheal.

¹⁰⁵ agus.

⁹⁹ eimheadh.

¹⁰² noir.

¹⁰⁰ d'fhilidh.

¹⁰⁴ ríoghan.

¹⁰³ os. ¹⁰⁶ treigheadh; deinfher.

XXX

MNÁ TAR MUIR MAITH RE GAOIDHIL

Ó Gnímh¹ .i. Fer Flatha cc.

1. Mná tar muir maith re Gaoidhil
iomdha cairt do chraobhsgaoilidh;²
tearc le mnáibh míonmhoighe³ Floinn
dáil na ríoghraidhe ó Fhreumhainn.⁴
5. Mas fíor, ní hiad badh mhionca,
cleamhna san chrích Ghaoidhiolta;
mná a dtíreadh féin is a bhfir
le fréimh Míleadh nír mhaoidhimh.
9. Báin⁵ inghen Sgáil go sgéimh ngloin,
Nar⁶ inghen Lóigh,⁷ 'nar leabhraibh,
techt na mban gcéibhfhionn gcniostiogh⁸
go magh nÉirionn⁹ innistior.
13. Ón chúplasa¹⁰ ad chuala mé¹¹
fás dá ríogh¹² do bhen braighde
d'Éirinn fa healadhach sroth,
Féilim,¹³ Feradhach Fachtnach.
17. Ní do mhnáibh Insi¹⁴ Ealga
trí mná na gcnes gcoinnealda,
adhbhur¹⁵ tnúdha¹⁶ a dtecht¹⁷ ale,
Úna¹⁸ Earc¹⁹ agus Eithne.²⁰

MS. 24 P 33, lch. 178. *Dán molta do Mharta Staford, bean Sir Henri Uí Néill. Ba mhaith an ceart aige bean ghallda do ghabháil, ar nós cuid dá shinsear.*

¹ O Gnímh. ² do craobhsgaoilidh. ³ míonmhoighe: rioghraidhe.

⁴ Freumhainn.

⁵ recte Báine, bean Tuathail Teachtmhair, agus máthair Fheidhlimthe Reachtmhair (LL 138 b, l 18=BB 284 b, l.2).

⁶ Bain; recte Nar thuathach (B. B. tuat caec), ínghean Lóith (LL (Loich BB), do thuathaibh Cruithneach, bean Chriomhthain Nía Náir agus máthair Fhearadhaigh Fhinn Fhachtnaigh. (LL 138 b, l. 13=, BB, 248 a, l. 47).

⁷ Loigh. ⁸ n' leathstuas de leitir bháite. ⁹ Eirionn. ¹⁰ cúplasa. ¹¹ me. ¹² fas da ríogh. ¹³ Feidlim. ¹⁴ innsi. ¹⁵ adhbhur. ¹⁶ tnútha, ¹⁷ attechta, agus báthadh ar 'a' deiridh.

¹⁸ bean Fheidhlimthe Reachtmhair, agus máthair Chuinn Chéadchathaigh.

¹⁹ bean Mhuireadhaigh, mhic Eoghain, mhic Néill Naoighiallaigh, mathair Mhuircheartaigh (Mac Earca).

²⁰ bean Fhiachaidh Fionnoladh, agus máthair Thuathail Teachtmhair.

21. Ón triúr sin do thuismigh²¹ Conn
's Tuathal Techtmhur, flaith Freumhonn,
más fhíor d'fháthaibh a dhechtoigh,
as díobh máthair Muirchertoigh.
25. Máthoir Néill na naoi ngéibhionn,
ní d'aindribh fóid Finnéirionn,
inghion²² ríogh Lundon tar linn ;
fíor don ughdor ro fhuighill.
29. Gach gobhlán dar ghabh ríge
d'uaislibh Fódla féirmhíne,
d'fhuil na gcéadbhansoin ro chin
an tréadghasraidh fhuil²³ uaisdibh.
33. Meinic, tar aicmibh oile,
tug síol²⁴ ordhuirc Iughoine,²⁵
tar chuain críche Fáil, fríthe²⁶
do mhnáibh críche coigríche.
37. Anois badh dlighthighe dháibh²⁷
mná²⁸ a tíribh²⁹ eile d'fagháil,³⁰
ní glic neach dá neamhmol feis,
dá mbeath 'na cheángol cairdeis.
41. Bean dona mnáibhsin³¹ Martha ;
leanmhoin luirg an bhanntrachta
tar ghrian gaothmhoire³² i ndán di
i ndál laochroidhe Líne.
45. Folta sleachta Briain Bhallaigh
dá mbeith sí re saorghallaibh
breth a degfholta³³ a dáil sin
senfholta cáigh³⁴ go gceiltir.
49. Lucht díoghla ar a dtí ma tá,
sítheochaidh,³⁵ d'aithiosg³⁶ eunmhná
d'fhuil³⁷ Stathbhardach³⁸ na stéd seang,
le tréd rachogthach Raoilenn.

²¹ thuismigh. ²² .i. Caireann. ²³ foil. ²⁴ síol. ²⁵ Iugoine.
²⁶ frithe. ²⁷ daibh. ²⁸ mna. ²⁹ tíribh. ³⁰ dfaghail. ³¹ mnaibhsin.
³² gaothmhara : laochradha. ³³ degfholta.
³⁴ caigh ; *cosmhail go bhfuil truailliú éigin san vann so.*
³⁵ sith eochaidh. ³⁶ daitiosg. ³⁷ dfufl. ³⁸ stathbhardach : rochogthach.

53. Braithior cloch bhuadha as a brígh,⁵⁹
 gémadh síth⁴⁰ ann nó eissídh ;
 a folt tonnórtha⁴¹ is tláidh geneis
 budh dáigh comórtha cairdis.
57. Caidhe⁴² an chloch uasal ómra⁴³
 nó an gheamh criostail chaorórdha,⁴⁴
 nach anoir tar tuinn tugadh,
 i moigh Cuinn, ná⁴⁵ an carrmhugal ?
61. Móide⁴⁶ as measta a dtig tar tuinn,
 muna dtí tar tuinn chuguinn
 ní gnáth⁴⁷ pór bona i mBreghoibh
 d'ola, d'ór nó d'fhíneamhoin.⁴⁸
65. Mur thig gach miotal tar muir,
 ben tar tuinn go triath Conghuil
 mur shéd mbuaidhe do soich⁴⁹ sonn,
 nó mur chloich nuaidhe neumhonn.
69. Ar mhaith uaisle gach fhola,
 uathadh aicme is ionchora
 i gcló an tsílsi⁵⁰ Gaoidhil Ghlais,
 'nar laoidhibh díisle adearmais.
73. Gaoidhil Fhódla⁵¹ gidh íad sin
 cuirmíd ós cionn gach cinidh
 tar mhallbhóchna⁵² adroigh an dream⁵³
 do mhoigh armórtha Éirionn.
77. Ó's tar tuinn teagaid araon
 Briotanaigh⁵⁴ nach bláth⁵⁵ eunchraobh
 's na roshluaighsi ón Bhóinn⁵⁶ abhus
 comhuaisle dhóibh an dúthchus.⁵⁷

³⁹ brigh. ⁴⁰ síth. ⁴¹ tonnórtha : comhartha. ⁴² Caidhe. ⁴³ omra.
⁴⁴ cháororda. ⁴⁵ na ; leg nó. ⁴⁶ Móide. ⁴⁷ gnath. ⁴⁸ dola, dór no df.
⁴⁹ shoich. ⁵⁰ tsílsi : díisle. ⁵¹ Fhódla. ⁵² mhallbhochna : armórtha.
⁵³ an dreigh an dream, *agus báthadh ar ' an dreigh.* ⁵⁴ Briotánaigh.
⁵⁵ blath. ⁵⁶ bhóinn : dhoibh. ⁵⁷ duthchus.

81. Lucht coimhmeasa chlann nGaidhil⁵⁸
 ó táid man bhfinn bhforbhaoilidh,⁵⁹
 fa chlár naoidhe bhféirgheal⁶⁰ bhFloinn,
 ga saoire éinbhean agoinn ?
85. Mur gach aoidhidh mná⁶¹ tar muir,
 dar gceasdoibh cionnus derbthuir⁶²
 'na haoidhidh go mbiadh an bhean
 i n-iadh⁶³ Gaoidhil do geineadh ?
89. Meinic do bruinneadh⁶⁴ abhus⁶⁵
 ór nach i nÉirinn fhásus ;⁶⁶
 caor as an mianach Marta,
 an fialach saor Sacsanta.⁶⁷
93. 'Na haghaidh ní beirter breath
 dá bhfontar⁶⁸ uaisle a haithreach ;
 leasg breath do bhreith 'na haghaidh,
 dá ndeach le dreich ndealradhaigh.
97. Ar eagna ar aoibh ar aithne
 breath lé ag lucht a breathnoighthe ;
 fáth⁶⁹ a hionmhuine as iomdha
 bláth fiodhbhuidhe fíniomhna.

M.n.á,⁷⁰ &c.

101. Do fheudfamaois forglá a bhfríoth⁷¹
 le a fhréimh⁷² do ríoghnoibh⁷³ coigríoch,
 d'ua Briain, 's do bhandáloibh⁷⁴ Breagh,
 gan chiaigh⁷⁵ n-annálaigh d'áireamh.

⁵⁸ nGaidhiol. ⁵⁹ man bf. bf. ⁶⁰ bhféirghlain : einbhean.

⁶¹ mna. ⁶² derbthuir. ⁶³ aniath. ⁶⁴ leg bruithneadh.

⁶⁵ a bhus. ⁶⁶ fhasus. ⁶⁷ sacsanta.

⁶⁸ bfontar. ⁶⁹ fath : blath.

⁷⁰ deire coda Marta annso ; an bonnlása do Sir Henrí (don fhear)
 an iarracht so ; malairt ar an ghnáthnós é.

⁷¹ bfríoth. ⁷² freimh. ⁷³ ríoghnoibh. ⁷⁴ bandaloibh : nannálaigh.

⁷⁵ ciaigh.

105. Ní lughoidé luach an fhir
 nach bean tar tuinn ór thuismhigh
 d'fhuil Ír 's ní hionbháthaidh í
 as díbh d'fhionnmháthair Énrí.
109. Ua meic Fheidhlim,⁷⁶ meic mic Cuinn,⁷⁷
 ua an Fhir Dhorcha meic Domhnuill,⁷⁸
 an dá fhionnchrann d'fhéin⁷⁹ Bhanbha,
 'na tiomchall céim creidemhna.

M.n.á t.a.r, &c.

⁷⁶ Feidhlim.

⁷⁷ .i. ar thaobh a athar.

⁷⁸ ar thaobh a mháthar (? Róis Níc Aonghusa).

⁷⁹ dfein.

XXXI

A LÁMH DAR BHEAN AN BÉIM SÚL.

An Fear ceudna¹ cc.

1. A lámh dar bhean an béim súl,
ní tú abháin² bhuaidhreas iomthnúdh³ ;
as fúibh do fóbradh⁴ a dol
tnúidh⁵ na n-ógbhan⁶ i n-édradh.⁷
5. Atáid mná⁸ moighe hEamhna
ag aibhsíoghadh h'óigdhealbha,
a ghég ramhánla⁹ an rúin¹⁰ taoi,
's ag tnúidh faghála¹¹ a bhfagthaoi.
9. Do dhíoghuil¹² rinn gacha ruisg
an fortún¹³ feadh do theguisg,
gur fhoillsigh daighbhertha¹⁴ dhuid;
tairbhertha an Choimsigh cogruid.
13. Go bhfuarois eadráin¹⁵ h'aighthe
don toice ar tí a dhealraigthe
do réir dualois fhola hAirt,
's go bhfuarois togha tocmhairc.
17. Lucht cronuighthe a crotha séimh.
da dtnúth,¹⁶ suil tísíodh oilbhéim,
dainimh¹⁷ nach derna a bennach
th' aighidh dhealbh dha¹⁸ dhrrithlennach.

MS. 24 P 33, lch. 180. *Ainimh éigin do theacht ar lámh Marta Stafford, agus an file ghá rádh gur bh é fé ndeara é béim súl ó ógmháibh ag éad lena deaghfortún is lena háilleacht.*

¹ i. Fear Flatha Ó Gnímh. ² amháin. ³ ionthnadh. ⁴ fobradh. ⁵ tnudh. ⁶ nogbhan. ⁷ anettradh. ⁸ mna. ⁹ robanla. ¹⁰ ruin. ¹¹ tnud fagala. ¹² dioguil. ¹³ fortun.

¹⁴ deighbhertha: gur toirbhertha athnasg ar ar an líne roimhe an 'gur.'

¹⁵ eadrain. ¹⁶ ttnuth. ¹⁷ dainiomh. ¹⁸ dhealbh dha.

21. Nír**h** oirchios¹⁹ fós a bhfaicsin²⁰
 gan tracht an taoibh sholuistigh,
 is barr cuachthrom na gcéd sgath,²¹
 's an déd²² bruachdhonn do bhennach.²³
25. Nír²⁴ ghonta do gháibh an tnuíth²⁵
 na bossa, buinn an mhallúith,²⁶
 an chammala,²⁷ an reulta ruisg,
 dénta annamha an euguaisg.
29. Ní lot ionnmhuis fhir nó mná
 táinig²⁸ ribh d'fheuchoin iarghná,
 a bhas²⁹ réidh gan rún goaire,³⁰
 acht béim súl³¹ na sochoidhe.
33. Ní headh orduighid³² filidh
 ní hé ³³ as mian le míldhíbh³⁴
 an ní as báidh³⁵ re béinibh³⁶ ban,
 a lámh³⁷ dar éirigh easgar.
37. Teidm³⁸ seachad, rob slán thusa !
badh libh, a lámh chéadnusa,³⁹
 ar dháil ort an Rí do rath.
 madh olc leis an tí as tnuíthach.
41. Mur gach toirbheart da dtabhar
 do neoch do ní d'ardughadh,
 saorthur, do ghrás⁴⁰ an té tug,
 gibé re bhfás⁴¹ an formud.
45. Gibé⁴² tuisleadh tarraidh sibh,
 go dtí d'fheartaibh Dé dúiligh
 a chlaochlád⁴³ ar chrois⁴⁴ gach mná
 anois, a mhaothlámh Martha.

A.l.á.mh, &c.

¹⁹ Nir bfoirchios. ²⁰ fos a bf. ²¹ sgat. ²² sa ded. ²³ bennach.
²⁴ Nir. ²⁵ tnuidh. ²⁶ mhall lúith. ²⁷ cam mhala. ²⁸ tainig.
²⁹ ábhas. ³⁰ run coire. ³¹ súil. ³² orduigid. ³³ hé. ³⁴ míldhíbh.
³⁵ báidh. ³⁶ beinibh. ³⁷ laimh. ³⁸ Teidm. ³⁹ lamh cheadnusa.
⁴⁰ ghras. ⁴¹ gi be re bfas. ⁴² Gidh be.
⁴³ chlaochladh : maothlamh. ⁴⁴ crois.

49. Léigid⁴⁵ di a firchéile⁴⁶ féin
 mná⁴⁷ chóigidh⁴⁸ Eamhna d'éinmhéin,
 ná labhraid a bhaile i mbí,⁴⁹
 ná tabhraid aire d'Énri.

53. Faicsin bile⁵⁰ a bheoil chorcra,
 nó gné⁵¹ a aighthe eudrochta,
 nó fionnchúl flatha Line,
fatha iomthnúdh⁵² inghine.

A.l.á.mh.d.a.r.bh.e.a.n, &c.

⁴⁵ Leigid; *báthadh ar 'n' agus 'd' os a chionn.*

⁴⁶ fircheile.

⁴⁷ mna.

⁴⁸ choigidh.

⁴⁹ ambi,

⁵⁰ (?) bhile.

⁵¹ gne.

⁵² iomitnuidh.

XXXII

MÓR LOITIOS LOT NA LÁIMHE

Domhnall Ó hEachuigheín cc.

1. Mór¹ loitios lot na láimhe ;²
dom aos chumhtha is combáidhe³
ní fhuil fher,⁴ 'sní haithnidh dhamh,
nár bhen dar n-aithghin esgar.
5. Mór n-orchra as damhna dubhaigh
mór d'fháthoibh⁵ 'gar n-osnadhoibh,
'gum raithreaghdadh druim ar druim,
nach tuill aithbhedhgadh ionnuinn.
9. D'ar⁶ ndóigh is aoinfher d'fhine,
do lucht cumtha ar gceirdine,
gin go mbé⁷ an saoghal da sníomh,⁸
dar⁹ nár bhaoghal é d'imshníomh.
13. Meinic ráinig¹⁰ riamh sinne
leagadh seóil, sníomh¹¹ intiune
fan lucht do badh doiligh dhúin¹²
da n-oidhidh i n-ucht fhortúin.
17. Tig arís go nuaidh¹³ aniogh,
d'éis¹⁴ chumhadh maicne Míliodh,¹⁵
gaoi ghreanta thríom ó thuirsi,¹⁶
más fíor¹⁷ techta an teasgaidhsi.

XXXII.—

MS. 24 P 33, lch. 181. *An file ag déanamh chombróin le Marta Staford um an dtionóisg dá láimh; agus ghá rádh gurab é an drochrath a leanann dona filibh fé ndeara an aineamh dhi, toisg a féile leó agus a suim 'na gcéird.*

¹ Mor. ² Iaimhe. ³ commbaidhe; ' b ' leathstuas ar charet.

⁴ fer. ⁵ dfathoibh. ⁶ Dar. ⁷ mbe. ⁸ sníomh.

⁹ sic MS. (?) da. ¹⁰ ráinig. ¹¹ sníomh.

¹² duin: fhortuin. ¹³ nuaid. ¹⁴ deis. ¹⁵ míliodh.

¹⁶ thríom othuirsí. ¹⁷ mas fíor.

21. Fios a chroidhe ag gach fer féin;¹⁸
 ní mé an fear nach bhfuair oilbheim,¹⁹
 ar n-easgur re haonlá²⁰ amháin
 tre theasgadh aonmhná d'fhagháil.²¹
25. Fuair meisi, 's gan mé ar a muin,
 easgur d'each²² is í i nUlltuibh;
 fada as sgíth ón²³ easgur mh'ulc
 mo theasgadh i gcrích²⁴ Connacht.
29. An tuisleadh soin tarla thoir
 i dtús maidne die Dombnaigh,
 uch uch ! do chrá²⁵ mo chridhe
 ria lá²⁶ ['s me] ag sruth Sligighe.
33. Acht gidh eadh, ní fhidir sinn
 créd é²⁷ an fáth uma bhfuighinn²⁸
 cúis chliste, nó céim²⁹ rom chná,
 nó béim badh miste ó Mharta.
37. Ní da taobhsa tángus³⁰ rinn;
 nír bhris cuibhreach a coinghill;
 nír thúair a lámh³¹ do leonadh
 do ghrádh ar bhuaibh baindeoradh.
41. Nír thuill a saorlámh a sníomh³²
 tre fhíoch³³ tre fhuath tre fhairbríogh,³⁴
 ní³⁵ do chiorrbhadh buinn³⁶ nó boill,
 nír thuill diognadh ná damhoill.
45. Ní³⁷ dherna ní³⁷ badh náir dhi,
 ní fhuair imdhergadh aighthe,
 nír dherg sí³⁸ tre náire neach,
 ní sgáile í re heineach.

¹⁸ fein. ¹⁹ oilbheim. ²⁰ haonla : aonmhná. ²¹ dfaghail. ²² deoch.
²³ sgíth on. ²⁴ accrich. ²⁵ do chráidh.
²⁶ la ; *siollabh ar easnamh san líne seo.* ²⁷ cred e.
²⁸ bfuiginn. ²⁹ céim : beim. ³⁰ tanagus. ³¹ lámh.
³² Nír . . . saorlamh a snimh. ³³ fhíoch.
³⁴ fhairbríogh. ³⁵ ní. ³⁶ boinn. ³⁷ ní. ³⁸ sí.

49. Madh cara madh námha³⁹ neach
ní bherthaoi léisi⁴⁰ leithbhreath ;
bean gan ghó gan chlaon gcóra,⁴¹
do thaobh só nó seanóra.
53. Nír ér fós,⁴² as feasach dhamh,
coinnmheadh ollamh nó ánradh ;⁴³
's biodh⁴⁴ sé ara cumhacht do chrodh,
isé⁴⁵ ar n-udhacht nach n-érfadh.
57. [O]roinn féin⁴⁶ as cóir a chion,
tréar neamhrath tarla an tuisliodh,
'sé⁴⁷ d'armus⁴⁸ linne gach lá :⁴⁹
is sinne mharbhus⁵⁰ Marta.
61. Gach aoinneach dob annsa linn
gach neach lerbh annsa⁵¹ ar n-aichill,⁵²
cúis mo thruaighe ar séd, fa sech
ag ég⁵² uainne gan fhuireach.
65. Madh áil léisi⁵³ breith go búan
bíodh⁵⁴ umum feasta *finnfhúar*,
's do gheubha sí⁵⁵ saoghal sen ;
mo thaobhadh dhí ní dlichther⁵⁶.
69. Gidh eadh, dámadh imthecht⁵⁷ di,
slán cháigh go coitchionn uimpe,
d'fhaicsin da préimh⁵⁸ nó da pór⁵⁹
nó a chlaistin céim a commór.

M.ó.r, &c.

73. Mór⁶⁰ do mhnáibh ler mhaith a hég,⁶¹
mór⁶⁰ mac ríogh le *badh* roibhéd,
ben do ní deighbhearta ar dháimh
ar tí a heighreachta d'fhagháil.

³⁹ nama. ⁴⁰ leisi. ⁴¹ claon córa. ⁴² Nir ér fos.
⁴³ anrath. ⁴⁴ spíodh. ⁴⁵ ase.
⁴⁶ roinn fein ; an chinnlitiv ar easnamh tre cheimeadh ar chiumhais
na duilleóige.
⁴⁷ se. ⁴⁸ darmus. ⁴⁹ la. ⁵⁰ marbhus. ⁵¹ ler bfanusa.
⁵² nfaichill. ⁵² ecc. ⁵³ ail leisi. ⁵⁴ bíodh.
⁵⁵ sí : dhi. ⁵⁶ dleigther. ⁵⁷ da madh imtechí.
⁵⁸ préimh : ceim. ⁵⁹ por. ⁶⁰ Mor. ⁶¹ hecc.

77. Iomdha ainder is ógh ghlan
 dar tuismheadh⁶² d'fhuil na n-iarladh,
 roighne sgath caomhfhoirne an chláir,
 ag brath saoroighre Seaáin.⁶³

81. Ní har olcaibh linn ná⁶⁴ lais,
 go triath cuain Cairrge Ferghais,
 tré fhoirnert⁶⁵ astegh ná⁶⁴ tí
 ben na hoighreacht⁶⁶ go hÉnri.⁶⁷

M.ó.r l.o.i.t.e.a.s, &c.

⁶² tuismheadh.

⁶⁶ hoighreachta.

⁶³ seaain.

⁶⁴ na.

⁶⁷ henrí.

⁶⁵ fhóirnert.

XXXIII

A MHARTA CEANGLUM CONNRADH

An Fear ceudna cc.

1. A Mharta ceanglum connradh :
 dearbham daghfháth¹ bhur n-airrdhean,²
budh mór da chionn as t'fhoghnamb,
 's congnadh liom do bhas bairrgheal.
5. Biaidh leibh³ is bím rem bheathaidh
 do shíor dod reic ó rathoil,⁴
 's bí⁵ linn ag seilg ar sochair
 do sgim chrothaigh⁶ dheirg dhathaigh.
9. A bhláth lubhghort ó Lonnoinn⁷
 'gar gnáth umhlocht is urruim,
 budh díol⁸ liom san mhaoin⁹ mheallaim,
 gealloim laoidh do chionn chumoinn.¹⁰
13. Mas conchlann duid¹¹ is dúinne,¹²
 ní cothrom mo chuid báire ;
 ní mhair maoin acht eadh uaire ;
 buaine a sheal daoibh ar ndáinne.
17. Caith féin¹³ do chuid a chara ;
 tuig nach téid¹⁴ maith amugha ;
 gidh ard thú ó threibh fhola,
 dola¹⁵ i gclú leibh¹⁶ ní lugha.

MS. 24 P 33, lch. 182. *An file i. Domhnall Ó hEachaidheán, ghá thairgsint do Mharta Staford an margadh so do dhéanamh léi eisean do cheapadh laoidhe dhá moladhsa, agus ise do theastáin! féile agus fábhair dósan.*

¹ daghfhath.	² narghean.	³ libh.	⁴ rothoil.
⁵ sbi (? 's ba).	⁶ crothaidh.	⁷ o lonoinn.	⁸ diol.
⁹ maoin.	¹⁰ cionn cumoinn.	¹¹ duid.	¹² duinne.
¹³ fein.	¹⁴ teid.	¹⁵ ag dola.	¹⁶ libh.

21. Ní tú a Mharta do mealladh,
do chló d'fhadadh it fharradh;¹⁷
dod¹⁸ ghrúaidh ní gar a dhonnadh;
cradh¹⁹ d'ollamh uaibh ní hannamh.
25. Mór rothnúdh ribh ag ríoghnaibh
mur thig t'fhortún ret airrghibh;²⁰
rath aighthe Dé rod dhealraidh,
dearbhaidh sé th'aithne ós aindribh.
29. A throigh mhaoth ar snuadh²¹ snechta,
's na ngruadh mur aoibh gcaor gcorera,
fásfaidh,²² a ghég fhionn Acla,
riom falta as méd do mholta.
33. Sgél dearbh adér red²³ thuairim:
bél²⁴ derg is déd mur neumhoinn;
báidh d'eas nó d'aol nó d'fhaoilinn²⁵
red chnes chaoilshlim shaor²⁵ shéaghoinn.
37. Dearc shuilbhir sgothmhur sgiamhach,
's fuighle na bhfocal bhfáidheach,²⁶
ó mhac leasg ort²⁷ as ualach
folt dualach na bhfleasg bhfáinneach.²⁸
41. Sás gada céile²⁹ Colla
do ghlacla séimhe sunna;³⁰
gadaidh³¹ maighre saor Sionna
mailghe fionna³² as caol cuma.
45. Leth do ghruadh³³ mur uan d'fhírshreabh,³⁴
's a leth³⁵ mur ghúal do gheubhadh;³⁶
do ronn an Rí réir fuaidheadh
lí gruaidheadh³⁷ ndonn dot dénamh.³⁸

A.Mh.a.r.t.a, &c.

¹⁷ d'fadadh atfarradh.²⁰ d'fortún retairrghibh.²² fásfaidh.²⁵ baidh dheas no daol no d'faoilinn.²⁶ na bf. bfaideach.²⁸ na bf. bf.³¹ ga daidh (?).³⁵ leith.¹⁸ dot.²¹ snuaidh, agus 'i' fén line.²³ réd.²⁷ 't' leathstuas ar charet.²⁹ ceile: seimhe.³² fionn.³⁶ gual do g.¹⁹ crodh.²⁴ bel.²⁵ shaoir.³⁰ sonna.³³ gruad.³⁴ d'firthshreibh.³⁷ gruaidheadh.³⁸ denam.

49. Gidh lór³⁹ bhur n-áilne⁴⁰ ar fheuchoin⁴¹
's do phór gan táire ó thriathaibh,
tarla dhuibh do dhíol⁴² nuachoir
do shíol Tuathoil, d'fhuil Fhiachaidh.

53. Ua Bríain ó bhraonshruth Feirsde
gan chiaigh as caomhthach dhuitsi ;
mó⁴³ gach lá a chlú⁴⁴ ná a chiste,
ní miste thú thrá⁴⁵ a thuigsi.

57. Dréim re clú maicne Míleadh⁴⁶
ga haicme 'gar dhú a dhéineamh ?⁴⁷
re hucht sluaigh i gcrú⁴⁸ caoilshlegh,
clú as aoírer⁴⁹ ní fhuair éinfher.⁵⁰

61. A theisd ní huighe⁵¹ aonlaoi
croidhe gan cheist um chruaidhní⁵²
ní rug sé⁵³ a aithne ó Énrí⁵⁴
gné shéimhlí⁵⁵ a aighthe i n-uairmhí.⁵⁶

A.M h.a.r.t.a.c.e.a.ng.l.u.m, &c.

³⁹ lór.

⁴⁴ chlu.

⁴⁸ accrú.

⁵² um cruaidhní.

⁵⁶ abhfuairmhí.

⁴⁰ nailne.

⁴⁵ thu thra.

⁴⁹ aoirfher.

⁵³ se.

⁴¹ ar f.

⁴⁶ míleadh.

⁵⁰ einfer.

⁵⁴ Enrí.

⁴² dhíol: siol. ⁴³ mó.

⁴⁷ dheunamh.

⁵¹ 'u' os cionn 'i.'

⁵⁵ gne sheimli.

XXXIV

ROINNFIOD M'ÉIGSI RE HART ÓG

1. Roinnfiod m'éigsi¹ re hArt Óg,²
 ní nach fholáir don fhioród,
 toradh slatchoille ó Néill³ náir,
 réir ar n-acfuinne d'fhagháil.
5. Spás aimsire iarruim air
 go tilleadh dhamh óm dhúthaigh,
 's go dtí dhínn déinimh⁴ duaine
 do ghrīb chéimhir Chraobhruaidhe.
9. Leithsgél⁵ agum re a aghaidh
 aithne Airt ar ealadhain,
 an saoirfher go bhfeidhm bhfromhtha,⁶
 's ar dheilbh laoidheadh locartha.
13. Madh im beo 's mo bheith re dán
 díolfad⁷ re hArt a fhuarán⁸
 do laoidh fhúair re gaibhnecht ghloin
 's a huaim re haidhmbert n-ughdoir.
17. Gealluim fós da ghruaidh ghairthe,
 dá n-aghum⁹ uain saothraighthe
 go bhfuighe ar nAirtne duain di
 an uair as aibche¹⁰ m'éigsi.
21. Buain do chroinic Chloinne¹¹ Néill
 as ualach d'ollamh eiséin ;
 breith einge a ríogh¹² go roile
 gníomh dar leinne¹³ as líonmhuire.¹⁴

MS. 24 P 33, lch. 183. *File anaithnid 'ghá gheallúint d'Art Ó Néill (dearbhráthair Sir Henri) go ndéanfadh sé dán do acht aimsir a thabhairt dó go gcaifadh óna bhaile dhúthchais agus go raghadh i mbun na hoibre.*

¹ meigsi.

² Airt og.

³ neill : reir.

⁴ dhinn deinimh : ghrīb cheimhir.

⁵ Leithsgel.

⁶ go bf. bf.

⁷ díolfad.

⁸ fuarán.

⁹ da bhfaghum.

¹⁰ leg aipghe.

¹¹ croinic cloinne.

¹² ríogh ; "ogh" leathstuas ar chavel.

¹³ gníomh dar linne.

¹⁴ líonmhuire.

25. Féile¹⁵ eгна uaisle Airt,
 saoilim, gidh líomhtha¹⁶ ar labhairt,
 nach bia im¹⁷ nert uile a n-áireamh,¹⁸
 tearc go bhfuighe a bhfriotháileamh.¹⁹
29. Cruithneacht fhíorghlan²⁰ fhola Néill,
 ua na mBrían nar thuill toibhéim,²¹
 eo Line, maighre Mena,
 cridhe as aidhbhle²² aisgeadha.
33. Do fhás Art Óg mur a fhuil,
 glan pór ón ithir uasuil,
 mac Áine agus a athar,²³
 slat as áilne²⁴ aipcheachadh.
37. Tar chrois éiges gcríche Cuinn²⁵
 mac Seaáin²⁶ isé²⁷ thoghuim ;
 ní ghébh do chrú Chrídhe²⁸ cead,
 mo chéile ní rú roinnfead.²⁹

R.o.i.n.n.f.e.a.d, &c.

¹⁵ Feile.¹⁸ anaireamh.²¹ toibheim.²⁵ eicces críche Chuinn.²⁸ ní ghébh do chru c.¹⁶ ge líomhtha.¹⁹ bfuighe a bhfriothaileamh.²² aibble.²³ is a athair.²⁶ Seaain.²⁹ ruinn fead.¹⁷ mo.²⁰ fhíorghlan.²⁴ ailne.²⁷ ase.

XXXV

CEARD AITHREAMHAIL EINEACH GAOIDHEAL

Lughaidh Óg Ó hEachaidhén cc.

1. Ceard aithreamhail eineach Gaoidheal
gúais da n-oighribh, isé¹ a suim,
bláth na fréimhe² ar chor na coille,
cor le féile chloinne Cuinn.
5. Dol ón oighreacht dh'éis³ a chéile
cia dhíobh⁴ ar nach biadh 'na bhéim?⁵
deacoir righe do réir chlechtaidh⁶
re fine réidh⁷ nertmhuir Néill.
9. Álgus⁸ aoidheadh anuir choisgid,
budh cobhair dhóibh dáil a mbúair,⁹
tiocfa dhíobh gan daoíre¹⁰ an deoraidh
na maoiné ó shíol¹¹ Eoghain fhúair.¹²
13. Sliocht Briain Bhallaigh do bheir athnamh
d'éigsibh¹³ Banbha ag bronnadh creach,
dá ndeach file i gcóir¹⁴ ar cheanaibh
le fóir Line berair¹⁵ breath.
17. Ionnmhus nach uair Art¹⁶ mac Seaáin¹⁷
saoidid filidh go bhfúair sé ;
cia do bheiradh díol do dheoraidh
dá n-euradh síol¹⁸ Eoghain hé.

MS. 24 P 33, lch. 184. *Tá an file ag moladh Airt Uí Néill as ucht a fhéile, ghá chomhairliú dhó ceannas Chúige Uladh do lorg, agus síúil do bheith aige le Teamhair d'fhagháil—an seanphort i gcomhnuidhe.*

¹ ase. ² blath na freime : feile. ³ dheis. ⁴ dhíobh.

⁵ bheim. ⁶ clechtaidh. ⁷ reidh. ⁸ leg álgus.

⁹ dhoibh dail a mbuair. ¹⁰ dhíobh gan deoire. ¹¹ shíol.

¹² fúair. ¹³ deigsibh. ¹⁴ accoir : foir. ¹⁵ berar.

¹⁶ bhfuair Airt. ¹⁷ Seaain. ¹⁸ síol.

21. Ní thiocfa ris um réir¹⁹ ndeoradh
 déunamh aithris ar fhuil Néill ;
 ní beag do dhíon²⁰ ar bhuing béime²¹
 do shíol Cuinn²² a bhféile²³ féin.
25. Cunntus dáileamhon díol éigios
 ní iarrfa ar chách comha as mó ;
 ní théid i síodh²⁴ d'oighre Áine
 nach doilghe díol dáimhe dhó.
29. An Lia Fáil is²⁵ futhaibh labhrus
 laoich ó gCuinn mad cian ón líg ;
 atáid, do chóir tighe Teamhra,
 fóir Line sa bherna i mbíd.
33. Do gheubha sé ar son a chóra
 cead cogaidh re ceannaibh sluaigh ;
 ag sin díol í²⁶ Chuinn san chomhaidh ;
 síodh da druim ní oghoir²⁷ uaidh.
37. Cosnaid tóronna Trian Conghoil
 cur le hArt másé do níad,
 do shíol Néill²⁸ ar ndol i ndaoínibh
 budh réidh ar thol²⁹ aoinfhir iad.
41. Le síol Néill dá nadhmadh³⁰ Banbha
 breath dhíreach a dul fa a guing,
 dob fhiú³¹ tarbha Airt don fhilidh
 dá labhra ar chairt chinidh Cuinn.
45. Mac mic Briain, gibé³² nár³⁴ dherloig,
 dáilfidh bú agus berta sróil³³
 ní théid aoidhe tar fhiadh Line
 nár³⁴ iarr maoiné acht idhe³⁵ óir.
49. Troid um cheannus críche³⁶ Macha
 meinic nach bhfúair fine Néill ;
comhthaigh gliadh oile ní oghar,³⁷
 fian Doire aga fromhadh féin.

¹⁹ reir. ²⁰ dhíon. ²¹ beime. ²² shíol ccuinn. ²³ bfeile.
²⁴ asíodh. ²⁵ as. ²⁶ i. ²⁷ bfoghoir. ²⁸ síol neill.
²⁹ reidh ar thoil. ³⁰ nadhmadh. ³¹ do bhíu. ³² gibe.
³³ sróil. ³⁴ nar. ³⁵ ighe. ³⁶ criche. ³⁷ fhogar.

53. Do dháilfeadh sí a séda buadha
barr teineadh suil téid ós ráith ;
a bheith gan díol rug do roghoin ;
ní thug síodh ar chomhaidh³⁸ cháich.
57. Fogus daoibh an dream dán córa
clár³⁹ Banbha do bheith 'na gcairt ;
dob adhbhur⁴⁰ rúin é dot fhaghlaidh
dá mbé⁴¹ a shúil le hadhbhaidh Airt.
61. Led líon feadhma⁴² ag foghail biodhbhadh
béarair cluiche fa chlár Té ;
a dtéid toraibh go Trian Conghoil
omhoin d'fhiadh⁴³ an fhoghlaigh⁴⁴ é.
65. Fighe réidh ar reighlén bhfoghal⁴⁵
nírbh fherr libh i gcúirtibh⁴⁶ chailc ;
do bheith i n-earradh fhir fhaghla
ceangal libh ar adhbha Airt.
69. Taibhghidh tú ar an té⁴⁷ nach díolfadh⁴⁸
duasa d'éigsibh Innsi Fáil ;
Ní chuirfe [ní] ar fhéin don⁴⁹ fholaidh
nach bí ag cléir do chomhaidh⁵⁰ cháigh.
73. Do sireadh da sédaibh búadha
bruighion talmhan gur thegh nocht ;
bentur a síodh⁵¹ le fuil bhFiachaidh
díol ina bhfuil d'fhiachaibh ort.
77. Uain deabhtha ní dó⁵² do bheire
gibé⁵³ adeir nach díolfa an chóir ;
bheith dhaoibh fan gcána⁵⁴ do cheangal
nir chaoil brágha i n-earradh óir.

³⁸ ar c.³⁹ clar.⁴⁰ do badhbhur.⁴¹ dambe.⁴² Léd lion feadma.⁴³ dfiad.⁴⁴ an foglaidh (?)⁴⁵ bfogal (? bfogadh)⁴⁶ accuirtibh, agus 'ibh' leathstuas ar charet.⁴⁷ tu ar an te.⁴⁸ dioltfadh, agus báthadh ar 't.'⁴⁹ fogaíl arna bháthadh, tar éis 'don' ; siollabh ar easnamh i. leathchúpla "bí" san amus.⁵⁰ comaidh.⁵¹ asíodh.⁵² ní do.⁵³ ge be.⁵⁴ ccana : bragha.

81. Do bhronnadh gibé⁵³ nach sirfeadh
i séd nár bhraith do bhí⁵⁵ a chuid ;
do bhreath féin do iarr an t-aidhe
nach biadh réir *badh* daoire dhuid.⁵⁶
85. Do lucht diomdha as dóigh da locadh
lenmhoin t'fholadh masé a rún,
do bheir tríath do láimh⁵⁷ mur Lugha
i ndáigh⁵⁸ fhiach do chura ar gcúl.⁵⁹
89. Lá do fheuchois d'fhoirm na leabhar,
lá oile do adhnuis⁶⁰ crích,⁶¹
puirt ríogh⁶² it fhalaidh⁶³ da n-adhnadh,
díol 'na aghaidh snadhmadh síth.
93. Ionnmhus a ghaoil⁶⁴, do ghuais t'fhoghla,
do adaimh neach, ní nár dhligh ;
braitor le tóir⁶⁵ comha a chéile
i ndóigh dhola i réidhe ribh.
97. Comhtha séd isíad do láthair⁶⁶
locaidh tú go techt ar áth ;
ní háil libh an rogha as réidhe,
sibh ag dola ó chéile⁶⁷ is cách.
101. Fer red⁶⁸ diomdha ré ndíol gcána
caithfidh dol ó thír go tír ;
aga shuain⁶⁹ i n-adhbhaidh oile
ní fhuair faghlaidh Toighe an Trír.
105. Síol Eoghain ní hosadh ghealoid,
ní ghébh⁷⁰ dís duit díol i láimh ;⁷¹
má fríth let fhéin í⁷² gan fholaidh
ní bhí réidh ar chomhaidh cáigh.

⁵³ ge be.⁵⁸ andóigh.⁶² ríogh : díol.⁶⁶ lathair.⁷⁰ ghebh dís.⁵⁵ braith do bhi.⁵⁹ ccúl.⁶³ atfalaidh.⁶⁷ ocheile.⁷¹ díol a laimh.⁵⁶ dhuit.⁶⁰ aghnúis.⁶⁴ agáoil.⁶⁸ re do.⁷² ma frith le tfein i.⁵⁷ laimh.⁶¹ crích : síth.⁶⁵ toir : andoigh.⁶⁹ shuan.

109. Laoigh fad reighléin go rún dtríalla
ní astigh bhíd ⁷³ ag barradh crú ;
foghnaidh sé⁷⁴ ar feadh na faghla
gibé teagh 'na dtarla tú.
113. Ní iomchroid cách cnuas an fheadha,
obair mhór gach magh do bhúain
nach dtig díth cháigh as a gcomhthaibh
fríth⁷⁵ do thráigh le tolchaibh tuair.⁷⁶
117. Neach do chreachadh chríche⁷⁷ Line
laithe a tréigthe⁷⁸ tiucfa ris ;
deacoir cor sealga 'na suidhe
do thol lerga muighe Mis.
121. Sidhe ar ais ag éignibh Túama
le teas gréine ón ghuais i mbíd ;⁷⁹
gonaidh an ghoil maighre Meana
nach daingne goin treadha thríd.
125. Dob fhiú⁸⁰ ar fhill don fhiodhbhaidh lúbtha⁸¹
léim⁸² buinne nach bíodh⁸³ 'na gheis,
tug⁸⁴ fíodh ar leith do lighe⁸⁵
sriobh do chleith⁸⁶ fan Line leis.
129. Tíortha⁸⁷ i gcuirionn cuarta mionca
ar mhaoin Airt ní hiad as tóir,
breith ar chléir do dhíol⁸⁸ as deimhin,
le síol Néill ní dheighil dóibh.
133. Acht a beith ag an té as treisi
ar thír fhoghladh ní iarr cairt ;
ní fhuil neach do chóidh dha chabhair
dá mbeath⁸⁹ cóir i n-aghaidh Airt.
137. Gasradh Tuama go techt maidne
ní mhúinfe dhóibh dénamh⁹⁰ súain ;
créd bhus⁹¹ díol do chách 'na gcomhthoibh
síodh an tráth nach oghthoir uaidh ?⁹²

⁷³ bhíd.	⁷⁴ se : gibe.	⁷⁵ frith.	⁷⁶ tuar.	⁷⁷ criche.
⁷⁸ treigthe.	⁷⁹ ambíd.	⁸⁰ Do bfiu.	⁸¹ lúbtha.	⁸² leim.
⁸³ bíodh.	⁸⁴ tucc (? <i>tugadh</i>)	⁸⁵ <i>siollabh ar easnamh.</i>		⁸⁵ luidhe.
⁸⁶ cheilt.	⁸⁷ Tiortha.	⁸⁸ dhíol : síol.		⁸⁹ mbeith
⁹⁰ denamh.		⁹¹ bhús.	⁹² bfoghthoir uaibhdh.	

141. D'Art mac Seaáin⁹³ fa seilbh dúthchois
 dá ndeachadh seal do threibh Té,
 má tá⁹⁴ i ndán do chineadh Cormaic,
 rádh⁹⁵ na bhfileadh n-ordhruic é.

C.e.a.r.d, &c

145. Dá ndeach an t-eineach i n-oighreacht
 d'inghin⁹⁶ Chathoil nár char ní,
 do bheir díol⁹⁷ do dháimh fa a ndoilghe ;
 ar mhnáibh ríogh⁹⁸ as oighre í.

149. Do ní Gráinne ar bhriathroibh⁹⁹ beaga
 brosdadh oinigh úa na mBrían,
 tús¹⁰⁰ sgoile 'na dhiaidh ¹⁰¹ ag díorghadh,¹⁰²
 biaidh fa oire ríoghghan riamh.

153. Méin a haicme i n-intinn¹⁰³ Ghráinne¹⁰⁴
 gnáth¹⁰⁵ do chraoibh fás mur a fréimh
 ní bhí ag meathroinn clú na coille
 cnú do¹⁰⁶ ghealchoill cloinne Céin.

157. Ní beg liom d'inghin a hathar
 aithris air má éidir¹⁰⁷ lé,
 fuair umhlacht ar mhéd¹⁰⁸ a mheanma,
 gég do lubhghort Eadhra é.

C.e.a.r.d.a.i.th.r.e.a.mh.a.i.l, &c.

⁹³ Seaan. ⁹⁴ ma ta. ⁹⁵ radh. ⁹⁶ dingin. ⁹⁷ díol.
⁹⁸ mhnaibh ríogh. ⁹⁹ ní grainne ar b. ¹⁰⁰ tus. ¹⁰¹ dhiaigh
¹⁰² díorghadh. ¹⁰³ anintinn. ¹⁰⁴ Ghrainne. ¹⁰⁵ gnath.
¹⁰⁶ don. ¹⁰⁷ madh eidir. ¹⁰⁸ mhéd.

XXXVI

CIA AS MÓ COMAOIN AR CHLOINN NÉILL

Fear Flatha Ó Gnímh cc.

1. Cia as mó comaoin ar chloinn¹ Néill ?
fagham a fhreagra ón ríghfhréimh ;
madh áil a fhiafroighidh soin
do thriathruiribh cláir² Cobhthoigh.
5. Síol Néill³ aicme ós gach fhoirinn,
an tríd⁴ so asé fhiafroighim
tarla gach aisgidh orthaibh,
tarbha an ghaisgidh ghníomharthuigh ?⁵
9. Nó ané gníomh a n-each fhoghnus
náid cuilg leonta a leabharbhas
do thréd chraoi bhernfhoghloigh Bregh
nó a ngaoi i bhferdhornuibh féinnedh ?
13. Nó an comaoin mhaith⁶ re maoidhimh⁷
briathra a bhfionnbhan bhforbhfaoilidh ?⁸
nó an tríd gháires⁹ geoin na bhfer
áines¹⁰ a gceoil nó a gcluicheadh ?¹¹
17. Saoilmídne¹² gur sinn féin
chuires ann d'aicme Shaoirnéill,
ursoin toighe¹³ na dtrí nArt,
's nach ní¹⁴ oile da n-eubart¹⁵

MS. 24 P 33, lch. 186. *Fear Flatha Ó Gnímh ghá chur i n-iúl d'Art Ó Néill gur mó a bhuaidh an aicme sin riamh de bharr a bhféile dhon dáimh ná a bhfuavadar de bharr gaisgidh, ná gníomh each, ná dílleacht a mban ; agus dá nglacfadh Art leis féin go gceapfadh sé togha dáin dá mholadh.*

¹ cloinn. ² clair. ³ Síol neill. ⁴ tríd. ⁵ ghníomharthuigh.
⁶ maith. ⁷ maoidheamh. ⁸ a bf. bhforbhfaoilidh. ⁹ tríd gaires.
¹⁰ aines. ¹¹ ccluitheadh. ¹² Saoilmídne (? Saoilmídne gurab.)
¹³ taighe. ¹⁴ snac ní. ¹⁵ neubart (an 'leg. n-ébart).

21. Ar nduana, dha dhearbhadh sin,
uaislighes aicme Gaoidhil,
léiges¹⁶ ris fhreumha a n-aithreadh,
sgeula a bhfis go bhfiafraighther.
25. Gnáth d'fhileadhaibh fhóid Éireann
cuimhniughadh a gcaithréimenn,¹⁷
croinn chnuaisbhlechta¹⁸ bhruighne Breg, h,
's cuimhne uaisleachta a n-aithreadh.
29. Eolus sleachta Gaoidhil Glais
ní bhí¹⁹ i mBér²⁰la nó i mBrethnais ;
's ní fhuil i leabhraibh²¹ Laidne
a leanmhoin mur leanmaidne.
33. Uaislighther trá²² inar dteangoidh
plannda gach²³ póir²⁴ Eirennoigh ;
ga gcur síos, ní sámh²⁵ an cheard,
bhíos gach glár²⁶ acht an Ghaoidhealg.
37. Gibé dan buidheach²⁷ file
foillsighther Aodh Oirnidhe
Niall Glúndubh²⁸ ime, agus Art,
gille dar múnadh mórdhacht.
41. Innister fós Conn cadhail ;
áirmhidh²⁹ Fiachaidh Fionnoluigh
uime, agus Iúghoine³⁰ leis,
stiúroidhe³¹ lunge an fhlaithis.
45. Ó athair Iúghoine mhóir
áirimhther³² uime d'onóir
gach slat do bhéineashlógh³³ Breg, h,
go hÉiriomhón³⁴ mac Mileadh.³⁵

¹⁶ leigis.¹⁷ accaithreimenn.¹⁸ chnuais blechta.¹⁹ bhí.²⁰ amberla, agus ' b ' leathstuas ar charet.²¹ aleabraibh.²² tra.²³ an.²⁴ poir.²⁵ sámh.²⁶ glór.²⁷ (?) bhuidheach.²⁸ glundubh.²⁹ airmhid.³⁰ iucóine.³¹ stiuroicche.³² airimhther.³³ bheineashlógh.³⁴ hÉiriomóin.³⁵ Mileadh.

49. Labhrum³⁶ do shliocht Briain Ballaigh,
clann sin dona saorchlannaibh,
gasradh Droma cuirmthinn Caoin ;
orra do chuirfinn cumaoin.
53. Ionmhaidhimh ar Art Ó Néill
go mbiamna buidheach³⁷ dheiséin ;
dom aisdibh más éidir³⁸ linn
aisgidh éigin 'na oirchill.
57. Gach taom dhlighes do dheunamh
um tualaingsi a thaisbénadh ;
gach glún da aithribh go hArt
aithnidh³⁹ dhúnn,⁴⁰ mur adubhart.⁴¹
61. Amhluidh moltar mic flatha :
ar bheith abaidh ionchatha ;
ar rogha gerotha is cédfadh⁴²
fotha a dtogha⁴³ taisbeuntar.
65. Ar bheith d'fhuil dhearsgaidhe⁴⁴ dháibh,
ar sgaoileadh duille an domhnáin—
iomdha neith nochtair orra—
ar bheith fortuil bhfogloma.⁴⁵
69. Léigiomna⁴⁶ seachoinn mur soin
cuid meic Seaáin⁴⁷ da sochraibh,
'síad air dob fhionnta d'eolchaibh ;
da raibh ionnta aithneochthair.
73. Croidhe tiodhlaigtheach treabhar
ní bhiam air dha fhoillsioghadh,
nó an chiall do shealbh orruim d'fhior,⁴⁸
nó an dealbh chonnuil ód clíthior.⁴⁹

³⁶ Labrum. ³⁷ (?) go mbia inambuidheach. ³⁸ eidir; eigin.

³⁹ aithnigh. ⁴⁰ dhuinn. ⁴¹ adubairt. ⁴² cedfadh.

⁴³ fatha a ttoghtha. ⁴⁴ dfuil dhearsgaidhthe. ⁴⁵ bfogloma.

⁴⁶ leigiom; siollabh d'uireasbhaidh. ⁴⁷ Seaain. ⁴⁸ dfior.

⁴⁹ connuil od cithior.

77. I gcoimhmes, le ceardoibh laoich,
ris gach fer feadhma neamhmaoith
d'ógbhuidh⁵⁰ lanngairthe⁵¹ lis Breg, h,
samhlaighthe ris go roifeadh.
81. Uaislioghadh éigne⁵² Tuama
madh áil⁵³ d'fhuighlibh fionnfhuara
eol damh mur logruim laoidhe
dá dtogruinn car⁵⁴ comaoine.
85. Dá ndealbhuinn dré⁵⁵chtsa⁵⁵ milli,
atá⁵⁶ ar comus creidimsi
d'eo Tonndaoile ar a son soin
cor comaoine ar mo chosmhoil.
89. Deilbh ar n-oige d'éo Meana,
aisgidh so ar son aisgeadha,
mac Áine, do fhidir mé⁵⁷
nach sgáile idir d'éigse.
93. Sochar na laoidhe do fhlaith
dealbhthar i n-oige an ánraith,⁵⁸
's a bhfoighe uirthe⁵⁹ dha éis
re roile as cuirthe⁶⁰ i gcoibhéis.
97. Dlighidsin⁶¹ an díoghruis⁶² dúnn,⁶³
an anóir isí⁶⁴ ar bhfortún ;
d'uaislibh shenoigh Gaoidhil Glais
'nar laoidhibh dleghair díoghrais.⁶⁵
101. Gan dol as a dhíoghrais damh
le hArt Óg isé⁶⁶ ar gconradh,⁶⁷
abhra doirche eidir dhath aoil,
's ní rach choidhche ar mo chomaoin.

C.i.a, &c.

⁵⁰ dogbhuidh. ⁵¹ lanngairthe. ⁵² eigne.
⁵³ ail. ⁵⁴ cur. ⁵⁵ dre⁵⁵chtsa. ⁵⁶ ata ⁵⁷ fidir me.
⁵⁸ anoige ananraith. ⁵⁹ sa bfuighe uirre. ⁶⁰ cuirte.
⁶¹ Dlighimsi ; ' m ' do bháthadh agus ' d ' (? dh) ós a chionn.
⁶² andioghruis. ⁶³ duinn. ⁶⁴ anaoir así. ⁶⁵ dleghar diograis.
⁶⁶ og ase. ⁶⁷ cconradh.

105. Iomdha⁶⁸ adeuradh gur dhual di
 ó gach fréimh⁶⁹ dha bhfuil impi⁷⁰
 gach deghsdair da ndingneadh⁷¹ so,
 's meastair inghen Í Eadhro.
109. Dersgnughadh do mhnáibh⁷² ar mhodh
 saoire is inghenacht⁷³ athor,
 ar a dtáille⁷⁴ do thoill⁷⁵ soin,
 roinn do Ghráinne d'ar ngréusoibh.
113. Biaidh agus tairfidh tuilleadh
 dhíomsa,⁷⁶ gé cuin⁷⁷ comhuillior ?
 an méidsi⁷⁸ ar an mhongshaoir mhoill
 do chomaoin éigsi⁷⁹ agoinn.

C.i.a.a.s.m.ó,⁸⁰ &c.

⁶⁸ Iomda. ⁶⁹ freimh. ⁷⁰ impe. ⁷¹ ndingne. ⁷² mhnáib.
⁷³ inghen acht. ⁷⁴ attaille. ⁷⁵ thuill. ⁷⁶ dhíomsa.
⁷⁷ gé chum (?) ⁷⁸ (?) mhéidsi. ⁷⁹ eigsi.
⁸⁰ *Cuireann sé an comhdhúradh tré chleas ar an bhfocal 'comaoin.'*

XXXVII

DA ROIGHNIBH CHREIDES CLANN NÉILL

Domhnall Ó Dáloigh cc.

1. Da roighnibh chreides clann Néill,
foirne le mbeirthior barr cáigh ;
laoich ullmha ar nach berar búaidh,
fuair an umhla dleghar dáibh.
5. Iomdha rogha ar ar fhás uadh,
a dtogha ní nár do Níall ;
aicme nach léir dioghuin¹ díobh
síol Néill ós na ríoghaibh riamh.
9. Beag an t-iongnadh reic a rúin
don leic, 's a tiomna ar gach tír ;
ní hé² as labhra don Lia Fáil
cia dana³ cáir⁴ adhbha Ír.
13. Laoich armtha bha ua na mBrían,
ní fuar leis an mBanbha a mbád ;
geata umhal don reacht ríogh,
do chleacht díon Uladh a n-ágh.
17. Re feadh taistil Tolcha⁵ an Trír
na comhtha i n-aisgidh ní fhúair ;
sí aige 's gan í 'na láimh
cáin an tí dob fhaide uaidh.

MS. 24 P 33, lch. 188. *Tá an file ag moladh Airt Uí Néill as ucht a fhéile dona filibh, agus ghá ghríosú chun ceannais d'iarraidh, rud go raibh an ceart aige dhó.*

¹ dioghuin : ríoghaibh.

² ní he.

³ leg. 'daná' *diúltach* 'dan' ; i. 'nach cóir dhó.'

⁴ cóir.

⁵ tolca.

21. Malairt datha uaidhe ar úr⁶
 an t-achadh⁷ gur nuaidhe a níamh ;
 téid⁸ Art re a ágaibh⁹ i n-ágh,
 ní bán do fhágaibh gart¹⁸ gliadh. *
25. Re a dhlús tiaghair¹⁰ ar fhud n-áigh,
 an riaghail da cur ó chiaigh,
 do bhean¹¹ ceas naoidhion d'íbh Néill
 nárbh fhes¹² d'fhéin Gaoidhiol i ngliaidh.¹³
29. Cuingidh Eamhna is éadrom¹⁴ suan
 go nderna in gach énfhonn¹⁵ eól ;¹⁶
 dob fhiú¹⁷ a obair fa ghart¹⁸ glíadh,
 nár iarr Art ré gcodoil ceól.
33. Mac Seaáin nírbh iarrtha¹⁹ a iocht
 ré ngleoágh go ngiallfa an smacht,
 'san rian nár hoireadh re a ucht
 i ngurt gliadh dob oiremh Art.
37. Da gheis gan chongmháil a chruidh ;
 do bheir don tromdháimh a dtail ;²⁰
 gan bronnadh ní bhí 'na thigh
 acht ní nach sir ollamh air.
41. Na cethra na bleidhe bhúaidh
 do gheibhthior²¹ 's a n-eachra²² ót fhéin ;
 gíbi²³ heile dháile dhóibh
 fáinne²⁴ óir ní cheile ar chléir.
45. Macruidh Line ad chenn i gcúan
 dream leis nach sirthear²⁵ an síodh ;
 ar dtabhairt cána a gort gliadh
 t'fhían go dána ort um fhíon.

⁶ úir. ⁷ tachadh.⁸ teid. ⁹ ógaibh.¹⁰ tiaghar. ¹¹ bean.¹² nar bfes.¹³ 'I' os cionn na líne.¹⁴ eattrom.¹⁵ enfhonn. ¹⁶ eól.¹⁷ do bhíu. ¹⁸ gort.¹⁹ nírbh bhiartha.²⁰ a ttoil.²¹ geibhthior.²² sa neachra.²³ gí bi.²⁴ fáinn.²⁵ siorthar.

49. Géill uaisle beroir²⁶ go Bóinn,²⁷
a ndeachaidh do chuairte i gcéin ;
go dtáinic²⁸ sibh go fiadh bhFáil
giall i láimh²⁹ gach fhir dot fhéin.
53. Léige³⁰ leision sín i seól³¹
in gach tír go dtéighi³² i dtrágh—
géill³³ an fhuinn Ulltoigh ná hiarr—
giall id luing luchtmhúir sa lán.
57. Fiú luadhail³⁴ bhur bhfaghla féin³⁵
th'uamhan go dtarla ar gach tír ;
go brath³⁶ adhbhadh oile róibh³⁷
nír chóir³⁸ adhnadh Toighe³⁹ an Trír.
61. A thochta at aghaidh ar áth⁴⁰
comha do thabhaigh ar thriath ;
'na leith féin⁴¹ do cuireadh críoch⁴²
go bhfríoth let fhéin⁴³ fuighiol⁴⁴ fiach.
65. Ní le cách⁴⁵ na leaptha i luigh,⁴⁶
a gclechtadh do ghnáth⁴⁷ do gheibh ;
tar éis lighe⁴⁸ ní lór⁴⁹ libh
ar ibh slógh Line do fhleidh.
69. A mheic⁵⁰ Áine ód techta i dtír⁵¹
da dtáille⁵² dob eaglach úaibh ;
dot omhan nír dhúinte dháibh
cúirte⁵³ cáigh ar chomhar gcúain.
73. Gá⁵⁴ beag dod ghairm san réim⁵⁵ ríogh ?
do chéim tar a n-ainm ná hiarr ;
bheith it Ort⁵⁶ Aoinfher dob ál⁵⁷
ar lár⁵⁸ Gaoidheal fa ghort gliadh.

26 beror. 27 boinn. 28 ttainic. 29 laimh. 30 Leige.
31 sín a seol. 32 tteigh. 33 geill. 34 Fiu luaghail.
35 bfoghla fein. 36 bráth. 37 roimh. 38 cóir. 39 tige.
40 ath. 41 fein. 42 críoch : bfrioth. 43 le fein. 44 fuighiol.
45 cach. 46 aluidh. 47 ghnáth. 48 eis luighe 49 lor : slogh.
50 meic. 51 attir. 52 ttaille. 53 cuirte. 54 Ga.
55 reim : cheim. 56 adtort, agus ' d ' ar chavet i láimh iasachta.
57 áil. 58 lar.

77. Ní fhuil do dhiomdha 'na dhiaidh⁵⁹
nach dtiobhra fa thoil⁶⁰ do mhaoir ;
fillidh bráighe 'na brugh féin
ar ndul⁶¹ fa réir dháimhe dhaoibh.
81. Seachnaidh fer dot omhan iad
tairthe na bhfeadh leat do lúb ;
ceann sluaigh ót omhain nír fhég⁶²
an séd ar chonair fuair fúd.
85. Ioth i dtalmhuin, tes i sín,⁶³
an mhallmhuir gan techt i dtráigh ;
do ghoid na sgoth ón Trian túaidh
moch do chúaidh grian ina gáibh.
89. Réd shilleadh gnáth⁶⁴ sleuchtuid siad,
na géga fa bhláth go mbíod ;
má tharla crann folamh fúd,
do lúb call do thoradh⁶⁵ thríod.
93. Ní mó torrchairthe⁶⁶ sreabh seng
tromthairthe feadh cenn i gcionn ;
congmhoidh grian an mhuir go mall
gur chuir barr le Fiadh na bhFionn.⁶⁷
97. An chnú chumhdaigh, an idh⁶⁸ óir,
do bhir as na tulchoibh thúaidh ;
ar bhfaicsin lerg Locha Laoigh
nír mhaoin le cerd clocha cuaigh.
101. Ní⁶⁹ *badh* amhra leis gach laoi
a bheith mur tharla ar a tí ;
más⁷⁰ é as fer do thealaigh Té
ní bhen sé acht i ndeabhaidh dhí.
105. Sgaoilid fáidhe fios a rúin
mur shlios gacha tráighe⁷¹ thúaidh :⁷²
gibé⁷³ ionadh i mbí Bóinn⁷⁴
sí dha chóir ar siobhal sluaigh.

⁵⁹ dhiaigh. ⁶⁰ toil. ⁶¹ ndol. ⁶² fhéich. ⁶³ asín. ⁶⁴ gnath : bhlat. ⁶⁵ tharadh. ⁶⁶ mo toir chairthe. ⁶⁷ bfion. ⁶⁸ igh.
⁶⁹ Ni. ⁷⁰ mas. ⁷¹ traighe. ⁷² athtúaid, agus *báthadh ar an dara ' t '.* ⁷³ gibe. ⁷⁴ boinn.

109. Gur dhearbhsan⁷⁵ iad in gach eing
 tíad i ndeabhthadh druim ar druim,
 tug rogha don té do thoill,
 sé ag roinn na comha ar íbh gCuinn.
113. Dob uamhon dénamh 'na ndiaidh⁷⁶
 mur fheuchoid i n-uathadh slóigh ;⁷⁷
 ag cur anma ar fhine Néill
 a fhile féin tarla ar thóir.
117. Tig loinnreadh 'na leacain ghil,⁷⁸
 d'eatal do foighreadh na fail,
 beg díol a ghruaidhe do ghoil,⁷⁹
 ní loigh⁸⁰ sion⁸¹ da fhuaire⁸² air.
121. Trían Conghoil mur thiltior túaidh
 congmaidh gan tileadh gach tír ;
 a bheith roimhe san ráith mhóir⁸³
 nír dhóigh le fáith⁸⁴ Toighe an Trír.
125. Sirthe cródha⁸⁵ cloinne⁸⁶ Néill
 i gcoinne tóra ar gach taoibh,
 líon⁸⁷ catha ón chonair do chuaidh
 re homhoin⁸⁸ sluaigh Lacha Laoigh.
129. Lámh⁸⁹ le sgaoiltior seoid na sen,
 gach aoinfher 'na ndeoidh⁹⁰ ag dul ;⁹¹
 muna ní le⁹² cléir a chrodh
 ar a dtol féin do bhí a bhrugh.⁹³
133. Gan ghuais gcreachta⁹⁴ ortha uaidh
 comhtha ní gheubha ré nglíaidh ;
 mór an tslighe dleaghair⁹⁵ dhóibh
 fóir Line i ndeabhaidh na dhíaidh.⁹⁶

D.a.r.o.i.gh.n.i.bh, &c.

75 dhearb san. 76 ndiaigh. 77 sloigh. 78 gil. 79 goil. 80 luigh.
 81 sion. 82 fuairc. 83 raith moir. 84 nír dhoigh le faidh.
 85 crodha. 86 chloinne. 87 líon. 88 homhon. 89 lámh.
 90 ndeoidh. 91 dol. 92 le, *leathstuas ar charet, man. al.*
 93 do bhí a bhrugh. 94 creachta. 95 dleaghair. 96 dhiaigh.

137. A ndáilfe⁹⁷ as deigheolus dí⁹⁸,
do cheimneochadh⁹⁹ Gráinne¹⁰⁰ gnaoi
riar tola¹⁰¹ ar a breith dá mbé,
sé re Leith Mogha don mhnaoi.
141. Ní cheil iolmhaoine da n-úair,¹⁰²
ní hionmhaoíte a mbeith gan bhéim,
da dreich¹⁰³ dhuinn, do bhrígh¹⁰⁴ a báigh
le mnáibh síl¹⁰⁵ gCuinn agus gCéin.¹⁰⁶
145. Maicne Colla fa a cruth sliom,
aicme in gach rolla rug barr ;
rún feadhmfhosaidh¹⁰⁷ fa bhfuil conn,
tonn don fhuil Eadhrasoin ann.
149. Do riaghladh modha¹⁰⁸ na mná
ní hiarrtha moladh as mó,
gar eithne dha chéile is cnú
clú a fréimhe¹⁰⁹ reimpe dá ró.

D.a.r.o.i.g.h.n.i.bh, &c.

⁹⁷ ndailfe. ⁹⁸ di. ⁹⁹ Sic MS. leg. 'cheinneochadh.' X
¹⁰⁰ grainne. ¹⁰¹ toile. ¹⁰² bfuair. ¹⁰³ dhreich. ¹⁰⁴ bhrigh.
¹⁰⁵ mnaibh síl. ¹⁰⁶ ccein, agus 'agus' roimis ar charét.
¹⁰⁷ feadmfhosaidh ¹⁰⁸ modha. ¹⁰⁹ freimhe.

XXXVIII

NÍ D'AINBHFIOS MEALLTAR MAC SEAÁIN

Somhairle Mac an Bhaird cc.

1. Ní d'ainbhfios¹ mealltar mac Seaáin ;²
na seoid dháilios as dó tíad ;
maoine an eóin a healtoin Tuama
dá dheóin mealltoir³ uadha íad.
5. Tabhach urruma i n-aois tsóisir⁴
do shíol Néill ní nuaidhe an stair ;
ráth na ríogh⁵ dha thoil go dtiobhradh
ná bíodh⁶ soin 'na iongnadh air.
9. Leabhair Chaisil is chláir⁷ Macha
nír mheiste dhóibh⁸ dol 'na leith ;
má frioth⁹ cairt nach léir do léghadh¹⁰
le fréimh¹¹ Airt do bhéradh¹² breith.
13. Gluaisid leis i laithibh¹³ teannta
táin mhíleadh don mhacraidh shídh ;¹⁴
do an ó hÉunna 'na armaibh
go car¹⁵ seula ar adhbhaidh¹⁶ nír.
17. Ferann cloidhimh cairt a shinnser,¹⁷
do shíol Néill do ba¹⁸ nós gnáth ;
caidhe an tríath lerb áil¹⁹ a éra
sgíath ar láimh í Éunna ar áth ?

MS. 24 P 33, lch. 190. *Dán eile d'Art Ó Néill, dá mholadh agus dá ghriósughadh chun cogaidh.*

¹ daibhfios. ² Seaain. ³ mealltor. ⁴ tsoisir. ⁵ ríogh. ⁶ na bioth.
⁷ caisil is cláir. ⁸ dhóib. ⁹ ma frioth. ¹⁰ leighadh. ¹¹ fréimh.
¹² beradh. ¹³ alaithibh. ¹⁴ shídh. ¹⁵ cur. ¹⁶ adhbha. ¹⁷ sinnser.
¹⁸ Neill dob. ¹⁹ lér bái.

21. Ní hé amháin an mhedh le dtoimhseann
 Trian Conghoil do chuir fa a smacht,
 go breith 'na láimh ar fiadh bhFuinidh
 an ghrian áigh do fhuirigh Art.
25. Do ghabh an Céidniall²⁰ cúig braighde
 do bhreith an chluiche²¹ ar chlár Té,
 dá dtogradh naoi ngéill²² do ghabháil
 le mnaoi Néill dob anáir²³ é.
29. Buidhne amach ó mhacraidh Line,
 an líon²⁴ tíad i dtighibh óil,
 ní thoillid²⁵ fuil Earca i n-éntoigh²⁶
 leabtha amuigh go ndéntoir dhóibh.
33. Críoch²⁷ a thuruís²⁸ i dtoigh bannáil
 bronnadh séd, 's ní seoid do ghabh ;
 nírbh fhiú a thol²⁹ da seuidibh suirghe
 a dhol d'fhéagain³⁰ bruighne ban.
37. Cána troma an tráth nach n-uigheadh³¹
 d'uilibh sgiath do sgaoilfeadh caile ;
 taosga do chuaidh sé 'na séna
 gibé do smuain éra³² Airt.
41. Eagna a bhfuil re foghlum gnáthaidh³³
 glioca a bhriathar³⁴ gibé adeir ;
 do ghabh an chlár³⁵ leisge labhra
 fian Feirste má tharla asteigh.³⁶
45. Do thoirbhir do thionól éiges³⁷
 d'eudáil biodhbhadh bruta sróil ;
 do bheir mac Áine don fhilidh
 ar ghlac bráighe d'idhibh óir.

²⁰ cheidniall. ²¹ chluithe. ²² ngeill : Neill.

²³ onóir.

²⁴ líon.

²⁵ thuillid.

²⁶ anentoigh : ndentoir.

²⁷ Críoch.

²⁸ atruruis, agus báthadh ar an chéad 'r.'

²⁹ thoil.

³⁰ dfeachain. ³¹ bfuigheadh.

³² leg. sénadh : éradh.

³³ gnathaidh. ³⁴ (? briathra).

³⁵ clár.

³⁶ astigh.

³⁷ eices.

49. Ualach catha ar chinél Eoghain
aighthe féinneadh³⁸ feirrde a dtlacht ;
téid do thes ón ágh 'na éideadh,³⁹
snámh ar ess gurbh éigen d'Art.
53. D'fhuil Bhriain Bhallaigh biaidh san choigill
crithir aoihbhe ó n-adhnann grís ;
má thug Temhair léim⁴⁰ tar líne
lenaídh⁴¹ don fhréimh fhíre⁴² arís.
57. Fogus trághadh⁴³ da dtuinn mhenmun
na meic ríogh dá rugois búaidh ;
créd as nár len triath dod thréidhibh⁴⁴
do gheabh⁴⁵ le hiath Éibhir⁴⁶ d'uaime ?
61. Síad id longhort mur lucht frestoil,
forghla an teghlaigh go dtáir fion,
fian Line cáit ina gcuire
file i n-áit an duine dhíobh ?
65. Do líon glíadh ní gheubhaidh seachad
go sníomh dornchar, go dáil⁴⁷ crann ;
meinic t'fhian ag tocht da threabhadh
do ghort⁴⁸ ghliadh gur beanadh barr.
69. Tabhach cána críche⁴⁹ heachtrann
an fheilm órdha⁵⁰ aseadh do sgailt ;
cró fogha ar do thaobh don tachar,
maor do chomha ar achadh Airt.
73. Lá⁵¹ don chraoisigh 'na crann lúbtha⁵²
ag léim⁵³ brogha bíoth⁵⁴ nár fheac,
caol an dá chrann⁵⁵ fuíbh nár⁵⁶ filleadh
do bharr⁵⁷ dhúin gur lingedh let.
77. Rugais amach, a mhéin Seaáin⁵⁸,
seula dúitheche⁵⁹ mur dhíol fiach ;
do gheibh síoth ót fhéin⁶⁰ da oighribh
críoch Néill⁶¹ ó do thoirbhir tríath.

³⁸ feinneadh. ⁵⁹ eideadh. ⁴¹ leim. ⁴¹ lenaid. ⁴² fhíre.

⁴³ traghadh. ⁴⁴ thréighibh. ⁴⁵ do geabh. ⁴⁶ eimhir. ⁴⁷ dail.

⁴⁸ gort. ⁴⁹ críche. ⁵⁰ ordha . . . sgoilt. ⁵¹ la. ⁵² lúbtha. ⁵³ leim

⁵⁴ bíoth. ⁵⁵ da chranaidh (?) ⁵⁶ fuíbh nar. ⁵⁷ barr.

⁵⁸ mhein Seaain. ⁵⁹ duitheche. ⁶⁰ síoth otfein. ⁶¹ críoch Neill. .

81. Tógbháil⁶² airm nár iomchuir féinnidh,
as feidhm⁶³ laoich nár léigis⁶⁴ thort ;
ní léig le fer í as a hiomdhuigh
slegh do bhí go hiorghoil ort.
85. Do bhreatha maordha, a mheic⁶⁵ Àine,
éigcert d'fhógra⁶⁶ asedh do níad ;
súil re⁶⁷ lenmhuin na mbreath bheire
do mheabhruigh neach eile íad.
89. Dol i gcoimes do cherd bhféinnedh⁶⁸
an bhfidir cách⁶⁹ cia do lamh ?
gan bheith libh ní béim dod bhuidhin,⁷⁰
sibh ag léim⁷¹ i mbruighin bhan.
93. Droiced⁷² curadh do cherd gaisgidh
's do ghaoi dhonna dhoirtes crú ;
foghnuidh slegh re haghaidh h'iomchuir ;
sreabh chalaidh ní thiomchuil tú.
97. Do locadh leanmhuin an adhbhuir,⁷³
ní fhuil biodhbha bhrises cuing,
ben gan omhan ag techt trithe,⁷⁴
nír bloghadh reacht críche Cuinn.
101. Barr a comhthaibh críche Temhra,
tairthe dhaoibh ag dol i méid ;
gibé call do bhaoi⁷⁵ gan bhlaghadh
a bharr faoi go talamh téid.
105. Fuaim gach srotha re slios gcalaidh,
ceol nach binne ó bharraibh mér ;
nimh a chnedh i gcuan nír chuimhnigh
fer 'na shúan ó fhuighlibh én.
109. Oiremh céachta ar chiomhsuibh bóchna⁷⁶
beg nár thuit 'na thoirrchim⁷⁷ súain ;
gairid le fer an lá⁷⁸ leabhar
an fedh atá ag treabhadh túair.

⁶² Tógbháil. ⁶³ feidm. ⁶⁴ leigis. ⁶⁵ meic. ⁶⁶ eigcert dfogra.

⁶⁷ suil re (? *suil ré*). ⁶⁸ bfeinnedh. ⁶⁹ bfidir cach.

⁷⁰ beim dod bhuidhin. ⁷¹ leim. ⁷² droiced. ⁷³ anadhbhuir.

⁷⁴ trithe : críche. ⁷⁵ do bhi. ⁷⁶ bochna. ⁷⁷ na toirrchim. ⁷⁸ la : ata.

113. Téighid síona⁷⁹ srotha balbha ;
ar bhruach linne ní luigh sioc ;
do chúaidh fúibh san mhuir do mhíne⁸⁰
go bhfuil súil na ríge riot.
117. Síad ag tnúth mur theguid d'fhoraois
agha torrcha ó dtuismhid⁸¹ laoigh ;
dá rann⁸² énuigh ag cur chatha
fa dhul d'fhéghuin Lacha Laoigh.⁸³
121. Éigse Fódla⁸⁴ feadh a ndíola⁸⁵
dáilimh ionnmhuis fhine Néill ;
do bhac soin⁸⁶ an dol tar dligheadh
crodh ar thoil⁸⁷ na bhfileadh féin.
125. Re gráin sleighe is sí gan teilgen
triath ar ais ag éirge⁸⁸ ó chách ;
téid⁸⁹ tré fher 's gan í⁹⁰ ina fhaicsin
ód chí slegh Airtsin⁹¹ ar áth.
129. Roinn do chennus críche hÉibhir⁹²
d'ua na mBrían do bhéra⁹³ chairt ;
saoir⁹⁴ da gcur ar obair Emhna
ar sgur chogaidh fhedhma Airt.⁹⁵
133. Mó sa chách a gclechtadh foghla,⁹⁶
fian Túama ní thréigfe a nós,
mur fúair sgéula ó íath⁹⁷ nár adhain,
truail⁹⁸ í Éanna ar faghail⁹⁹ fós.
137. Siol Eoghain ós aicme Ghaoidheal,
an gnás riamh ní racha thart ;¹⁰¹
acht cáin do bhí¹⁰² 'ga fhréimh¹⁰³ reimhe
ní réidh ar ní eile Art.

79 síona.

80 mhine : ríge.

81 o attuismid.

82 2 rann.

83 dfechuin locha laoigh.

84 Eigse Fodhla.

85 andiola.

86 sin.

87 thol.

88 eirge.

89 teid. 90 i : odchi.

91 Airtsí.

92 críche heimhir.

93 bhéra.

94 saor. 95 Air.

96 fogla.

97 (?) fhiadh.

98 (?) triall.

99 foghail.

100 Siol.

101 tart.

102 cháin do bb.

103 fhréimh.

141. Gaisgeadh tóra tráth an fhedhma
 d'Art Ó Néill ní nochtfa sí ;
 an chaor shlóigh, do fhég¹⁰⁴ gach énfhonn,
 toir¹⁰⁵ da méd ní fhéghann¹⁰⁶ í.

N. í, &c.

145. A seoid oirdherca an uair bhronnus¹⁰⁷
 do bheir d'éigsibh earradh sróil,
 Gráinne ní iarr ar a haindribh
 ríar na dáimhe d'fhailghibh óir.

149. Inghen í Eadhra isí dhúisges¹⁰⁸
 drithle féile abhfad ó ghrís ;¹⁰⁹
 cinnidh Gráinne ar an ngairm reimhe
 nach táire an t-ainm eile arís.

153. Ní gnáth lé¹¹⁰ lenmhoin an bhandáil,¹¹¹
 i mbuighin ríogh¹¹² rug a mbúaidh ;
 aithreach do mhnáibh bein¹¹³ re bronnadh,
 an réir dob áil d'ollamh fhúair.¹¹⁴

157. Maith na tréidhe da dtug annsacht ;
 re haithne Dé¹¹⁵ diallaidh sí ;
 rún nach claon i gcoinne cionadh ;
 do choille chaor n-iodhan í.

N.í.d.a.i.n.bh.i.o.s., &c.

104 fhéch. 105 toir. 106 fhéchanu. 107 bronnus. 108 así dhuisges.
 109 o bhfad ó grís. 110 le. 111 bandail. 112 rígh.
 113 mhnaibh bein. 114 fuair. 115 de.

XXXIX

BUIME NA HÉIGSI ART ÓG

Lughaidh, mac Ruaidhrí Dhuibh Í Eachaidhéin cc.

1. Buime na héigsi¹ Art Óg ;
 baoghlach liom é don Artód,
 leaca ghlantróm² is gruaidh the,
 a bhfuair³ d'altrom na héigse.
5. Mac meic⁴ Briain nach brisedh mionn
 buime éigios fhóid Éirionn ;
 gidh⁵ maith an forainm fuair Art,
 roshnaidhm do chuaidh ós⁶ cumhacht.
9. An ceudlá do canadh ris
 gurbhé⁷ buime an uird éigis,
 fúigfe⁸ an lása é 'na Art⁹
 acht grása Dé 's a dhaonnacht.¹⁰
13. Ní cluiche¹¹ sugartha sin,
 buime éiges guirt Ghaoidhil¹² ;
 mó¹³ as cruaidh¹⁴ thrá ina thaidhbhsi
 an lá fúair an forainmsi.
17. Dámadh¹⁵ leis ó mhuir go muir
 da gach taobh do Thrían¹⁶ Conghoil,
 mó congháir na héigsi dh' Art
 'ná an mhéidsi d'fhoghbháil¹⁷ d'umhlacht.

MS. 24 P 33, lch. 193. *Isé Art Ó Néill "Buime na hÉigse."* Tá sé oille i n-ealadhain na bhfilí. Is baoghlach ámh, a chreachadh agus a bhochtú d'iarraidh a ndoimhianta do shásamh, agus gan aon Mharbhán len' ais mar bhí ag Guaire mhac Colmáin. Ní fhéadfa sé a seasamh gan chíos dúithchí eile.

¹ heigsi. ² glantrom. ³ o bhfuair. ⁴ mheic. ⁵ ge

⁶ os. ⁷ gurbe. ⁸ fuigfe. ⁹ cleas ar an bhfocal: Art, an ainm: art i. cloch. ¹⁰ daonnacht.

¹¹ cluithe, *passim*. ¹² ghuirt Gaoidhil.

¹³ mo; (? móide; *siollabh ar easnamh*). ¹⁴ 'r' os cionn charet.

¹⁵ Da madh. ¹⁶ trian. ¹⁷ d'foghbhail.

21. Tuitfidh leo nó léigfidh¹⁸ dhe ;
 cúis bháis altrom na héigse ;
 cur re a ndacroibh, dáil doghra,
 táin go bhfocluibh foghlomdha.¹⁹
- ✱ 25. Maith chreidim nach gcualaidh Art
 tromdháimh Guaire i gcrích²⁰ Connacht,
 fán aithchléir nárbh egal lais
 nó caithréim²¹ dreagan Durlais.
29. Tromdháimh Éirionn²² leath ar leath
 gluaister leo a los a n-ainbhreth
 go teach Ghuaire, acht géir ghníomh²³ tenn,
 da ndíol uaidhe gan fhoirchenn.
33. Faoidh rompa gnúis Guaire
 feadh a ré mur fher éanúaire ;
 re dreich ndualoigh fá serg sriobh
 gérbh uamhain²⁴ ferg na bhfiledh.
37. Dob í²⁵ freagra gach fir dhíobh²⁶
 re faicsin aighthe an airdríogh,
 bíodh nár dhaighriaghail²⁷ don dáimh,
 a ndíol d'ainmhianaibh d'fhagháil.²⁸
41. Nír shirsíod dáil da dhocra
 nach fríoth²⁹ go fiú a chomhochta,
 acht géir dhoiligh í d'fhagháil,³⁰
 ar tí a oinigh d'íongabháil.
45. Each cnesghorm fa cúilfhionn³¹ barr
 's cosa fionna aga fulang
 do mhánaibh mná Seancháin sin,
 acht géir³² nemhcháir thrá³³ an toilsin.

¹⁸ leigfidh.²⁰ accrích.²⁴ ger bhuamhan.²⁸ dfaghail.³¹ cuilfhionn.¹⁹ 'dh' i láimh iasachta ós cionn charet.²¹ caithréim.²⁵ Do bí.²⁹ fríoth.

'ger.

²² eirionn.²⁶ dhíobh.³⁰ dfaghail : díongabail.³³ thra.

49. Mian eile fhuair mun amsin,
sméra dubha i ndoimsir,
dob fhearr blas agus boladh ;
a teann as ag ardughadh.
53. A ndíol³⁴ do mhuic fhirinn³⁵ fhinn
nach bérthar bhós go dílinn
do thorc³⁶ nach rugadh roimhe,
da pubal³⁷ olc iudoighe.
57. I ndóigh³⁸ nach biadh thiar³⁹ ná thoir
semróga an mhaide mhullaigh,
nir iarr acht neach gan náire,
mian le teach na tromdháimhe.
61. D'fhios a ghiolla i nGlionn an Sgáil
gluaisios Guaire mac Colmáin,
gairm nárbh adhnár⁴⁰ da fhine,
darbh ainm⁴¹ Marbhán muicidhe.
65. Eugaoines ris lámh⁴² do láimh
a mhiana troma ón tromdháimh,
crú a aighthe 's a ghaoi 'na ghioll,
's do bhaoi ga n-aithne ós ísioll.
69. "Ná trághadh do thonn mheanma,"
ar Marbhán, "thrá, a thigherna ;
tes t'fhuile⁴³ do bhérsa a broid ;
do ghéubhsa uile a n-iarroid."
73. Tógbhus Gúaire an ghnúis chorera,
go Dia um dhíon a hadhanta
rug a bhuidhe, breath na ndruidh,
a dhreach uile gur fhionnfhúar.
77. Dá mbeith gleann mur Ghleann an Sgáil
láimh⁴⁴ re hArt Óg mac Seaáin,⁴⁵
i measg fhian lannbhán Line,
'na mbiadh Marbhán muicidhe !

³⁴ Andiol.³⁵ fírinne.³⁶ torc. ³⁷ pobal.³⁸ Andóigh.³⁹ tiar.⁴⁰ nar bhadhnár.⁴¹ dar bainm.⁴² lámh.⁴³ tfole.⁴⁴ láimh.⁴⁵ Seaain.

81. Ó nach fhuil,⁴⁶ eaguil liomsa
bheith d'Art Óg⁴⁷ san éigionsa⁴⁸ ;
trom sgoile a fódmhuigh na bhFionn
dob oire ar ógbhaidh Éirionn.
85. D'Art mac Seaáin⁴⁹ do mhes mé
gan ched greach gan chíos⁵⁰ tíre—
créd acht ró na bhfert bhféile⁵¹—
techt dó tar ar ndoimhénne.⁵²
89. Níor chás liom dá léigthí lais⁵³
páirt⁵⁴ do chreich Cairrge Ferghais⁵⁵
do chur thart um brúach⁵⁶ Banna,
go madh luath Art⁵⁷ ettorra.
93. Dá léigthí⁵⁸ d'Art uair eile
creach Dhúin,⁵⁹ tar a dhaoineighe,⁶⁰
do roinn 's gach taobh don Tulaigh
ar dhroing do⁶¹ fhaomh ealadhain.
97. Dá léigthí⁶² d'Art siar ná soir,
do nós slechta Bríain Bhallaigh,
ó bhun Banna go hIobhar,
gan dul⁶³ alla ó éignioghadh.
101. Ó Iubhar⁶⁴ na n-inbher nglan
go doirrsibh Glinn⁶⁵ Con Cadhan
dá mbé⁶⁶ cead imdhechta⁶⁷ ag Art,
inghealta ónár⁶⁸ bhég beodhacht.⁶⁹
105. Ó Shliabh gCallann don taobh thúaidh
go hEas Craoibhe an fhóid fhionnfhuair,
ó'r⁷⁰ smacht mun budh suaimhneach sin,
nírbh uaimhneach d'Art ó éigsibh.⁷¹

⁴⁶ O nach fuil.⁴⁷ og.⁴⁸ eiccionsa.⁴⁹ seain.⁵⁰ gan ced creach gan cíos.⁵¹ féile.⁵² ndoimeinne.⁵³ dá leigthi leis.⁵⁴ páirt.⁵⁵ Fergeis.⁵⁶ (?) bhruach.⁵⁷ MS ar Art ; *siollabh san bhreis*.⁵⁸ Da leigthi.⁵⁹ dhuin.⁶⁰ dhaoineidhe.⁶¹ ar gach droing dar, .i. *ochtshiollbhach*.⁶² Da leigthi.⁶³ dol.⁶⁴ O niubhar.⁶⁵ ghlinne (*8-shioll*.)⁶⁶ mbe.⁶⁷ imthechta.⁶⁸ onar.⁶⁹ beoghacht.⁷⁰ or.⁷¹ oneigsibh (? *ó'r n-é*.)

109. Dá dteagmhadh bhós ga bhais bháin
cead cuartoighthe⁷² chlann gCatháin,
's gabháil thart re taobh gcalaidh,
badh⁷³ saor Art ó ánradhaibh.
113. Ag Art Óg, mar a aithre,
dá mbeith cead a gcuartaighthe
Dún an Aonuigh, Uaimh an Deirg,
saoraidh a ghruaidh mur ghlainleirg.
117. Ó Uaimh an Deirg, mheic Dremhain,
dá mbé⁷⁴ ag Art⁷⁵ go haithreamhail
sirthe ar gach leith taobh le tráigh⁷⁶
nír shaor do chreic an Chorráin.
121. Ó nach bhfuil cíos ga chruth glan
ón Oilén⁷⁷ ó Ard Uladh,
um Loch Cuain, um lionnloch⁷⁸ Laoigh,
a ghruaidh d'ionnlach dob anaobh.
125. Ó Loch Laoigh go Dún Droma
na coillte do chú⁷⁹ ettorra
dá mbé⁷⁴ tol a n-airgthe ag Art
nír thairgthe cor re a chomhacht.
129. Caithfidh sé aigneadh aireach ;
an charuid⁸⁰ 'san⁸¹ comhaidheach
legaíd siar a uille ar Art ;
fial gach buime tar bhochtacht.
133. Méd ainbheath na héigsi⁸² ar Art,
tréna ríomh⁸³ dóibh fa dhánacht ;
tiocfaidh am bhus aithreach dhi
clann nach maithfeach da mbuime.⁸⁴

B.u.i.m.e, &c.

⁷² curtoighthe.⁷⁵ Airt.⁷⁸ " lionn" tuas ós cionn charet, man. al.⁸¹ sa.⁸⁴ i.e. 'muime' don Uaim; 'buime' don Chomhdhúnadh.⁷³ do ba.⁷⁶ traigh.⁸³ 'riomh' leathstuas, man. al.⁷⁴ da mbe.⁷⁷ oilen.⁷⁹ chiu.⁸⁰ charuid.

137. Cosmhuil d'inghin⁸⁵ Í Eadhra
 géag nua d'fhiodh a hoileamhna
 cia don ghéigsi do bhen barr
 fa sheal don éigsi d'altrom ?
141. Gidh eadh, is⁸⁶ guais do Ghráinne
 altrom trín na tromdháimhe
 mur chuid mná⁸⁷ d'fhagháil ó Art,
 d'anáir⁸⁸ gé tá 'na tocmharc.
145. Iomchóraidh d'fhocluibh bega
 ruisg chiuine mur choirleaga
 cnes saoirfhingheal⁸⁹ ón tearc toil
 ar chlecht caoimhinghean Cathoil.

B.u.i.m.e.n.a.h.é.i.g.s.i. &c.

⁸⁵ dingiu. ⁸⁶ as. ⁸⁷ mna. ⁸⁸ donóir. ⁸⁹ sháoirfhingheal.

XL

ÉUDMHUR MEISI FA MHAC SEAÁIN

Domhnall Ó hEachuidhéin cc.

1. Eudmhur meisi fa mhac Seaáin,¹
seabhac sealga Sléibhe² Mis ;
adhbhur díomdha cor mo chéile ;
iomdha ag dol i réidhe ris.
5. Atáid romhuinn ar tí a thochmhairc ;
nach terc duine ag fadógh fúm,
munab áil bheith i mbun ghrádh,
dul 'na leith gur dána dhún.
9. Iomdha file go bhfraoch n-egna,
iomdha drécht ar dhioghluim ghloin
da shníomh³ le mac súadh dar seisi,
do ghlac uam⁴ ar dtreisi astoigh.
13. Fer ó Mhumhain⁵ na múr bhffionmhur,
fer ó Laignibh don leith tuaidh,
agso an drem nár fhég⁶ dar n-aircne,
tréd⁷ do mheall ar nAirtne uainn.
17. Gach laoidh dhiamhair fhúair ó éigsibh⁸
tré Art Óg nírbh fheirde⁹ mé ;
mo ghrés duaine dhó nach cumuim
do só i bhfuairé umainn é.

MS. 24 P 33, lch. 195. Éad atá orm, adeir an t-ughdar, mar gheall ar a tiacht dánta a cheapaid filí iasachta d'Art Ó Néill; agus gur dam féin is dúthchus bheith mar fhile aige. Sinfe sé láimh chun a dhuine féin cois baile; agus cuirfidh Gráinne Ní Eadhra i gcuimhne dhó sin.

¹ mac Seaain.

² sleibhe.

³ shníomh.

⁴ uaim.

⁵ on Mumhain.

⁶ fhech.

⁷ tred.

⁸ fúair o eigsibh.

⁹ nir bfeirde.

21. Ar mhac mheic Bríain ní bhí¹⁰ a n-ainbhíos ;
aithnid dó¹¹ gach ní do níd ;
fa heolach é i n-áth na héigsi¹²,
isé¹³ an fáth rom-thréigsi thríd.¹⁴
25. Ní fhuilsion thrá¹⁵ um thuillemh buidhe,
beithir Thuama thráchtus¹⁶ sdair ;
croidhe inar luigh¹⁷ a lán d'egna
rem dhán ní fhuil eglá air.
29. Gídh éudmhur mé fa mhac Áine,
is éd fa áth re hucht slúaign,
nó is glas ar chách um thrágh¹⁸ torchuir,¹⁹
dámh do ghnáth ní oghthuir²⁰ uaidh.
33. Clanna fileadh gan fiú an ghiolla,²¹
gníomh²² as mó do mhearúigh²³ mé ;
nair²⁴ lem a lighe²⁵ ag gach éinfhior
benn²⁶ mhire arna dhéineamh dhé.²⁷
37. Ní bhíu²⁸ ag cogadh fa chenn maoinéadh ;
maithimsi dhó a dhermod orm ;
bím do shíor²⁹ 'na ainm 's 'na urláimh,³⁰
's bíodh dar ngairm i gcumhdháil³¹ cornn.
41. Ní bhacum riar aoidheadh annamh
d'ua na ríoghraidhe ó Ráith³² Truim,
's bíodh³³ réidh, mur as dlecht ón dligheadh,
fár gcert féin ar chineadh Cuinn.
45. Ó gach fhuil³⁴ dar fhás 'na thimchioll,
má tá³⁵ cion nó cuimhne ar chairt,
ní cás dúinn³⁶ go tenn a thagra :
lem ó gach glúin³⁷ agra Airt.

10 bhí.	11 dhó.	12 heigsi.	13 ase.
14 thríd.	15 thra.	16 thrachtus.	17 luidh
19 ttorchuir.	20 foghthuir.	21 fiú an giolla.	22 gniomh.
23 mhearaidh.	24 nair.	25 aluighe.	26 ben.
27 ar na dhenamh dhe.	28 Ni bhíu.	29 bim do shíor.	
30 urlaimh.	31 accomhdhail.	32 ríoghraidhe o raith.	
33 sbíodh.	34 fuil.	35 ma ta.	36 dúinn.
			37 glún.

49. Mac Seaáin³⁸ is saormhac Áine
ionann d'fhiachoibh orthaibh³⁹ sinn ;
do lorg cinidh do bhun bháidhe⁴⁰
dlighidh⁴¹ cur a láimhe linn.
53. Léigmid dinn⁴² a ndeachaidh thoruinn
tré thnúth an fhir stiúrus⁴³ stéd ;
mór an nert aoinfhir a uille ;
ní tearc aoidhidh uime ag éd.
É.d.mh.u.r, &c.
57. Ionann bés d'inghin Í Eadhra
is d'ua⁴⁴ na mBrian⁴⁵ bristi⁴⁶ gleó ;
searc na cléire íad re aroile,⁴⁷
'siad re chéile ag loighe⁴⁸ leó.
61. Dá mbeith i ndán diúltadh mh'annsa
d'eó Line na linnteadh mbinn,
cúis⁴⁹ mo dhoilghe dearbhaidh Gráinne,⁵⁰
cenglaidh d'oighre Áine inn.
65. Bean do mhaicne Mhogha Nuadh⁵¹
nós a fir ní locthar lé ;
ní bhacfa sí an ní do'níon⁵² ;
do chí⁵³ sí nach ísiol⁵⁴ é.

E.u.d.mh.u.r.m.e.i.s.e., &c.

³⁸ Seaain.	³⁹ ortaibh.	⁴⁰ báidhe.	⁴¹ dlighid.
⁴² Leigmid dinn.	⁴³ stiurus.	⁴⁴ sdua.	
⁴⁵ 'mbrian,' <i>man. al. ar an gcliathán deas.</i>			⁴⁶ mbristi.
⁴⁷ re roile.	⁴⁸ luige.	⁴⁹ cuis.	⁵⁰ grainne.
⁵² níon.	⁵³ chí.		⁵¹ nuaghad.
			⁵⁴ isiol.

XLI

AMHGAR BISIGH BÁS FLATHA

1. Amhgar bisigh bás flatha ;
leis cinntir crúas míoratha ;
mur as leis laghdaighther bail,
leis ardaighthear gach easbhaidh.

5. Mur dhearbhuid teadhma¹ is tacha,
olc bisigh bás ríoghfhilatha² ;
maing ler fromhadh frémh da nimh ;
lén 'na chomhar³ ní cluintir.

9. Le bás flatha, foirfe an fios,
tig gach lén bhus⁴ lór d'aimhlios,
'na ghrinnfhios as gnáth sinne,
mhillios cách i gcoitchinne.

13. Da bhás tarthor tús gach leóin
is gheines orchra is éidreóir⁵ ;
leis tar cert cinntior gach coir,
's mhilltior reacht agus riaghoil.

17. D'imtheacht flatha do réim ríogh
fásaidh gaoth⁶ gorta is gairbhshíon,⁷
fásaidh 's gidh féile i laige,
's fásaidh déine is dochraide.⁸

MS. 24 P 33, lch. 197. *Dán marbhnaidh é seo ar bhás Airt Uí Néill (mac Seáin, mhic Bhriain, mhic Feidhlimthe). Tá tagra fé leith dá bhás san insna nótaí príomháideacha san láimhsgríbhinn (lch. 32), ghá rádh go bhfuair sé bás an 25 lá den Mhárta 1677, idir a hocht agus a naoi a chlog san oídhche, agus é san seachtmhadh bliain seachtmhóghad dá aois. Bhí báidh aige lesna filíbh, agus file dob eadh é fein. Fuair a bhean .i. Gráinne ní Eadhra bás an 8 lá de mhí na Márta 1679.*

¹ teadhma.² ríoghfhilatha.³ len na chomhair.⁴ bhús.⁵ eittreóir.⁶ fásóigh ghaoth.⁷ gairbston.⁸ dochraide.

21. Tig do bhás flatha fire
meath cnúais dusgadh doirbhshíne⁹ ;
 's neart i bhfoglaibh, gá dás de,
 tre bhás chodhnaigh gach críche.
25. Fásoid fós adhbhoir osnadh,
 neamhghrádh cáigh 's a geomhorsan,¹⁰
 ní sgél núidhe¹¹ um Bhanbha Bregb,
 's dúile balbha do bhuaidhreachd.
29. Airde i sreibh, ísle i n-eathoibh,
annsa cháigh do chlaóinbhrethoibh ;
 ró míoratha, i gcás ná¹² cuir,
 ar bhás ríofhlatha ríomhtair.¹³
33. Rug oirne olc nárbh annamh,¹⁴
 do dhearbhadh a ndubhramar,
tásg¹⁵ flatha go nuaidhe anos,
tacha bhus buaine bheuros.
37. I sé¹⁶ an t-ardfhlaith Art Ó¹⁷ Néill,
 Mac Seaáin,¹⁸ maith gan mhímhéinn,¹⁹
 ler dubladh tlás ar dtreisi,
 ughdur na gcás gráitesí.²⁰
41. Da bhás tairnic síos re seal
 torchur tonn tairthe coillteadh ;
 ní fáth rúin nuaidhneimh na nól,
 nó ar bhuaidhreigh²¹ d'úir is d'aiér.
45. Dhe táinic,²² truaighe an pudhar,
 grían is eusga i n-eundubhadh ;
 an tuirrsi ca taobh nár²³ ghabh,
raon²⁴ na soillsi gur siabhradh ?

⁹dhoirbhshíne. ¹⁰sa ccomhorsan. ¹¹núaidhe. ¹²accás na.
¹³ríoghflatha ríomhtair. ¹⁴nar bñannamh. ¹⁵tasg.
¹⁶Ase. ¹⁷og o, agus báthadh ar 'og.' ¹⁸Seaáin.
¹⁹mímhéinn. ²⁰ccraitési. ²¹bhuaidhireigh. ²²tainic.
²³nar. ²⁴ráon.

49. Dhe thioctus tásg²⁵ nach usa ;
 truagh foirchionn²⁶ na foghlasa,
 gach aonrath ar gcúl do chur ;
 saoghlach an tnúdh²⁷ gar dturnamh.
53. Dha dhíth tig, toisg dob annamh,
 gníomh,²⁸ 'na chló nach²⁹ gcualamur,
 le roinert trén³⁰ gan taisi,³¹
lén oireacht is eaglaisi.
57. Dha dhíoth³² fós tig is tíocta
 múchadh³³ aoibhe is aigionta,
 san fhoirmi um chaoimhlios ó gCuinn
 an toirsi ar aoibhnios aguinn.³⁴
61. Dhe thioctas, mur tá³⁵ ar dteacht,
 sgrios naomhord, dfochur dillecht,
 d'ule na sgél tubhadh treabhthach,
lén brughadh is baintreabhthach.
65. D'ég³⁴ Airt ba ríoghda³⁷ riaghail,
 síol tuirseach Néill naoighiallaigh,
 crú ríogh³⁸ dob iontnúidh³⁹ 'sgach echt,
 do iompúidh síon a soibhert.
69. Cumha Airt Í Néill aníodh
 fada théid truaighe a haisdior,
 a mairgnimh dá seachna sinn,
 fa cheathra hairdibh Éirionn.⁴⁰
73. Éire⁴¹ an amhgair gidh í ann,
 teasta a ciall, cóir nach marann⁴² ;
túar dubhaidh an airc rér an
 do chumhaidh Airt, 's ní hiongnadh.

²⁵ tásg.²⁸ gníomh.³¹ *ós cionn* 'treisi' dhá bháthadh.³⁴ *os cionn* 'Éirionn' dá bháthadh.³⁷ ríoghda. ³⁸ cru ríogh.⁴⁰ sinn : Éirionn ; *leg* sionn.⁴² mairann, *agus* báthadh ar 'i.'²⁶ forchionn.²⁹ nac.³² díoth.³⁵ ta.³⁹ iontnuidh.²⁷ tnúth.³⁰ thrén.³³ muchadh.³⁶ Decc.⁴¹ Éire.

77. Dá chaogad rí do ríghibh⁴³
is seisior i⁴⁴ seinlínibh,
ionann méin dóibh⁴⁵ is disi,
d'íbh Néill do fhóir uirrisi.
81. Mur sin nach iongnadh d'Éirinn⁴⁶
mur tá um ionnua Úirfheilim⁴⁷ ;
maith 'na ndeoidh do⁴⁸ dheughfadh⁴⁹ dhi
na treoin nach seunfadh sisi.
85. Saorua Bríain charroigh chródha,⁵⁰
aodhoire na honóra,
'sé uainn i Sgire na sgath,
budh húaill 'na croidhe a caomhthach.
89. Tumba clach codhnaigh⁵¹ Line,
do líonadh⁵² m'fháth oirbhire ;
lán d'fhéile⁵³ d'uaisle agus d'íocht
's do réidhe an uaighsi is d'oirbhiort.
93. An mhórdha⁵⁴ an rath an riaghoil
's onóir shíl Néill Naoighialloigh,
'síad fóm i n-aonuaigh⁵⁵ is Art ;
glór nach daoruail adubhart.
97. An mhíonla⁵⁶ an mhaisi an mheanma,
an tromdha, an tlacht tighearna,
an gart gan úaill gan obadh
le hArt uainn do hionnlogadh.
101. An diadha an eгна an umhla
an fhoghlum ard ughdardha,
féch⁵⁷ san uaighsi Airt Í Néill,⁵⁸
's cairt na huaisle 's a hairdréim.

⁴³ rioghaibh, agus báthadh ar 'o.'

⁴⁵ méin doibh.

⁴⁶ deirinn.

⁴⁷ ta um fhiónua uirfheidhlim.

⁴⁸ ndeoidh do, agus 'do' lastuas ar charet.

⁴⁹ dheuchfadh.

⁵⁰ chrodha.

⁵¹ chodnoig.

⁵² líonadh.

⁵³ dfeile : reidhe.

⁵⁴ mhordha.

⁵⁵ anuaonuaigh, agus báthadh ar an chéad 'u.'

⁵⁶ mhionla.

⁵⁷ fech.

⁵⁸ Neill : hardreim.

105. Do só an fhéile 's an rath ríogh,⁵⁹
do só an mhaith mhór gan mhaoithghníomh⁶⁰
síos le craoibh fhonnghloin Uisnigh
san chomhroidh chaoil chumhoingsin.
109. An cert an chaomhe an chonnla,
an mhórdháil⁶¹ an mhesardha,
eite lúidh 's tlachta ar dtreisi
le hArt fa úir mh'ainnisi.
113. Fíonchrú⁶² airdríogh⁶³ Innsi Breagh
's mórghuill⁶⁴ ríogh⁶⁵ na gcóig gcóigedh,⁶⁶
bláth saorshlat gan chiaigh⁶⁷ sgach cáil
i gcriaidh le saormhac Seaáin.⁶⁸
117. Rún sáimh gan chroidhe gcorrach,⁶⁹
dalta tuath⁷⁰ is termonnach,
sén rathbhuidhe, riar [na gcean],⁷¹
Athghuaire cliar is coinnmheadh.
121. Reulta fhileadh fhóid na bhFíonn,
mac meic Briain aithchreach Éiríonn,⁷²
sgáthán cléire⁷³ chraoi Logha
do chnaoi an fhéile i n-aontogha.
125. Díoghruis⁷⁴ einigh aicme Néill,⁷⁵
an rug leis cuid da chaithréim ?
gidh fáth dér do dhortadh dhi,
fochtar a sgél do Sgíre.
129. Focht arís a dheimhin⁷⁶ di
an bhfuair sí 's a fhios aici
samhail an chuirpsi 'na cill ?
tuigsi amhuil a hintinn.⁷⁷
133. Fíonnua Briain mhóir⁷⁸ meic Féidhlím,
creach shuaithnidh⁷⁹ do Sheinéirinn,
cian bhus béd duine ós⁸⁰ daoinibh,
ég an ruire rathfhaoilidh.

⁵⁹ ríogh. ⁶⁰ mhaoighníomh; an 'gh' anuas ar 'dh,' agus 'n' leathstuas ar charet; atharrú ó 'mhaoidheamh.'

⁶¹ mhordháil. ⁶² Fíonchrú. ⁶³ airdríogh. ⁶⁴ smorfhuil.

⁶⁵ ríogh. ⁶⁶ ccoigedh. ⁶⁷ ciaigh. ⁶⁸ Seaain.

⁶⁹ sáimh gan croidhe (?) corrach. ⁷⁰ tuadh.

⁷¹ dhá shiollabh ar easnamh. ⁷² eiríonn. ⁷³ cléire. ⁷⁴ Díoghruis

⁷⁵ Néill. ⁷⁶ dheimin. ⁷⁷ hiuntinn. ⁷⁸ mhóir. ⁷⁹ shuaithnigh. ⁸⁰ os.

137. Creach ar chreich an t-égsin⁸¹ Airt
lén ar lén, miste an mhalaírt,⁸²
díoth⁸³ coitchionn go ndáil ndecra,
foirchionn áir na huaislechta.
141. Cúis mh'orchra, m'adhbhar tathoimh
fuil ríoghda⁸⁴ Chuinn Cheudchathaigh,
brat do thalmhuin más díon dí,⁸⁵
gníomh⁸⁶ do fhalmaigh an éigsi.
145. D'ég shaoirmheic Sheáain mheic Briain,
craobh chnuais do fhás⁸⁷ a huirchriaidh,⁸⁸
terc maithbhreth le bronnadh bheas,
aoinchreach ollamh is éigeas.⁸⁹

149. Fiú ar thairsiod da chéibh⁹⁰ gcaistigh
prímhchlíar an fhuinn Ulaidhsin,
techt 'na iodhnais nach dóigh dhí,⁹¹
a Róimh⁹² ionnmhais is inmhe.

153. D'ionnmhus Airt airc na n-ollamh
baoghlach fós go bhfuaramar,
mó as dodhuing⁹³ i gcill a chur,⁹⁴
nar fhíll oruinn 'na amhgar.

A.mh.g.a.r., &c.

157. Seacht⁹⁵ mbliadhna⁹⁶ is sechtmhoghad slán,
's míle⁹⁷ is sé céd go comhlán,⁹⁸
aois mhic Dé ré⁹⁹ n-oidhidh d'Art,
soighein bha ré san ríoghacht.¹⁰⁰

A.mh.g.a.r.b.i.s.i.gh., &c.

161. Íosa Críost¹⁰¹ da chaomhna i rath,
Aodh mac Briain, bráighe Ruarcach,
aigníodh fial nár¹⁰² aontoigh olc,
mo ríar m'aontoil is m'annsacht.

⁸¹ tegsin. ⁸² malaírt. ⁸³ díoth. ⁸⁴ ríoghda. ⁸⁵ mas díon di.

⁸⁶ gníomh ⁸⁷ dfás. ⁸⁸ huircríaidh. ⁸⁹ eigeas. ⁹⁰ cheibh.

⁹¹ iodhnas nach doigh dhí. ⁹² roimh. ⁹³ doghuincc. ⁹⁴ amhghar.

⁹⁵ 'Seacht' dá bháthadh agus 'ocht' do sgríobhadh ós a chionn;
¹⁶⁷⁷ man. al. ar an chliathán chlé.

⁹⁶ mbliaghna.

⁹⁷ míle.

⁹⁸ comlán.

⁹⁹ de re.

¹⁰⁰ ríoghacht.

¹⁰¹ Iosa Críost.

¹⁰² nar. *Ní bhaineann an rann so leis an dán ó cheart.*

XLII.

BEAG NÁR SÁRUIGHEADH SÍOL NÉILL

1. Beag nár sáruiigheidh síol Néill¹ ;
 beag díobhsan² nach úair oilbhéim³ ;
 táinig⁴ an uairsi ar chlár Cuinn
 a n-uaisle⁵ fa lán lethtruim.
5. Gan gháir fhleadh, gan choirche ciúil,⁶
 gan gháir shealg⁷ ná téd⁸ dtaighiúir,
 gan laoidh⁹ fhúar¹⁰ rithlearg dha reic,
 gan luagh na n-ilcheard n-oirdhreic.¹¹
9. Ní clos caismarta catha
 ga seinm ag sluagh Fionnmhacha ;
 d'iomad ceas um chaoimhlios¹² Breghe
 ní feas aoibhnios a n-aithreadh.
13. Beg dhíobh¹³ nach deachaidh uile
 i mbeirt bhróin¹⁴ 's i n-eolchuire ;
 cuid da gcneasghuin¹⁵ da luadh linn ;
 budh buan a n-easbhaidh d'Éirinn.¹⁶
17. Fiú¹⁷ an tromlot tarraidh Éire¹⁸ ;
 is tearc feasta a fírchéile ;
 re gach seal mur soin uile,
 ca bhfoil¹⁹ fear a furtaighe ?

MS. 24 P 33, lch. 199. *Marbhnadh eile é seo ar bhás Airt Uí Néill.*

¹ nár sáruiigheidh síol Néill.

² díobhsan, agus 'san *leáhnstias ar charet ae taimh iasachta.*

³ bfúair oilbéim. ⁴ táinig. ⁵ anuaisle (? an uaisle).

⁶ (?) *leg.* bhleadh gan cnóirche gciúil.

⁷ (?) *leg.* sealg.

⁸ théd. ⁹ laoi. ¹⁰ (?) *leg.* bhfuair.

¹¹ noirdheirc.

¹² caoimhlios.

¹³ dhíobh. ¹⁴ bróin.

¹⁵ ccneasguin.

¹⁶ deirinn.

¹⁷ Fiú.

¹⁸ Éire.

¹⁹ ca bhfoil.

21. Ní maith fós an fáth fa bhfuil
lethtrom²⁰ láimhe²¹ ar fhuil Eoghuin,
gan file nó triath go teann
da bhfine fa íath²² Éireann.
25. D'éis gach uilc dar éirigh²³ dhi
Éire bhocht i gcás²⁴ chráiti,
'sí²⁵ da crádh gun uile fher²⁶
nár gan duine da dídean.²⁷
29. Gan mheisnigh i macoibh ríogh
acht iad uile fa imshníomh²⁸ ;
do dhíth aoinfhir do chrú Chuinn²⁹
Gaoidhil anú fa nemhshuim.
33. Dona sas dona³⁰ tharla,³¹
gan mheisnigh 'na lucht leanamhna ;
d'ua Bhriain³² ba búan na bearta,
truagh 'na dhiaidh³³ na dilleachta.
37. Giorra saoghail cinidh Cuinn
tug Éire³⁴ fa lán lethtroim³⁵ ;
an bhfuil cabhair i ndáil³⁶ di
is aghaidh gach áir uirre ?
41. An deireadh uilc d'aicme Néill³⁷ ?
an tús nó an deireadh dhóibhséin ?
fán mBanbha más³⁸ búan a mbroid,
is³⁹ truagh mur tharla a dtreabhloid.
45. Síol Eoghain fa thuirrsi thruim
dh'éis an leomhain ó Liathdruim ;
do len síad don cheo chumhadh,⁴⁰
ní beo íad ón urdhubhadh.

²⁰ letrom. ²¹ laimhe. ²² *arna atharrú ó ' aníath ' de láimh iasachta.*
²³ eirigh. ²⁴ accas. ²⁵ sí. ²⁶ fer. ²⁷ didean.
²⁸ imshníomh. ²⁹ Cuinn. ³⁰ *sic MS. (? Donas as dona).*
³¹ mur tharla, *agus báthadh ar ' mur.* ³² Briain.
³³ truag na dhiaigh. ³⁴ Éire. ³⁵ letroim. ³⁶ andail.
³⁷ Neill. ³⁸ as (*uireasbha siollaibh*). ³⁹ as. ⁴⁰ cumhadh.

49. Do dubladh dioghbháil Gaoidheal,
tré Art Óg⁴¹ da chomhaoidheadh,
cridhe badh cathdhaingne um chion,
bile flathraighne féinniodh.⁴²
53. Is⁴³ ciorrhadh ball bás an fhir,⁴⁴
breo cédfadh chloinne Mílidh,⁴⁵
teasgadh cumpuir a gcríde,⁴⁶
easgur d'Ulltuibh dh'áiríde.⁴⁷
57. Mac Seaáin,⁴⁸ an fial⁴⁹ fosuidh,
nár⁵⁰ thuill diomdha a dhúthchusaigh,
searc na suadh an mín meardha,⁵¹
truagh ar dtír fán dtigherna.
61. Ní hé féin do hagrath⁵² air
do thaoibh éigeirt⁵³ nó uabhair ;
tug [a] ré⁵⁴ ceimhbhile cáigh ;
sé da dheirbhfhine as dioghbháil.⁵⁵
65. Do benadh dhínn⁵⁶ druim ar druim
na huaisle dob fherr aguinn ;
budh⁵⁷ tenn fesda⁵⁸ na fala,
testa cenn ar gcosnamha.
69. Iomad buidhne⁵⁹ um cheann cuinnmhe
do chlecht⁶⁰ Art Óg rochuimhne,
is caidreamh saoirfher⁶¹ fa seach,
's ag sgaileadh aigeadh úaighech.
73. Eó Beannchuir na mbárc dtana,⁶²
eó Feirsde is fhuinn Aontruma,
éo Line sreabhuaíne sean,
's bile gealchúaine⁶³ Gaoidheal.⁶⁴

⁴¹ og. ⁴² feinniodh. ⁴³ As. ⁴⁴ fir. ⁴⁵ mílidh.

⁴⁶ accroidhe. ⁴⁷ dhairíde. ⁴⁸ Seaain.

⁴⁹ ' fial ' os cionn ' faoilidh ' arna bháthadh. ⁵⁰ nar.

⁵¹ merrdha. ⁵² tá ' g ' i n-airde os cionn charet.

⁵³ eicceirt. ⁵⁴ tug re (Siollabh ar easnamh). ⁵⁵ dioghbail.

⁵⁶ dinn. ⁵⁷ na budh, agus báthadh ar ' na.'

⁵⁸ dob fherdha agus sgríos ar ' dob.' Bhí an line roimhe ag cur isteach ar Ó Uiginn annso; leg. ' festa.'

⁵⁹ buighne. ⁶⁰ clecht. ⁶¹ shaoirfher. ⁶² tana.

⁶³ amus lochtach (?). ⁶⁴ geadheal.

77. A mholadh ní docair dhamh
 má⁶⁵ moltar duine ar domhan ;
 cá mac ríogh⁶⁶ dob airde d'fhuil
 do shíol Chairbre is Chobhthuigh ?
81. Ag sin i gcomhraidh go cruinn⁶⁷
 an t-aoínfhear dob fhearr foghlum
 d'fhuil Néill Naoighiallaigh mur soin,
 d'aoínriaghail 's⁶⁸ cléir an chrábhoidh.
85. Ní fhúair bás acht beatha bhuan,⁶⁹
 an tArt Ó Néill ní nemhthruagh,
 a chaoineadh le céill⁷⁰ ní fhuil
 do fhréimh Gaoidheal 's do galluibh.⁷¹
89. Ní chú bréige do cuireadh air⁷² ;
 ní raibh aguinn i nUlltaibh,
 samhuil ar nAirt tíar ná thoir,⁷³
 an chairt as cian ar cumhoin.⁷⁴
93. Nír ghein ó Chormac ná ó Chonn
 fer dob fherr cert is comhthrom ;
 lór a fhéile i n-úair fhedhma
 ó fúair tréidhe⁷⁵ tigherna.
97. Barr tuigsi 'na cheann⁷⁶ do chuir ;
 léightheóir gan locht a leabhruibh ;
 barr dlighidh i gcenn í Chuinn ;
 ca filidh ba ferr⁷⁷ foghlum ?
101. Iomdha i n-íath Uladh le seal
 námha⁷⁸ is cara dha chaoineadh ;
 mná an uairsi ag caoineadh í Chuinn,⁷⁹
 Gaoidheal dob uaisle⁸⁰ aguinn.

⁶⁵ mad. ⁶⁶ ríogh. ⁶⁷ accomhraidh chruinn. ⁶⁸ i (?). ⁶⁹ buan.
⁷⁰ ceill : fhreimh. ⁷¹ galluibh.
⁷² lochtach an líne seo (? Ní brég clú do cuireadh air).
⁷³ tsíar na tsoir. ⁷⁴ cumhaidh. ⁷⁵ treighe. ⁷⁶ ceann
⁷⁷ do bferr. ⁷⁸ namha. ⁷⁹ i í Chuinn.
⁸⁰ man. al. os cionn ' fherr ' dá òhathadh.

105. Och ní raibhe riamh 'na bhruigh
 [an] tuirrsi ar dhuine [ar] domhan,⁸¹
bró⁸² chliar [is] rithlearg dha reic
 do mhían na n-ilcheard n-oirdhreic.⁸³

109. Is terc⁸⁴ aguinn codhnach cáigh
 ó nach mair saorchlann Seaáin ;
 an dáimh feasda ní mór mes
 ó thesda a n-ól 's a n-aoibhneas.

113. Mór an easbhaidh Art⁸⁵ Ó Néill⁸⁶ ;
 fada bhus⁸⁷ oireas eiséin⁸⁸ ;
 tre fhíorúa⁸⁹ Briain sgaoleadh sgol,
 's gach aoinfher fa chiaigh cumhadh.

117. Deigh-ghníomh Aichil⁹⁰ mhóir mic Péil
 ní raibh 'na ainbhfes airséin,
 an laoch ba cabhair catha
 i n-aghaidh gach anfhilatha.

121. Measdar le cách, thrá,⁹¹ gur thuig
 ar chan Uirgil⁹² is Ovid,
dlaoi rodhoilghe as díona⁹³ dhó,
 's comhoirle⁹⁴ chríonna⁹⁵ Cható.

125. 'Na chroidhe i dtaisgidh astigh
 do bhí⁹⁶ teagusg Tuil Sicir,⁹⁷
 rúin díamhra agus⁹⁸ ceart calma,
 reacht riaghla agus⁹⁸ ro-anma.⁹⁹

129. Do bhí ag tabhairt a thoradh¹⁰⁰
 briathra fádh is feallsamhan,
a sgéith¹⁰¹ 'na thuinn tuigsi asteagh
 mur thuinn uisge tre íseal.¹⁰²

⁸¹ tuirrsi ar duine domhan, agus 'duine' leathstuas ar charet.

⁸² bro. ⁸³ nordheirc. ⁸⁴ A as terc. ⁸⁵ Airt.

⁸⁶ Neill. ⁸⁷ bhús. ⁸⁸ eisséin. ⁸⁹ fíorúa. ⁹⁰ Aichil.

⁹¹ thra. ⁹² Virgill. ⁹³ díona. ⁹⁴ scomhoirl.

⁹⁵ chríonna : 'a' ar ceangal fé chois deiridh an chéad 'n,' i láimh íasachta.

⁹⁶ bhi. ⁹⁷ tuilsicir. ⁹⁸ is. ⁹⁹ ro anma.

¹⁰⁰ thoraidh : feallsamhain. ¹⁰¹ asgeith ; leg do sgéith (?). ¹⁰² íseal.

133. Gan cheisd 'na chuíme do chuir
inntlecht Tuil 's Aris-totuil¹⁰³
 teagusg ríogh¹⁰⁴ 'na thuile ag teacht,
 nó gur líon uile a inntlecht.
137. Mur¹⁰⁵ gach gníomh dar háirmheadh air
 nírbh fhearr inntleacht Bhriain Bhallaigh ;
 mac Áine is neamhnár anois,¹⁰⁶
 ní sgáile i seandhán seanchois.¹⁰⁷
141. Tré oidhidh Airt [Óig]¹⁰⁸ Í Néill
 do dhorchaidh dreach an aiéir ;
 tig d'fheartain tiar agus toir¹⁰⁹
 gan mian treabhaidh¹¹⁰ i dtulchoibh.
145. Barr cnúais ní fhuil ar fheadhoibh¹¹¹ ;
 fírt¹¹² iasg ar inbheroibh ;
 ní faicer mes na gcrann gcuir,
 nó teas i n-am an earruigh.
149. Ní léir meas a crannaibh cuir¹¹³
 tre bhás Airt Óig¹¹⁴ i nUlltuibh ;
 barr dubhaidh san ghréin gan ghoil
 tre chumhaidh í Néill nároigh.
153. Na trí¹¹⁵ tonna san taoibh thúaidh
 guilid fa Art¹¹⁶ i n-eunúair,
 ní maoidheamh¹¹⁷ maoith budh troma,
 ag caoineadh laoch Liathdroma.
157. Bás iarsma Bríain Bhallaigh
 meathaidh mes ar úrchranuibh¹¹⁸ ;
 bheith folamh¹¹⁹ ní ceilte ar chrodh,¹²⁰
 's¹²¹ teirce i dtoradh na talmhan.¹²²
- B.e.g., &c.

¹⁰³ agus Aristotuil.¹⁰⁴ ríogh.¹⁰⁵ *Seoladh an rainn seo ar chliathán an leathanaigh san MS.*¹⁰⁶ ní neamhnár anois (8 siollabha).¹⁰⁷ a sean-ndán no a seanchos.¹⁰⁸ siollabh d'uireasbhaidh.¹⁰⁹ tsiar is tsoir.¹¹⁰ amus lochtach (? treabhthaigh).¹¹¹ abfeadhóibh.¹¹² fírt¹¹².¹¹³ arna atharrú ó 'na ccrann ccuir.'¹¹⁴ oig.¹¹⁵ trí.¹¹⁶ Airt.¹¹⁷ mhaoidheamh (? nírbh mh.).¹¹⁸ urchrannuibh.¹¹⁹ folamh, ós cionn na líne ar charét.¹²⁰ crodh.¹²¹ is.¹²² comhdhúnadh lochtach.

161. Ocht¹²³ dég trí fichid go fíor
 míle sé chéd a choimhlíon,
 [sin] aois Meic Muire ar n-ég Airt¹²⁴;
 ní brég don duine adubhairt.
 B.e.g.n.á.r.s.á.r.u.i.gh.e.a.dh., &c.

¹²³ A hocht : 'seacht' badh chóir bheith ann.

¹²⁴ nég dArt.

XLIII

SGÉUL NUA NACH CABHAIR D'AR GCRÁDH

1. Sgeul nua nach cabhair d'ar gcrádh¹
do ghlúais tre ghlanfhuil na Niall,
sgél annamh as domblas dúnn,²
dalladh súl gcorrghlas na geliar.
- 5 Dearbhthar, le sgaileadh an sgeóil,
deghmhac do saoiléadh go sámh
dubh tar an mbán lais³ nach léir,
fa crádh d'íbh Néill⁴ re hais n-áigh.
9. Lámh ar nár cheisd an cheisd chrúaidh,
beg ler bhádh⁵ a bheith gan tsúil ;
brat ar amharc⁶ Airt Í Néill,⁷
céim d'ar n-airc radharc ar rúin.⁸
13. Súil⁹ an ríghéoin ó threibh Té
tig da sírcheó¹⁰ súd ar gnaoí ;
ní do bhlogh¹¹ an croidhe im¹² chlí
a gloine is í ar ndol fa dhlaoí.
17. Nír ghnáth d'ulc 'na silleadh súd
an rusg do mhilleadh¹³ re a méd ;
nír¹⁴ thuill a radharc d'Art Òg,
gart as ród d'amharc nír¹⁴ fhéd.

MS. 24 P 33, lch. 201. *Dán a cheap file éigin don doille a tháinig ar radharc Airt Uí Néill 'na sheanaois. Béim súl fé ndeara é. Dob iongnadh dá dtagadh sé slán agus a liacht duine do fhéach air le hól.*

¹ cerád.² duinn.³ leis.⁴ díb Neill.⁵ bháidh.⁶ amhar.⁷ i Neill.⁸ radarc ar ruin.⁹ Suil¹⁰ sírcheò.¹¹ ní do bhladh.¹² um.¹³ milleadh.¹⁴ nír.

21. Tig tré olc ar amharc¹⁵ air
 an rosghlasghlan arna ghoin,¹⁶
 an bhas úr dob fhéile um fhleidh,
 do neimh¹⁷ an bhéime súl soin.
25. Súil mhillte, ar ar dhleighteach¹⁸ dlaoi,
 más ar dheighfher lingther lé,
 cruth sliomghlan gan chlaon 'na chlí,
 dá dtí saor dob iongnadh é.
29. Fear a thuigsi i slighthibh súadh
 misde na sruithe nach slán,
 fa breitheamh toghtha i gcúis,¹⁹
 gnúis fhial ar nar dhorchá dán.
33. Mur do folchadh²⁰ slighe a suilt
 cridhe na sgoimhac do sgailt,
 cneasghoin na ndaoine a dhá²¹ dheirc,
laidhe ar ceilt tré easbhaidh Airt.
37. Iongnadh soineann acht síon fhúar
 do thoighecht i dtíor²² tré a chrádh,
 's dá mbeith gomadh cnuasterc²³ craobh
ón caol go tuaisgert i dtám.²⁴
41. Ní hiongnadh gan toirthe i dtrácht,²⁵
 's gan tiormmagh²⁶ 'na conair chécht,²⁷
 tar bharr sguir nár sgaoil an drúcht,²⁸
 gur bhrúcht²⁹ muir sgach taoibh³⁰ 's nár thécht.³¹
45. Nirbh iongnadh³² cairrge ag caoi a shúl,
 is an ghaoth go ngairge i nglór ;³³
 cúis iongnaidh, tre ua na mBrían,³⁴
 niamh nua ar a bhiodhbhaidh³⁵ da bhrón.

¹⁵ amhairc. ¹⁶ ghlas ghlan ar na ghuin. ¹⁷ neim. ¹⁸ dhleighteach.
¹⁹ accúis ; *siollabh ar easnamh* (? *fa breitheamh toghtha i gcúis cliar*).
²⁰ folchadh. ²¹ dha. ²² attír. ²³ cnuais terc.
²⁴ attam (? a dtámh). ²⁵ attracht ²⁶ tiorm mhagh.
²⁷ checht. ²⁸ nar sgaoil an drucht. ²⁹ bhrucht. ³⁰ taobh.
³¹ thécht. ³² Nir bhiongnadh. ³³ ngairge nglór. ³⁴ ua mbrían.
³⁵ ar bhiodhbhaidh.

49. Cia an biodhbha³⁶ darbh aithnidh³⁷ é,
dar thaistil tiormmagh³⁸ Da Thí³⁹
nó an chara⁴⁰ darab searc saoi,
nach caoi a dherc abhal ambí ?⁴¹
53. Mur tá an tArtsa i n-easbhaidh súl
an tansa is⁴² teasgadh d'ar sén,
iarsma ar saoirfhear, dóigh⁴³ ar ndrúadh,
fa tuar bróin sgaoileadh na sgél.

S.g.é.l.n.u.a, &c.

³⁶ bhiodhbha.³⁷ dar bhaithnigh.³⁸ taistil tiorm mhagh.³⁹ dhathí.⁴⁰ cara.⁴¹ sic MS.⁴² as.⁴³ doigh.

XLIV

AN BEÒ DH'ÉINNEOCH DON FHUIL RÍOGH

1. An beó dh'éinneoch don fhuil ríogh
dh'éis ar bhean d'ulc is d'fhairbríogh
don chreachthóir go gcuing n-irsi
seachnóin an fhuinn Fheidhlinsi ?
5. Don fhuil ríogh bhós 'na beathoidh
an bhfuil, dh'éis gach inneachoidh,
suas, don ghasraidh i bhfód¹ Fáil,
óg ná² arsaidh ar admháil ?
9. Nó,³ an bhfuighthí fós⁴ le a ríomh
glóir⁵ dhaonna d'fhuil na n-airdríogh
tar éis áir na bhfial bhfosoidh⁶
amháin fán fhiadh Eamhnasoin ?
13. Don fhuil ríogh ar ré soillsi
dh'éis tuitim ga tabhaighsi
an smúaintir duine don druing
do shuidhe ós⁷ cnuastreibh Chriomhthuinn ?
17. An bhfríoth ag fáidh nó ag fisidh⁸
mur iongnadh ga innisin
neach dhíobh do thoidheacht⁹ i dteann,
roishliocht na ríogh do ráidhseam ?

MS. 24 P 33, lch. 202. *An bhfuil beó anois de shliocht Eoghain mhic Néill, tar éis an áir do rinneadh ortha, éinne a raghadh i gcabhair d'Éivinn ? An bhfuil trácht ag file nó ag fáidh ar dhuine aca ? Nó an dóigh go dtiocfaidh fós duine ? Do chuir Dia duine chuca anois. Cormac Ó Néill, mac Airt, a fhóirfidh Éire ar nós an tSeanchormaic.*

¹ abhfád.² na.³ No no ; ní fuláir gan an báthadh d'áireamh.⁴ bhós.⁵ glór (? glór daonna).⁶ bhfosoigh.⁷ os.⁸ fisig.⁹ thoirgheacht.

21. " An drong chéadna ar genú chroidhe
 an gcuala, a fhir m'ionmhuine,
 neach d'íbh Néill,¹⁰ eachd dob usa,
 do theachd i gcéim¹¹ chádhusa ?
25. Neach don druingsi adeirim ribh
 an bhfuair tú i laoi nó i litir,
 's cách i gcróilidhibh¹² 'na gheall,
 ré mbráth d'fhóiridhin Éireann ?
29. Nochtoidh dhamhsa ar Dhia a dhuine,
 id mhéin má tá¹³ trócuire,
 fuighleach áir um lios Lughaidh
 far sgrios cháigh an gcialabhuir ?
33. Nó an saóile a theacht nó a thoidheacht¹⁴
 laoch mhúchfus ar moghsoineacht ?
 a fhir chumtha reacoidh rinn,
 deacoir ar n-urchra¹⁵ d'aichill.
37. Dealroidh grian i ndiaidh¹⁶ dubhaidh ;
 tig saoirsi i ndiaidh¹⁶ docamhuil ;
 sgaoil uaibh ar aba th'einigh,
 úainn¹⁷ ga fada fóireidhin?¹⁸
- X 41. Laoch d'íbh Néill do theacht i dteann,¹⁹
 gnáth turadh i ndeoidh díleann,²⁰
 nocht fa rún aimsir t'fhissi,
 faillsigh dhúnn²¹ a dhuinesi."
45. Silltear orm²² lem fhear combráidh ;
 labhraidh go féigh²³ foculnáir
 dar liom go fíorfhraochdha²⁴ a bhfríoch
 ríom gur mhíolaochdha ar meisníoch.

¹⁰ díbh Neill.¹² accroilidhibh : dfoiridhin.¹⁴ thoigheacht : modhsoineacht.¹⁷ uaín.¹⁸ foireidhin.²⁰ andeoiigh díleann.²² orum, agus ' u ' leathstuas ar chavet.²⁴ fíorfhraochdha : mhíolaochdha.¹¹ acceim.¹⁵ norchra.¹⁹ díbh Neill.¹³ ma ta.¹⁶ andiaigh.²¹ dhúinn.²³ feigh.

49. “ An saóltí, d’aibhle an uabhair,
nár fhéach Críost don chathshlúaghfhuil,
dream shlúaghabaidh chaithmhe cruaidh,²⁵
d’aithle a n-uaradair^{25a} d’urbhuidh ?
53. Do bhen tusa, truagh do dhíol,
do shúil d’fhiortuibh an airdríogh ;
tré fhad d’íbh Cuinn²⁶ gan chabhair
lag an chuing do chlechtabhoir.
57. Do ní Dia gach dáil ’na ham,
do ní beó marbh²⁷ nach marann
do fhéach ar threibh Néill²⁸ náraidh,
beir ar céill, a chompánaigh.
61. Do chuir chuca go nua anoss
eunluibh íce as fherr fhoghnos,²⁹
le ar chuir sé leighes a lot,
gibé cheiles ’na Chormac.
65. Nach bhfaicthí—slán gach samhail—
Cormac mac Airt ánradhaigh,³⁰
gnúis chathurlamh³¹ go gclú ngill,
anú ag athfhoghnamh d’Éirinn ?
69. Gein bhisigh go mbúaidh gcomhruc
leanfus lorg an Chédchormuic,
cneas gnéishlim³² gheubhos re a guth,
bheurus Éirinn a héagruth.
73. Béuruidh³³ anum san fhuil ríogh,
ní ba cás a n-uair³⁴ d’fhairbríogh ;
ar mórtuir³⁵ re maidhm deacra
órfuidh ainm na húaisleachta.
77. Béuraidh³³ arís ’na riocht féin
beusa sena síol Saoirnéill,
dóigh asluigh cléire ’s³⁶ cille,
’s lasfuidh féile is fírinne.

²⁵ gach cruaidh, agus báthadh ar ‘gach.’ ^{25a} bhfuadarad ²⁶ dibh ccuinn.

²⁷ mairbh ; tacur déadhnach fán líne an ‘i.’

²⁸ Neill : ar ceill.

²⁹ fhoghnóis.

³⁰ anraghaigh.

³¹ rathurlamh (*Uaim lochtach*).

³² ghneishlim.

³³ Bhéuruidh.

³⁴ a bfuair.

³⁵ ar mhorthuir.

³⁶ is, agus báthadh fé ‘i.’

81. Meudóbhaidh³⁷ sén is sonus
fuaigeóraidh an faltanus
biaidh gnaoi tré bheithir Bhanna
ar caoi fheithimh eatorra.³⁸
85. Tuatha is eaghluis is oirecht
deileóbhuidh re a ndeóroidhecht;³⁹
cosg daoirsi do dháimh deóradh;
a saoirsí cáigh cúiteóbar.⁴⁰
89. Beurthur⁴¹ bhós le ar mbrághuid ghill,
ua breathghlan Briain mic Feidhlim,
maith 'na tráth cabhoir 'na gcion,
cách a samhoil nach saoitior.
93. Maighre léidmheach Locha Laoigh,
troigh re teann,⁴² ucht re hanaoibh,⁴³
éigne ó bhuintshreibh⁴⁴ Bóinne Breagh,
tuillmhidh glóire na nGaoidheal.
97. Cormac Ó Néill, nert gan fhíoch,
cladh tóran re teann⁴⁵ gcoigcrioch,
fer deighbheart sgach gníomh⁴⁶ le a ngeabh,⁴⁷
díol ar eighreacht⁴⁸ a aithreadh.
101. Ar shén 'sgach dáil mur dherbhus,
maith tuilles a thighernus,
ar chosg duaigh⁴⁹ is doirbhniort cen,
ar bhuaidh oirbhíort is airrdhean."⁵⁰

A.n.b.e.ó, &c.

³⁷ Meudobhuidh. ³⁸ eatorra. ³⁹ ndeoroighecht. ⁴⁰ caigh cuiteobhar.

⁴¹ Bheurtur. ⁴² re tteann. ⁴³ re nanaoibh.

⁴⁴ eigne o bhuintshreibh. ⁴⁵ tteann.

⁴⁶ gníomh. ⁴⁷ le angabh. ⁴⁸ oighreacht. ⁴⁹ duaigh. ⁵⁰ airrghen.

XLV

DÍOL TOILE CAOINMHEAS CORMAIC

Peadair¹ Ó Maolchonaire, mac Fir Feasa, cc.

1. Díol toile caoinmheas Cormaic,
laoch oirbhertach ághordhruic,²
croidhe fial is flaith ro clos,
maith a dhiall ris an dúthchas.
5. A dhúthchas maith as molta,
seasaidh sé go leóghonta,
san úairsi an cúlchas gan choir³
dúthchas na húaisle leanaidh.⁴
9. Planda compair Néill⁵ neartmhair,
inneóin an iuil inntleachtaigh,
a ghuaisbhearta⁶ i ngleó as lonn,⁷
breó na húaisleachta d'altrom.
13. Connmhaidh⁸ seision súas mar so,
mac Airt Óig, ar gcrann cumhro,
an sgaith as béilbhinn 'sgach ball,
a mhaith d'Éirinn 'sgach anam.⁹
17. Ionann bhíd gach tan 'na thigh
laoich Connacht¹⁰ áirsigh Oiligh,
sgach formshlat gan saobh¹¹ mur so,
's is¹² gaoth Cormac da gcaomhno.

MS. 24 P 33, lch. 225. *Lámh iasachta annso; b'fhéidir gurab é lámh an fhile féin é. Dán é seo ag moladh Chormaic Uí Néill. Airmhiothar a gheiniolach siar go dtí Niall Naoighiallach. Tá an inhéidreacht lochtach thall 's abhsus.*

¹ Peadair. ² ághordhruic.

⁴ *Uaim lochtach* (? ó Eamhuin).

⁶ a gluaisberta agus báthadh fá '1'

⁷ (? ba lonn) *siollabh d'uireasbhaidh*

⁹ Annam.

¹⁰ Chonnacht.

³ coir.

⁵ Neill.

¹¹ Saob.

⁸ *leg. congbhaidh.*

¹² sas.

21. Sásaighthior¹³ gach aon aca
da mhaith, mór na míadhmholta,
gan tlás¹⁴ ros-tílidh an ghé,
sás a chinidh do choimhéd.
25. Deagmhac Airt, uasal an drag,
crann dídin daoineadh fannlag,
grádh cíar as caomhfuile¹⁵ Cuinn,
[an] caomhchroidhe fial fulaing.
29. Bradán Banna do bhunadh,
eó Éirionn do chothughadh,
sínidh a theasda¹⁶ 's a thoil
mílídih measda 'sna modhoibh.
33. Maith a cheart ar¹⁷ cheart a shean,
mur as ceart ceart na sinnsear;
gach am gan chríne gan chol,
sann¹⁸ a thíre do tháthadh.
37. Cuirfíod cumaoín chaomh gan tral
ar iarmhúa¹⁹ Bríain, beach bríoghmhar,
cur neamhchas toirbheirt 'sgach teagh
don tsenchas oirdheirc airsean.²⁰
41. Cuimeobh i ndán nach²¹ dorcha
seanchas fisigh foghlomtha²²
do sgaithfhios na slúagh fa seach
mhairfios go búan ar biseach.
45. Ó Chormac as caomh míanach
go Niall nósmhur Naoighíallach,
a ráidhiobh as réil²³ an rún,
do ghé²⁴ áiriomh a fhíorghlún.²⁵

¹³ Sásaighthior.¹⁶ teasda.¹⁷ air.²⁰ orrdhuirc airsean.²³ ráidhiomh as réil : ghé, *amus lochtach*.²⁵ fhíorghlún.¹⁴ tlas.¹⁸ Sonn (?).²¹ nac.¹⁵ cáomhfuile (*amus oghaim* ?).¹⁹ iarbhuá²² (? fisidh bhfoghiomtha).²⁴ ghen.

49. Mairfidh 'na dháidh²⁶ gan dolaidh²⁷
seanchas a ghlún geiniolaigh ;
re a fhéghoin budh búan a bhladh
i mbéloibh súadh is seanchadh.
53. Do bhér tosach díoghrais dó
Cormac dil dragun Fearsta ;
in gach raon suason²⁸ mur sin
craobh as uasal an t-áisidh.
57. Cormac mhac Airt Óig gan oil
mhic Seaáin mhic Briáin bhronntoigh,
a luadh do leathadh²⁹ 'sgach leath,
ceathrar dar dhúal an t-eineach.³⁰
61. Mhic Féilim Bacaigh go mbladh
mheic Néill mheic Cuinn an caomhchur ;³¹
dá³² bhleidhioch do sgaith na sgol,
dá³² fhlaithi d'eineach is d'eangnomh.
65. Mic Aodha Buidhe ordhuirc fhéil,³³
meic Briáin Bhallaigh go mbúaidhmhéin,
ba³⁴ triúin nár chranda fa chrodh,
dá phlanda iúil na n-uasol.
69. Mic Muirchertaigh nár chlaon³⁵ ciall,
mheic Énrí nár ob airmghliadh,³⁶
dhá lígghil ba suim go seadh,
dhá chuim dídin na ndaoineadh.
73. Mic Briáin mheic Aodha na n-each,
mheic Domhnaill óig, laoch léidmheach,³⁷
mheic Aodha Méith do bhiathadh brain,³⁸
cliathchur³⁹ nár thréith ar thóraibh.

²⁶ dháiaigh.²⁸ raon suason.³⁰ *Uaim ar easnamh.*³³ *líne ochtshiollbhach.*³⁵ nar cláon.³⁸ *siollabh sa bhreis.*²⁷ dolaidh : geiniolaigh, *lochtach.*²⁹ leathadh : ceathrar, *lochtach.*³¹ cáomhchur. ³² da.³⁴ 'ba,' anuas ar 'na.'³⁶ airmghliaidh. ³⁷ leidmheach³⁹ bhiathadh : cliathchur, *lochtach.*

77. Mic Aodha áirmhim⁴⁰ 'na measg
an Macámh tréidheach tóinleasg,
crann taraidh,⁴¹ cridhe⁴² gan chailg,
cabhair a fhine ar iommairg.
81. Mic Muirchertaigh Moighe Line,⁴³
mic Taidhg na n-each n-oirdnidhe,⁴⁴
mheic Conchabhair caomh⁴⁵ an ghein,
tromchabhair gach aoin 'na aimsir.⁴⁶
85. Mic Flaithbheartaigh fa caomh cruth,
mheic Domhnaill na ndamh⁴⁷ ndíomsuch,
an chlann nár dhúaitnidh⁴⁸ do dhul,
dá chrann súaitnidh na seanchadh.
89. Mic Aodha Athlamhan an t-óg,⁴⁹
mheic Flaithbheartaigh na bhfiorród,
'sgach gleóghal suasan⁵⁰ go séigh,
dá leómhan uasal iadséin.
93. Mic Muirchertaigh mhóir⁵¹ donó,
mheic Domhnaill dar dhual Macha,
a chalggoin as léir do leath,⁵²
séigh do ardoigh an t-eineach.
97. Mic Muirchertaigh, nár chlaon ceall,
na gochall gerúadhchaol gcroiceann,
'na am nír dhoimheallta a dhreím
an crann soineanta soiléir.
101. Mic Néill Ghlúnduibh⁵³ rí mar rail,
mheic Aodha Finnléith feasoigh,
an triún fa tréine 'sgach glonn
do stiúr Éire gan adom.

⁴⁰ airmhim.⁴¹ toraidh.⁴² croidhe.⁴³ ochtshiollabhach.⁴⁴ nóirdnighe.⁴⁵ sic MS. (? caoin).⁴⁶ siollabh sa bhreis.⁴⁷ ndamh.⁴⁸ nar d.⁴⁹ Ochtshiollbhach (? Mic Aoidh).⁵⁰ Suasoin.⁵¹ leg. Mic Murchaidh Midhe dano; tá an dearmad céadna san Leabhar Eoghanach, agus is dócha gurab ann a fuair an file an liosta.⁵² do neach leath, agus báthadh fé 'neach.'⁵³ ghlundubh.

105. Mic Néill Chaille gan choir,⁵⁴
 mheic Aodha⁵⁵ Oirdnidhe iodhoin,
 meic Néill Fhrasaigh,⁵⁶ rí na reabh
 do leasoigh lí na ndaoineadh.
109. Mic Fearghail, mheic Maoile Dúin,
 mheic Maoile Fithrigh⁵⁷ foltúir,
 na meic fa tréine gan tlus,
 meic i bhféile ba follus.
113. Meic Aodha⁵⁸ Uairiodhnaigh fhearbaigh,
 mheic Domhnaill fhéil Ilchealgaigh,
 mheic Moircheartaigh⁵⁹ ba séigh seang
 ag féin oirbheartoigh Éireann.
117. Meic Muireadhaigh na sleagh sean,
 mheic Eoghuin ceann na gcineadh,
 an clothfhoithne fa maith méin,
 sgaith ch^othaighthe gach ceinéil,
121. Meic Néill Naoighiallaigh fheasaigh,⁶⁰
 rí Éirionn gan uireasbhaidh ;
 a shamhuil ní léir gur luigh,
séigh ba cabhair do chlíaroibh.
125. Niall Naoighiallach nár char croidh⁶¹
 ceann bhur gcinidh, a chodhnaigh,
 órcholl⁶² 'sgach ardbhladh fa teann,
 lóchrann Alban is Éireann.
129. Ó Níall suasoin, seól gan chol,
 uras leanmhain na leóghan
 in gach ród raghlan⁶³ gan rinu
 go hAdhamh an t-óg foirtill.⁶⁴

⁵⁴ *siollabh d'uireasbhaidh.*

⁵⁶ fhrasaigh : leasoigh, *lochtach d'amus.*

⁵⁸ *Sic MS. ; leg. Aoidh.*

⁶⁰ fheasaigh : uireasbhuidh (*lochtach ón ogham*).

⁶¹ nár char cradh.

⁶³ rógulan : hAdhamh (*lochtach d'amus*).

⁵⁵ (? Aoidh).

⁵⁷ Maoil Fhithrigh.

⁵⁹ muircheartaigh.

⁶² órchall.

⁶⁴ *lochtach d'uaim.*

133. Ag sin bhur seanchas gan saobh,
a mheic Airt, a iúl macaomh,
a rathuir go nglíadh⁶⁵ gan ghomh,
ó'r nathair go Níall neartmhar.
137. Séd suirghe dar seanchas ghlic⁶⁶
do dhealbh mé, molta an chroinic,
do mhuin ghráidh⁶⁷ dod ghrúaidh 'sgach alt,⁶⁸
's a bhuidh gan cháigh do Chormac.
141. Gabhaim oram mur iúl ghlan
senchus bhur sean do dhearbhadh,
dar searcbhrath séd⁶⁹ mo sheisi
san séd shearcach shuirgheisi.⁷⁰
145. Cormac Ó Néill, rádh rolla,
míleadh leasa Líathroma,
frémh neamhchas an chrú ór chin
a sheanchas, 'ga dú, is⁷¹ deimhin.
149. Cú fiadhuigh as foirbthe bladh,
leomhan oirbheartach iodhan,
do gach tréd as seasda so,
géeg as measda 's as mórdho.⁷²
153. Síol gCárthaigh,⁷³ síol gCéin, síol gCuirc,
síol gCearbhaill san óg orrdhuirc,⁷⁴
's go mór gcrú n-uasal⁷⁵ n-oile
dan dú dúasa dréachtsgoile.
157. Díol a ghrádhughte a mhéin mhaith,
Cormac daoineach an deaghraith,
géeg fhíal is flaithfhear an áigh⁷⁶
ler mian caithiomh a chonáigh.

⁶⁵ go glíadh. ⁶⁶ glic. ⁶⁷ gráidh. ⁶⁸ alt : Chormac (*lochtach*).

⁶⁹ sed. ⁷⁰ shuirgeisi. ⁷¹ as. ⁷² mordho.

⁷³ Síol cCártha. ⁷⁴ orrdhuirc.

⁷⁵ nuasal : dúasa (*lochtach d'amus*). ⁷⁶ *lochtach d'uaim*.

161. Comhrair coimbéda clú a shean,
croidhe nach cumhang aigneadh,
drithle re losgadh leicne,
mosgladh crithre coigeilte.

165. Go mba saoghlach síor go bráth
Cormac i gcéill 's i gconách,
an t-earr as buaine⁷⁷ go mbríogh,
ceann a chúaine do roidhiól.

D.í.o.l.t.o.i.l.e, &c.

⁷⁷ buainne, agus ' a ' leathstuas ar charet.

XLVI

TUGAS TUILE TROMGHRÀIDH DHUIT

1. Tugas tuile tromghràidh dhuit
a mheic Airt Óig a Chormuic,
mór mo mhíchúis¹ óm chridhe,
dod ríghnúis ógh² ainglidhe.
5. Mo ghrádh dhuitsi aomhaim uaim
go crích³ an bheatha bhiothbhúain,
ní doiligh an chairt do chluine,⁴
a oighir Airt is⁵ Úgaine.
9. Atá agad re hathaidh,
a Chormuic uí Chuinn Cheudchathaigh,⁶
mo ghrádh mo mhian mo mheanma,⁷
a bhláth fial na fineamhna.
13. Mar do líonus lán d'annsa,
do bhí ambras agamsa
an bile súairc do shoich ann
gur d'fhine Thúaith⁸ Dé Danand.
17. Tárfas⁹ damh, a chraobh chara,
gur tú Lúghaidh Lámhfhada
táinig re brégaibh binne
ó bháintigh¹⁰ thrédaigh Thairngire.

MS. 24 P 33, lch. 239. *Dán é seo a chuir Tadhg Ó Rodaighe ag triall ar Chormac Ó Néill. Tá ainm an ughdair leis. Is é sgríbhinn an fhile féin atá ann, mar, an dá leathanach san 239-40 ba dhuilleóg fa leith ar dtúis iad, agus do feistigheadh annso insan leabhar iad nuair a bhítheas dá cheangal san. Níl an duanaireacht go cruinn ann. Is follus go raibh ag dul don ealadhntacht ba ghnáth ag na filidhibh. Níl tuairisg ar an mbliain nár ceapadh é.*

¹ michuis : ríghnúis.

² mor : óg.

³ crích.

⁴ siollabh san bhreis (? chairt chluine).

⁵ (? 's).

⁶ ochtshiollbhach.

⁷ mo mian mo m.

⁸ sic MS. (? Thuath). *Maithim don choigeart seasda.*

⁹ Tárfas.

¹⁰ baingtigh.

21. Tárfas⁹ damhsa uair oile
gur tú Sanbh an síodhoidhe,
nó Fionnbharr na dtreabh dtais,
nó Síodhmall na sleagh solais.
25. Ar¹¹ an treas fecht do smuaín sinn,
a dheaghfhlaith¹² uasail inghill,
ar¹¹ Aonghus dhéudhla dhána
go gcaomhlus breugtha bandála.
29. Do thornn fós mh'aigheadh¹³ athaidh
ar Adhbhartach mhac Ioldhathain,
gurbé do bhrég uaim mh'annsa
sé tré chlúain do chonchlanna.
33. Más deimhin nach díobh thusa—
na Tuatha Dé adubhrusa—
do dháil síad a ndíchealtair¹⁴ dhuit,
a Fhíreachtair chláir Chormuic.
37. Sgoith dána, diamhair cleasa,
briocht seirce, iúl áineasa,
do mhúin siadsoin dot dhreich dhil,
a mheic fhialbhu[ig]¹⁵ úir Airt Aoinfhir.
41. A oighre dilios Néill náraigh,
a ghein oirdheirc ioldhánaigh,
géill Banbha ó dhligheadh dhuit,
[a] ú Néill chalma, a Chormuic.
45. A ua Seain, a shéig sealga,
a leomhuin rátha¹⁶ Ríghchearmna,¹⁷
a thairbh tána, a threathan¹⁸ tuile,
a chailg námha neartmhuire.

⁹ Tárfás.¹¹ Air.¹² dheighfhlaith.¹³ mhaighneadh.¹⁴ ndíchealtair : fhíreachtair.¹⁵ MS. 'fhialbhi[]' ar chliathán an lgh.; a dheireadh do ghearradh le linn ceangail an leabhair; siollabh san bhreis.¹⁶ ráta.¹⁷ ríghch; siollabh san bhreis.¹⁸ threatan.

49. A onchoin Chlanna Aodha¹⁹ Buidhe,
 duitse²⁰ is dual a n-ionghuire ;
 tréd Banbha fód dhíon ag dol,
 a ghríobh chalma²¹ gan chogal.
53. A iarúa Briain ó bhrúagh Banna,
 leat is suirghíoch saorchlanna ;
 míonn²² na naoimhchliar dha rádh ribh
 aoinmhían²³ na bhfádh 's na bhfilidh.
57. Cuirim, a leannáin leasa Luirc,
 mo bheannacht chugaibh, a Chormuic,
 is gabh a lé²⁴ i n-uair airce ;
uaim mé ar char comairce.

T.u.g.a.s., 7c.

—Tadhg Ó Rodaighe.

¹⁹ *leg.* Chlann Aoidh (?).

²⁰ dhuitse.

²¹ calma.

²² mion.

²³ aoinmian.

²⁴ alé ; *gluais ar an chliathán* : lé .i. ga[] ; *do gearradh an tuilleadh*.

XLVII

RÍG HÈREND A HAILIUCH

[Tá an dán so le fagháil i sé láimhsgríbhinn ar m'eólassa ; (1) Rawlinson 502 (R) f. 88r (Facs. lch. 163a) ; (2) Leabhar Baile an Mhóta (B) (facs) lch. 79a ; (3) R.I.A. 23 D 17, lch. 48 (D) ; 24 P 33, lch. 99 (P) ; 23 G 12, lch. 184 (G1) ; 23 G 6, lch. 81 (G2).

Ní féidir téx amháin do dhéanamh díobh san uile, toisg a mhéid do mhalartuigh an litriú leis an aimsir. Táid Rawlinson agus Baile an Mhóta seannda san litriú ; D cuibhdheasach seannda, agus an chuid eile nua. Dá réir sin do cheapas gurbh fhearr dham dhá théx do shocrú, seancheann (A), agus ceann nua (B).]

A

CÉTRÍ ROGAB HERIND UILL

Flann Fina cc.

1. Cétrí rogab hÈrind uill
do shíl¹ Eogain a hEchdruim
in nathir² thuilcheptach³ thair
Muirchertach mac Muiredaig.
5. Domnall ina diaid nir⁴ doim,
Forgus⁵ indegaid⁶ Domnail,
Baetán⁷ iar Forgus⁵ na fál,
ocus⁸ Eochuid iar mBaetán.

MSS. R agus B ; R *is bun dó. Isé is sine agus is fearr. Teidiol*
R : ' Réimnda Rígráide inso síis ocus rig hÈrend a hAiliuch prius ' ;
B : ' do clandaibh Eogain meic Néill andso, Flann Fina cc.' *Ainm*
ughdair ag B amháin.

¹ síl, MSS.

² inathir R, in nathair B.

³ thuilcheppach R, tuilceptach B.

⁴ ní, B.

⁵ Fergus R.

⁶ innegaid R ; andeadaid B.

⁷ baedan B.

⁸ 7, MSS.

9. Colmán iar nEochaid na n-ág,
Aed Uaridnach⁹ iar Colmán,
Suibni iar nAed ro·dedlad de,¹⁰
ocus Fergal iar Suibne.
13. Aed Allan aithle¹¹ Fergail
hisé rogab for Temraich ;
Niall frossach iar¹² nAed na ngiall,
Aed Oirdnidhi¹³ iar nArdniall.
17. Niall Caille¹⁴ iar nAed hille,¹⁵
Aed Findliath iar Niall Caille,¹⁶
Niall Glúndub iar nAed fhind fhial,¹⁷
ocus Domnall iar nDegniall.¹⁸
21. Atiat so sluinim¹⁹ do neoch
flaithi hÉrend a hAileoch²⁰
da fer déc is cethrar²¹ cain
ropo chlethchur²² co cétaib C.²³
25. Aided²⁴ Muirchertaig na mod
guin is bádud is loscod ;²⁵
éc atbathatar hifus²⁴
a meicc Domnall is Forcus.²⁷
29. Baetán²⁸ mac Muirchertaig²⁹ mail
ocus Eochuid mac Domnaill
do·rochratar³⁰ i Temraich
la Crónán³¹ mac Tigernaich.

⁹ uairidhnach, B¹¹ daithle B.¹² for B.¹⁴ Kline R.¹⁵ ille B.¹⁷ find fial B.¹⁹ Atiadso sloindim, B.¹⁰ naed dedlaidh dhe, B.¹³ oirnnidi R ; ordúite B.¹⁶ Kaille R.¹⁸ ndegnial R ; ndeigniall B.²⁰ hoiliuch B.²¹ tri fir deg is coigiur B ; acht tá an nuimhir cheart san spás leathan idir an rann so agus an rann roimhe. Is follus go bhfuil dhá chuid san dán so ; an chéadchuid ag áireamh righthé Éireann a hOileach ; agus an dara cuid dá inneirt cionnus a fuaradar bás.²² robo clechthor, agus ' ch ' leathstuas ar charet, B. ²³ R amháin.²⁴ Oidid B.²⁵ badhudh is loscudh B.²⁶ eg adbathatair ibos B.²⁷ fergus R.²⁸ Baedan B.²⁹ muireadaich R.³⁰ dorocratar R, B.³¹ cronan, MSS.

33. Do·rochair Colmán Rímid
la Locán didna dinnim;³²
éc³³ atbath 'na thich³⁴ trelmach
mo chara Aed Uairidnach.³⁵
37. Suibni mac Fiachna³⁶ fuair gail³⁷
rommarb Congal³⁸ mac Scandail;
do·fuit³⁹ Fergal flaith Daire
i cath erlam Almaine.
41. Marbthair⁴⁰ Aed Allan na nhed⁴¹
i cath mall⁴² maigi Seired;
marb⁴³ Niall Frossach⁴⁴ na fleidi
ar lár Ia na ailithre.⁴⁵
45. Atbath in rí⁴⁶ i sleib⁴⁷ Fuait
Aed Oirdnidi narb ansuaircc;⁴⁸
robo⁴⁹ bainne do chéill chaimm
bádud Néill Caille⁵⁰ i Calainn.⁵¹
49. Hic Druim Inasclaing⁵² na n-ech
atbath Aed Findliath fichtech;
i cath Átha Cliath for clud
do·rochair Niall⁵³ glan glúndub.
53. Atbath Domnall hoa Néill⁵⁴
ar lár Aird Macha magréid⁵⁵
ba ferr indás oc⁵⁶ Bóin bí
in bás do chóid⁵⁷ in cétrí.

C.é.t.r.í, &c.

³² logan dilba ndhinim B. ³³ dec B. ³⁴ thigh B.
³⁵ uairid/nach B. ³⁶ Colmán B. ³⁷ ghail B.
³⁸ romarb Suibne; agus 'vel Congal' ar *chliathán an cholamhain* B.
³⁹ ll. 39, 40 ar *easnamh* B. ⁴⁰ Marbtar B.
⁴¹ fleadh B; *gein. iol.* 'id' *atd ann dar linn.* ⁴² mal, B.
⁴³ Marbh B. ⁴⁴ frossach B. ⁴⁵ for lár Hí iar noilire B.
⁴⁶ adbath in rig B. ⁴⁷ sliabh B. ⁴⁸ nirbhan shuairc B.
⁴⁹ ll. 47-8 ar *easnamh* B. ⁵⁰ Kln R. ⁵¹ Kln. R.
⁵² Ig druim Findasclaind, B. ⁵³ nial B.
⁵⁴ adbath and Domnall O Néill B. ⁵⁵ Ardmacha maigréid B.
⁵⁶ Ba ferr nasac Boind bí, B.
⁵⁷ dochoig. *Gluais don vann so ar chliathán an lgh B*: bás Dhomhnaill
ui Neill Rígh Eirenn, A.T. 980.

B

CÉIDRÍ ROGHABH ÉIRINN UILL

1. Céidrí roghabh Éirinn⁵⁸ uill
do shíol⁵⁹ Eoghain a hEachdhruim⁶⁰
an nathair⁶¹ thuilcheapach thoir,⁶²
Muircheartach mac Muireadhaigh.
5. Domhnall ina dhiaidh⁶³ nír dhoim ;⁶⁴
Fergus i ndeaghaidh⁶⁵ Domhnoill ;
Baedán⁶⁶ iar bhFerghus na bhfál,⁶⁷
agus Eochaidh iar mBaedán.⁶⁸
9. Colmán iar nEochaidh na n-ág ;⁶⁹
Aodh Uairiodhnach iar gColmán ;
Suibhne iar nAedh, dedhla⁷⁰ dhe,
agus Fearghal iar Suibhne.
13. Aodh Allan⁷¹ d'aithle Fhearghoil⁷²
asé roghabh for Teamhraigh ;⁷³
Niall Frosach iar nAodh na ngiall ;
Aodh⁷⁴ Oirdnidhe iar nAirdniall.⁷⁵
17. Niall Caille iar nAodh alle ;⁷⁶
Aodh Finnliath iar Niall Caille ;
Niall Glúndubh iar nAodh bhfionn bhfial,⁷⁷
agus Domhnall iar nDeighniall.⁷⁸

MSS. : D, P, G1, G2. *D is bun don téx annso; duine den cheathrar Máighistri a sgríbh é (? Mícheál Ó Cléirigh). Níorbh iongnadh liom dámadh síocht D an dá G. Téigheann P siar go dtí R, mar a thespéannann 'anatho'r' san tríomhadh líne.*

⁵⁸ Eirind D.⁵⁹ síl G1, G2.⁶⁰ heachdrum D.⁶¹ anathoir P.⁶² tuilcheapach toir D, G.⁶³ dheacchaidh P.⁶⁴ ní doim D, G1, 2.⁶⁵ indeadhaidh P.⁶⁶ Baedhan G 1.⁶⁷ bfal D.⁶⁸ mBaodán P.⁶⁹ nagh D.⁷⁰ dedla D ; deaghlaidh P.⁷¹ allóid P ; dallan G1, 2.⁷² Fergail D.⁷³ teamhroidh P ; themhraigh D.⁷⁴ Aedh D *passim*.⁷⁵ ier ndeighniall D⁷⁶ ier nAedh D ; ale P.⁷⁷ bhionn bhfial P ; ier nAedh bhfinn fhial D ; ier naeda na ngiall G 2.⁷⁸ ier ndeighniall D.

21. Itiad so⁷⁹ sloinnim⁸⁰ do neach
flaithe Éirionn a hOileach ;
dhá fher dhég⁸¹ is ceathrar cain,
ro budh clethchur⁸² go gcédaibh.
25. Oidhidh⁸³ Muirchertaigh na modh
guin is báthadh is losgadh ;
ég adbathadur abhus⁸⁴
a mheic Domhnall is Fergus.⁸⁵
29. Bædán⁸⁶ mac Muirchertaigh mhoill
agus Eochaidh mac Domhnoill
atrochradar a Temhraigh⁸⁷
la Crónán mac Tighernaigh.
33. Adrochair Colmán Rímhidh⁸⁸
le Lochán⁸⁹ díolmhain dínimh ;⁹⁰
ég adbath⁹¹ 'na thoigh threalmhach
mo chara Aodh Uairiodhnach.
37. Suibhne mac Fiachna⁹² fuair goil
do mharbh⁹³ Conghal mac Scannail ;
do thuit⁹⁴ Fearghal, flaith Doire,
i gcath adhbhal Almhoine.
41. Marbhthur Aodh Allan na bhfleadh
i gcath mall mhuighe Seireadh ;
marbh Niall Frosach na fleidhe
for lár Í 'gha oilithre.⁹⁵
45. Fuair a oidhidh i Sliabh Fuaid⁹⁶
Aodh Oirdnidhe nár anshuairc ;⁹⁷
roba bainne⁹⁸ go gcéill gcaim⁹⁹
báthadh¹⁰⁰ Néill Caille i gCallainn.

⁷⁹ Asiád sin P. ⁸⁰ shloinnim P ; sloinnem D. ⁸¹ II, fer decc D.
⁸² cletcur D. ⁸³ Oighidh P.

⁸⁴ ecc at batator abus D ; (*leg* adbathadar).

⁸⁵ trí mic Domhnuill iar bFergus P.

⁸⁶ *an rann so ar easnamh* P. ⁸⁷ *sic* MSS. ; *leg.* i dTeamhraigh.

⁸⁸ Atrochair colman rimhe D

⁸⁹ la locan D.

⁹⁰ dillidh dínibh P ; diolmain díbe D Gr, 2.

⁹¹ ecc atbath D.

⁹² Fiachaidh P.

⁹³ romarb D.

⁹⁴ atbath D.

⁹⁵ hí iar n-oilitre D ; ith agha oilithre P.

⁹⁶ Adbath an righ sin ar S. F., P ; Fuair a chind G 1, 2.

⁹⁷ oirnidhe nior bhanshuairc. ⁹⁸ robudh buinne D.

⁹⁹ co ceill caim, D.

¹⁰⁰ badadh D.

49. Ag Druim Einesclainn¹⁰¹ na n-each
 Adbath¹⁰² Aodh Finnliath fichteach,¹⁰³
 i gcath Átha Cliath for cludh¹⁰⁴
 adrochair¹⁰⁵ Niall glan Glúndubh.¹⁰⁶

53. Adbath thra Domhnall O Néill¹⁰⁷
 ar¹⁰⁸ lár Ard Macha moighréidh¹⁰⁹
 ba fearr inás, ag Bóinn bhí,¹¹⁰
 an bás¹¹¹ do chóidh¹¹² an céidrí.
 C.é.i.d.r.í, &c.

¹⁰¹ in nasglaing D.

¹⁰² do tuit D

¹⁰³ fightheach P.

¹⁰⁴ na ccludh D ; for chluidh P.

☛

¹⁰⁵ atrochair D, G 1, 2.

¹⁰⁶ glun nduibh P.

¹⁰⁷ Atbath Domnall .h. náir neill D.

¹⁰⁸ for D.

¹⁰⁹ maighreidh, D ; moingreidh, agus báthadh fá, 'n' P.

¹¹⁰ bi, MSS.

¹¹¹ bas D.

¹¹² dochuaidh D.

XLVIII

A BHEAN DO-NÍ AN TRUAIGHPHECADH

1. A bhean do-ní an truaighphecadh,
dob fhearr duit déunamh lánchraois ;
adeuradh fear tuaithliosa
nach mór gur bhrisis cátaoir.
5. Ar choir nach bíadh éifeachtach
níor¹ chromtha dod chúl bhachlach²
ceannach ifrinn d'éinphecadh
níor³ mhór liom d'inghin t'athar.
9. Dámadh méith do phecadhsa
faríor ní bhfuightheá⁴ sgannail ;
truagh liom gan do theannfhocal⁵
re a rádh i n-ifrionn agaibh.
13. Sealg ísiol con minécta
ortsa dob adhbhar masáin ;
mairg do bhíadh ag beigérecht
ar⁶ urball bheinnse Satáin.
17. Níorbh fhiú⁷ do mhnaoi shimplidhe
an ní fá a bhfuairais aithis ;
níor chéim do mhnaoi th'inneise⁸
ifrionn d'iarraidh i n-aisgidh.
21. Más é díoth a aithearraigh⁹
tug ortsa luighe ar mhíbhéirt.
gabhaidh Día gun anacair,
ní bhía tusa gan dínid.
25. Ní hé dhuit budh céile dá gceaduiheadh Día
an té sin as taesga¹⁰ ler pecuigheadh riamh
na faelchoin, a dhéidgheal na ndearc righin¹¹ liath
ar chaennach le héigion do beathuighior iad.

MS. 24 P 33, lch. 237. *Sgríobinn Chathail Óig Uí Chonchubhair atá ann.*

¹ nir.

² bachlach.

³ nior.

⁴ bfuighthea.

⁵ theannfhocal.

⁶ air, *passim*.

⁷ nir bhfiú.

⁸ thinneisi.

⁹ aithiorraigh.

¹⁰ taesge.

¹¹ rídhin.

XLIX

AOIBHINN DUIT A DHUINE BHOICHT

1. Aoibhinn duit, a dhuine bhoicht,
 is¹ ré dhoirche dhoit an lá ;
 ní thug tusa a luach do Dhia,
 roimhéd² do phían ón ghrádh.
5. Do nembghlóir ar ghlóir fán ghréin
 ní thiobhradh sibh, níor bhéim ort ;
 dod dhíomas, a dhuine leimh,
 nach iongnadh libh a bheith bocht.
9. Do thaobh re sealad go sámh³
 lomnán do ghlóir, lán do pháin ;
 is⁴ duine dona gan treóir
 nach bíadh id dheóidh⁵ ar an déirc.
13. Ní heagal leatsa acht béim súl ;
 faide mhairios tú iná an ceó ;
 aidhbhseach [le]⁶ cách méd do neirt ;
 ní hionann sin 'sa bheith beó.

Ms. 24 P 33, lch. 237: *I lámh Chathail Óig Uí Chonchubhair atá sgríbhte ; agus níorbh iongnadh liom dá mb'é féin a ughdar so agus ughdar XLVIII chomh maith.*

¹ as.

² siollabh ar easnamh (? ar roimhéd).

³ saimh ; 'saimh' do sgríobhadh dhó ar dtúis ; caret do chur roimhe dho, agus " foill " do sgríobhadh ós a chionn ; annsan líne doth arraing tríd an bhfocal ' foill.'

⁴ as

⁵ ad dheoigh.

⁷ focal éigin chun bealaigh annso aige.

INDEXA.

I.

AINMNEACHA DAOINE.

[Cialluighid na huimhreacha leathnaigh an leabhair. Níor tugadh an Réamhrádh san áirímh. Nuid: m. .i. *mac*; *ingh.* .i. *inghean*; (gein.) ainm go bhfuil a bheag nó a mhór de gheinealach leis i dtéx an leabhair; A.R.É., .i. Annála Ríoghachta Éireann; A.L.C. Annála Locha Cé. Tuigfear gan duadh na nuid eile].

A.

ADHAMH, an chéad duine, 276.
 ADHBHARTACH, m. Ioldhathain, 280.
 AED Allan, rí Éireann, 283.
 AED Findliath, rí Éireann, 283.
Vid. Aodh F.
 AED Oirdnide, rí Éireann, 283.
Vid. Aodh O.
 AED Uairidnach, rí Éireann, 283, *seq.*
 ÁIBHIONN, inghean Luighdheach mic Oilella Flainnbhig, 8.
 AICHL, m. Péil, 262; Aichilis, 142.
 AICME, i dtagra éigse: a. Briain Ballaigh .i. shíocht Bhriain Bhallaigh, *passim*; a. Cuinn, *passim*; a. Gaoidhil, *passim*; a. Néill, *passim*; a. Saoirméill, 226; a. Rosa, 192.
 AINBHITHE, m. Seannalain (?), (gein.) rí Conuille, 22.
 ÁINE, *ingh.* Uí Chatháin, 52.
 ÁINE, máthair, Aodha Buidhe, m. Bhriain Bhallaigh, 69—82.
 ÁINE, máthair Airt Óig Uí Néill, *ingh.* do Bhrian Charrach, 219—63.
 AITHEACHT, *ingh.* Chéin Uí Chonchubhair, .i. *ingh.* ríogh Ciannacht, máthair Néill Fhrasaigh, 21.
 ALASDRONN, m. Eoin (gein.), 52.
 ALASDRONN, .i. Mac Domhnaill Inse Gall, &c., m. Eoin Chathánaigh, (gein.), 53.

ALBANAIGH, 38, 159.
 AMHLÁIMH, m. Sitrig, rí gall (.i. Lochlannach), 26.
 AODH, .i. Colla Meann, 48.
 AODH Athlamhan, m. Flaithbheartaigh, (gein.), rí Uladh, 27, 275.
 AODH BUIDHE, m. Briain Bhallaigh (gein.), 55, 59 *seq.*, 274.
 AODH CRAOIBHE Tolcha, m. Domhnoill Ard Macha, 26, *seq.*; Aodh Catha na Craoibhe, 182.
 AODH, dá, dhá mhac Domhnuill Ard Macha, 26.
 AODH Eanghach, ainm an Airdríogh atá le teacht agus Éire d'fhuasgail ó annsmacht iasachta, 71, *passim*.
 AODH Easa Ruaidh, a Shíodh; duine de Thuathaibh Dé Danann é; bhí a shíodh i n-aice le Béal Átha Seanaigh, 7.
 AODH Finnliath, m. Néill Caille, (gein.), rí Éireann, 22, *seq.*, 275.
 AODH Fortamhail, bráthair Eoghain Bél rí Conocht, 16.
 AODH, m. Briain (? Ó Ruairc), 257.
 AODH, m. Ceallaigh Cualonn, 18.
 AODH, m. Domhnaill Óig, m. Aodha Méith, (gein.), 274.
 AODH, m. Féilim (Ó Néill), 55.
 AODH, m. Muirchertuigh, 158. De mhuintir Néill na Fiodhbhaighe é sin. Seo mar atá an geinealach ag Ó Cléirigh; Niall, m. *Aedha*, m. *Muirchertaigh*, m. Néill, m. Cuinn, m. Aedha Buidhe.
 AODH, .i. an Macaomh Tóinleasg, m. Muirchertaigh Moighe Line (gein.), 275.
 AODH, m. Ógdhomhnaill, 165.
 AODH, m. Tomoltaigh, tigherna Leithe Cathail, 27.
 AODH Meirgeach, m. Néill, m. Aodha, 56.
 AODH Méith, .i. sinsear Cloinne Aodha Buidhe, m. Aodha (.i. an Macaomh Tóinleasg), rí Uladh, 29, 45, 274.
 AODH ÓG, m. Aodha, m. Féilim, 55.
 AODH ÓG, m. Cuinn (Ó Néill), 55.

AODH OIRDNIDHE, m. Néill Fhras-
saigh, rí Éireann, 21 *seq.*, 59,
165, 227, 276.
AODH Ollán, m. Ferghail, m.
Maoile Dúin, 19.
AODH Uairíodhnaigh, m. Domh-
naill Ilchealgaigh, .i. rí Éireann
17 *seq.*, 276.
AONGHUS, i. mac an Daghdha,
280.
AONGHUS, m. Eoghain, m. Néill
N., 11.
AONGHUS, m. Néill Caille, 22.
AONGHUS MÓR, m. Domhnaill,
(gein.), 52.
AONGHUS ÓG, m. Aonghusa Móir
(gein.), 52.
ANGHUS UILLDHERG, m. Néill,
Naoghiallaigh, 6.
APOLÓ, 143.
ARGO, 184.
ARISTOTUIL, 263.
ARSIDINUS, m. Muirchertaigh, 14 ;
Airsidionus, 117.
ART AOINFHER, .i. athair Chor-
maic, 133, 227, 233, 279
ART ÓG, m. Seaáin, m. Briain,
56, 228, *seq.*; (gien.), 274.
ATHGHOLL, .i. aithghin ar Gholl
mhac Morna, 142.
ATHGHUAIRE .i. aithghin ar
Ghuaire mhac Colmáin, 256.
ATHOSGAR, aithghin ar Osgar
mhac Oisín, 142.

B.

BÁIN, *ingh.* Sgáil, 203.
BALAR, ua Néid, 97.
BAODÁN, m. Muirchertaigh, m.
Earca, rí Éireann, 16, 286 ;
Baetán, 282.
BARRACH MÓR, an, 39.
BEARCHÁN, naomh na fáistine,
137, 178.
BIATACH, an, (Ó Raghallaigh), 42.
BINNEACH, m. Eoghain, m. Néill
N., 11.
BISÉD, Eoin, *ingh.* a mhic, 53.
BISÉD, Máire, 52 *seq.*
BLÁTHMHAC, m. Aodha Oirdnidhe,
21.
BODHBH, 92.
BOGHUINE, mac Néill Naoighial-
laigh, 8.
BRAN, m. Faoláin, rí Laighean,
22.
BRANNUMH (Brandubh), m.
Eachach, rí Laighean, 17.
BRAON, m. Néill Caille, 22.

BREATAIN, 116.
BRÉNOINN, m. Éanna, m. Néill
N., 9.
BRÉNOINN, m. Ferghusa (gein.),
13.
BREUNOINN Birre, 178.
BRÍ, *ingh.* Orca, m. Eirc, 18.
BRIAN Ballach, m. Muirchertaigh
(gein.), 274 ; 70, 88, 154.
BRIAN CARRACH (Ó Néill) ; Tá
sé suidhte ag *Speed* lastuaidh
de L. nEachach ar an taobh
thiar den Mheana, agus bhí
cuid dá thír ar an taobh thiar
den Bhanna, 158, 255.
BRIAN Catha Dúin, m. Néill
Ruaidh, rí Uladh, 30.
BRIAN, m. Aodha Buidhe, 31.
BRIAN, m. Aodha, m. Domhnaill
Óig, (gein.), 274.
BRIAN, m. Cinnéide, 54.
BRIAN, m. Eochdhach Muidh-
mheadhoin, 3.
BRIAN, m. Féilim, .i. Tigherna
Chlanna Aodha Buidhe, 55 ;
(gein.), 274.
BRIGHID, naomh, 7, 178.
BRIOTANAIGH, 205.
BRIUS, *ingh.* King Roiberd, máth.
Roiberd Stiobhard, rí Alban, 52.
[BUILÉIK], Tomás, (gein.), Iarla
Urmhumhan, 2 ; BUILTÉARA, 2.
BÚRC, Riocard a, m. Uilleag .i.
Iarla Chlann Riocaird, (gein.),
2.
BÚRC, Seaán m. Oilbhéirus, 2.

C.

CACHT, *ingh.* Cheallaigh (gein.),
rí Chinéil gConuill, 19.
CAIBRE, m. Cormaic, m. Airt,
48, 89, 119, 141.
CAIBRE, m. Néill Naoighiallaigh,
6.
CAIRENN CHASDUBH, bean Each-
dhach Muidhmheadhoin, máth-
air Néill Naoighiallaigh, 3 *seq.*
CAIRIOLL, .i. Colla Uais, 48.
CAIRNEACH, Naomh, do bhean-
nuigh i dTuilén ; 16 Bealltaine
a fhéile ; de Bhreatnachaibh
dó, 13, 117.
CAITERFHONA, *ingh.* Tigherna
Ard na Murchan, 53.
CALBHACH, an (Ó Conchubhair
Fáilge), 70.
CANA, rí Uladh, 7.
CANA ÓG, m. Cana, 8.
CAOIMHGHEIN CONGAINCHNESACH,
7.

- CAOL DUBH, m. Néill Naoighiallaigh, 6.
- CAROLUS, m. Amhlaimh, taoiseach Lochlannach, 23.
- CARRBHAOTHÁN, m. Néill Caille, 22.
- CARRTHUN, m. Eochadha (gein.), 52.
- CATHAL, m. Maolmhórdha (Ó Raghallaigh), a dhúthaigh, 42.
- CATHAL, .i. Ó hEadhra an Rúta, 248.
- CATHÁNSHLÓGH, an .i. sluagh na gCathánach, 95.
- CATHAOIR MÓR, rí Éireann, 70.
- CATÓ, 262.
- CEALLACH, taoiseach de Mhionchaibh, 9.
- CEALLACHÁN, m. Buadhacháin, rí Caisil, 24.
- CEALLACHÁN, m. Fógartaigh, rí deiscert Breagh, 24.
- CÉIDNIAL, an .i. Niall Naoighiallach, 238.
- CERBHOLL, m. Muiregáin, rí Laighean, 25.
- CINEADH .i. *Sliocht*, i dtagra éigse: C. Cobhthaigh, 82; C. Cormaic, 225; C. Cuinn, 194, *passim*.
- CINÉL NÁONGHUSA, II.
- CINÉL MBINNIGH, II. *Vid.* Binneach.
- CINÉL CAIREBRE, 6.
- CINÉL gCONUILL, 6, 19, 25.
- CINÉL CORBMAIC, II.
- CINÉL DALLÁIN, II.
- CINÉL ÉANNA, 6.
- CINÉL EICHÍN, II.
- CINÉL NÉOCHADHA, II.
- CINÉL EOGHAIN, 6, II, 239.
- CINÉL bhFEILIMIDH, II.
- CINÉL FHERADHAIGH, 13.
- CINÉL bhFERGHUSA, II.
- CINÉL NÍOLLAINN, II.
- CINÉL LAOGHUIRE, 6.
- CINÉL MAINE, 24.
- CINÉL MAOIN, 13; C. Maine, 44.
- CINÉL MUIREADHAIGH, II.
- CINÉL OILIOLLA, II.
- CINÉL TIGHERNAIGH, 13.
- CIS, rí Uladh, 7.
- CLANNA .i. *sliocht* i dtagra éigse: C. Aodha Buidhe, 281; C. Cais, 83; C. Catháin, 247; C. Cobhthaigh, 112; C. Cuinn, 82, 164, 174; C. Gaoidhil, 206; C. Iliach, 163. C. na gColladh 9; C. Néill, 48, *passim*; C. Rudhraighe, .i. Ulaidh, 8, 49, 50, 122.
- CLANN Alasdruinn, de shliocht Cholla Uais, 51.
- CLANN Amhlaoibh, McAuliffes in the Glens, 159.
- CLANN Aodha Buidhe, 31, 32, 59, 145.
- CLANN Aodha Caoich an Fheadha, fine Raghallach, *a quo* b. Clankee, Co. an Chabháin, 42.
- CLANN Breasoil, .i. clann Breasail (m. Dúilechain); i bp. an Chumair agus Tulaigh na Cille, Co. an Dúin a bhí; sliocht Cheallaigh iad; 160.
- CLANN CHARRTHAIGH, .i. Muinntear Charrthaigh, 30.
- CLANN Catháin, .i. Muinntear Chatháin, i gCo. Dhoire, 158. 'Directly north of BRIAN CARROGH on Map 1609, on the Co. Derry side of the Bann is "SLUT GORRE of the O Kahans." This is Sliocht Gofradha.' (P.B.)
- CLANN Céin .i. Sliocht Céin, m. Oilioilla Oluim; is díobh Ó hEadhra, 225.
- CLANN COLMÁIN, .i. Uí Néill an Deiscirt, 6.
- CLANN Conuill, ó Gilford agus Laurecetown theas síos go Waringstown, b. Lr. Iveagh, 160.
- CLANN Cuinn, .i. Sliocht Chuinn Chéadchathaigh, 88, 199, 220.
- CLANN Diarmada .i. Ó Cairrelláin; p. Chlann Diarmada, b. Tír Ciaráin, Co. Dhoire, 43.
- CLANN DOMHNUILL .i. Meic Dhomhnaill, i nÉirinn agus i nAlbain, ar shliocht Cholla Uais, 51 *seq.*, 95.
- CLANN EACHACH GHUNNFHADA (?) .i. Ríoghradh Dhál bhFiatach, Co. Aontroma, 9.
- CLANN Eoghain, .i. sliocht Eoghain, m. Aodha Buidhe, 161. *Vid.* Sliocht Mhic Í Néill.
- CLANN Eoin Ard na Murchadh (Murchan), treibh de mhuintir Dhomhnaill i nAlbain, 51.
- CLANN Feidhlimidh, m. Fearghail (Ó Raghallaigh), 42.
- CLANN Giolla Íosa Óig (Ó Raghallaigh), 42.
- CLANN LACHLOINN, .i. MagLochlainn agus a mhuintear, 27 *seq.*
- CLANN na gColladh .i. Sliocht na dTrí gColladh, 96.
- CLANN Néill, .i. sliocht Néill Naoighiallaigh; is minic ís ionann é agus Muinntear Néill ag na filibh, 115, 117, 119, 140, 218, 226, 231, 235; C. Néill Naoighiallaigh, 102.

- CLANN Raghnaill, .i. treibh de Mhuintir Dhomhnaill, 51.
- CLANN Rughráidhe .i. Clanna Rughráidhe, .i. Mag Aonghusa, &c. Co. an Dúin, 96.
- CLANN tSeááin Uí Néill, treibh de mhuintir Néill a bhí suidhte ar bhruach na hÚna, Co. Thír Eoghain, 38.
- CLANN tSeoin m. Toirdealbhaigh (Uí Raghallaigh), 42.
- CLANN tSíthe na Mumhan, 51.
- CLANN tSUIBHNE, a sinsear, 31.
- COLGA, m. Domhnaill Ilchealgáigh, 17.
- COLGA, M. Ferghail, 19.
- COLLA, Céile C., .i. Éire, 216
- COLLA DHÁ CHRÍOCH, 48, *seq.*
- COLLA MEANN, 48 *seq.*
- COLLA UAIS, 48 *seq.*, 59.
- COLMÁN, rí Éireann, 283.
- COLMÁN, m. Néill Fhrásaigh, 21.
- COLUM CILLE, 137, 178.
- CONAIRE, .i. Conaire Mór, rí Éireann, 168 *seq.*
- CONALL .i. C. Cearnach, 142.
- CONALLAIGH .i. Sliocht Chonaill Gulban .i. Ó Domhnaill, &c., 41.
- CONALL EARRBREAGH, m. Néill Naoighiallaigh, 6.
- CONALL GULBAN, m. Néill Naoighiallaigh, 6.
- CONCHUBHAR, m. Donnchaidh, (gein.), rí Midhe, 21.
- CONCHUBHAR, m. Ferghail, 19.
- CONCHUBHAR na Fíodhbhuidhe, m. Flaithbheartaigh Locha Feadha, rí Uladh, 28, 275.
- CONCHUBHAR, m. Neasa, 116.
- CONCHUBHAR, m. Taidhg, rí Connacht, 24.
- CONGHAL Cláireinigh, rí Éireann, A.M. 5017—31 (A.R.É.), 153.
- CONGHAL Claon, m. Sganláin, rí Uladh, 153.
- CONGAL m. Scandail, 284 *seq.*
- CONN Céadchathach, rí Éireann, 49, 70, 116, 128, 141, 279; C. m. Úna, 136, 166; Conn, 119, 204, &c.
- CONN, m. Aodha Buidhe (gein.), 274.
- CONN m. Briain Bhallaigh, 156.
- CONN, m. Néill, m. Briain Fhoghartaigh, 55.
- CONSTANTINUS, m. Muirchertaigh, 14, 117.
- CONNACHTA, muinntear Chúige Connacht, 7, 15, 272.
- CONUILLE, muinntear Chonuille Muirtheimhne, i gCo. Lughbaidh, 22.
- CONUING, m. Néill Glúnduibh, 24.
- CORC, m. Luighdheach, (gein.), 4; 107 *seq.*
- CORMAC, m. Airt, 48, 60 *seq.*, 119, 261.
- CORMAC, m. Eoghain, m. Néill N., 11.
- CRÉIDHE, (?) sinsear Aedha, m. Cathail Doill, Uí Chonchubhair, 219. (A.L.C.).
- CRÍOST, 270.
- CRÓNÁN, m. Tigernaich, 283.
- CRÚ, .i. *sliocht* i dtagra éigse: C. Aodha (Ó Néill Buidhe), 89; C. Conaill (Gulban), 96; C. Cuinn (Céadchathaigh), 63, 259; C. Eoghain (m. Néill), 64, 92, 259.
- CRUITHNE, 17.
- CÚÁN, m. Néill Fhrásaigh, 21.
- CÚ an chleasraídh, .i. Cú Chulainn, 136; Cú an Chleitín, do., 165; Cú na Craobhrúaidhe, do., 142.
- CÚ DÚILIGH, m. Eachdhach, m. Ardghoil, .i. mac ríogh Uladh do mharbhadh i gcath Craoibhe Tulcha, 26.
- CUINGIDH CAS, m. Criomhthuinn, mac ríogh Laighean, 12.
- CÚ RAOI, m. Dáire, 142, 136.
- CÚRAOI, m. Dlúthaigh, (gein.), 18.
- CÚ ULADH, rí Leithe Cathail, 27.

D.

- DAGHDHA, an; cró an D., .i. Teamhair, 168.
- DÁIRE, m. Aodha Uairíodhnaigh, 18.
- DÁL BHFIATACH, i ndeisceart Cho. Aontruma
- DALLÁN, m. Eoghain, m. Néill N., 11.
- DÁL NARAIDHE, Co. an Dúin agus cuid de Cho. Aontruma, 10.
- DANAIR, .i. eachtrannaigh, Lochlannaigh, 31.
- DANMHAIRG, .i. eachtrannaigh ón Danmhairg, 158.
- DEARBHÁIL, *ingh.* Taidhg an Eich ghil Uí Chonchubhair, 27.
- DERC: Ó Deirc (? ua Eirc), 81.
- DIAN, m. Tríúin (gein.), a inghen, .i. bean sidhe, 15.
- DIANGHUS, m. Luighdheach' taoiseach Uladh, 9.
- DIARMAID, (?) m. Domhnaill, m. Murchaidh, 21.
- DIARMAID, m. Aodha Oirdnidhe, 21.

- DIARMAID, m. Cербhuill, rí Éireann, 16.
- DIARMAID, m. Eidirsceoil, rí Loch a Gabhar, 23.
- DOMHNALL, a quo Clann Domhnaill, m. Raghnaill (gein.), 52.
- DOMNALL (Ó Néill), rí Éireann, 283, *seq.*
- DOMHNALL a hÍle, m. Eoin (gein.), 52.
- DOMHNALL Ard Macha, rí Éireann, m. Muirchertaigh na gCochall, 25, *seq.*
- DOMHNALL Ballach [Mac Domhnaill] 159.
- DOMHNALL Ballach [Mac Domhnaill], m. Eoin (gein.), 53.
- DOMHNALL, .i. an tÓgdamh, m. Aodha Athlamhain, 27 *seq.*, 275.
- DOMHNALL, m. Aodha Finnleith, rí Oiligh, sinsear MégLachloinn, 23.
- DOMHNALL, m. Briain Chatha Dúin, 43, 46.
- DOMHNALL, m. Muirchertaigh, m. Earca, .i. Domhnall Ilchealgach, rí Éireann, 16 *seq.*, 276, 282, *seq.*
- DOMHNALL, m. Muirchertaigh [? Ó Dubhda], 33.
- DOMHNALL, m. Murchaidh, rí Temhrach, a dhá mhac, 21.
- DOMHNALL Óg, 31.
- DOMHNALL, m. Aodha Méith, (gein.), 274.
- DONNCHADH, m. Domhnaill, rí Midhe, 23.
- DONNCHADH, m. Floinn (gein.), rí Teamhrach, 24.
- DONNAGÁN, m. Flannagáin, 23.
- DUA : Ua Duach, 80.
- DUACH FIONN, m. Dáire Barraigh, 9.
- DUAIBHSEACH, *ingh.* Duach halaigh (gein.), 17.
- DUBHÁN, m. Éanna, m. Néill N., 9.
- DUBH CUMAIR, draoi, 48.
- DUBHRUIRE, m. Cana, .i. mac ríogh Uladh, 7.
- DUBHRUIS, m. ríogh Uladh, 8.
- DUBH TUINNE, rí Uladh, do mharbhadh i gcath Craoibhe Tulcha, 26.
- DÚDÁLACH, an, d'uaislibh Midhe, 34.
- DUFAIT, Seiffín, d'uaislibh Midhe, 34.
- DUIBHINNREACTH, m. Néill Caille, 22.
- DÚNLATH, *ingh.* Fhlaithbherthaigh, .i. rí Thíre Conoill, *Máth.* Aodha Oirdnidhe, 22.
- EACHTAIR, Hector, 72.
- EADHRA, a quo Ó hEadhra, 225, 236.
- ÉANNA, m. Néill Naoighiallaigh, 6, 9, 196.
- EUNNA Aighneach, rí Éireann, A.M. 4888—907 (A.R.É.), 72.
- EARC, inghean Lodhuirnn, .i. *ingh.* ríogh Alban, máthair Muirchertaigh, rí Éireann, 12 *seq.*, 78, 115 *seq.*, 203, 196 238.
- EARC, m. Carrthuinn (gein.), 52.
- EARCAMH, *ingh.* Ainbheith (gein.), máthair Muirchertaigh na gCocholl gCroiccinn, 25.
- EARCOIL, Hercules, 136.
- EASBOG Eoghain .i. oighre Colum Cille ag Ard Sratha, 111.
- ÉIBHIOR Fionn, m. Míleadh, 173 ; Eimhior Eithne .i. laoch ón Eithne (.i. de shliocht Néill N.), 75.
- EICHÉN, m. Eoghain, m. Néill N., II.
- EIDIRSGÉL, athair Chonaire Mhóir, 169.
- EILÍS, *ingh.* Sir Hainrí Uí Néill .i. Tighearna Clanaodhbuidhe, 53.
- EILÍS, *ingh.* Aodha Uí Néill .i. Iarla Tíre hEoghain, agus Ó Néill, 53.
- ÉIRIOMHÓN, m. Míleadh, 116, 128, 166, 173, 227.
- EIREAMHÁN, m. Cinnéidigh, rí Cineóil Maine, 24.
- EITHNE, .i. máthair Tuathail Teachtmhair, 203.
- ÉNRI [Ó Neill], m. Briain, m. Aodha (gein.), 274.
- ÉNRI [Ó Néill], m. Eoghain (gein.), 46.
- ÉNRI : Henry VIII ; *ingh.* É. .i. Isibél, 171.
- EOCHAIDH, rí Éireann, 282 *seq.*
- EOCHAIDH Abhradhruadh, rí Alban, 12.
- EOCHAIDH DUIBHLÉIN, rí Éireann, 48, 50.
- EOCHAIDH Éachtach, rí Dháil bhFiatach, 9.
- EOCHAIDH, m. Ardghoil (Ardghair), rí Uladh, 26, 154, 182.
- EOCHAIDH, m. Cholla Uais (gein.), 52.
- EOCHAIDH, m. Domhnaill Ilchealgach, 17.
- EOCHAIDH, m. Eoghain, m. Néill N., II.
- EOCHAIDH, m. Eunna Gheanntalaigh (Chinnsealaigh), 5.

- EOCHADH, m. Muiredhoigh, .i. E. Muidhmhedhóin, 3, 173, 179.
- EOCHADH, m. Néill Naoighiallaigh, 6.
- EOGHANACH .i. duine de shliocht Eoghain m. Néill N., 112.
- EOGHAN BÉL, rí Connocht, 16.
- EOGHAN, m. Iolairchéadaigh, 8, *seq.*
- EOGHAN, m. Muireadhaigh .i. comhdhalta Conaill Gulban, 8.
- EOGHAN, m. Néill Naoighiallaigh, 3, 6, 102, 276, &c.
- EÓIN [Mac Domhnaill], m. Aonghusa Óig (gein.), 52.
- EÓIN [Mac Domhnaill], m. Domhnaill Bhallaigh (gein.), 53.
- EÓIN [Mac Domhnaill], m. Eoin (gein.), 52.
- EÓIN Cathánach [Mac Domhnaill], m. Eoin (gein.), 53.
- F.
- FACHTNA, m. Maoldúin, ríogh-dhamna an Fhochla, 23.
- FEIDLIM, m. Criomhthuinn, rí Caisil, 22.
- FEIDLIMIDH, m. Muirchertaigh Ruaidh, m. Bhriain Bhallaigh, 86.
- FEIDLIMIDH Reachtmhar, rí Éireann, 70, 203.
- FÉILIM Bacach, m. Néill (gein.), 274.
- FEILIM Dubh [Ó Néill], m. Seaáin, 56.
- FEILIMIDH, m. Eoghain, m. Néill N., 11.
- FEILIM, m. Fergusa, m. Conaill Ghulban, .i. athair Cholúim Cille, 13.
- FEIRCHEIRNE, file, a sgríbh cuid den tSheanchus Mhór, 178.
- FERADHACH, m. Muiredhaigh, 12, *seq.*
- FERADHACH Fachtnach, nó F. Fionn Feachtach, rí Éireann, 203.
- FERCHAR, m. Néill Fhrasaigh, 21.
- FEARGHAL, m. Macile Dúin (gein.), rí Éireann, 18, 276, 283.
- FERGHAL, m. Muireagáin, taoiseach Ua gCriomhthuinn, 23.
- FER DIADH, m. Damháin, 136, 142.
- FER DORCHA, m. Domhnaill, 207.
- FER FLATHA .i. Ó Gnímh, *q.v.*, 192.
- FERGHUS (m. Róigh), 116.
- FERGHUS (*recté* Forghus), m. Muirchertaigh, m. Earca, 16, *seq.*
- FERGHUS ANDOID, m. Néill Naoighiallaigh, 6.
- FERGHUS Ceirrbheoil, m. Conuill Chriomhthoinn, 14.
- FERGHUS FOGHA, rí Uladh, 50.
- FERGHUS, m. Conuill Ghulban, 13.
- FEARGHUS, m. Eochdhach Muidhmheadhóin, 3.
- FERGHUS, m. Eoghain, m. Néill N., 11.
- FERGHUS MADLORG, m. Néill Naoighiallaigh, 6.
- FIACHA, m. Néill Naoighiallaigh, 6.
- FIACHA Lonn, rí Dhál nAraidhe, 14.
- FIACHAIDH, m. Cairbre (Lif.), rí Éirionn, 48.
- FIACHAIDH Fionnoluigh, rí Éireann, 227.
- FIACHRA, m. Eochdhach Muidhmheadhóin, 3.
- FIALGHUAIRE, *vid.* Guaire, 147.
- FIAN .i. *sluagh*, *arm*, i dtagraibh éigse: F. Line, .i. Sluagh Chlann Aodha Buidhe, 74, &c.; F. Oiligh .i. sluaghadh Uí Néill, 92; F. Uladh, 76, 88; F. Ultach, 156, &c.
- FIANNACHTA, (?) m. Domhnaill, m. Murchaídh, .i. mac ríogh Teamhrach, 21.
- FINE, .i. *sliocht*, *muinntear* insan duanaireacht: F. Eoghain, 59, 74; F. Ír, 191; F. Néill, 115, 220 *seq.* 235, 241.
- FINN Eamhna, na .i. laochradh Uladh, 72.
- FIONNBHARR, duine d'uaislibh Thuath Dé Danann, 280.
- FIONNGHOILL .i. Gaedhil, 103.
- FIONNGHOILL, .i. Goill, 130.
- FÍORULAIDH .i. Sean Ultaigh, Cruithnigh, 8.
- FÍREACHTAR, *vid.* Eachtar, 280.
- FIR ÉIRIONN .i. sluagh Éirionn, 48.
- FIR Fáil .i. muinntear na hÉireann, 103.
- FIR Mhanach, 44.
- FIR TEABHTHA, 6.
- FIR Uladh, Muinntear Chúige Uladh, 140.
- FLAITHBERTACH Locha Feadha, Rí Uladh, 28; F. m. Domhnaill (gein.), 275.
- FLAITHBERTACH an Trostáin, m. Muirchertaigh Mhidhigh, rí Uladh, 27, 275.

FLAITHBHERTACH, rí Oiligh, m. Muirchertaigh na gCocholl, 25.
 FLAITH Iomhdháin, focal molta do rígh nó do thaoiseach ag na filibh, 60.
 FLANN, File, 137.
 FLANN, m. Conuing, rí Bregb, 22.
 FLANN, m. Muirchertaigh na gCocholl, 25.
 FÓGARTACH, m. Aodha Oirdnidhe, 21.
 FÓIR .i. *sluagh, buidhean*, ag na filibh : F. Feirsde .i. *sluagh Chlann Aodha Buidhe*, 92 ; F. Oiligh, 74 *passim*.
 FORGUS, rí Éireann, 282 *seq.* (*vid.* Ferghus).
 FRAMSAOI, Sir F. Stafford, 185, 193, 201 ; Framsaidh, 189.
 FRAOCH, mac ríogh Uladh, 8.
 FRÉMH, .i. *stoc, sliocht, muinntear*, ag na filibh : F. Artáin, 160 ; F. Cuinn, 64, 99 ; F. Eoghain, 95 (Fineoghain) 147 ; F. Féilim, 103, 197 ; F. Gaoidheal, 261 ; F. Luighdheach, 89, 99 ; F. Mileadh, 203 ; F. Muireadh-aigh, 146 ; F. Tuathail, 98.
 FUIL, .i. *sliocht*, ag na filibh : f. Aodha Buidhe, 181 ; f. Coblthaigh, 106 ; f. Cuinn, 165 ; f. Éiríomhóin, 100 &c. ; f. Eochaidh, 88 ; f. Eoghain, 138, 259 ; f. Feidhlim, 196 ; f. Fiachaidh, 217, 222, f. Néill, 163, 219, 221, 261.

G.

GAIRBHIDH, tigherna Ó nEathach, 26.
 GAOIDHEAL, nó G. Glas, sinsear na nGaedheal, 205, 229 ; Gaoidhil, Gaoidhil Éirionn, 30 *seq.*, 232 ; G. Grég, do., 125 ; G. Laighean, 30.
 GEANANN, m. Cathbhoidh, a quo grianán G. .i. Dún Geanuinn, 178.
 GÉG, .i. *laoch, tearmonn* ag na filibh : g. Macha, 129, &c.
 GIOLLA ADHAMHÁIN, m. Soluimh (gein.), 52.
 GIOLLA BRIGHDE, m. Giolla Adhamhnáin (gein.), 52.
 GIOLLA MOGHUDA Ua Casaide, file, 16, 22.
 GIOLLA MUIRE (a mhac), 34.
 GIOLLA NA NAOMH (? Ua Duinn Shléibhe), 11.
 GUISDÍS na hÉirionn, 38.
 GOFRAIDH, m. Niallghusa (gein.), 52.

GOILL, .i. *eachtrannaigh, Sasannaigh* : g. Leithe Cathail, 34 ; g. Mumhan, 30 ; g. Uladh, 31.
 GOLA, m. Deaghaidh, 7.
 GORMFLAITH, *ingh.* Uí Dhomhnuill, 45.
 GORMLAITH, *ingh.* Donnchadha (gein.), .i. rí Midhe, 23.
 GRÁINNE, *ingh.* Chathail Uí Eadhra an Rúta, 126, 225, 230, 236, 242, 248.
 GRÉG, .i. *Gaoidhil ón nGrég*, 75.
 GUAIRE, m. Colmáin, 148, 244 *seq.*
 GUAIRE, mac ríogh Uladh, 8.

H.

HECTOR, 138, 142.
 HERCULIS, Hercules, 142.

I.

Í, féach fá Uí.
 IARLA CILL DARÁ, 2, 38.
 IARLA CHLANN RÍOCAIRD, 2.
 IARLA DESMHUMHAN, 2.
 IARLA Odoirbin, a mhac, 39.
 ' This was Sir Francis Vaughan, brother in law of Ld. Burgh, the Deputy defeated at Druim Fliuch, 1597'—P.B.
 IARLA TÍRE HEOGHAIN, 38.
 IARLA TUADHMUMHAN, 2.
 IARLA URMHUMHAN, 2.
 IARMHUIMHNEACH, 109.
 INNEACH, *ingh.* Luighdheach (gein.), 10.
 INNRECHTACH, m. Dúnchaidh, rí Connacht, 19, 22.
 IOLDHÁNACH, .i. Lugh Lámhfhada, 117.
 IOLLANN, m. Eoghain, m. Néill N., 11.
 IONNORB, inghean ríogh Saxon, 11.
 ÍR, m. Mileadh, 95, 128, &c.
 IRIAL, m. Conuill .i. I. Glúnmhar, m. C. Chearnaigh, 119, 165.
 ISIBÉL, *ingh.* Ching Henri, banríoghan Shasana, 53.
 IUGHUINE, m. Eachach .i. Ughoine Mór, m. Eachach Buadhaigh, rí Éireann, 116, 227, *Vid.* Ugaíne.
 IUL Sésor, 173 ; Iuil, 263.

K.

KING HAINRÍ, VIII, rí Saxon, 53.
 KING SEUMUS, 53.

L.

- LAIDHGENN, m. Baircheadha, file, 5, 8.
 LAIGHIN, 15, 16, 21.
 LAOGHAIRE, m. Néill Naoighiallaigh, 6.
 LEISLY, Máiri, *ingh.* Iarla Rois, 52.
 LOCÁN (Lochán), do mhairbh Colmán Rímhídh, rí Éireann, 284, *seq.*
 LOGHARN, rí Alban, 13, 116.
 LOGHURNN, m. Ferghusa (gein.), 13.
 LOINGSEACH, m. Aonghusa, rí Line, agus airdrí Uladh, 24.
 LORCÁN, m. Breasuil, rí Laighean, 24.
 LORCÁN, m. Cathail, rí Midhe, 22.
 LUCHT TIGHE Uí Néill, .i. seirbhí-sigh, &c., i dteaghlach Uí Néill; bhiodarsan suidhte i nInis Eoghain, ar dtús, i n-aice le hOileach. Acht san bhliain 1609, gheibhmíd iad ar an taobh thiar de Dhúm Geanainn, 43, 46.
 LUGH: L. Lámhfhada, 96 *seq.*, 142; 191, 256; L. m. Céin, 97; L. m. Eithne, 116; Lúgha, 223; Lúghaidh Lámhfhada, 279.
 LUGHADH, .i. Mac Con, rí Éireann, 64.
 LUGHADH, m. Éanna, m. Néill N., 9.
 LUGHADH, m. Laoghaire, 14.
 LUGHADH, m. Oillella Flainnbhig, rí Mumhan, 8.

M.

- MACAOMH TÓINLEASG, .i. Aodh Ó Néill, m. Muirchertaigh Muighe Lughan, 29, 275.
 MAC AN BHÁIRD, Diarmuid, file, 130.
 MAC AN BHÁIRD, Fearghal Óg, file, 101.
 MAC AN BHÁIRD, Goffraidh, m. Briain, file, 172.
 MAC AN BHAIRD, Somhairle, file, 237.
 MAC AN CHNÁIDE, Donnchadh, file, 76.
 MAC AODHA, taoiseach i gCinéal Maoin, 44.
 MAC AONGHUSA, Aodh, tigherna Uíbh Eathach, 189.
 MAC AONGHUSA, Fer Dorcha (recte Aodh), 1.

- MAC ARTÁIN, taoiseach i nUíbh Eathach, 42.
 MACCANNA, .i. Tigherna Cloinne Breasoil, 44.
 MACCARRTHAIGH MÓR, 2.
 MAC CATHMHAOIL, duine d'fhírcheithearnaibh Uí Néill, 45.
 MAC CIONNÁITH, Tighearna na Tríúcha, Co. Mhuineacháin, 42.
 MAC CON, m. Maicniadh, rí Éireann, 60 *seq.* *Vid.* Lúghaidh.
 MAC CONALLAIGH, 44, 45.
 MAC CONMIDHE, as Loch Uí Mhaoildubháin .i. fearann an Reacaire, 44.
 MAC CONMIDHE, .i. Cormac m. Briain Óig, file, 187.
 MAC CONMIDHE, Giolla Brighde, file, 25, 31.
 MAC DOMHNAILL (a ghein.), 52.
 MAC DOMHNAILL, Alasdrom, m. Samhairle (gein.), 53.
 MAC DOMHNAILL, Aonghus, m. Samhairle (gein.), 53.
 MAC DOMHNAILL, Ragnall Óg, .i. Marques 'Aontruma, m. Ragnall (gein.), 53.
 MAC DOMHNAILL, Sir Ragnall, Vicont Dúin Libhse agus Iarla Aontruma, m. Samhairle (gein.), 53.
 MAC DOMHNAILL, Sir Seumus, m. Samhairle (gein.), 53.
 MAC DOMHNAILL GALLÓGLACH, Seumus Óg, m. Rudhraidhe, 2.
 MACDHUBHÁIN, as Tír Eunna, 41.
 MAC DUBHGHAILL Lathairnn, de shliocht Cholla Uais, 51.
 MAC DUIBHEANA, taoiseach i nUíbh Eathach Uladh, 42.
 MAC EOADHA, Dubhthach, file, 65.
 [MAC GEARAILT], Geróid (gein.), Iarla Deasmhumhan, 2.
 [MAC GEARAILT], Geróid Óg, (gein.), Iarla Chill Dara, 2.
 MAC GIOLLA MHUIRE, 43.
 MAC GIOLLA SHAMHAIS, taoiseach Ros Guill, i dTír Chonaill, 41.
 [MAC MATHGHAMHNA], Art m. Glaisne (gein.), 1.
 MAC MUIREADHAIGH, Niall Óg, file, 196.
 MAC MUIRIS Chiarraige, 39.
 MAC MURCHADHA Laighean, 30.
 MAC MURCHADH, duine d'fhírcheithearnaibh Uí Néill, 45.
 MAC na hÓighe, 151.
 MAC Róigh, .i. Fearghus, 165.
 MAC SHUILEACHAIN, recte Mac Dúileachain; *vid.* Clann Breasail m. Dúileachain, 42.

- MAC UILLIAM ÍOCHTAIR, .i. Búr-
cach, 2.
- MAGAONGHUSA, tigherna Uibh
Eathach Uladh, 42, 44.
- [MAGAONGHUSA], Fer Dorcha m.
Domhnaill Óig (gein.), 1.
- MAGBUIRRCHÉ, ó bhfuilid Clann
tSuibhne, 31.
- MÁGCARRTHAIGH, an dá Mh., 39.
- MÁGCARRTHAIGH, Cormac m.
Taidhg (gein.) .i. Tigherna
Mhúsgraighe, 2.
- MÁGCARRTHAIGH, Domhnall m.
Domhnaill, 2.
- MAGCARRTHAIGH, Finghin Reanna
Róin, 30.
- MAGEOCHAGÁIN, Aodh, rí Uladh,
24.
- MÁGFHERGHAIL, as Tír Bhreasail,
i dTír Chonaill, 41.
- MAGFHIONNACHTAIGH, as Ard
MhégFhíonachtaigh, i dTír
Chonaill, 41.
- MAGLACHLOINN, 27 *seq.*, 47.
- MAGLOINNSEACHÁIN, as Gleann
Fhinne, i dTír Chonaill, 41.
- MÁGMATHGHAMHNA, 44, 51, 96.
- MAGMATHGHAMHNA, Rosa Buidhe,
m. Airt (gein.), 38.
- MAGUIDHIR, 44, 51.
- [MAGUIDHIR], Cú Chonnocht, m.
Con Connocht (gein.), 1.
- MAICNE, .i. *sliocht*, *siol* ag na
filbh: m. Colla, 236; m.
Cuinn, 82; m. Maolmórdha
(Uí Raghallaigh) 2; m. Míle-
adh, 211, 217; m. Néill, 141;
m. Mogha Nuadh, 251.
- MAICNIA, .i. athair Lughaidh
Mac Con, 61.
- MAINE, m. Néill Naoighiallaigh,
6.
- MÁIRE, *ingh.* Chuinn Uí Néill, .i.
Ó Néill 7 Iarla Tíre hEoghain, 53.
- MÁIRE, .i. *ingh.* Chuinn Óig Uí
Néill, bean Chormaíc Uí Néill,
132, 149.
- MAIRGRÉG (Ní Chonchubhair),
bean Aodha Buidhe m. Briáin
Bhallaigh, 70.
- MAIRGRÉG, *ingh.* ríogh Alban, 52.
- MÁL Míidh, taoiseach de Dháil
bhFiatach, 9.
- MANCHAIGH, MégUidhir, &c., ó
Fhearaibh Manach, 96.
- MAOIL Mhíde, na 165.
- MAOILSHEACHLOINN Átha Sean-
aigh, 30.
- MAOLCALLANN, m. Aodha Oird-
nidhe, 21.
- MAOL CANO, *vid.* nóta 21.
- MAOLCIARÁIN, m. Néill Glún-
duibh, 24.
- MAOLCRAOIBHE, m. Duibhsionna,
rí Oirghiall, 24.
- MAOL DÚN, m. Maoile Fithrigh,
18, 276.
- MAOLDÚN, m. Aodha Oirdnidhe,
21.
- MAOL FINNE, rí Ua nDonnagáin,
23.
- MAOL FITHRIGH, m. Aodha
Uairíodhnaigh, 18 (gein.), 276.
- MAOLMITHIDH, m. Flannagáin, rí
Breagh, 24.
- MAOLMÓRDHA, m. Seaáin, m.
Aodha (Uí Raghallaigh), 54.
- MAOL MUIRE, *ingh.* Cináith .i. rí
Alban, 24.
- MAOLRUNAIDH, m. Cormaic, 39.
- MAOL TUILE, m. Maoile Fithrigh,
18.
- MAON, m. Muiredhaigh, 12, 13.
- MARBHÁN .i. bráthair Ghuaire,
245.
- MARIA: mac M., 151.
- Marques, an, *vid. lch.* 53; 128.
- MARTA, .i. Marta Staford, bean
Sir Énrí Uí Néill, 134, 165, 171,
186-9, 212-15, 202-6, 209.
- MARUSGÁL na hÉireann, 38, 39.
- MEADHBH, *ingh.* Inreachtaigh, 22.
- MEIC EOCHAGÁIN, sliocht Fiacha,
m. Néill N., 6.
- MEIC Míidh, 176.
- MERGA, m. Gofraidh (gein.), 52.
- MÍLE, .i. M. Easpáine, sinsear
Cloinne Míleadh. Meic Míleadh,
90, 126, 192; Míledh, 166, 260.
- MONAIGH, .i. Fir Mhonach, 9, 10.
- MUIMHNIGH, 15.
- MUINE, m. Eirc (gein.), 52.
- MUINGFHINN, *ingh.* Fíodhaigh,
bean Eachdhach Muidhmheadh-
óin, 3 *seq.*; Moingfhionn, 166.
- MUINNTER Ágáin, 42, 47.
- MUINNTER Branán, 43.
- MUINNTER Canannán, 41.
- MUINNTER Ceallaigh, 42.
- MUINNTER Cuinne, 41, 42.
- MUINNTER Doibhlin, 46.
- MUINNTER Donnghaile, 47.
- MUINNTER LUINÍN, 6.
- MUINNTER Uí Mhaoilmheana, 43.
- MUIRCHERTACH Midheach, m.
Domhnaill Ard Macha, 26;
(gein.), 275.
- MUIRCHERTACH, m. Énrí (gein.),
274.
- MUIRCHERTACH, m. Muiredhaigh,
rí Éireann, 12, 13, 47 (gein.),
115 *seq.*, 282, 276.
- MUIRCHERTACH, m. Néill Caille,
22.
- MUIRCHERTACH, m. Néill Fhra-
saigh, 21.

MUIRCHERTACH na gcochall gcroicem, m. Néill Ghlúnduibh, rí Oiligh, 24, *seq.*; 275.
 MUIRCHERTACH Muighe Lughan, m. Taidhg Glinne, rí Uladh, 28; M. Moighe Line (gein.), 275.
 MUIRCHERTACH mórbhuilleach, m. ríogh Uladh, 8.
 MUIRE: Mac M., 264.
 MUIREADHACH, .i. Colla dhá Chríoch, 48.
 MUIREADHACH, m. Broin, 21.
 MUIREADHACH, m. Domhnoill Ard Macha, 26.
 MUIREADHACH, m. Eoghain, m. Néill N., 11, *seq.*; (gein.), 276.
 MUIREADHACH, m. Ruarach, 21.
 MUIREADHACH Tíreach, m. Fiachaidh Sraibhthine, rí Éireann, 48 *seq.*
 MURCHADH, m. Briain, 19.
 MURCHADH, m. Muirchertaigh na gCocholl, 25.

N.

NAR, *ingh.* Lóigh, bean Chriomhthain Nia Náir, 203.
 NÉILLÍN, m. Muirchertaigh, m. Earca, 16.
 NIALL, .i. N. Naoighiallach, 204, 272, 280; N. Glúndubh, 231; an Niallchlann, 149.
 NIALL Caille, m. Aodha Oirdnidhe, rí Éireann, 21, *seq.*; (gein.), 276, 283.
 NIALL Cualánach, 31.
 NIALL FROSACH, m. Ferghail, rí Éireann, 19 *seq.*; 275, 283.
 NIALL GLÚNDUBH, m. Aodha Finnleith, rí Éireann; ó bhfuilid muinntear Néill, 23, 227; (gein.), 275; 283.
 NIALLGHUS, m. Muine (gein.), 52.
 NIALL, m. Aodha, m. Féilim, 55.
 NIALL, m. Aodha, m. Mhuirchertaigh, 56.
 NIALL, m. Briain, m. Féilim, 55.
 NIALL, m. Cuinn, m. Aodha Buidhe (gein.), 274.
 NIALL, m. Duibh Tuinne, 27.
 NIALL, m. Eachach, 15.
 NIALL NAOIGHIALLACH, m. Eochdhach Muightheadhóin, 3 *seq.*, 108, 116, 119, 128, 165, &c.; N. na naoi nglas, 166.
 NIALL ÓG, m. Néill, m. Aodha, 56; Niall Óg, 160.
 NIALL Ruadh, m. Aodha .i. an Mhacaoimh Thóinleisg, 29 *seq.*

O.

Ó HAIDHEID, taoiseach i nUibh Eathach Uladh, 42.
 Ó HANLÚAIN, Tighearna Oirthear, 44, 51.
 Ó HANNLUAÍN, Seaán m. Eochadha, 2.
 Ó BRIAIN, 30.
 Ó BRIAIN, Conchubhar m. Conchubhair (gein.), Iarla Tuadhmhuman, 2.
 Ó BRIAIN, Domhnall m. Conchubhair, 2.
 Ó BREISLÉIN, as Fánaid, 41.
 Ó BUIGHILL, ó Thír Bhoghaine, 41.
 Ó CANANNÁIN, Giolla Comhghaill, rí Chinéil Chonuill, 25.
 Ó CAOIMH, 39.
 Ó CATHÁIN, 43, 44.
 [Ó CATHÁIN], Ruaidhrí, m. Maghnusa (gein.), 1.
 Ó CEALLACHÁIN, 39.
 Ó CEALLAIGH, i gCínél Maoin, 44.
 Ó CEALLAIGH, Uí Maine, 51.
 Ó CONAILL, as Tuaithe Bhladaigh, i dTír Chonaill, 41.
 Ó CONCHUBHAIR, rí Connocht, 32.
 Ó CONCHUBHAIR, Cathal Croibhdhearg, 30.
 Ó CONCHUBHAIR DONN, Diarmaid, m. Cairbre (gein.), 2.
 Ó CONCHUBHAIR, Diarmuid na Cloiche, 32.
 Ó CONCHUBHAIR, Domhnall m. Taidhg (gein.), 2.
 Ó CONCHUBHAIR RUADH, Taidhg Óg m. Toirrdhealbhaigh (gein.), 2.
 Ó CUINNE: C. m. Oilealla (gein.), 47.
 Ó DÁLOIGH, Domhnall, file, 231.
 Ó DOCHARTAIGH, a hArd Miodhair, 41.
 Ó DOCHARTAIGH, Seaán, m. Feidhlim, 2.
 Ó DOIBHLÍN, duine d'fhírcheithernaibh Uí Néill, 45.
 Ó DOMHNAILL, 41, 44.
 [Ó DOMHNAILL], Aodh Dubh (gein.), 1.
 Ó DOMHNAILL, Conchubhar m. Seaán, 34.
 Ó DOMHNAILL, Toirrdhealbhadh, 34.
 Ó DONNGHOILE, 41.
 Ó DUBHDA, Cathal Dubh, m. Conchubhair, 2.
 Ó DUBHDA, Ruaidhrí, 33.
 Ó DUBHDHFORMA, taoiseach ar Lucht tighe Uí Néill i nInis Eoghain, 43.

- Ó DUIBHÍN, taoiseach i gCinéal
 Maine (Maoin), 44.
 Ó HÉACHAIDHÉIN, Amhlaoibh,
 file, 82.
 Ó HÉACHAIDHÉIN, Cian, file, 120.
 Ó HÉACHUIGHÉIN, Domhnall, file,
 211, 249.
 Ó HÉACHAIDHÉIN, Lughaidh, file,
 153, 190.
 Ó HÉACHAIDHÉIN, Lughaidh m.
 Ruaidhrí Dhuibh, file, 243.
 Ó HÉACHAIDHÉIN, Lughaidh Óg,
 file, 220.
 Ó HÉACHAIDHÉIN, Ruaidhrí, file,
 124.
 Ó HÉACHAIDHÉIN, Ruaidhrí Óg,
 file, 135.
 Ó HÉADHRA an Rúta, 230, 242,
 251; 248;
 Ó HÉADHRA, Cathal, athair
 Ghráinne, bean Airt Uí Néill,
 141, 225.
 Ó HÉANNA, taoiseach i nInis
 Eoghain, 43; (?) 237.
 Ó FIALÁIN, Cú Connacht, file, 71.
 Ó FLAITHBHEARTAIGH, i gCinél
 Maoin, 44.
 Ó FLOINN, taoiseach Ua dTuirtre;
 cuid dá thír i mb. Loch Inse
 Uí Fhloinn, 29, 43.
 Ó GAIRMFHLEAGHAIGH, darbh
 dhúthchas ón tSraith Bhán go
 dtí Muinntir Luinigh i dTír
 Eoghain, 44; maor sguir Uí
 Néill, 45.
 Ó GAIRMFHLEADHAIGH, Samh-
 oirle, 31.
 ÓGDHAMH, an t, i. Domhnall
 Ó Neill, m. Aodha Ath-
 lamhain, 27 *seq.*
 Ó GNÍMH, i. Brian, file, 87.
 Ó GNÍMH, Fear Flatha, file, 162
seq., 180, 203, 226.
 Ó GROIDHIN, Seán, file, 194.
 OILEACH, *ingh.* ríogh Alban,
 máthair na gColladh, 48.
 OILILL Ionbhanna, m. Eoghain,
 rí Connacht, 16.
 OILILL, m. Donnchaidh (gein.),
 rí Midhe, 21.
 OILILL, m. Eochdhach Mhuidh-
 mheadhóin, 3.
 OILILL, m. Eoghain, m. Néill
 N., 11.
 OILILL MOLT, m. Daithí (gein.),
 14, 117.
 OILILL Ólom, m. Mogha Nuadhat,
 rí Mumhan, 134, 141.
 OIRGHIALLA, 32, 42.
 OISÍN, 133.
 Ó MADHAIDH, 39.
 Ó MAOILEACHLOINN, Conclubhar,
 ríoghdamhna Éirionn, 24.
 Ó MAOILEAGÁIN, as Magh gCaor-
 oind, i dTír Chonaill, 41.
 Ó MAOLCHONAIRE, Peadair, m.
 Fir Feasa, file, 272.
 Ó MAOLCHRAOIBHE, feadhnan-
 nach ag Ó Néill, 41, 47.
 Ó MAOLDORAIDH, 27.
 Ó MAOL FHABHAIL, taoiseach i
 nInis Eoghain, 43.
 Ó MAOLGAOITHE, as Tuaithe í
 Mhaoilgaoithe, i dTír Chonaill,
 41.
 Ó MUIREADHAIGH, as Tuaithe
 Bladhaigh, i dTír Chonaill, 41.
 Ó NÉILL, i. ceann na fine, 106
seq.; 114, 157; a cheart, &c.,
 41 *seq.*
 Ó NÉILL, Aodh, 133.
 Ó NÉILL, Aodh i. an An Macaomh
 Toinleasg, rí Uladh, 29.
 Ó NÉILL, Aodh, m. an Fhír
 Dhorcha, 38 *seq.*
 Ó NÉILL, Aodh Balbh, m. Cuinn,
 m. Énri, 36.
 Ó NÉILL, Aodh Craoibhe Tolcha, 26.
 Ó NÉILL, Aodh, m. Domhnaill,
 m. Briain Chatha Dúin, rí Uladh,
 32. (A. an Fhraochmhuighe).
 Ó NÉILL, Aodh, m. Eoghain, m.
 Néill Óig, 35.
 [Ó NÉILL], Aodh m. Feidhlim
 Bacaigh (gein.), 1.
 Ó NÉILL, Aodh Óg, 31.
 Ó NÉILL, Aodh Óg, m. Néill
 Mhóir, 34.
 Ó NÉILL, Aodh Ruadh, m. Énri
 Aimhréidh, 35.
 Ó NÉILL, Art, m. Aodha, 37.
 Ó NÉILL, Art, m. Eoghain, m.
 Néill Óig, 35.
 Ó NÉILL, Art Óg, m. Cuinn m.
 Énri, rí Uladh, 36 *seq.*
 Ó NÉILL, Art Óg, m. Seaáin, m.
 Briain, 218, *seq.*, 228, 232 *seq.*,
 237 *seq.*, 243 *seq.*, 249, 253,
 259, 265 *seq.*; Art Óg, file, 133.
 Ó NÉILL, Art Óg, m. Toirdheal-
 bhaigh Luinigh, 111 *seq.*
 Ó NÉILL, Brian, m. Cuinn, m.
 Énri, 36.
 Ó NÉILL, Brian, m. Énri Aimh-
 réidh, 35.
 Ó NÉILL, Brian, m. Eoghain, m.
 Néill Óig, 35.
 Ó NÉILL, Brian, m. Feidhlim,
 87 *seq.*
 Ó NÉILL, Brian, m. Néill Óig,
 rí Uladh, 34.
 Ó NÉILL, Conn (Bacach), m.
 Cuinn, m. Énri, rí Uladh, 36 *seq.*
 Ó NÉILL, Conn m. Énri, rí Uladh,
 36.
 Ó NÉILL, Conn na mórghlac, 55.

Ó NEILL, Conn Óg, m. Cuinn, 56.
 Ó NÉILL, Cormac, m. Airt Óig m. Seaáin (gein.), 274; 120 *seq.*, 124 *seq.*, 146 *seq.*, 186, 270 *seq.*, 272 *seq.*, 279 *seq.*
 Ó NÉILL, Cú Uladh, m. Néill Mhóir, 34.
 Ó NÉILL, Domhnall, m. Aodha Athlathain, 27 *seq.*
 Ó NÉILL, Domhnall, m. Briain Chatha Dúin, rí Uladh, 31, 46.
 Ó NÉILL, Domhnall m. Cuinn, 56, 140.
 Ó NÉILL, Domhnall m. Énrí, rí Uladh, 37.
 Ó NÉILL, Domhnall, m. Énrí Aimhréidh, rí Uladh, 35.
 Ó NÉILL, Domhnall, m. Eoghain, m. Néill Óig, 35.
 Ó NÉILL, Énrí Aimhréidh, m. Néill Mhóir (gein.), rí Uladh, 34 *seq.*
 Ó NÉILL, Énrí m. Briain, de Chloinn Aodha Buidhe, 32.
 Ó NÉILL, Énrí, m. Eoghain, m. Néill Óig, rí Uladh, 35 *seq.*, 46.
 Ó NÉILL, Énrí .i. Sir Henry, mac Seaáin, 56, 133, 140, 187 *seq.*, 190 *seq.*, 194 *seq.*, 196 *seq.*; 162.
 Ó NÉILL, Énrí Óg, m. Énrí Aimhréidh, 35.
 Ó NÉILL, Eoghain, m. Néill Óig, rí Uladh, 34 *seq.*
 Ó NÉILL, Eghan Óg, m. Eoghain, m. Néill Óig, 35.
 Ó NÉILL, Feidhlim, 133.
 Ó NÉILL, Feidhlim, m. Eoghain, m. Néill Óig, 35.
 Ó NÉILL, Féilim u. Tuathail, 57.
 Ó NÉILL, Sir Henrí, m. Néill Óig, 56.
 Ó NÉILL, Maoileachloinn, m. Néill Mhóir, 34.
 Ó NÉILL, Muirchertach, m. Eoghain, m. Néill Óig, 35.
 Ó NÉILL, Niall m. Enrí Aimhréidh, 35.
 Ó NÉILL, Niall Mór, rí Uladh, 33.
 Ó NÉILL, Niall Óg, m. Néill Mhóir, rí Uladh, 33.
 Ó NÉILL, Ruaidhrí, m. Énrí Aimhréidh, 35.
 Ó NÉILL, Seaán, m. Airt, 136 *seq.*, 140.
 Ó NÉILL, Seaán m. Briain, m. Feidhlimthe, 127 *seq.*, 154 *seq.*
 Ó NÉILL, Seaán, m. Cuinn (bhacaigh), m. Cuinn (gein.), .i. Seaán an Diomuis, rí Uladh, 1, 38.
 Ó NÉILL, Seaán, m. Cuinn m. Énrí, 36.

Ó NÉILL, Seaán, m. Énrí Aimhréidh, 35.
 Ó NÉILL, Seaán Buidhe, m. Eoghain, m. Néill Óig, 35.
 Ó NÉILL, Seaán Óg, m. Seaáin, m. Bhriain, 56, 133.
 Ó NÉILL, Seaán Súilíadh, m. Néill Mhóir, 34.
 Ó NÉILL, Toirrdhealbhadh, m. Cuinn, m. Énrí, 36.
 Ó NÉILL, Toirrdhealbhadh Luineach, m. Néill Chonallaigh (gein.) 1, 38, 99, 110, 111 *seq.*
 Ó NEILL, Toirrdhealbhadh [na] Mart, m. Néill Óig, 34.
 Ó RAGHALLAIGH, ceart Uí Néill air, 42.
 [Ó RAGHALLAIGH], Aodh, m. Maolmhórdha (gein.) 2.
 Ó RAGHALLAIGH, Domhnall, Cíos Uí Néill air, 42.
 Ó RAGHALLAIGH, Eoghan, Cíos Uí Néill air, 42.
 Ó RAGHALLAIGH, Maolmórdha, m. Seaáin Ruaidh, .i. mac Uí Raghallaigh, 39.
 Ó RAGHALLAIGH, Seón, a mharg cíosa, 42.
 Ó RUAIRC, Brian, m. Briain (gein.), 2.
 Ó RUAIRC, Tighernán, prionnsa na Midhe, 34.
 Ó SÚILLEAMHÁIN, 39.
 Ó TOIRCHEART, as Cluain Eidéile, i dTír Chonaill, 41.
 Ó HUID, Séamus, file, 127.
 Ó HÚIGINN, Ruaidhrí, m. Cairbre (gein.), 186.
 OVID, 262.

P.

PÁDRAIG, m. Carploinn, 6; P. m. Alpruinn, 103; Pádraic, 178.
 PARTHALÓIN, lá, 39.
 PLÉISIONACH dhá Chúigeadh Mumhan, 38.
 PUIMP Leatha, .i. Pompeius Magnus, 173.

R.

RAGHALLAIGH, sluagh Uí Raghallaigh, 96.
 RAGHOLLACH, m. Flathghusa, (? Forflainn), 21.
 RAGHNALL, m. Samhairle (gein.), 52.
 RIDIRE FIONN, an .i. Mac Giobúin, 39.

- ROIBERD, an chédrí Alban do Stiobhardchaibh, 52.
- RÓIS, máthair Sir Énrí Uí Néill, m. Seaáin, m. Briain, 165, 171, 177, 194, 197.
- RÓISTEACH, an, 39.
- RÓMHÁIN .i. Rómhánaigh, 175.
- RUANACH, m. Muiredhaigh, 13.
- S.
- SADHBH, *ingh.* Feidhlim, mic Uí Néill (gein.), 52.
- SAGART Insi Bó Finne, 20.
- SAMHAIRLE, m. Giolla Brighde (gein.), 52.
- SAMHAIRLE, .i. Tigherna an Rúta agus na nGlinneadh, m. Alasdruinn (gein.), 53, 158 (?); a mhac .i. Seumus nó Raghiall, 158.
- SAMSON, 138.
- SANBH, tigherna de Thuathaibh Dé Danann, a Déisibh Mumhan (*Ac. na Sean.*), 280.
- SAORAICHTHILL, .i. Achilles uasal, 138.
- SAXAIN, .i. Sasanaigh: 88, 116 *seq.*, 156, 171, 179, 189; Saxanaigh, 38.
- SCANNOL, m. Muirchertaigh, m. Earca, 16.
- SEAÁN an Díomuis, 54.
- SEAÁN, m. Airt Óig, m. Seaáin, 56.
- SEAÁN, m. Briain, m. Féilim, 55; (gein.) 274.
- SÉADNO, de Mhanchaibh Uladh, 9.
- SÉADNA, fáidh, 137.
- SÉADNA, m. Ferghusa (gein.), 13.
- SEANACH, rí Uladh, 7.
- SEÁN BISÉAD; a mhac, 34.
- SEANCHÁN, file na Tromdháimhe, 244.
- SEANFHOMHRA .i. Fomhra, an cineadh 'na raibh Balar mar rígh ortha, 97.
- SÉIRÉIS .i. Ceres, 144.
- SÉNLAOCH, 137.
- SÉSAIR .i. Caesar, 173.
- SEUMUS VI, rí Saxan, Alban agus na hÉiriann, 53.
- SÍLE, *ingh.* Mhic an tSabhuisigh, 53.
- SÍODHMALL, duine de Thuathaibh Dé Danann; mac mic Mhídhir Brí Léith (*Cath Fionn.*), 280.
- SÍOL .i. *Sliocht* ag na filbh: s. Adhaimh, .i. an cineadh daonna, 134.
- SÍOL AODHA SLÁINE, .i. rioghradh na Midhe, 6.
- SÍOL mBRIAIN .i. Uí Bhriain, 30.
- SÍOL gCairbre: *vid.* Cinél Cairbre, 261.
- SÍOL gCárthaigh, .i. Mэг Cárthaigh, 277.
- SÍOL gCearbhaill .i. Uí Chearbhaill, 277.
- SÍOL gCéin, .i. Sliocht Céin, m. Oilioilla Óluim, 277, 236.
- SÍOL Cobhthaigh, sliocht Cobhthaigh Cael mBreagh, 261.
- SÍOL gCuinn, .i. Sliocht Chuinn Chéadchathaigh, 73, 95, 136, 197, 201, 221, 236; S. C. Céadchathaigh, 108.
- SÍOL gCuirc, .i. rioghradh Caisil, 277.
- SÍOL nDálaigh .i. Uí Dhomhnaill, 48.
- SÍOL Eoghain, .i. Sliocht Eoghain, m. Néill, 220, 223, 241, 282, &c.
- SÍOL Lughach, (?) sliocht Lughaidh m. Laoghaire, rí Éireann, 98.
- SÍOL Néill, 65, 92, 101 *seq.*, 109, 199, 224, 226, 231, 237, 254, 258, 270; S. Ríghnéill, 123; S. N. Naoighiallaigh, 255.
- SÍOL Sédna, 90.
- SÍOL Tuathail, 217.
- SÍTREG m. Amhlaimh, rí Átha Cliath, 24.
- SIUBHÁN, *ingh.* Uí Dhomhnaill, 52.
- SÍLIOCHT Aodha, m. Briain Bhal-laigh, 141.
- SÍLIOCHT Aodha Uí Raghallaigh, Ceart Uí Néill ortha, 42.
- SÍLIOCHT Briain Bhallaigh, .i. Uí Néill Chlann Aodha Buidhe, 140, 181, 204, 220, 228, 246.
- SÍLIOCHT Criomhthuinn, .i. C. Nia Náir, 197.
- SÍLIOCHT Énrí Caoich, 160. Géag de mhuintir Néill Cloinne Aodha Buidhe iadsan. Seo mar atá an gein. ag Mac Fírhisigh: 'Tuathal, m. Ember, m. Eoghain, m. Tuathail, m. Toirdhealbhaigh Ghallda, m. *Énrí Chaoich*, m. Bhriain Bhallaigh.' "*Slut Henrickies.* Occupied part of Killinchy and Kilmood in Lower Castlereagh, adjoining a small portion of Killinchy and Kilmore which they held in the upper barony. The name was probably [certainly] derived from Sliocht Enri Chaoich, a branch of the Clannaboy Ó Neills." *Reeves*, lch. 348 (P.B.)

SLIOCHT Mhic I Néill, 161. Slut mc O Neale of the old maps, was in the barony of Castle-reagh, Co. Down. 'Sliocht [Mhic] Í Néill: Tuathal agus Conn, meic Fheidhlimidh, m. Embir, m. Cuinn, m. Eoghain, m. Aodha Buidhe," *Mac Firib*, General pardon 14 Oct. 1603 to Toole m. Phelimy m. Ever chief of his name in Down. Co.— *Pat. Rolls, Jac. I*, 35 (P.B.)
 SLIOCHT na gColladh, *vid.* 48, *seq.*; 192.
 SLIOCHT Tuathail Teachtmhair, 128.
 SLUAIGH Fáil, muinntear na hÉireann, 168.
 SOLUMH, m. Suibhne (gein.), 52.
 STATHBHARD, Marta, 179, 193, 195, 201; *vid.* Marta.
 STATHBHARDACH, 204.
 SUIBHNE, rí Eirenn, 283 *seq.*
 SUIBHNE, m. Mearga (gein.), 52.

T.

TADHG Glinne, m. Conchubhair na Fiodhbhuidhe, rí Uladh, 28, 275.
 TÁIL; ag na filibh sliocht T.= Dál gCais .i. uaisle Gaedheal Tuadhnhumhan, 100.
 TIGHERNA MHÚSGRAIGHE MHC DHIARMADA, 2, 39.
 TIGHERNACH, m. Muiredhaigh, a quo Cinél Tighernaigh, 12, 13.
 TIOBROIDE (Tíreach), rí Uladh, 49.
 TNÚTHGHAL (Tnúthach) ua Loingsigh, rí Ua Méith, 18.
 TOIRRDHEALBHACH Luineach m. Néill Chonallaigh: a gheinealach 3; 95, 104 *seq.*, 111 *seq.*
 TOIRRDHEALBHACH Óg, m. Glaisne (Ó Raghallaigh), 42.
 TOMALTACH, m. Donnchaidh (? Ó Dubhda), 33.
 TORNA éigeas, 4.
 TRIANA UAITHGHEN, m. Néill Naoighiallaigh, 6.
 TRÍ FINN na Teamhrach, 60.
 TRÍONÓID, an, 151.
 TUATHA Dé Daniand, 279.

TUATHAL Teachtmhair, rí Éireann, 60, 93, 204.
 TUIL Sigir .i. Cicero, 175; T. Sicir, 262.

U.

UA: do shloinntibh "Ua" féachtar fá "Ó".
 UA .i. *mac mic*, nó *duine de shliocht*, ag na filibh: ua Briain, .i. mac mic B., 206; Ua Cuinn 221; ua (ó) Éanna, 201, 241; ua meic Feidhlim, 207; ua na mBrian, .i. taoiseach de Chloinn Aodha Buidhe, 219, 225, 231, 241, 251, 266.
 ÚGAINÉ .i. Ughoine Mór, rí Éireann, 279. *Íd.* Iughuine.
 UÍBH: féach fá Uí.
 UÍ CHEARNAIGH, tuath do bhí i ndeisceart Breagh; nr. Tullamore (Onom.), 18, 23.
 UÍ CHRÍOMHTHUINN, tuath a bhí suidhte i mbarúntacht Shláine, Co. na Midhe, 23.
 UICHTGHEAL, *ingh.* Mhuirchertaigh, 9.
 Uí, *sliocht* ag na filibh: Uí Chuinn, 28, 95, 142, 221, 235, 254, 270; Uí Eoghain, 196; Uí Néill, .i. sliocht Néill Naoighiallaigh, 177, 199, 232, 255, 265, 269; Uí Néill Buidhe, 154.
 UÍ DHONNAGÁIN, 23.
 UÍ EACHACH Uladh, Mэг Aonghusa, 42.
 UÍ FHLANNAGÁIN, triatha Tnaithe Rátha, 6.
 UILLIAM CÚNCUR, 52.
 ULADH, slughadh nó muinntear Chúigídh Uladh, 7 *seq.*, 72, 93, 128, 136, 231, 260 *seq.*; Ultaigh, 50, 72, 93, 119, 173.
 ÚNA, bean Fheidhlimthe Reachtmhair, agus Máthair Chuinn Chéadchathaigh, 70, 203.

V

VIRGIL, 262.

II

AINMNEACHA ÁITE.

[Nuid : b., barúntacht ; p., paróiste ; Co., Conntae ; Onom., Onomasticon Goedelicum ; *Speed*, *Speed's Map of Ulster*, le fagháil ag *Mathews* 'O Néills of Ulster' ; *Lewis*, 'Topographical Dict. of Ireland' ; *Lloyd*, alt san 'Kuno Meyer Miscellany' ; *Reeves*, 'Down & Connor' ; P.B., An tAth. Pól Breatnach.]

A.

ACHADH Airt, i. Éire, 239.
 ACHADH FARCHA, i nUibh Criomhthain ; i mb. Sláine, Co. na Midhe, 14.
 ACHADH LEITHDHEARG (cath), i mb. Fearnhuighe, Co. Mhuineacháin, 50.
 ACAIL, i. Achail, tulach i n-aice le Teamhair ; gég Acla, i. laoch na hÉireann, 216.
 ADHBHA, san duanaireacht i. "ionad comhnaidhthe" ; a. Airt, i. Teamhair, nó Éire, 222 ; a. Ír, *do.*, 231, 237.
 AILECH i. Oileach Néid, i nInis Eoghain, Co. Dhún na nGall, 282, *seq.*
 AILINN, i. Cnoc Ailinne, i gCo. Chill Dara, 20.
 AIRD Uladh, b. i gCo. an Dúin, 114, 160 (l. 200) ; Ard U., 247.
 ALBA, 5, 12, 13, 32, 49, 59, 116, 276.
 ALLTA GORMA, i nInis Eoghain, 43.
 ALMHAIN ; Cath Almhaine : cúig mhíle soir ó thuaidh ó Chill Dara, 19, 284 *seq.*
 AONACH MACHA, ag Eamhain Macha, 10.
 ARD AN CHRÓ, i nInis Eoghain, 43.
 ARD MACHA, 10, 25, 26, 284 *seq.*
 ARD MHÉGFHÓNACHTAIGH, i dTír Chonuill, 41.
 ÁRD MHÉGIOLLAGÁIN, p. i mb. Cianacht, Co. Dhoire, 43.
 ARD MÍODHAIR, i mb. Ráth Bhoth, Co. Dhún na nGall, 41.
 ARD MURCHADH, 8.
 ARD NA NDRUADH, i. Dún Geanuinn, 10.
 ARD SOILEACH, i. Ard Macha, 10.

ARD SRATHA, Ardstraw, i gCo. Thír Eoghain, 44, 111.
 ÁTH CLIATH, 23, 24, 25, 284 *seq.*
 ÁTH CRÓ i. Ath Seanaigh, *q.v.*, 7.
 ÁTH DHÁ FHERTA, i Sliabh Fuaid, Co. Ard Macha, 21.
 ÁTH DEIRIDH (?), 43.
 ÁTH FARCHA, i mBregaibh, (Onom.), 15.
 ÁTH FHIR DIADH, Ardee, Co. Lughbhaidh, 25.
 ÁTH LUAIN, 40.
 ÁTH SEANAIGH, ar an Éirne ag Béal Átha Seanaigh, 7, 30.
 ÁTH TRUIM, Co. na Midhe, 82.

B.

BAILE DÁLAIGH (?) Ballydawley, p. Tamlaght, b. Loughinsholin, Co. Dhoire, 32.
 BAILE TRASNA, an, i mBréifne, 42.
 BANBHA, 83, *passim* ; an Bh., 74. B. Breagh 96, &c. ; B. Briain, 80, &c. ; Tír B., 200 ; Clár B., 130, 166, 222.
 BANNA, 51, *passim*.
 BEALACH NGOLA, i. Bernus Mór, 7.
 BEALACH RÁTHA, Ballagh, i n-aice le Málainn, Co. Dhún na nGall, 6.
 BEANNCHAR, Bangor, Co. an Dúin, 106, 107 ; co B., 260.
 BEAN Néill, i. Éire, agus a flaitheas, 238.
 BEITHIL, an Bh., 54.
 BÉL AN ÁTHA BUIDHE ; an cath, 39, 54.
 BÉL ÁTH NA DTRÍ DTOBAR, maidhm, 38.
 BÉL ÁTH NA MBRIOSGADH, 38 :
 "The ford is on the River Arney, in the barony of Clanawley, under Drumane bridge, about five miles to the south of Enniskillen," A.R.E., 1594.
 BENNA Boirche, an chuid de Shléibhtibh Moghairne 'na bhfuil fuinneas agus tosach na Banna, 96 ; aire Boirche, i. taoiseach Íbh Eathach Uladh, 177.
 BENN Éadoir, le hais Bhaile Átha Cliath, 102, 114.
 BERBHA, an Bh., 25 ; flaithe B. (?) Ó Conchubhair Failghe, 82.
 BERNUS MÓR, an céim mór ar an mbóthar idir Dhún na nGall agus Srath an Urláir, 7.

- BIORRA, i gCo. Ó bhFailge, 178.
 BÓINN, an Bhóinn, 51, *passim* ;
 B. Breagh, 101, 108, 271.
 BOIRCHE, *vid.* Benna Boirche,
 177.
 BRAGHUID, an Bh., i. the Braid,
 idir Shliabh Mis agus an
 Mheana, 127 (*vid. Reeves*, 345).
 BRÉADACH, an Bh. (na Bréadcha,
 'san Bhréadaigh) ainm na
 habhann a théigheann isteach
 i Loch Feabhail ag Muigh
 Bhile ; an taobh thoir d'Inis
 Eoghain, 43.
 BREGHA, Breagha, an dúthaigh
 idir an Life agus an Bhóinn,
 agus ón tSionainn soir go
 fairrge, 22, *passim* ; Slógh
 Breagh, 170 ; Breaghmhagh,
 178.
 BRÉIFNE, an Bh., i. Co. Liath-
 druim agus Co. an Chabháin,
 40, 42 ; B. Uí Raghallaigh, i.
 Co. an Chabháin leathsmuigh
 den dá bh. so : Teallach Dhún-
 chadha agus Teallach Each-
 dhach, 33.
 BRETAGN i. Sasana, 14.
 BUAIS i. an Bh., *Bush*, i dtuais-
 gearr Cho. Aontroma, 78, 143,
 178.
 BUN ABHONN DUINE, i. *Cushen-*
dun, Co. Aontroma, 38.
- C.
- CAIMEIRGHE, cath, do réir Sheáin
 Uí Dhonnabháin, i n-aice le
 Machaire Rátha Luraigh
 (Maghera), Co. Dhoire.—A.R.É.
 1241 ; (Caimdeirge,—Onom.),
 30.
 CAIMFHERSAD, i dtuaisgearr Cho.
 Dhún na nGall, 8.
 CAIBRE DROMA CLIABH, i. Car-
 bury, Co. Shligigh, 2.
 CAIRLINN, Co. Lughbhaidh, 157.
 CAIRRGÍN, an, ar bhruach an
 Fheabhail, trí mhíle ó dheas ó
 chathair Dhoire, 38.
 CAISEAL, 24, 108, 237.
 CAISLÉN Buidhe, an : tá an c.
 so ag *Speed* ar bhruach na
 fairrge móire tamall leatstuaidh
 den Chaislén Nua, i ndeisceart
 Ard Uladh (? ag Ringboy), 160.
 CAISLÉN Nua, an i. Newcastle,
 i ndeisceart Ard Uladh, 160.
 CHALANN, an, i. abhainn i gCo.
 Ard Macha, 22, 284 *seq.*
 CAOLUISGE i. Caol na hÉirne i
 n-aice le Béal Leice, 30.
 CARNN CHANA, ag Eas Aodha
 Ruaidh i n-aice le Béal Átha
 Seanaigh, 7.
 CARN Í Néid, ag Mizen Head,
 Co. Chorcaighe, 143.
 CARRAIG BRACHUIDHE, Carriga-
 braghy, p. Clonmany, b. Inis
 Eoghain Toir (Onom.), 23.
 CARRAIG FERGHAS, 68, 142, 162,
 246 ; Cuan C. F., 214 ; an
 Ch. (?), 159.
 CENN CORADH, ag Cill da Lua, 24.
 CERA, Ceara, i. b. Ceara i gCo.
 Mhuigh Eó, 17.
 CNOC MBOGHUINE, i. Cruachan
 Droma Lighean, *q.v.*, 9.
 CNUCHA, Castleknock, ar bhruach
 na Life le hais Bhaile Átha
 Cliath, 75.
 CIANACHTA, i. dúthchas Uí
 Chatháin, b. Chianacht, Co.
 Dhoire, 1, 23, 31, 43 ; cath
 C. 30.
 CILL CLUANA, " Kilcluney or
 Kilclooney, a district parish,
 partly in the barony of Lower
 Orior but chiefly in that of
 Lower Fews, Co. Armagh"—
Lewis. Vid. A.R.É., 1595
 (Nóta), 38.
 CILL DARA, 2.
 CILL FHINNShREIBH : " Glebe, in
 the parish of Ahoghill, a town-
 land a little north of Clare (?) "
 —*Lloyd*, 127.
 CILL IMHNIN, 39.
 CINÉL gCONUILL mic Néill, i.
 Tír Chonuill, nó Muinntir
 Dhomhnaill, 1.
 CINÉL FHAGHARTAIGH, i. b. Kine-
 larty, Co. an Dúin, 33.
 CIONN TSÁILE, 39.
 CLANN AODHA BUIDHE, i. Trian
 Conghoil, 1.
 CLANN BRESOIL, i. dúthchas
 MheCanna, leathsteas de L
 nEachach, 44.
 CLANN DOMHNAILL : Isé ' seo
 Clann Domhnuill Duinn na
 Banna, gur dhe Brian Carrach
 (q. v.). Sidé an gein, do réir
 Uí Chléirigh : Seán Buidhe, m.
Briain Chavraigh, m. Corbmaic,
 m. Seaáin Duibh, m. *Domhnaill*
Duinn, m. Briain, m. Aedha
 Buidhe, m. Briain Bhallaigh.
 Fuair Brian Carrach bás 1590
 (A. L. C.). *Vid. Onom. sub*
Clann Domhnaill Duinn ; agus
Reeves, lch. 331, agus 387-8.
 (P.B.), 158.
 CLANN RIOCAIRD, i. Clanrickard,
 Co. na Gaillimhe, 2.

- CLÁR, ag tagairt d'Éire: C. Breagh, 130, 135, 153; C. Cobhthaigh, 97, 107, 226; C. Cormaic, 280; C. Conuire, 137; C. Criomhthain, 102, 149; C. Cuilt, 170; C. Cuinn, 102, 258; C. Da Thí, 130; C. Feidhlim, 160; C. Floinn, 206; C. Té, 222, 238. Do chúigeadh Uladh, C. Craobhruidhe, 99, 189; do Thrian Conghoil, C. Conghoil, 73, 150, 154.
- CLÁRACH, an, "Clare in the parish of Drumaul and barony of Upper Toome (?), Co. Antrim."—*Lloyd*, 127.
- CLÉITEACH, ar bhruach na Bóinne. *Vid. Onom.*, 16.
- CLIU, seandúthaigh 'na raibh an leath thoir de Cho. Luimnigh, agus Co. Thiobrad Árann leathstiar de Chrotaibh Cliach. Ag na filibh is ionann é agus ceannas na Mumhan go minic, 73, 168; Finnchliu, 187.
- CLUAIN CONOIRE TOMAIN, Cloncurry, nr. Kilmock, Co. Kildare.—*Onom.*, 22.
- CLUAIN EIDÉILE, i dTír Chonaill, 41. Is dóigh liom gurab ionann é seo agus Gleann Eighle, "Clanely," i, Chas. I, Inquis.; comprising the pp. of Aughnish, and Aughunshin, and portions of Conwal and Kilmacrenan."—*Leabhar Cloinne Suibhne*, lch. 126.
- CLUAIN EIS, Clones, Co. Mhuineacháin, 56.
- CLUAN TARBH, 100; cath. C.T., 54.
- CLUAIN TIOBRAD, b. Cremorne, Co. Mhuineacháin, 38.
- CÓIGEADH CONCHUBHAIR, i. C. Uladh, 35, 101; C. Eamhna, *do.*, 210.
- CÓIGEDH MEIDHBHE, i. C. Connacht, 101.
- CÓIGEADH ULADH, 41.
- COILL BHAIRLINNE, Kilwarliu, Co. an Dúin, 160. "This tract comprehended the p. of Hillsborough and the neighbouring parts of Blaris, Moira, Dromore and Dromara."—*Reeves*, p. 389.
- COILL ULTACH, an Ch., Kilultagh, Co. Antruma, 160. "The territory of K. which though now included in the Co. of Antrim, and with the last-named district (i. Clan Dermot) forming the barony of Upper Massarene, was in the 17th century reckoned in the Co. of Down . . . It contained the parishes of Aghalee, Aghagal-lon, Magheramesk, Magheragall, and the portion of Blaris north of the Lagan."—*Reeves*, p. 346.
- COIS ÚNA, an "Oona" a thagann adtuaidh tré bh. Dhún Geanainn, agus isteach San Abhainn Mhóir, timcheall dhá mhíle siar ón Bhinn Bhuirb. "This district is marked COSH OON, west of the Oona Water, on plate 3, 11, of Maps of Escheated Counties." (P.B.).
- CONGHOIL, i. Trian Conghoil, "Upper Clannaboy," 205.
- CONMHAICNE, dob ionann é agus deóisius Ardachaidh anois, 2.
- CONNOCHTA, i. Cúige Connacht, 22, 27, 30, 33, 212, 244.
- CORRÁN, an i. "the Corran" ag Latharnn, 247.
- CRAOBH: cath Craoibhe i dTulaigh Óg, 31.
- CRAOBHRUADH, an Ch., ag Eamhain Macha, 28, 218; C. Conchubhair, 63.
- CRAOBH TOLCHA; cath. C. T., "Crowhill, i míle south of Glenavy, Co. Antrim."—*Onom.*, 26.
- CRÉ CORMUIC, i. Éire, 193.
- CRÍOCH ag tagairt d'Éire: C. Bhanbha, 89, 143; C. Cuinn, 199, 219, 240; C. Éibhir, 241; C. Fáil, 204; C. Feidhlim, 201; C. Floinn, 103; an Ch. Ghaoidhíolta, 203; C. Néill, 239; C. Temhra, 240. Do chúigeadh Uladh: C. Eamhna, 66; C. Macha, 221; C. Oiligh, 66 *seq.* Do Chloinn Aodha Buidhe: C. Line 224.
- CRÍOCH EIDIR DHÁ ABHAINN (?), san Mhíde, 3.—(*Onom.*).
- CRÍOCH UA NDUACH, (?) Doagh i bhFánaid, Co. Dhún na nGall, 8.
- CRÓ, ag na filibh i. Teamhair, nó Éire: C. an Daghda, 168; C. Conchubhair, 72; C. Cormaic, 60; C. Gaoidheal, 150.
- CRUACHAIN i. Rathcroghan, Co. Roscomáin, 32.
- CRUACHAN DROMA LIGHEAN, i. Croaghan, agus Drumleenc, p. Clonleigh, b. Ráth Bhoth, 9; Cruachan, 7.
- CUALA, an dúthaigh idir Áth Cliath agus an tIubhear Mór, 18; Críoch Cúalann, 21.

- CUANGLAISE : (?) C. Dubhghlais, in Magh Ítha, Co. Dún na nGall.—*Onom.*, 8.
- CÚIGEADH CONNOCHT, 14.
- CÚIGEADH ULADH, 14, 15, 47.
- CÚIL CONOIRE, i mb. Ceara, Co. Mhuigh Eó, 16.
- CÚIL DREIMHNE, idir Dhruim Cliabh agus Sligeach, i mb. Cairbre, 16.
- CUILL ÍOCHTARACHA, Killeter, iarthar Tíre Eoghain, 44.
- D.
- DAIRE, *vid.* Doire, 284.
- DAIRE LOTHAIR, p. Derryloran, b. Dhún Geanainn Uacht., Co. Thír Eoghain, 17.
- DÁL mBuinne : "The rural deanry of *Dalboyn* comprehended the territories which in the 16th cent. were called Kilultach, Kilwarlin, and Derryvolgie."—*Reeves*, 234. I mb. Bhéal Feirste Uacht., Co. Aontruma, 181.
- DÁL nAraidhe .i. Co. an Dúin agus deisceart Cho. Aontruma, 181.
- DÁL RIADA, .i. Tuaisceart Cho. Aontruma, 25, 52.
- DEALBHNA EATHRA, b. Garrycastle, Co. Ua bhFairghe, 22.
- DOGHRA, (?) Dobhar, Gaoth Dobhair, Co. Dhún na nGall, 8.
- DOIRE .i. D. Choluim Cille, 43, 75.
- DOIRE, an, 160; fian D., 221 : is dócha gurab é seo Doire Bholgaigh (?), *Derryvolgie* i nDáil Bhuinne.
- DRUIM Caoin, ainm eile do Theamhair, 228.
- DRUIM FACHTHAIR, 9.
- DRUIM FLUCH, i bp. Chluain Fiacla, b. Dhún Geanainn Meadh., Co. Thír Eoghain, 38.
- DRUIM FRAOICH, ina raibh Teach Cleitigh ; ar bhruach na Bóinne, 15, 119.
- DRUIM INEASGLAINN, .i. Dromiskin, near Castlebellingham, Co. Lughbhaidh, 23 ; D. Inasclaing, 284 *seq.*
- DRUIM LÉITH, ainm fileata do Theamhair, 117.
- DRUIM LIGHEAN, .i. Drumleene, p. Clonleig, b. Rath Bhoth, Co. Dhún na nGall, 9.
- DRUIM RÍOGH, i gCo. na Midhe ; cath ann, 21.
- DUBHCHAIRGE, cúirt .i. Éadan Dubhchairge, *q.v.*, 201.
- DUBHRUR, i dTír Chonaill, 7.
- DUBHSTÁID, an, 39.
- DUIBHGHLENN SEICHEADH, .i. Gleann Fhíne, 7.
- DUIBHLINN, (?) Baile Átha Cliath, 178.
- DUIBHTRIAN, an, b. i gCo. an Dúin, 160.
- DUMHA DÉISI .i. Dumha nDessa i gCiannachta Breg, 23.
- DÚN, .i. D. Pádraic, 178, 246 ; Cath Dúin, 31, 100.
- DÚN an Aonaigh, .i. Dunaneany, i n-aice le Baile an Chaisleáin, Co. Aontruma, 247.
- DÚN BÓ, p. Dunbo, b. Cúil Rathain, Co. Dhoire, 11.
- DÚN Diarmuda, Dundermot, p. Grange of Dundermot, b. Kiltconway, Co. Aontruma, 159.
- DÚN Droma, i gCo. an Dúin, 247.
- DÚN GENOINN, i gCo. Thír Eoghain, 10, 113.
- DÚN TUIRLÉIM, 47.
- DURLAS, .i. Durlas Guaire, i n-aice le Cionn Mhara, Co. na Gailimhe, 244.
- E.
- EACHDHRUIM, (?) ainm do Theamhair, ag na filbh, 13, 285 ; Echdruim, 282.
- EALGA, .i. Éire, 4.
- EAMHAIN, i n-aice le hArd Macha, 28 *seq.*, 33, 63, 75, 93 *seq.*, 113, 174, 177 *seq.*, 232, 241 ; E. Macha, 94.
- EAMHOIN Abhlach .i. ríobhrogh neamhdha na nGaedheal, roimh an gCreideamh, 94.
- EANACH : is dóigh liom gurab é Eanach Mór (Annaghmore) i n-aice le Dún Geanainn atá i gceist annso, 105.
- EAS Craoibhe, ar an Bhanna, leathsteas de Chúil Rathain, the "Cutts" of Coleraine, 246 ; Báineas C., 178.
- EAS RUAIDH, nó Eas Aodha Ruaidh, Assaroe ar an Éirne, 41 *seq.*
- ÉDAN Dubhcharge, ar bhruach Loch nEachach, i gCo. Aontruma, .i. Shane's Castle, 145 ; Eudan D., 185.
- EINE, idir bun Drobhaois agus an Éirne, 71, 75, 85.
- ÉIRNE, an, 51.
- EÓRAIP, 5, 32 ; an E., 173.

F.

FÁIL, *i.* Éire, 191, *passim*.
 FÁNAID, *i.* dtuaisgeart Tíre Conaill, 27, 41.
 FEARANN AN REACAIRE, 44: má's ainm áite é seo is dócha gur *i.* gceantar Baron's Court, le hais Newtown Stewart do bhí.
 FEARSAD, *a quo* Béal Feirste. Sreabh Feirste, 89; Sruth F., 217; triath F., 194; eo F., 260; Fian F., 238; dragan Fearsta, 274.
 FIADH *i.* dúthaigh ag na filibh ag tagairt d'Éire: *f.* Cobhthaigh, 108; *f.* Éimhir, 87, 92; *f.* Fáil, 166, 233; *f.* Fionntain, 129; *f.* Floinn, 27; *f.* Fódla, 90; *f.* Fuinidh, 75, 89, 90, 238; *f.* Iughoine, 107; *f.* na bhFionn, 234; *f.* Uisnigh, 71; *f.* Úna, 91. Do Chúigeadh Uladh: *f.* Eamhna, 268; *f.* Oiligh, 75; *f.* Uladh, 91; do Thrian Chonghoil, *f.* Line, 221.
 FINE GALL, tuaisgeart Cho. Bhaile Átha Cliath, 40.
 FINNLINE, 143; *vid.* Line.
 FINNMHEANA, 178; *vid.* Meana.
 FIODHBHAIDH, an Fh., *i.* mb. Tuama Uacht., Co. Aontruma a bhí sé. "*Tuogh na Fuigh*—sometimes called *The Feevagh*, and still known by this name. . . . It contained the parishes of Duneane, Cranfield and Ballyscullion Grange."—(*Reeves*, p. 345).—28, 158.
 FIONN, an Fh., *i.* dTír Chonaill, 51.
 FIONNABHAIR, cath F. "probably Fennor, p. Duneany, b. Offaly, Co. Kildare."—A.R.É. and *Onom.*; 18.
 FIONNACAIL Euduir, 174, *vid.* Acaill.
 FIONNLOCHLOINN *i.* Inse Gall, 51.
 FIONNMHACHA *i.* Eamhain Macha; slugh F., *i.* slughadh Uladh, 258.
 FIONNROS, 187 (?) Críoch Ros, Co. Mhúineacháin, 187.
 FIONNSHRUTHÁN NA FAGHLA, 3.
 FIR CHEALL, *i.* trí bh. *i.* gCo. Ua bhFáilge, Eglis, Ballyboy, Ballycowan, 22.
 FIR MHANACH, *i.* Co. Fhear Manach, 1.
 FIR NA CRAOIBHE (Fearann na Cr. *i.* Feara na C.), *i.* mb. Chianacht, Co. Dhoire. Deir ó Donnabháin go mbídís, níba

dhéadhnaighe *i.* mb. Chúil Rathain; 43.
 FOCHARD Muirtheimhne, *i.* Faughart, Co. Lughbhaidh, 39.
 FOCHLA, an, *i.* Leath Cuinn, 23.
 FÓD, ag filibh ag tagairt d'Éire: *f.* Da Thí, 193; *f.* Fáil, 268; *f.* Floinn, 113; *f.* Iughoine, 188; *f.* na bhFionn, 256; Fódmhagh na bhFionn, 246; *f.* Uisnigh, 104. Do chúigeadh Uladh: *f.* Oiligh, 65.
 FÓDLA, 75, *passim*.
 FONN, *i.* *feavann*, ag tagairt d'Éire: *f.* Fódla, 107, 121; *f.* Uisnigh, 256; *f.* Úna, 93. Do Chúigeadh Uladh: *f.* Uladh, 177, 257; *f.* Earca, 196. Do Thrian Chonghoil: *f.* Féidhlim 88, 268; *f.* Aontruma, 260; Do fhlaitheas Shíl Eoghain: *f.* Eunna, 91.
 FORCONGRAIDH Ua gCernaigh, Cath, 18 (?).
 FRAINIC, an Fh., 5, 143.
 FRAOCHMHAGH, an Fh., *i.* Augher fort, b. Clogher, Co. Thír Eoghain, 32.
 FRÉAMHA, -mha u. -mhain, "Frewin, a high hill over the west shore of Lough Owel in townland of Wattstown, Co. Westmeath."—*Onom.*, 102, 140, 174, 203 *seq.*

G.

GABHAR *i.* G. Uladh, an dúthaigh ar an taobh thiar de Loch nEachach, 72.
 GABHUR LIFFE: "the hilly country near Ballymore Eustace from Bishop Hill to Brittas."—*Onom.*, 16.
 GABHOLGHLENN, *i.* dTír Chonaill, 8.
 GABHRÁN, Gowran, Co. Chill Choinnigh, 23.
 GAIRBHTRIAN Chlann Fomhoir, *i.* dTír Chonaill, 8.
 GAOLA: griobh G.: cathair *i.* bhFeraibh Rois, 75.
 GLAIS TSENCHA, (?) Glais Enncha, ar an teorainn idir Inis Eoghain agus Cinél Maoin, 10.
 GLEANN DA LACHA, *i.* G. da Loa *i.* Laighnibh, 21.
 GLEANN FHEINNE, *i.* an Fhionn, *i.* dTír Chonaill, 7, 41.
 GLEANN UINE *i.* G. Aine, gleann de Ghlinnibh Cho. Aontruma, 159.

- GLENN an Sgáil, 1 n-áice le Uarán Mór, Co. na Gaillimhe, 245.
- GLENN Con Cadhan, i mb. Bhaile na Sgríne, Co. Dhoire, 246.
- GLENN RIGHE, an gleann go ngabhann an Ríge tríd tar Iubhar Chinn Trágha síos, 10, 50.
- GLINNE, na, i gCo. Aontruma, 52 *seq.*
- GOLL, ceann tar i mb. Chill Mhac nÉanáin, Co. Dhún na nGall. Tá Ros Guill ann, 8.
- GORMBANNA, *vid.* Banna : 158.
- GORT, ag na filibh, ag tagairt d'Éire : g. Bregh, 168 ; g. Féilim, 145 ; g. Floinn, 144 ; g. Freunhann, 170 ; g. Gáiríge, 148 ; g. Gaoidhil, 243 ; g. Iughoine, 141 ; g. na bhFionn, 126 ; g. Seinir (i. fr. m. Mileadh), 165.
- GORT an Chairn, i bp. Átha Eochaille, b. Tuaim Íochtarach, Co. Aontruma, 186.
- 1.
- Í, i. Í Choluim Cille, i nAlbain, 20 *seq.*, 284 *seq.*
- IADH Gaoidhil .i. *iath*, *dúthchas* Gaoidhil, i. Éire, 206 ; I. Oirthear, i. b. Oirthear, Co. Ard Macha, 157.
- IATH .i. *dúthchas*, i n-ainmneacha fileamhla. Ar Éire : i. Da Thí, 175 ; i. Éibhir (Éimhir), 239, 90 ; i. Éiriomhóin, 96 ; i. Éiriounn, 139 ; i. Ír, 168, &c. Ar Chúigheadh Uladh : i. Fionnmhacha, 90 ; i. Oiligh, 180 ; i. Uladh, 89, 92, 261. Ar Chloinn Aodha Buidhe : i. Beannchuir, 106 ; i. Conghoil, 159.
- ÍLE, .i. oileán *Islay* i nAlbain, 128.
- INIS, ag na filibh, ag tagairt d'Éire : INIS Breagh, 142, 256 ; I. Ealga, 203 ; I. Fáil, 64, 142, 143, 222 ; I. Grég, 85.
- INIS BÓ FINNE, .i. oileán beag i Loch Rí, 20.
- INIS BREATON, .i. an Bhreatain Mhór, 5.
- INIS EOGHAIN .i. an dúthaigh idir Loch Súilidh agus Loch Feabhail, 43, 96.
- INSI GALL .i. na Hebrides, 24, 49.
- IUBHAR, *vid.* Iubhar, 246.
- ÍOCHTAR TÍRE, i Co. an Chabháin Loughtee, Upr. and Lr., 42.
- IORGHOLL, i n-áice le Goll (*q.v.*) i mb. Chill Mhac nÉanáin, i dTír Chonaill, 8.
- IUBHAR, an t—, .i. Iubhar Chinn Trágha, 50 ; Maidhm an L., 33.
- L.
- LAGÁN, an, .i. ainm an cheanntair 'na dtéigheann Abha an Lagáin tríd, 161.
- LAIGHIN : (a) Laighnigh, 22, 25 ; (b) Cúige Laighean, 23, 24, 69, 249.
- LÁITHRE Cuinn .i. Teamhair, 63.
- LATHARNN, i gCo. Aontruma, 51, 159.
- LEAC Luighdheach .i. Lia Fáil, 71, 89 ; lec Lughaidh, 198.
- LEAMHAIN, i n-áice le Clochar, Co. Thír Eoghain, 105 ; flaith Finnl., 36.
- LEITTER MHARGA, i dTír Chonaill, 7.
- LETH CATHAIL, .i. b. Lecale i gCo. an Dúin, 27, 30, 34.
- LETH Cuinn, 84, *passim*.
- LETH Mogha, 236.
- LÍ, nó Lee, seanainm do bh. Chúil Rathain, Co. Dhoire, 81 ; *vid.* Lee *Onom.* ; trágh L., bruach na Banna, 143.
- LIA FÁIL, 221, 231 ; an L. F., 198 ; L. Luighdheach, 72.
- LIATHDRUIM, *alias* do Theamhair, 109, 259 ; laoch L., 263 ; lios L., 277.
- LIATHMHUINE, seanainm na háite 'na bhfuil Loch nEachach anois ; laoch L., 147.
- LINE, nó Magh Line, dúthaigh i gCo. Aontruma. "Its position, and probable territorial extent also, are preserved in the deanry of Moylinny."—*Onom.*, 24, 87, 99, &c. Eo L., 251 ; sgoith L., 168 ; ráth L., i. Caisleán Éadan Dubhchairge, 195 ; fóir L., 220, 235 ; fian L., 239 ; macruidh L., 232, slógh L., 233.
- LIOS Bregh .i. Teamhair, 229 ; I. Lughaidh, 269.
- LIOS na bhFRAS, re taobh Oiligh, 19.
- LOCH Cuan, .i. Strangford L., 144, 174 ; L. Cúain, 178, 247.
- LOCH CUBHA, Machaire, .i. Marlacoo Beg agus Marlacoo More, p. Mullaghbrack, b. Ó Neilland West, Co. Ard Macha, 38.

LOCH NEACHACH, 10, 25, 138, 141, 144, 178, 180 *seq.*
 LOCH FEABHUIL, 8, 12, 22, 96, 110, 143.
 LOCH GABHAR, .i. deisceart Bregh; Lagore i n-aice le Domhnach Seachnaill, Co. na Midhe, 23.
 LOCH Inse Fiacna: is dócha gurab ionann é seo agus Loch Inse Fiodhnaighe, "in the Tuath of Clann Fhacarda or E. part of b. Lower Toome in Clandeboy."—*Onom.*; 158.
 LOCH LAOGHAIRE, L. Mary, in Baronscourt demesne, Co. Thír Eoghain, 31.
 LOCH Laoigh, .i. Belfast Lough, 235, 241, 247, 271, 144; L. Laoidh, 167, 176, 178, 195, 234.
 LOCHMHAGH i dTír Chonaill, (? Lachtmagh, *Onom.*), 8.
 LOCH NA NAIREADH, 38.
 LOCH REMHUR, Loch Ramor, Co. an Chabháin, 40.
 LOCH Uí MHAOLDUBHÁIN, (?) L. Katherine, Baron's Court demesne, Co. Thír Eoghain, 44.
 LÓIME Lathreathan, 127.
 LONDOIN, 53; Lonnam, 215; London, 204; Lunduinn, 140 *seq.*

M.

MACHA, .i. ceannantar Ard Macha, 7, 174, 275.
 MACHAIRE AN CHROINIDH, (?) i nOirghiallaibh, 34.
 MAGH, ag na filíbh, ar Éire: m. Breagh, 117; m. Criomhthain, 103; m. Cuinn (.i. Leath C.), 205; m. Da Thí, 267; m. Fuinidh, 188; m. Floinn, 178, 203; m. Maicniadh (Leath Mogha), 108; m. Mumhan, 109.
 MAGH Calláin, (?) an dúthaigh timcheall an dá shliabh Challaín, "the big Collin" agus "the Wee Collin," b. Upper Antrim, Co. Aontruma, 124.
 MAGH COBHA, i nUíbh Eachach Uladh, b. i gCo. an Dúin, dúthchas. MhegAonghusa, 1; Cath M. C., 30.
 MAGH EINE, idir an Drobhaois agus an Éirne, Co. Dhún na nGall, 11. *Vid.* Eine.
 MAGH GCAOROIND, i dTír Chonaill, 41.

MAGH Line, *vid.* Line, 182, 275.
 MAGH Mís, an dúthaigh timcheall ar Shliabh Mís, Co. Aontruma, 160, 224.
 MAGH Macha, an ceannantar timcheall Ard Macha, 94, &c.
 MAGH Maoin, .i. Cinél M. (a) ar dtúis i mb. Rátha Both Co. Dhún na nGall; (b) ar an taobh thoir den Fheabhal idir an tSraith Bhán agus Doire: Bé dúthchas Uí Ghoirmfheadhaigh agus a chomhgas é, 78.
 MAGH Mucroimhe, idir Bhaile Átha an Ríogh agus an Ghailimh, 70.
 MAGH na hOirbhirce, "seems to be 'the Tuogh of Munerie,' one of the seven districts of the Glynnnes, also written 'Mynirie,' 'Mowbray,' 'Mowberry,' and 'Manyberry.' The town of Ballycastle takes its name from the castle which stood there," —P.B., 158. (*Vid.* *Reeves*, 332.)
 MAGH NAOI, i gCo. Ros Comáin, 117.
 MAGH [n]Eamhna, *vid.* Magh Macha, 208.
 MAGH [N]OCHA, i n-aice le Teamhair, Co. na Midhe. A.R.É., 478, nóta; 14. (? Ochainn Midhe, *q.v.*)
 MAGH OIRGHIALL, *vid.* Oirghialla, 34.
 MAGH RATH, Moira, b. Uíbh Eathach Íocht., Co. an Dúin; cath M. R. 54; macradh M. R., 177.
 MAG Sered, i dTebtha, Co. na Midhe, 284, *seq.* Do bhí Dún Cúile Sibrinde, .i. Ceanannas, ann.—*Onom.*
 MEANA, .i. *Main*, abha i gCo. Aontruma, 143, 219, 224; gég Mh. 183; eo M. 229 .i. taoisceach Cloinne Aodha Buidhe.
 MEIRBHLINE, *vid.* Line, 149.
 MIDHE, an Mh., 21, *seq.*, 25, 27, 33, 40, 63, 74, &c.
 MODHUIRN, .i. Sliabh Moghdhuirne, Co. an Dúin, nó Abha Moghdhuirne, i dTír Eoghain; eo M., 120.
 MÓIN; an Mh., i gCo. Aontruma, 158.
 MUAIDH, abha, Co. Mhuighe Eó, 117.
 MUCROMHA, 8.
 MUINNTER Bhirn, scandúthaigh timcheall Chinn Aird (Caledon) ar an taobh thuaidh den Abhainn Mhóir, 45.

MUIR NIOCHT .i. Sea of Wight, nó English Channel, 5.
 MULLACH FIGHID, (?) i n-aipe le Machaire (Rátha) Fíogad, Co. Dhoire, 38.
 MUMHA, an Mh., 23, 27, 47, 51, 108, 119, 128, 249.
 MÚR CUINN .i. Teamhair, nó flaitheas Éireann, 109; M. Macha .i. Eamhain, nó flaitheas Uladh, 98; M. Oiligh .i. Oil-each, nó ceannus an Tuaisgirt, 72.
 MÚSGRAIGHE MHC DHIARMADA, i gCo. Chorcaighe, ón Dribhsigh siar, 2.

N.

NIAMHGHORT Néill, *vid.* fa "Gort," 121.

O.

OCHA, *vid.* Ochuinn Midhe; 117.
 OCHUINN Midhe, the hill of Faughan, Co. Meath, 5. *vid.* *Ériu*, viii, 75 (P.B.).
 OILEACH, .i. Greenane Elly (Griánán Oiligh) i nInis Eoghain, tuairim is seacht míle ó Chathair Dhoire; sean ionad comhnuidithe ríoghraidhe Uladh, 10, 12, 14, 24, 25, 117 *seq.*, 272; O. Néid, 182; fer Ó., 192; fian Ó., 195.
 OILÉN, an t-, .i. Rinn Seimhne, Island Magee, Co. Aontruma, 159, 247.
 OILÉN FIONNLOCHLANN, .i. Inse Gall, Hebrides, 49.
 OILÉN mo Chaoi, .i. Mahee Island i Loch Cuan, 160.
 OIREAR THUaidh, an, .i. tuaisgeart *Argyle* i nAlbain, 51.
 OIRGHIALLA, ó Ghleann Ríge go Loch Éirne .i. Co. Lughbhaidh, Co. Ard Macha, Co. Mhuineacháin, agus Co. Fhear Manach, 1, 24, 96; a seanchus, 51 *seq.*
 OIRTHIR, .i. Orior, b. i gCo. Ard Macha, 2, 30, 31, 44.
 OLLARBHA, .i. Larne river, 173.
 OTHAN, (O. mhór agus O. bheg), nó Fothan, p. Fahan, b. Inis Eoghain Iarthair, 19.

P.

PEIRIDH, Toome ferry on the Bann?—(*Lloyd*), 127.
 PORT MÓR, .i. Blackwater-town, ar an Abhainn Mhóir, 38.
 PORT na Peiredh, .i. Portaferry, Aird Uacht., Co. an Dúin, 160.

R.

RABHANBHA, *vid.* Banbha, 149.
 RACHLAINN .i. Oileán Rachlann, leathstuaidh de Cho. Aontruma, 52, 159.
 RAOILE, .i. Raoire (=roéire): tréd Raoilenn, .i. sluagh na hÉireann ag an bhfile, 204.
 RÁTH, ag na filibh; Teamhair nó an tArdfhlaithes: Ráth Breagh, 88; r. Conaire, 63; r. Cuinn, 191; r. Néill, 72, 87; r. Teamhra, 123; r. Truim, .i. flaitheas na Midhe, 250; r. Macha (.i. Cúigeadh Uladh), 63; r. Ríghchearmna, .i. flaitheas na Mumhan, 280.
 RÁTH AN CHRAOI, san Mhidhe, 3.
 RÁTH CONGHAIL, madhm, 32.
 RÁTH Dor, (?) Caiseal, 109.
 RINN MÁlann, i dtuaisceart Inis Eoghain, Co. Dhún na nGall, 96.
 RINN RÓIN, ag Cionn tSáile, Co. Chorcaighe, 30.
 RINN SIBHNE, nó R. Seimhne, *i.e.*, Island Magee, Co. Aontruma, 32.
 RÓIMH, an R., 21, 27, 31, 127, 173.
 Ros, i dtuaisgeart Alban, 52.
 Ros, i n-aipe le hOileach; eo Rosa, 115.
 ROSA, cath Ros .i. an rinn Talmhan i mbágh Shligigh 'na dtugtar Rosses air san Bhéarla, 18.
 ROSA, crích Cloinne, (?) na Rosa i dTír Chonaill, 8.
 ROSACH MHÓR, .i. Ros Guill agus Fánaid, i dTír Chonaill (?), 8.
 ROS GLANGLAISE, (?) i dTír Chonaill, 7.
 ROS GUILL, i dtuaisgeart Cho. Dhún na nGall, 41.

S.

SAGSA, Saghsa, .i. Sasana, 139, 143, 145. *vid.* Saxain.
 SAMHADH TIGHERNAIGH, (?) Cluain Eois, Clones, 38.
 SAXAIN, 5, 14. *vid.* Saghsa.
 SEANMHAGH, ceanntar idir Liathmuine agus Dún Geanainn, le taobh Locha Eathach, 34.
 SEANMHULLACH, an, ag Castledawson, Co. Dhoire, 158.
 SEINEALGA, *vid.* Inis Ealga, 163.
 SEINLINE, *vid.* Line, 151.

SEISGIÖNN UAIRBHEÖIL, i n-aice le Mounteskin, p. Támhlachta, Co. Bhaile Atha Cliath, 15; Seasgann U., 119.

SGAIRBH SHOLUIS, an, dhá mhíle slighe siar ó Leitir Cheanainn, Co. Dhún na nGall, 57.

SGIRE, p. Skerry, b. Aontruim Iocht., Co. Aontruma, 142, 255, 256.

SÍDHEAMHAIN, i. Eamhain Macha, 147, 149.

SÍODH TRUIM, Cnocán ar an taobh thoir de Bhaile Shláine, ar bhruach thuaidh na Bóinne, Co. na Midhe, 112.

SÍDH CISI, ag Áth Seanaigh, 7.

SIONAINN, an tS., 216.

SLAIBHRE, cath, 17. *Vid. Onom.*, Slabre.

SLIABH gCallann, Slieve Gallon, p. Liosán, Co. Dhoire, 246.

SLIABH gCUAIRE, i dTír Chonaill, 8. (S. gCuire, MS.)

SLIABH FUAID, an sliabh ar fad i mb. an Fheadha, Co. Ard Macha, 18, 21, 22, 29.

SLIABH MIS, i. Slemish, b. Aontruim Iocht., Co. Aontruma, 249.

SLIABH TOADH, i. Sliabh Truim, *q.v.*, 9.

SLIABH TRUIM i. Bessy Bell Mt., b. Srath Bán, Co. Thír Eoghain, 9, 30.

SLIGEACH, 212; cath Sligigh, 16.

SNÁMH TAIRPHTHERA, (?) i n-aice le Leithbhior, Co. Dhún na nGall, 9.

SRUBH Bruin i. Stroove, i n-aice le Inishowen Head, ar an taobh thoir thuaidh de Cho. Dhún na nGall, 114, 102, 10, 9.

T.

TAILLTE, baile fearainn agus p., Co. na Midhe, i. Teltown, 19, 20, 31, 179; Tealaigh T., 101.

TAOBH Thuaidheamhain, i. an tír don taobh thuaidh d'Eamhain Mhacha, nó Cúigeadh Uladh, 143.

TARBH CHINN CHASLA, i nInis Eoghain, 41.

TEACH, ag na filibh; ar Theamhair i. ar an Ardflaitheas: T. an Daghda, 62; t. an Trír, 223, 233, 235; t. Cuinn, 140; t. Da Thí, 62, 169, 188; t. Teamhrach, 89, 113; t. na dtrí nArt, 226; t. Tairngire, 279; t. Tuathail, 70.

TEACH CLEITIGH, *vid.* Cleiteach, 15.

TEACH MÍODHCHUARTA, Árus na bhfeadh ag Teamhair, 50.

TEACH MAOLCONOC, "house of lord of Delbna Bethra at Bodhammar, in b. Garrycastle, King's Co."—*Onom.*, 22.

TEALACH MÓR, an, i. an Tulach Mór *q.v.*, 148.

TEALLACH, ag na filibh; ar Theamhair: tealach Cuinn, 61; t. Té, 234.

TEAMHAIR, i. Tara, i gCo. na Midhe, 3, 4, 15, 25, 49 *seq.*, 60 *seq.*, 113, 129, 136, 152, 168, 179, 221, 239; Temair, 283; Temhair Bregb, 86; Teamhair Da Thí, 178; Teamhair Midhe, 85, 87.

TEATHBHA, seandúthaigh i gCo. Iairmhidhe agus i gCo. Longphuirt, 33.

TIORMMÁIGH, i. an Mháigh; triatha T., tighearnaí na Mumhan, 136.

TÍR BOGHUINE, b. Banagh, Co. Dhún na nGall, 41.

TÍR BREASAIL, i dTír Chonaill, 41. "Near St. Johnstown," b. Rath Bhoth,—Maguire *Hist. Raphoe*.

TÍR CAORTHOID, (?) Tír Caorthoid, b. Tirkeeran, Co. Dhoire, 43.

TÍR CONAILL, i. Co. Dhún na Gall, leathsmuigh d'Innis Eoghain agus de Chinél Maoin, 34.

TÍR EOGHAIN NA HINNSI, i. Inis Eoghain, 2.

TÍR EUNNA, i. b. Ráth Bhoth, Co. Dhún na nGall, 41.

TÍR FHIACHRA, 45.

TÍR FHIACHRACH MUAIDHE, b. Tíreragh, Co. Shligigh, 2.

TÍR NAIMHIR, i dTír Chonaill, 41. Recte Tír nAimhreach, b. Baoighealach.

TONNDAOILE, (?) abha bheag go dtugtar an "Torrent" air; gabhan sí tré bh. Dhún Geanainn, agus isteach san Abhainn Mhóir tamall síos ó Verner's Bridge, 229.

TONN TUAIGHE, ag béal na Banna, 143, 178, 200.

TORADH, oileán mara lathstuaidh de Thír Chonaill, 13, 106.

TRÁGH Baile i. ag Sráid Bhaile mic Bhuain, 106.

TRÁGH INBHIR, (?) béal na Bóinne ag Droichead Átha, 12.

- TRÁGH LÍ, *vid.* LÍ, 143.
- TRÁGH NEOTHUILE .i. "Beltra Strand, at Ballysadare, Co. Sligo"—*Onom.*, 27.
- TRÁGH TUILLSGE, i dTír Chonaill, 7.
- TREABH .i. ionad comhnuidhthe ; ar Theamhair ag na filibh : t. Néill, 270 ; t. Té, 225, 265. Cnuaisirebh Criomhthuinn, 268.
- TRIAN, an T. thuaidh, .i. Trian Conghail, *q.v.*, 234.
- TRIAN Conghail, .i. dúthaigh Cloinne Aodha Buidhe i gCo. Aontruma, agus i gCo. an Dúin, 66, 90, 95, 139, 144, 153 *seq.*, 221 *seq.*, 235, 238, 243 ; an T. Thoir, 25, 159 ; an T. Thuaidh, 234.
- TRIAN THOIR, an, *vid.* Trian Conghail, 25, 159.
- TUADHMUMHAIN, 2.
- TUAIM, .i. Toome bridge, b. Tuama, Co. Aontruma, 148, 158, 224 ; beithir T. .i. taoiseach Cloinne Aodha Buidhe, 250 ; triath T. *do* 188 ; cath T., 88, ealta T. 237, fian T. 241, .i. sluagh Cl. Aodha B.
- TUATHA, na, i bp. Chill Mhac nEanáin, Co. Dhún na nGall, 27.
- TUATH BLADHAIGH, dTír Chonaill, 41.
- TUATH RÁTHA, .i. dúthaigh U. Fhlannagáin, i mb. Mhachaire Bhuidhe, Co. Fhear Manach, 6.
- TUATH Uí MHAOLGAOITHE, i dTír Chonaill, 41.
- TUILÉN Cairnigh, .i. Dulane, i n-aice le Ceanannas, Co. na Midhe, 13.
- TULACH, ag na filibh ; ar Theamhair. t. an Trír, 143, 231 ; t. Té, 60 594.
- TULACH ÓG .i. Tullaghoge, p. Dísiort Críoch, b. Dhún Geannainn Uacht., Co. Thír Eoghain, 30.
- TULAIGH MÓR, .i. Tullymore, p. Sgíre, b. Aontruim Íocht., Co. Aontruma, 124 *seq.* ; *gein.* na Tealcha Móirise, 148 ; an Tulach, 246 (?)
- TUMÓG EICH Uí EUNNA, ar theórainn Innis Eoghain, 43.

U.

- UAIMH an Deirg, the Caves of Red Bay, Co. Aontruma, 247.
- UAIMH Beirne Danuir .i. Uaimh an Deirg, *q.v.*, 158.
- Uí BREASUIL .i. Clann Breasail, leathsteas de Loch nEachach, 10.
- Uí BRIAIN (=Briuin), .i. Uí Briuin Seóla, fairche na Cille Móire, 2.
- Uí CRIOMHTHUINN, i mb. Sláine, Co. na Midhe, 15.
- Uí EACHACH, b. Iveagh Co. an Dúin, 31 ; Uí Eachach Uladh, 1.
- Uí NIALLÁIN, b. Oneilland, Co. Ard Macha, 10.
- UISGE CAOIN, "Eskakeen, church in b. Inishowen."—*Onom.*, 9, 10.
- UISNEACH, 'p. Killare, Co. Westmeath,"—*Onom.*, 83.
- ULAIDH .i. Cúigeadh Uladh (nó a mhuintir), 24, 27, 65, 101, 212.
- URMHUMHAIN, 2 ; clár U., 108.

CEARTÚCHÁN.

[Do shleamhnuigh roinnt earráidí, forior, isteach san leabhar so le linn a chur i n-eagar agus a chur i gcló. Tá áireamh annso ar an méid do fuarthas amach roimh fhoillsiú an leabhair, agus isé is dóichí go bhfuil tuilleadh ann. Iarraim ar gach léightheóir an ceartúchán so do shoocrú ina leabhar féin. Don Athair Pól Breatnach agus do Ghearóid Ó Mhurchadha is dual urmhór aca, agus táimid buidheach díobh ar a son.]

Réamhrádh, lch. vii, l. 10 : *léigh* 'Ríoghraidh Chinéil Eoghain taobh amuigh de Chloinn Lochlainn.' (G. Ó M.)

Do., lch. ix, l. 8, *léigh* 'roimhe sin' i n-ionad 'na dhiaidh sin.'

Do., lch. xv, l. 3 : *léigh* [é] nó [orm a neart].

Téx lch. 1 : "The O Domhnaill of the period was *Aodh*, m. Maghnusa, m. Aodha Duibh, m. Aodha Ruaidh &c." "The real name of the chief of Ìbh Eathach was *Aodh*, Sir Hugh Magennis." (P. B.)

Ní fíor a rádh go bhfuil an dá chóib den Leabhar Eoghannach, ná den dá thráchtas eile, ar aonfhocal, cé gurab é an fear céadna do sgríbh iad. Malartúighid uaireanta, go háirithe san fhilíocht. (G. Ó M.)

Lch. 2 : "The genealogy of the Earl of Kildare should run : Geróid Óg, m. Geróid Óig, m. Geróid, m. Tomáis, &c." (P. B.)

Lch. 3, l. 9 : an 'i' idir *mic* agus *Aodha* do chur ar l. 10 tar éis *trostáin*.

Lch. 4, an seachtú l. óna bhun : *léigh* 'mhic Oilill Flainn Bhig.'

Lch. 5 : *del* nota 31.

Lch. 7, l. 3 : (?) cen slógh ; l. 12, ? rob, (G. Ó M.). l. 18 : *léigh* 'Mhullaigh an tSíodha' Ainm áite é. Féachtar Mullagh na Síthe, Mullaghnashee at Ballyshannon (Onom.).

Lch. 8, l. 7 : *léigh* 'Flainn Bhig.'

Lch. 9, ll. 32-3 : ? i n-othar-lighe, (G. Ó M.).

Lch. 11, l. 27 : 'an ghilli *glain*,' Cóib A (lch. 99) ; 'ag Eogan an gille glan,' Cóib B. Tá an rann truaillighthe. (?) ghille ghlain : ó Ghulbain (G. Ó M.).

Lch. 14, l. 11 (agus nóta 155) : *léigh* 'aroile' le Cóib B ; ároora, Cóib A. Do. l. 26 : *léigh* 'Ceirrbheoil.' Do. l. x : *Léigh* 'bliadhna' nó 'bhliadhain.' Do. Nóta 149, ogulbhorb = feargach + borb, (G. Ó M.).

Lch. 38, ll. 16, 17 : *Léigh* Samhadh Tighernaigh.

Lch. 45, l. 2, l. 5 : *Léigh* Mac Con Allaidh, (P. B.).

> P. 15 l. 12 for *gabháil* and *gabháil*
51 l. 10 " *bréigh* " *bréigh*

Lch. 53, l. 36 : *Léigh* Ragnall Mac Domhnuill. Is dósan agus ní dá mhac .i. Ragnall Óg do ceapadh an Craobhsгаoileadh so na gColladh. Do cuireadh le chéile é san bhliain 1618 nuair bhí Ragnall i gceannus. Ní bhfuair Ragnall Óg gairm Marcuis go dtí an bhliain 1644. Fuair an t-athair bás 1636. Tá dearmhad dá réir ar lch. vii den Réamhrádh, (P. B.).

Lch. 59 ; Dán I, l. 11, *léigh* 'cia dhíbh' : 'ad rígh' Do. l. 16, *léigh* 'sin is áig.'

Lch. 60 : Do. l. 17 : *léigh* 'feirde dhuid.' Do., Nóta 8 : *léigh* '=dtugthá,' (G. Ó M.).

7-8 | Lch. 62, Do. 17 : (?) 'dá chomholl,' (G. Ó M.).

Lch. 63, Do. ll. 119-20 : (?) *Léigh* 'creidfidhir : gceirtshlighidh.' Do., Nóta 56 : Sidé brigh an dá líne : 'nuair a raghairse go Teamhair (san airdríoghacht) is easba misnigh a chuirfidh san ar Eamhain Macha (ar Ultaibh),' (G. Ó M.).

Lch. 70, Nóta, l. 2 : Mairgréag, *recte* Fionnghuala. Fionnghuala Ní Chonchubhair dob ainm is sloinneadh dhí; agus is deimhin gurbh inghean í don Chalbhadh Ó Chonchubhair, agus do Mhairgréag Ní Cheallaigh, (G. Ó M.).

Lch. 71 : *Léigh* Cú Connacht Ó Fialáin.

Lch. 73 : Dán, l. 61, *léigh* 'cleith coradh' : Do. l. 67, *léigh* 'héadair,' (?).

Lch. 120, Nóta : *Léigh* Do Chormac Ó Néill, mac Airt Óig, mhic Seaáin, mhic Briain, mhic Feidhlimidh Bhacaigh.

[Tháinig morchuid eólais ón Dochtúir Séamus Ó Ceallaigh, acht bhí déidheanach lena chur i n-cagar an leabhair. Tá sé dá chur go cumair agam annso].

Réamhrádh, Lch. iii : Dúthaigh bhunaídh Cloinne Aodha Buidhe = Gleann Con Cadhan, Tuath Locha, dúthaigh Cloinne Domhnaill Duinn agus an Choill Íochtrach. Rinne Ó Donnabháin dearmad i dtaobh Cinéal Eochaidh. I mbar. Óghmaigh a bhí siad, agus Uí Fiachra seanainm na ndúthaighe.

Do., lch. xxxi : Feithmhiúir udhachta Cormaic Uí Néill .i. Charles, mac dearbhráthar do Chormac dob eadh é. Bí dearbhráthair ag Cormac .i. Seaán ; agus bhí triúr mac ag Seaán .i. Énrí, Art, Charles.

Indexa ; Daoine :

AODH, m. Ogdhomhnaill, .i. Aodh Buidhe, m. Domhnaill Óig, m. Aodha Méith, m. an Mhacaoimh Tóinleisg.

BRIAN CARRACH : ó Sgíre Brághaide go Mullach Siúraradhain i mBaile na Sgríne, taobh thiar den Bhanna, sin dúthaigh Bh. Ch.

NIALL ÓG (Ó Néill), ó Chill a lacha (Killelagh), cuid de Choill Ultach.

Ó NEILL, Domhnall, Mac Cuinn an Chaisleáin Riabhaigh, m. Néill, m. Bhriain Fhaghartaigh. Nil an gein. i gceart agamsa lch. 140.

Ó NEILL, Sir Henrí, m. Néill Óig, m. Néill Mhóir, m. Aodha Coille Ultaigh, m. Feidhlim Bacaigh. Beirt mhac ag Sir Henrí sin, Niall agus Domhnall.

Áiteanna :

ARD SRATHA : dúthaigh a bhí ann thart ar thearmonn na heaglaise. Níorbh aon bhaile amháin é.

COIS ÚNA : Taobh thoir de Abhainn na Fubhna a bhí an ceanntar seo, eadra sin agus an Mágh ; taobh ó dheas de Dhún Geanainn acht gan theacht a fhad leis an Abhainn Mhóir.

- PHIODHBHAIDH an : isé an leath thiar de bhar. Thuama Uacht. é.
 GLENN CON CADHAN : ceanniar mór é seo, ó Shé Bhaile, Baile na
 Scríne go dtí an Tobar Mór agus ó Mhachaire Fiogad, beagnach,
 go dtí barúntacht Ciannachta. Is as, fa bhun Sléibhe gCalainn
 a rinne Aodh Iarla síothcháin le Mountseo 1603.
 LOCH NA NAIREADH : Is dóithche gurb é " Castle Dillon Lake " é
 seo, dhá mhíle thoir thuaidh ó Ard Macha.
 MAGH CALLÁIN : b'fhéidir gurab é bun Sléibhe gCalainn i gCo.
 Dhoire é. Ba le treibh de Chloinn Aodha Buidhe é.
 TONNDAOILE : ní hí an " Torrent " í. An Torann é sin go bhfuil
 tagairt di A.R.É., A.M. 3657.
 UÍ NIALLAÍN : b'é an chuid uacht. de bhar. O'Neilland an Sean-Uí
 Niallín.

Easnaimh ; Daoine :

- CLANN EOGHAIN, 161 : (?) *Eoghan* m. Domhnaill, m. Néill Mhóir.
 CLANN ILIACH, 163.
 MAC NEILL ÓIG, 160 ; Conn m. Néill Óig, nó, Brian Faghartach,
 m. Néill Óig, m. Néill Mhóir, m. Cuinn an Éaduin Duibh.
 RÚARCACH, 257.
 UÍ DONNAGÁIN, 23.
 UÍ MÉITH, Có. Lughbhaidh, 18.

ÁITEANNA :

- AIRD i. Aird Uladh, 160.
 LOCH FEADHA : Flaithbertach Locha F.=F. Locha Adhar insna
 Geiníolaigh ; L. Fea, i bhfógus do Chora Críche, Co. Thír Eoghain,
 28.
 MAGH LUGHAN : Muirchertach Muighe Lughan (nó M. Lughna nó
 M. Line). *Vid* M. Lugna *Onóm.* ; Lughad, tá m. Lughad i nUíbh
 Tuirtre, 28.

- Seo deimhniú na ndaoine a luaidhtear insna " hAnnala," Lgh 54-6 :
 Aodh, mac Feidhlím Bacaigh, m. Néill Mhóir.
 Brian, mac Feidhlím Bacaigh, m. Néill Mhóir.
 Aodh Óg, m. Aodha, m. F. B.
 Niall, m. Briain, m. F. B.
 Niall, m. Aodha, m. F. B.
 Aodh Óg, m. Cuinn, m. F. B.
 Seaán, m. Briain, m. F. B.
 Seaán Óg, m. Seaáin, m. Briain, m. F. B.
 Niall Óg, m. Néill, m. Aodha, m. F. B.
 Sir Henrí m. Seaáin, m. Briain, m. F. B.
 Aodh Meirgeach, m. Néill, m. Aodha, m. F. B.
 Sir Henry (an dara), m. Néill Óig, m. Néill Mhóir, m. Aodha,
 m. F. B.
 Art Óg m. Seaáin, m. Briain, m. F. B.
 Féilim Dubh, m. Seaáin, m. Briain, m. F. B.
 Brian, m. Féilim Duibh, m. Seaáin, &c. (a mhac).
 Seaán, m. Airt Óig, m. Seaáin, m. Briain, m. F. B.
 Conn, m. Néill, m. Briain Fhaghartaigh, m. Néill Óig, m. Néill
 mhóir.
 Conn Óg, m. Cuinn, m. Néill, m. Brian Fhaghartaigh, &c.
 Domhnall m. Cuinn, m. Néill, m. B. Fh.
 Féilim m. Tuathail, m. Néill, m. B. Fh.
 Niall, m. Aodha m. Muirchertaigh, m. Néill Mhóir.

Uile agus leth Alban 49

amadh 198

proverb 35, 67

ball deisi 45

cisein bhracha 46

gu se 61

leibegán f10 ? < leivilla cf. W. llywethan
'serpent' < leivcatha
(for Williams, BBCS, Vol. 10)

fantha teneath 14

Plot of Three-fold death 16

go numb 30

taid f10 (100, 100)

brón fachtigh f. 74

a harsdhor (gen) 254

ní carlle 263

ete hith 100 ate hith 256

an bhfrightne 268

táth Tembrach 113

a chuní chrodhe 121, 151, 9269

ag reabhredh dhún is dósam 125

diobh dhóidh 156

táth adh 273

i mbeirt 156

clambh áidh 157

searda 277

líon lán 181

luadhail 233

grís : arís 239, 242

de l'abbé de la Roche en sa qualité p. 177

déigle 45,47

mon unhasail 163

Sibhinnreacht aige uacht sior 178

